

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

En bange mus

Dagny Jensen

KULTURBØGER

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Dagny Jensen

En bange mus

- en arbejderkvindes erindringer

KULTURBØGER

Udgivet i samarbejde med
Projekt Arbejdslivets Historie, Vejle

Udgivet af forlaget Kulturbøger,
Nyborgevej 13,
5750 Ringe
Forlagsredaktør: Jørgen Burchardt.
Trykt hos Viborg Specialtrykkeri 1989.
Udgivet med støtte fra LOs Kulturfond.
og Vejle Kommunes Kulturudvalg.
2. oplag

ISBN 87-88327-10-8

Udgiverens forord

"Pistolstræde", "Smaddegade" og mange andre øgenavne er i tidens løb blevet brugt om Valdemarsgade i Vejle. I det hele taget er den del af byen, "Vestbyen", altid blevet regnet for mindre pæn. Årsagen til dette er naturligvis, at det først og fremmest har været byens mindrebemidlede borgere, som har boet her. Og selv kvarterets egne beboere har ofte betragtet deres ophold her som noget midlertidigt, indtil man kunne få råd til at få hus på Urhøj eller et af de andre steder, hvor de mere driftige arbejderfamilier slog sig ned.

Alligevel skal man være sig for automatisk at betragte Valdemarsgade - og Vestbyen som helhed - som trøstesløs slum uden liv. Dagny Jensen diskuterer selv her i sine erindringer, om det var 50% eller 80% af Valdemarsgades beboere i 1920'erne, der ikke kunne betragtes som "ordentlige folk". 80% er en hård dom og stemmer ikke helt overens med andre erindringsudsagn fra den tid. Men selv om Dagny (og hendes brødre) når frem til en for høj procent, hindrer det ikke, at Dagny tegner et meget nuanceret billede af livet i barndomsgaden. Her levedes livet på godt og ondt, men kedeligt ser der ikke ud til at have været.

Dagnys erindringer er på mange måder enestående. Hun har en meget stærk hukommelse, evner at tegne portrætter og skildre situationer med en detaljerighed, der er imponerende. Hun har mødt og kendt fantastisk mange mennesker. Erindringerne om disse bekendtskaber og venskaber har Dagny fastholdt, og hun bruger dem i sine skildringer af arbejdsliv og arbejdsforhold i Vejle i 1930' og 1940'erne. Dermed får de et særdeles levende præg, der kombinerer det personlige med det almene.

Dagnys historie foregår og handler for en stor dels vedkommende om Vejle. Men mange af hendes erfaringer er naturligvis ikke mere specielle, end de kan overføres til andre dele af landet med de samme sociale miljøer. Dagnys behandling af temaer som kærlighed og seksualitet er meget åbne og giver en sjælden indgang til en verden, som ellers ikke er særlig velbelyst. Hendes skildring af den forskellige holdning til seksualitet, som den kommer til udtryk i provinsbyen Vejle og hovedstaden København, har en gyldighed, som er med til at tegne forskellen på provins- og storby i Danmark omkring 2. verdenskrig.

Set på denne baggrund ville det være ønskeligt, om Dagnys erindringer måtte få en udbredelse, der rækker ud over lokalmiljøet i Vejle. Det ville også være velfortjent.

Thorsten Barring Olesen
Projekt Arbejdslivets Historie i Vejle

Indhold

Min barndom.....	5	Arbejdsforhold.....	93
Vor barndoms gade.....	8	Livet udenfor fabrikken	96
Far, mor og familielivet	16	Fars og mors sølvbryllup	102
Skolen	25	Livet går videre	103
Svends fødsel.....	30	Pinsefest i 1936	105
Fars butik	32	Fars hus	107
Farmor og farfar.....	34	Kæresteproblemer	111
En tragedie rammer	40	Sypige	112
Vi flytter på bakken.....	41	I København.....	114
Vort hus på Uhrhøj.....	43	Hjemme i Vejle igen	124
Hover skole	46	Mine svigerforældre	130
Familiekomsammen	51	Endelig forlovet	131
Pligter og arbejde	58	Ny arbejdsplads.....	139
Sexualoplysning m.m.	60	Krig og kærlighed	142
Den personlige hygiejne	62	Bryllupsforberedelser.....	148
Vask og rengøring.....	65	Min bryllupsdag	151
Julen	68	Gift	153
En anden verden.....	69	Kludfabrikken	158
Min konfirmation	70	Krigsårene	173
Og livets alvor begyndte	72	Vor kvist	176
Cyklernes betydning.....	74	Sypige igen.....	184
På fabrik	75	Ny lejlighed.....	189
Ungt sværmeri	82	Bjarne fødes	190
Ferie m.m.....	87		
Beklædning	91		

Forord

På opfordring fra en kvindelig censors side i tilknytning til HF eksamen i dansk i 1984 begyndte jeg at skrive mine erindringer. De var i første omgang beregnet til Byhistorisk Arkiv i Vejle, og med den klausul i tankerne, at erindringerne først måtte være tilgængelige 25 år efter.

Efterhånden blev jeg mere og mere fanget ind af de tilbagevendende tilbageblik i mit liv, som skrivningen medførte, og da jeg havde skrevet en 78 sider, havde trangen til at "trævle mit liv op" fået mere og mere tag i mig. Derfor besluttede jeg mig for fremover at skrive lige på og hårdt, hvad der faldt mig ind, uden at tage hensyn til hverken mig selv eller mine medmennesker; åbenbare mine følelser og tanker ærligt og uden omsvøb på netop de tidspunkter og i tilknytning til de forskellige forefaldende oplevelser i mit liv, det være sig på arbejdspladsen eller i privatlivet, for om muligt at komme til bunds i, hvorfor jeg i mange år af mit senere liv mere og mere fik psykiske problemer.

Fra side 78 gav jeg "slip på mig selv" og bare skrev, også fordi jeg vidste, at skriveterapi er en næsten lige så god psykisk behandling som samtalerapi, og måske trængte jeg til at "komme til bunds" i mit liv, siden jeg mere og mere følte den trang til at skrive om det.

Ved tilfældighedernes spil fik jeg kontakt med en udgiver, - selv om jeg under skrivningen aldrig havde tænkt, at andre end jeg selv skulle vide, hvad der stod i manuskriptet.

Jeg har skrevet mine oplevelser ærligt. Det er måske ikke alle, der ville synes om denne ærlighed, hvis de er omtalt på en mindre rosende måde. Derfor har mange af bogens personer fået andre navne i fortællingen, så en genkendelse via navnet ikke er muligt.

Ved denne lejlighed vil jeg også takke Ejnar, Hans, Frits, Svend og Asger for "huske-hjælp".

Vejle juni 1988

Dagny Jensen

Min barndom

Mor var født i Hjortsvang ved Skanderborg 1886, og far i Give 1881. Både far og mor arbejdede i deres unge dage ved landbruget, og far desuden i flere år som møllersvend på Sjælland. De lærte hinanden at kende her i Vejle, hvortil min morfar var flyttet og havde købt hus i Valdemarsgade. Min mormor døde som 53-årig. På det tidspunkt var min mor 19 år, og hun passede huset for bedstefar. Senere solgte han huset i Valdemarsgade og flyttede til Stribæk, og mor fik plads i huset hos en håndværker i Bredsten.

Far og mor blev gift 1910. Deres første hjem var en kvistlejlighed på Buchsvej i Vejle. Hvad far arbejdede ved dengang ved jeg ikke, men mor arbejdede på spinderiet.

Ret snart flyttede de ud på landet til Sejrup ved Give, hvor min ældste bror Ejnar fødtes 1912. De boede der i 3 år, hvorefter de flyttede til Høgelund Mølle, som de havde et årstid. Derefter købte de en landejendom i Uhe pr. Ringgive. Ejendommen var på 36 tønder land. Der fødtes min bror Hans 1916, jeg selv 1919, og Frits i 1920.

Far og mor havde ejendommen i 6 år, men tørken det sidste år slog dem ud. De høstede ikke så meget, som de såede.

Vort næste hjem var Tofthøj Mølle ved Gadbjerg. Herfra kan jeg huske en varm sommerdag og leg med dukker og dukketøj med en endnu mindre pige. Vi sad omkring en hvidmalet flagstang på en grøn, saftig græsplæne, der lå på en høj. Jeg jublede til mor, da vi havde bredt alt dukketøjet ud: "Mor, er det altså mit?" Hvad det jo ikke var. Mor veg lidt udenom med svaret. Jeg husker endnu hendes ansigtsudtryk.

Jeg mindes også, at vi i stalden havde en kalv, blandt andet, der blev kaldt Hans' kalv. En dag stod jeg sammen med Hans og Ejnar. Ejnar gav kalven en kartoffel, som den fik i den gale hals og var ved at kvæles. Ejnar sprang efter far, der var i møllen, og resolut skar far halsen over på kalven - det så jeg nu ikke - og den blev slagtet. Bagefter sagde far til Ejnar: "Det skal du nu ikke høre noget for, Ejnar, for du gjorde det jo for det bedste." Det er noget, Ejnar aldrig har glemt, for far roste os, modsat mor, sjældent.

Min 4 års fødselsdag husker jeg også fra Tofthøj, nok mest fordi en noget større pige redte mit hår, der var så filtret, at det gjorde ondt, så jeg græd derover.

Jeg husker ikke vor flytning til Vejle, hvor far købte hus i Valdemarsgade og begyndte at arbejde på stavfabrikken i Enggade, en da-

Billede fra mine forældres bryllup 1910.

værende trævarefabrik, der beskæftigede mange arbejdere. Ejeren hed Marie Hansen og kaldtes i daglig tale "Stav-Marie". Hun var flink imod arbejderne, sagde far.

Derimod mindes jeg noget efter vor flytning til Valdemarsgade: Jeg var dengang 4 år, og en dag ude i køkkenet tabte jeg min dukke på gulvet. Den faldt lige på hovedet på det stykke blik, der beskyttede gulvet foran komfuret. Min dukke havde et emaljeret jernhoved, og kroppen var en kludekrop.

Mor sagde: "Der fik Lises hoved en bule", men det var ikke det, der optog mig mest, men dette, at i det øjeblik "vågnede jeg op" fra barnets ubevidste verden, til dets bevidste. Registrerede at jeg "var til", at jeg hed Dagny og havde en far og mor og tre brødre, senere fire, og fra den dag kunne jeg huske, i barnets bevidste verden, kunne registrere kærlighed, sorg, vrede, og alt det, der hører et menneskeliv til.

Det var svært for Ejnar at flytte fra det frie landliv og til de snævre bygader, men kårene kunne ikke være anderledes dengang.

For Hans på 7 år har det sikkert også været en omvæltning. Han blev meldt ind i Nyboesgades skole. Her stod skolekammeraterne omkring ham i frikvartererne og sagde: "Hans, sig noget". Hans bonde-sprog var hebraisk for dem. Hans var ikke fjale, (genert) så han underholdt dem, det bedste, han havde lært. Mor sagde engang om

Hans: "Hans er den mest levende af jer alle sammen" - og det var vist sandt nok.

Ejnar havde gået i 3. klasse ude på landet, trods det, at han var 11 år. Det kom sig af, at der kun var 3-4 klasser ialt, og klasserne var slået sammen. Det tænkte mor slet ikke over, da hun meldte ham ind i skolen.

Inden længe fandt lærerne jo ud af, at der hørte han ikke hjemme, så han rykkede op i 5. klasse.

Far var af den gamle skole, så da Ejnar var 12 år, blev han fæstet for en sommer til en gård i Gadbjerg. Dels tjente han jo noget ved det, og far og mor sparede kosten derhjemme, og begge dele var nødvendigt. Ejnar tjente 60 kr. fra april til november.

Hans skolekundskaber led ikke derunder, idet de havde en meget dygtig lærer i Gadbjerg. Kun sprog kunne han ikke lære børnene.

Året efter måtte Ejnar igen ud at tjene i det samme tidsrum, og da fik han 100 kr. Han var optaget til mellemskolen, og det skyldtes at to af hans lærere kom til far og fremhævede Ejnars usædvanlige begavelse og gode, menneskelige egenskaber. Han burde have lov til at læse videre. Til sidst gav far sig.

Da Ejnar den første november kom hjem igen, hjalp hans flinke lærere ham med ekstratimer i sprog.

I Uhe skole havde de en lærer, der var umådelig dygtig til regning og matematik, og en dag blev eleverne i mellemskolen præsenteret for en ligning på tavlen. Ejnar var den eneste, der kunne løse opgaven.

"Hvor har du lært det?" spurgte læreren.

"I Uhe skole for 3 år siden", svarede Ejnar. Læreren var meget overbevist, at en landsbydegn kunne være så dygtig.

Ejnar længtes meget, da han var ude at tjene. Når han var hjemme på besøg, og efter aftensmaden skulle tilbage med toget til sin plads på sådan en frisdag, ser jeg ham for mig endnu, hvordan han rejseklædt stod i døren og så på os alle, der sad omkring bordet. I hans runde ansigt bævede det om munden, og øjnene stod fulde af tårer. Hans kærlighed til os alle og sorg over at skulle forlade os stod skrevet i hans træk. Jeg sad med en stor klump i halsen - og det gjorde vi vel alle. Ældste søn var ved at blive voksen, og det gav forpligtelser.

Efter den anden sommer slap Ejnar. Han havde selv skaffet sig en byplads til 5 kr. om ugen og skulle til at gå til konfirmation.

Han tog mellemskoleeksamen og senere realeksamen med højeste karakter og havde arbejde ved siden af. Derefter ville hans lærer, at Ejnar skulle fortsætte og læse til læge. Læreren ville søge, og kun-

Familien på udflugt 1924. I midten bedstefader og fra venstre Ejnar, Dagny, Frits og Hans.

ne også skaffe Ejnar alle de legater, der kunne fås, men Ejnar sagde nej. "Vi har ikke råd til det". Og derved blev det. Chancerne for fattige folks børns uddannelse var dengang lig nul.

Vor barndoms gade

Valdemarsgade hørte til mellem den ældste beboelse i Vejle, og var det, man - mildt sagt - kunne kalde en slumgade. Den kaldtes også Pistolstræde og Smaddegade - den var ikke asfalteret - og i regnvejr var gaden et ælte, som de tunge vognhjul fra hestekøretøjerne satte dybe hjulspor i. (Valdemarsgade var den mest berygtede gade i byen, men det forstod vi først rigtigt, da vi blev noget ældre).

Der boede lidt af hvert der i gaden. Pæne folk, der betalte enhver

sit, men så sandelig også det modsatte; mest af det modsatte. Også i vores opgang.

Fra gadedøren gik man ind i en lang, smal korridor. Vor lejlighed lå til venstre, længst henne i korridoren. Først kom vi ind i køkkenet, der ikke var helt lille, set med mine barneøjne. I køkkenet var der komfur til madlavning og opvarmning, og også gas. Fra køkkenet gik en dør ind til et værelse, hvor vi alle i begyndelsen sov om natten og opholdt os, om dagen. Fars og mors senge stod ved den ene ende-væg i forlængelse af hinanden. En slagbænk husede Frits og mig, men havde før os, da vi var helt små, huset Ejnar og Hans, og vi sov da hos far og mor.

Der var også plads til et spisebord i værelset med stole rundt om, og ovenover bordet hang petroleumslampen - der var ikke elektrisk lys - og om aftenen sad vi alle rundt om bordet, Frits og jeg ved hver sin side af mor, og når vi blev trætte og søvnige, lagde vi hovedet i skødet på hende, og så blev vi puttet i seng.

Vi havde også en stue, kaldet vor "fine stue". Den blev kun benyttet, når vi havde gæster og til højtiderne. I stuen stod der også et spisebord med stole om, en gyngestol, en buffét, et klædeskab, en kommode, og derudover var der kakkelovnen.

Hele lejligheden har været på ca. 40 kvadratmeter, og huslejen var på ca. 15 kr. om måneden.

I gården var der et baghus til højre, samt vaskehuset. Til venstre lå brændeskurene. Far og mor havde også nogle høns længere nede forbi brændeskurene.

Helt ned mod stakittet, der dannede skel til en stor, grøn eng, var der pissoir og to lokummer. Ja, der findes ikke andet ord for det. Lokummerne var træskure, og indendørs var der et bræt med et ovalt hul i midten, og under det hul var der en spand, der tømtes hver uge.

Den store eng var alle vi ungers fryd og skræk. Fryd, når vi kunne hoppe derover efter en bold, og et øjeblik nyde den duft af græs og natur, der var over engen, og skræk, når "den gamle" kom farende og jog os væk.

En dag lød sejrsråbet: "Den gamle er død". Og ikke ret lang tid efter, mismodigt: "Men den unge er møj'værre."

I baghuset boede "Luse Johanne", en ugift kvinde, der havde lagt sig to piger til; senere fødte hun endnu et barn, en dreng.

En ugift mand, far kendte fra sin hjemegn, og som blev kaldt "Give Karl", besøgte os en aften, og derefter besøgte han Johanne. Jeg husker, jeg så ham gå over gården og ind til hende - og han blev udlagt som barnefader, selv om jeg dengang ikke forstod udtrykket. (Små

Nogle af børnene fra Valdemarsgade. Til højre Dagny, i midten Hans og Frits o. 1924

gryder har også øren).

Johanne levede "af kommunen" og regnedes derfor ikke for noget af ordentlige folk. Havde hun forsørget sig selv og sine børn, havde hun ikke været stort bedre stillet i folks øjne. Moralens strenge krav fordømte hårdt en kvinde med tre "uægte" børn.

Børnene gik for lud og koldt vand, for Johanne var bare doven, sjusket og uvasket. En dag blev Dora, den ældste, forbrændt i ansigtet, fordi hun ville tænde op i kakkellovnen, der "slog ud".

Den yngste pige var ikke døbt, hun kaldtes Inger, men når opgængens unger blev uvenner med hende, så lød det: "Æ bæ, du hedder slet ikke Inger, for du er ikke døbt, du hedder Bowsy," og den stakels unge stod lige så forvirret og fortabt med sin dukke i favnen og kiggede rådvildt på forfølgerne. Jeg ser hende for mig endnu. Hun var nu så sød. Og det var Dora såmænd også, men lidt forknyt.

På kvisten boede et sagtmødt og rart ældre ægtepar. De havde en hjemmeboende ældre søn, der kaldtes "Sprit Theodor". Han drak kogesprit med karbid i, men ellers var han fredsommeligheden selv.

Engang op mod jul, da vi alle var gået i seng - far har altid villet tidligt i seng - bankede det på døren. Far lukkede op. Det var Theo-

dor med en trævugge til mig i julegave. Jeg var dengang 5 år. Far gav ham et par øl, og mumlede, da han var gået. "Det er såmænd kun for at få en øl, han kommer med den vugge". Theodor var snedker af profession. Lidt af min glæde over vuggen forsvandt ved fars ord. Han degraderede den med de ord.

På den anden kvist boede "Tyske Minna" med gårdsangeren Emanuel, kaldet Malle. Mor var lidt forarget over, at de ikke var gift. Minna arbejdede på spinderiet, og Malle tjente ikke så dårligt ved at være gårdsanger. Undertiden spillede han også til bal.

Engang imellem en lørdag aften var de hos far og mor og så spillede Malle på sin harmonika, og vi havde det lystigt med ham og Minna. Det var rare folk. Minna var meget proper.

På første sal til venstre boede en familie med meget larmende voksne børn. Her var ofte husspektakler. En dag blev "Luse Johanne" og de larmende sagt op. Far var træt af larmen og husspektaklerne og den sjuskede Johanne. Det tog de far meget ilde op. De lavede et fugleskræmsel af ham i gården, stak ild til det, og hujede og morede sig kosteligt. Jeg var ca. 6 år dengang.

Noget anderledes så det ud, da de kom for at betale den sidste husleje, inden de flyttede. Da kom de i samlet trop, den ene bag ved den anden. Far var ikke sådan at bide skeer med.

På det tidspunkt havde Ejnar og Hans værelse i baghuset. Det værelse måtte far i sin tid, da Johanne lejede lejligheden, have taget fra, for det hørte til baghuslejligheden, og der var en dør ind til Johannes lejlighed. Den eneste ind- og udgang, Hans og Ejnar så havde, var gennem vinduet i den 3 fags vindueskarm. De var ganske snilde til at bruge den "dør", og også jeg har tit været inde på deres værelse, der foruden deres seng og et lille bord og et par stole også var opbevaringssted for et par gamle cykler, fars høvlebænk og andre brugbare ting, der ikke var plads til andre steder.

De opsagte blev enige om at melde til politiet, at Hans og Ejnar ingen dør havde til deres værelse osv. Det fik de nu ikke noget ud af, for politiet kunne ikke finde nogen lovparagraf, der forbød folk at bruge et vindue som ind- og udgang, og sagen blev afvist. Far grinede godt i skægget.

Da Hans var en stor dreng, blev han ivrig spejder. En søndag aften kom han træt og udaset hjem ved 10 tiden og gik straks i seng. Han gik sommetider i søvne, og da klokken var 11, stod han uden for vor dør og bankede på for at komme ind. Far lukkede op. Hans mumlede noget om, at vi skulle skynde os at stå op, for ellers sov vi for længe. Far tog ham ved armen og førte ham tilbage til vinduet; Hans hop-

pede ind og gik i seng. Han var i søvne stået op af sin seng, var hopped ud af vinduet, havde vandret hen over gården og ind ad døren, til han stod uden for vor køkkendør.

En natrenovationsarbejder ved navn Hans flyttede ind på første sal. Han og en der hed Kræsten kørte med natvogn og tømte folks lokummer, og de havde tilnavnene "Ba-Hans" og "Skide-Kræsten". Hans var en god, rolig lejer. Om natten, når de holdt frokostpause, kunne forbipasserende se dem sidde på natvognen og med god appetit spise deres frokost.

Der fortælles, at en nat havde Hans tabt sin jakke ned i lokumsvognen, og han jog hånden ned i dyndet og ledte efter den. Kræsten sagde til ham: "Hvad leder du efter? Skidt da være med den gamle jakke". Hans replicerede: "Det er sgu min madpakke, jeg leder efter."

En nat havde Hans og Kræsten et grimme uheld. Deres vogn væltede lige ud for fabrikanterne Brødrene Abrahamsens fabrik på skråningen, der stødte ned mod Grejsdalsvej. Heste og vogn rutschede ned ad skråningen, og det hele var et ælte. Den væltede vogn lod de ligge, og for ikke at skulle trække hestene op af skråningen, valgte Hans og Kræsten at trække hestene med sig gennem en gang i et af husene og ud på Grejsdalsvej. Det lavede en vældig larm, der vækkede folk.

Der er sikkert også drattet mange klatter af, når de i nattens mulm og mørke hentede lokumsspandene fra nederst i gårdene og bar dem ud til vognen, for den eneste vej i de sammenbyggede gader var gennem de lange korridorer, der førte fra bagdør i ejendommen til for-døren ud til gaden.

I Johannes lejlighed flyttede Laura ind. Hun var en stiltfærdig, rar dame på en 30-35 år. Jeg mindes hende som en lidt sørgmodig kvinde. Ret snart viste det sig, at hun var luder; det hørte jeg mor snakke med genboen om. En dag spurgte jeg: "Mor, hvad er en luder for noget?" Mor så på mig. "Hvorfor spørger du om det?" "Jo, Laura er da en luder". "Hvem siger det?" spurgte mor forskrækket. "Det siger I da, I koner, når I snakker." Mor så endnu mere forskrækket ud. "Det må du aldrig mere sige", sagde hun.

Jeg blev ikke klogere af den samtale.

En dag flyttede Jens ind hos Laura. Han var en pæn, stabil håndværkertype - set med mine øjne. Han havde, såvidt jeg husker, også arbejde. En dag hørte jeg mor sige til far: "Nu er Laura da vist blevet 'ordentlig'. Jens er vist ikke af 'den slags'."

Da jeg var ca. 6 år, opskræmtes sindene af "Den sorte hånd". Det var en sort hånd med seks fingre, der i de mørke vinteraftener sattes

på folks ruder, og derefter hurtigt forsvandt. Uhyggen bredte sig mere og mere. Aviserne skrev om det flere gange, og vi børn turde slet ikke gå på wc om aftenen uden i følge med voksne.

En dag fangedes "forbryderen". Det var en 16-års knægt, der havde syet en ekstra finger på en sort fingervante, og derved drev sit spas med folk.

Længere nede i gaden boede "Skidt Helga". Hun var med i "Frelsens Hær", og sang om søndagen i sit frelserkostume, men til hverdag levede hun af at køre rundt med sin trækvogn og samle ting på fylden. Sommetider havde hun sin ged med sig og trak den ved siden af vognen. Hun blev vist aldrig vasket, heller ikke om søndagen. Hendes snavsede ansigt lyste gråbrunt og skident under frelserhatten. Sine hænder vaskede hun heller aldrig.

En anden af byens originaler var "Swot Kristian". Han boede nu ikke i Valdemarsgade. Han havde været fisker og havde set sin bror drukne. Han havde haft tag i ham, men måtte give slip på ham for at kunne redde sig selv, og det gav stødet til, at han blev spritter. Han boede ude i et høhus, en lade, der lå helt for sig selv ude i engene. Han levede af en madpakke, tigget hist og her. Drengene her og der lavede skæg med ham og kunne få ham til at danse for en 5- eller 10 øre.

"Lange Kristian" boede ude på teglværket, en decideret enspænder, der ikke blandede sig. Han var også spritter, og af dem var der mange, der holdt til ude på teglværket. De kogte suppe på torskeho-veder.

I de tider var der tit oversvømmelse i Vejle, og jeg husker den store oversvømmelse, der fandt sted i februar 1924, dengang foranlediget af tøbrud. Hele engen, der stødte op til Valdemarsgades bagside, lå under vand, og vores hønsehus gik ikke helt fri. Gaden, der stadigvæk ligger ret skrånende nedad, havde oversvømmelse i hele den nederste del, og dér lå, under oversvømmelsen, fast en robåd; beboerne sejlede rundt, og skolebørnene måtte padles til skole. Vi boede i den øverste del af gaden, og vores opgang stod fri af vand, så Hans og Ejnar kunne gå op ad Valdemarsgade og hen ad Vesterbrogade til Nyboesgade, der ikke lå under vand, og tørskoede nå Nyboesgades skole. Også engene ude ved Svendsgade, Skous Enge, - nu bebygget overalt: Boulevardparken, gymnasiet, biblioteket, Idrættens Hus m.m. - var dengang kun enge over det hele, og disse var næsten konstant oversvømmede - og om vinteren en fin skøjtebane for børnene.

Under oversvømmelsen havde min bror Hans og et par andre gutter en dag fået fat i en rund vaskebalje, som de padlede rundt med derud. Hans har også prøvet at sejle i robåd i gaderne. Enghavevej

var også begravet i vand til op på trappestenene, og det samme var Ågade. Alt det fik kommunen efterhånden styr på, men der gik en del år inden planerne i sin helhed realiseredes.

Det gamle skidt, vi boede i, var befængt med både rotter og mus. Rotter pilede afsted, når dørene til brændselsrummene blev lukket op, og mus havde vi i lejligheden. En dag sad Frits og jeg begge forskræmte og grædende oppe på spisebordet, og en lille mus sad mustille på gulvet og kiggede op på os. Mor stod ude i gården og snakkede med nabokonen. Vi var vel 4 og 5 år dengang. Da hun omsider kom ind, lo hun blødt af os. "Herregud, sådan en lille mus, den gør da ingen fortræd..."

At verden var ung i min barndom, kan ses af, at når vi børn hørte en flyvemaskine, løb vi alle ud i gården, fægtede med armene og råbte i munden på hinanden: "En flyvemaskine, en flyvemaskine."

Endnu større opsigt vakte "Graf Zeppelin", det første og eneste luftskib, vi så, da det kom sejlene hen over himlen.

Verden var forunderlig, syntes vi. Nu kunne mennesket flyve som fuglene i luften. At flyvemaskinen forlængst var opfundet og blev benyttet under første verdenskrig lå uden for vores horisont, småkravl som vi var.

Når jeg nu lader tankerne vandre tilbage til barndommen i Valdemarsgade, så kan jeg huske, at lejlighederne - der var stuen, førstesalen, en mansardkvist, samt baghuset, i alt 7 lejligheder - ofte skiftede beboere. Folk flyttede tit. Fattigdommen var stor, - blandt andet grundet den store arbejdsløshed, der red landet som en mare, og arbejdsløshed var lig med fattigdom. Dengang. Så hvis der kunne spares 2-3-4 kr. om måneden på huslejen, sås der tit ikke så meget på kvaliteten af lejligheden, eller på hvem, man boede sammen med.

Armoden og fattigdommen blandt folk sås mest på vasketøjet. Der kunne folk ikke skjule sig. De få, tit lappede og stoppede klædningsstykker pro persona i hver familie røbede fattigdommen, og de overlappede lagner og dynebetræk talte deres tavse sprog.

Jeg husker en familie på førstesalen til venstre. Manden var fynbo, og der var 3-4 børn. Det næst yngste barn, en 5-års pige, kunne ikke tale rent. Familien var, syntes jeg, en "ordentlig familie", med rare, jævnt velopdragne børn. Moderen var lys, pæn og renlig. En dag blev manden hentet af politiet. Han havde været med til et indbrud og blev sat fast. Det kom som en stor overraskelse for alle, vist også for hans kone og børn. Men hvad ved jeg?"

Far og mor vidste ikke rigtigt, hvad de skulle gøre, for i forvejen skyldte familien penge for varer, (derom senere) og måske også for

husleje, og smide dem på gaden kunne de ikke nænne.

Mor fandt på råd. Hvis nu konen ville brodere en kaffedug til mor, så kunne det gå lidt af på noget af gælden. Jeg har arvet den dug efter mor og mindes dens tilblivelse, hver gang jeg lægger den på bordet. Dugen er nu ikke særlig pæn. Den er broderet med store sting og kraftigt broderegarn, så konen var vist ikke særlig interesseret i at betale af på den gæld. Familien flyttede, da faderen blev løsladt.

En anden familie boede en tid på førstesalen til højre. De hed Jensen og havde 3 børn. Det var også "en ordentlig familie". Manden var tømrer. De holdt sig for sig selv, og konen, en køn, lys kvinde, kaldte sig *fru* Jensen, og ville ikke hedde *madam* Jensen, som de andre koner i huset kaldte sig selv og hinanden.

I begyndelsen skumlede alle "madammerne" over *fru* Jensens "finhed", men efterhånden skabte hun revolution i huset, for "madammerne" fandt ud af, at nu ville de også hedde "fru" Sørensen, "fru" Pederesen, osv. Nu var det pludselig blevet gammeldags at hedde "madam".

Fru Jensen sagde også "De" til opgangens beboere, var slet ikke interesseret i at være dus med nogen, og det skumledes der også over.

I et tidsrum boede der i stuen til højre en familie. Konen hed Astrid, og manden kaldtes Georg. Hun var lidt af en rappenskralde, men ferm i mange retninger, blandt andet til at sy og strikke, hun lærte mig at strikke, da jeg var 5 år. Hun og manden levede ikke ret godt sammen og blev senere skilt. Hun røg forresten ud sammen med Johanne og de larmende. Hun havde svært ved at enes med folk. Manden var rejst dengang.

De underligste ting fæstner sig i en lille barnesjæl. En dag overværede jeg, at Astrid ville lære mor nye rengøringsmetoder. Astrid fejede ikke gulvene før vask, men vaskede al skidt ned i gulvspannen. Det var det mest renlige, påstod hun. (Ordet hygiejne var ikke opfundet dengang). Mor stillede sig lidt tvivlende an, men prøvede dog Astrids råd en enkelt gang - og så heller ikke mere. Det mudrede vand efter gulvvasken var bevis nok for ineffektiviteten af Astrids råd.

På hjørnet af Valdemarsgade og Vesterbrogade boede ølbrygger Nielsen. Han var gift og havde to døtre næsten jævnaldrende med mig; den ene gik jeg i klasse med. Han var en jovial og flink mand, også over for børn. Hans mor havde et pænt hus i engene, og hver dag besøgte hun sønnen. Hende kendte alle mennesker. Hun kom gående i sine sorte træsko, koneklædt, med stort forklæde, der næsten skjulte skørtet, der gik til anklerne; indfalden i munden - hun havde ingen tænder - og så snakkede hun med sig selv hele vejen frem og tilbage,

dag ud og dag ind. Hun stirrede ligeud, mens hun gik, og gik, som så hun intet. Engang hørte jeg, at hun var blevet sådan af en stor sorg, men jeg husker ikke hvilken.

Far, mor og familielivet

Mor var en hjertensgod mor, der tænkte på børn og mand, før hun tænkte på sig selv. Af natur havde hun et lyst og glad sind, og hun var ikke let at slå ud. Hendes sind var usammensat og udadvendt; hun kunne godt med alle mennesker, var snaksom og ligefrem, men i de store standsforskelles tid, som normerne dengang var, kendte hun sin plads. Jeg mindes hende som en mor, der sang til sit arbejde. Om søndagen, når hun travlt optaget lavede vor søndagssteg og desserten, der ofte var budding, lød hendes sang, når hun fermede rundt. Altid i vor barndom, selv under hendes mange, lange, strenge arbejdsår, gav hun sig alligevel tid til altid at have hjemmebag i huset. Store franskbrød, sandkager, sodakager eller en sirupspladekage, alt sammen bagt i en genstridig komfurovn, men aldrig mindes jeg, at noget mislykkedes for hende. Derudover syltede hun som alle dengang gjorde. Mor skulle jo hver dag sørge for mad til os alle syv.

Mor var meget arbejdsglad og blev ved med at være det; pligten gik forud for alt andet. Hun og far var begge født og opdraget på landet, og min erfaring er, at der er forskel på land og by. I hvert fald var der det dengang.

Far og mor havde en stærk stolthed i sig. De ville ikke skyldes nogen noget, og de satte en ære i at betale enhver sit. Det gik som en rød tråd i hele deres opdragelse af os, at det vigtigste her i livet var at vokse op og lære at klare sig selv under alle livets forhold. Det forsøgte vi at leve op til, så godt vi kunne. Vi er vokset op under en stor arbejdsløshed, med uendelig små kår for de fleste af den jævne befolkning, der led under denne arbejdsløshed, men "ordentlige folk" i min barndom og ungdom gik ikke og jamrede og beklagede sig over, at det og det havde de ikke råd til, eller rasede mod samfundet, der ikke ville - og heller ikke kunne - smide om sig med penge til samfundsborgerne.

Far var mors modsætning. Han havde en sammensat, til tider splittet natur. Han kunne være indadvendt og tavs, og det gik nok ham noget mere på, at forholdene var så små, som de var. Han kunne godt være stejl, og var først og fremmest mand i sit eget hus, og vi måtte

lystre ham, ellers faldt der brænde ned.

Og alligevel. Det, der tydeligst har prentet sig i mig fra min tidligste barndom, er mig selv som en lille fem års unge, ventende på far, når han kom hjem til middag, og når mor sagde: "Nu må du godt gå ud i gadedøren". Så for jeg ud, stod spændt og kiggede, og nu drejede far om hjørnet, og jeg fór op ad gaden til ham, sprang i hans favn, hans øjne strålede, og hans gode, varme smil lyste imod mig.

Far var meget musikalsk og spillede tit på sin violin. Han ville også gerne have været musiker, men måtte ikke gå den vej for sin far. Noderne havde han dog lært, for da Hans var en 14-15 år, begyndte far at lære ham at spille på violin.

Frits og Ejnar ligner nok mest mor af sind. De er ligevægtige, optimistiske, med en fatalistisk tro på, at alt nok går - og til det bedste - og gør det ikke det, så har de altid affundet sig med deres skæbner. De har begge et stort mennesketække.

Vi andre tre har nok i vores sind mere fået en blanding af far og mor.

Mor havde altid så mange ordsprog, som hun meget rammende kunne få placeret på rette tid og sted. Et af dem lød således: Sæt tæring efter næring. Eller: Slå ikke større brød op, end du kan bage, og det er to gode leveregler, som vi søskende altid har fulgt. Der er ingenting så galt, uden at det er godt for noget, trøstede hun os også sommetider med. Blev vi for "kålhøgne" - troede for meget om os selv - så kunne hun få os ned på jorden igen med disse bramfrie ord: "Ja, du tær dig, som om æ'skind' er a'di'røv, eller som om der aller' har van' noved der."

I vort hjem lærte vi også, at vi skulle være ærlige og tale sandhed - og det har især givet mig mange "dyk" på min vej gennem livet, fordi jeg var for godtroende.

Vi måtte heller ikke bande - især ikke piger - "pæne piger" bandede dengang overhovedet ikke. Heller ikke fabribspiger. Kun spinderipigerne var en undtagelse, men de lå også nederst i hierarkiet.

Bortset fra det bramfri ordsprog skulle vi også tale et pænt sprog. Det "retiradesprog", der nu om dage er "in" i snart sagt alle samfundslag, ville have fået den tids pæne mennesker til at falde på halen.

Af mor fik vi søskende også vores skudsmål. Om Frits sagde hun: Han er den nemmeste af jer allesammen. Hans: Han er den af jer, der har mest ordenssans. Mig som barn: Du er mere vild end nogen dreng. Svend, den yngste, da han blev voksen: Ja, nu er han da lige så høflig imod mig som I andre. Ejnar var også god og nem som Frits.

Mor var meget retfærdig og gjorde aldrig forskel på os eller vo-

re børn eller sine svigerbørn. Hun var altid den samme, og personlige sorger og bekymringer holdt hun så vidt muligt for sig selv.

Far havde fast sæsonarbejde på stavfabrikken i Enggade. Han arbejdede på akkord og kunne tjene en god løn. Han arbejdede mest om vinteren, da fabrikken brugte bøgetræ, som skulle skoves om efteråret. Af træet fremstilledes smørdritler. Fars arbejde var ikke ret godt lidt af de andre arbejdere, men far havde fået et godt tag på det. På en trillebør kørte han kævlerne hen til en maskine. Her væltede han så med et bestemt tag træet af, hvorefter maskinen skar det i staver. På akkord kunne far tjene op til 55 kr. om ugen omkring 1928-29. Når sæsonen var forbi, måtte han gå på den lille understøttelse, 8 kr. om ugen for forsørgere, eller finde sig arbejde et andet sted, og det var ikke nemt.

Når understøttelsen var opbrugt, kunne arbejderne komme på nødhjælpsarbejde, hvor de ved strengt arbejde med skovl og trillebør skulle flytte jord fra en bakke ved Vardevej over til lavere liggende arealer ved Nyboesgade. På disse arealer byggedes de første boliger af Arbejdernes Andels Boligforening.

Dette nødhjælpsarbejde har far også prøvet hvor lønnen var 11 kr. om ugen i 1928. Det opgav far dog efter en tid. Han følte sig til grin ved at udføre så strengt arbejde for 11 kr. om ugen.

En dag oprandt en sorgens dag. Far kunne ikke længere alene klare forsørgerbyrden, og mor søgte natarbejde på spinderiet. Jeg var dengang ca. 5 1/2 år, og Frits 4 år. Jeg kunne slet ikke forsone mig med, at mor kørte fra os, og løb grædende efter hende, når hun cyklede afsted på arbejde. Hun vendte om og sagde, jeg skulle gå hjem. Frits løb bagefter mig, trak mig i ærmet og sagde: "Kom no, Dovny". Han tog det som noget, der ikke kunne være anderledes. Det gentog sig flere gange, indtil jeg vænnede mig til den samme tanke som Frits, at det ikke kunne være anderledes.

Det har været svært for mor at skulle forlade os, ligesom det var svært for os andre. En mor er hjemmets kerne. Trygheden og hyggen hænger sammen med en mors tilstedeværelse i hjemmet. Timerne derhjemme blev ikke det samme uden mor.

Vi skulle så passe os selv, til Hans kom fra skole, og Ejnar fra byplads. Far arbejdede på det tidspunkt i Vinding på en gård og kom sent hjem. En gang slog han sten i Vinding et sted, husker jeg.

Ejnar var en vidunderlig storebror, der legede med os små i de mørke vinteraftener, når mor og far var på arbejde. Legetøj havde vi ikke meget af, men vi tog fantasien til hjælp. Vi havde opfundet en løve-leg, der gik ud på, at Ejnar, der var løve, opholdt sig liggende på

knæ ved siden af det varme komfur med kludesko og andet småtter i omkring sig. Disse ting skulle vi, der opholdt os i den modsatte ende af køkkenet, stjæle fra ham, og jeg husker endnu det salige gys og den hvinende fryd, der fyldte mig, når jeg var ved at hugge en ting fra løven og senere sad sikkert i min krog. Mærkeligt nok lykkedes det aldrig "løven" at fange os, selv om han gjorde sig store anstrengelser. I det hele taget måtte det jo gå, og vi måtte skøtte os selv, som vi bedst kunne.

Vi var vist meget fattige dengang, men det var jeg for lille til at forstå. Jeg mindes, fra vi var så små - og da var far hjemme og gav os mad. Han delte et hårdkogt æg mellem Frits og mig og sagde: "Må vi så se, hvem der kan spise mest rugbrød til", og vi gjorde jo alt for at overgå hinanden. Men Hans slog dog rekorden. Han spiste engang 6 hele stykker rugbrød til 1/2 æg.

Ellers kan jeg kun mindes fra min barndom - da jeg var større - at vi fik en god kost. Det var noget, far satte stor pris på, og han handlede tit selv kød - i hvert fald vor søndagssteg - samt ost, spegepølse og spegesild.

Spegesildene, som far købte, rengjorde og tilberedte, blev købt hos Iver Pedersen i Tønnesgade. Spegepølsen købte han hos slagter Køln i Søndergade.

"Slagter Hans" kød på Vesterbrogade brød far sig ikke så meget om, men ville han have en god hestebøf, så var det "Slagter Hans".

Slagter Christensen på hjørnet af Enggade leverede vores søndagssteg - vi fik steg så godt som hver søndag.

Osten, som far købte, skulle helst selv kunne gå.

Madplanen blev altid lagt efter fars hoved, aldrig efter vores hoveder, undtagen når vi havde fødselsdag. På min fødselsdag serverede mor tykke gærpandekager, - det fik vi nu også med mellemrum.

Far var meget glad for vandmad - det er grønkålssuppe, gule ærter og hvidkålssuppe - og det fik vi til vor store fortrydelse to sammenhængende dage om ugen, sommer som vinter. (Og da vankede der ingen "eftermad"). Der skulle masser af løg i; dem og grøntsagerne ordnede far selv om aftenen, når mor var på arbejde. Klipfisk fik vi også med mellemrum, og det var heller ikke vores livret, men det værste var dog de gule ærter. Frits og jeg kunne sidde ved siden af hinanden og se på dem og ikke røre dem, og de blev kolde og tykkere og tykkere. Endelig tog far afsted på arbejde - han havde halvanden times middagspause - dengang havde alle en times eller halvanden times pause - og mor forbarmede sig over os; vi slap for at spise ærterne. Den samme forestilling gentog sig, når vi fik boller i selleri.

Stegt flæsk fik vi 2-3 gange om ugen - det var billig mad. Indmad var også billigt, så mor stegte mellemgulv med persille i, nyrer og lever, og det kunne vi alle lide, samt frikadeller, bøf og medisterpølse. Undertiden fik vi stegte sild - og de gled langsomt ned. En gang imellem fik vi "kartoffelgrød", der bestod af kogte, mosede kartofler uden mælk og margarine i og med stegt flæsk til. Den tykke, tørre masse sad fast i halsen og kunne næsten ikke glide ned. Der fulgte ingen efterret den dag.

På Vejle og Omegns Andels Svineslagteri, der lå i Jyllandsgade, bag ved bomuldsspinderiet, kunne alle og enhver gratis hente gode ben og grisehaler, og mor sendte tit Frits derned efter en portion. Det skulle foregå bag fars ryg. Far var meget stolt - og det smagte af almisse, var hans mening.

Far lavede ofte, når mor var på arbejde, varm mad om aftenen til sig selv - og vi andre, om vi ville have det - noget som sjældent skete - og den varme ret kunne være grøntsager og gulerødder, en æggekage, stuede porrer, eller stuede kartofler med kødrester i. Oven i at han havde fået sin varme mad om middagen. Han betragtede for eksempel ikke grøntsager som værende middagsmad, det hørte sig mere til som ekstraret om aftenen.

Vi frådsede ikke med kødet, men mor havde altid rigelig mad.

Søndagsmiddagen husker jeg som værende grydestegt steg, eller måske suppe kogt på en høne og et stykke oksekød, eller måske en stegt kylling. Søndagsmiddagen var altid finere end hverdagsmiddagen, og med dessert til.

Vi fik altid to retter mad til middag, det gjorde flertallet af alle familier dengang. Først fik vi kødretten, og dernæst eftermaden, der kunne være sødsuppe, frugtgrød, salp (jævnet saftsuppe) med tvebakker; mælkegrød eller mælkevælling. Undertiden, hvis mor ikke havde nået at lave andet, kunne hun til eftermad servere kold mælk med rugbrødsfirkanter i. Da vi blev halvstore, brokkede vi børn os (hvis far ikke var i nærheden) men fik så stukket i næsen af mor: Var vi ikke tilfredse med kosten, kunne vi gå hen til Sivebæk, et pensionat, hvor kosten ikke var for god. Mor kunne være meget slagfærdig.

Mælken, mor købte til vores husholdning var skummetmælk, eller futmælk, som det også kaldtes, sødmælk havde vi ikke råd til. Vi fik heller ikke mælk at drikke.

Det var kun Frits og mig der brokkede os over maden, da vi var 11-13 år - og måske var det mest mig, der førte an. Hans eller Ejnar har aldrig klaget over kosten. Jeg kan endnu se Hans for mig, når han ved aftensbordet som 16-18-årig sad med sine aftenklemmer, 5-6 styk-

ker tyktskåret rugbrød, skåret af ham selv på brødmaskinen, og liggende foran ham på det store bord i køkkenet, smurt med skrabet margarine og med sparsomt pålæg lagt på. Hans var nok den, der mest kunne se, og tog hensyn til, hvor vanskeligt det var for far og mor at få det til at løbe rundt. Ejnar havde på det tidspunkt fået værelse i byen og spiste hos sin chef. Det var for besværligt for ham at tage hjem på Uhrhøj, når han om aftenen træt kom hjem, undertiden først ved 9-10 tiden om aftenen.

Mor sagde tit til os: "I skal have det, I kan spise", måske har det været svært for mine bedsteforældre at brødføde de mange børn. Jeg fik aldrig spurgt mor, mens tid var.

Min mors hjem måtte have været fattigt, syntes jeg. De fik ingen juletræ eller julegaver. "Men vi måtte spise alt det kage, vi ville", sagde mor, så derfor stod julen også for hende som noget godt og lykkeligt, hun længe glædede sig til. (Mor kaldte altid franskbrød for kage).

Mor havde en stor respekt for brødet, intet måtte gå til spilde. En dag, mens mor flettede mit hår, fortalte hun mig H.C. Andersens eventyr om den forfængelige pige, der trådte på brødet for ikke at snavse sine sko til. Det gjorde dybt indtryk på mig. Jeg var ikke større, end at det var lige før, jeg troede historien var sand.

Det huslige arbejde hjalp far ikke med. Det var kvindfolkearbejde, som han hverken havde evner eller lyst til.

Mit arbejde var blandt andet, helt fra jeg var mindre, sammen med mor at holde den evigt fulde stoppekurv så nogenlunde tømt.

Som 10-årig skulle jeg med skolen på ferielej på "Børnenes Vel" på Hvidbjerg i otte dage, og jeg masede på, for at stoppekurven kunne være helt tømt for ustoppede strømper. Det var et hestearbejde at komme igennem. Syv mennesker, og strømper og sokker blev slidt helt til bunds dengang; vi havde ikke råd til andet. Det var stopning på stopning i uld- og bomuldsstrømperne og sokkerne; stoppegarnet var trods alt billigere end de alt for dyre sokker og strømper. Mor må have skrevet om min flid til min moster i Finland, for hun sendte mig en sølvring. Moster Asta havde lært en ung finne at kende, mens han opholdt sig nogle få år i Vejle. Hun blev gift med ham, godt gift. Han var ejer af et garveri, og de var velhavende. Moster og mor brevvekslede ivrigt med hinanden.

Denne ferie på "Børnenes Vel" på Hvidbjerg blev for mig en stor prøvelse, for jeg led af hjemve fra jeg kom til vi rejste hjem igen.

Et par dage efter vor ankomst var det søndag, og da kom far og mor og hele familien for at besøge mig. Far flottede sig ved at give

middag på Hotel Hvidbjerg. Vi fik koteletter med smørsovs til, og som det smagte. Det havde vi aldrig fået derhjemme. Der var visse retter, mor aldrig lavede, og det var en af dem.

Det var en vidunderlig dag, vi havde sammen derude. Solen skin-nede; vi gik rundt i klitterne og ved stranden og nød den friske luft. Vi var en lille familie, der for en gangs skyld holdt fri i andre omgivelser end den trange gade.

Jeg ville så gerne have været med dem hjem, men det talte jeg ikke om. Det var dog for barnligt, syntes jeg.

Et par dage efter fik forstander Dons' datter skarlagensfeber, og så var ferien forbi på grund af den smitsomme sygdom. Vi blev kørt hjem samme dag, og glad var jeg. Det var lige før jeg troede, det var på grund af min hjemlængsel, at den skarlagensfeber var kommet så tilpas, men naturligvis var det synd for alle blege bybørn, der virkelig trængte til sund kost og sol og sommer i disse omgivelser.

Jeg var hverken bleg eller tynd; jeg og mine brødre havde alle ar-vet fars sunde mørke lød og brune øjne, og solen bed på os med det samme. Det var nok kun fordi jeg boede i "Wall-Street", at jeg kom med på ferielej.

Undertiden i min første barndom tog hele familien på udflugt en sommerdag. Den første udflugt, jeg kan huske, var til Hybylund ved Fredericia, og morfar, som vi kaldte bedstefar, var med os. Det var han næsten altid på de få årlige udflugter, vi foretog. Jeg husker især den dag på grund af min kjole. Mor tog den frem, og jeg har aldrig set den før. Den var hvid, med lommer og lange ærmer, og stoffet var tyndt og fint. Om den var købt, eller mor havde fået den foræret, ved jeg ikke, men jeg syntes, det var den fineste kjole, jeg havde haft. Jeg var 5 år dengang.

Billedet (se s. 8) er taget af en kanonfotograf. De stod altid om søn-dagen opstillet ved udflugtsstederne, og et billede kostede 1 kr. Apparatet stod på ben, og fotografen stak hovedet ind under et klæde, når familien "var stillet op", og så var det om at smile og se godt ud).

Bedstefar var så rar. Vi holdt alle så meget af ham. Han boede hos moster Sine, og besøgte os tit. Selv da han blev over 90 år, gik han den lange vej fra Grejsdalen og til vort hjem.

Mor var kun 38 år, da vi den dag var på udflugt, men meget falm-et efter 14 års ægteskab og fire børnefødsler.

En gang i min barndom - jeg var måske 11-12 år - kom mor hjem en nat fra arbejde. Dagen efter sagde hun lidt trist til far ved middags-bordet, mens vi hørte på det: "A vil ha' noen' ny tænder, eller osse de

her sat om, for de sejer på æ' spinderi, at a ser så gammel ud". (Mor og far beholdt deres landbodialekt, al den tid de var levende, det vil sige: på spinderiet talte mor "fint" og sagde "jeg", for ikke at blive til grin).

Mor fik nye tænder, og det hjalp betydeligt på hendes alt for indfaldne ansigt, så måske har kammeraterne sagt det for det bedste.

Mor fik protese i hele munden, da hun kun var 19 år gammel, hvorfor, spurgte jeg ikke om, da hun fortalte det engang. Velsagtens har hun haft dårlige tænder, og så var det dengang almindeligt, at hele munden blev ryddet, for ikke ret mange havde råd til at gå til tandlæge.

Far havde gode tænder, og han havde aldrig nogensinde været ved tandlæge, og heller aldrig haft en tandbørste i sin mund. Han havde dog ikke ret mange tænder, da han 86 år gammel døde.

Da det i hans senere år kneb ham at tygge maden, og vi somme-tider talte med ham om en protese, sagde han altid: "Det ka' smænd' æ betål sig å' få noen' ny tænder no".

Bedstefar fik en protese, da han var 88 år.

En arbejdskammerat fortalte mig engang, at hendes mor, da hun stod for at skulle giftes, havde fået trukket sine friske, gode tænder ud og erstattet med en protese, for så var hendes mand da fri for i fremtiden at skulle ofre penge på hendes tænder. Og hun var vist ikke den eneste.

Selv måtte jeg i en alder af 15 år lade en god, frisk kindtand trække ud, fordi jeg ikke havde råd til at lade den rodbehandle. Det kostede 15 kr, og jeg tjente kun det beløb om ugen, og skulle deraf betale for kost og logi.

Lompepenge i min første barndom var det småt med, men en fredag aften sagde far til Frits og mig (jeg var ti år dengang): "Nu må I hver fredag hver få en tiøre". Som for at trække lidt i land tilføjede han: "Men når a efter sæsonen bliver arbejdsløs, så får I den ikke mere". Vi var lykkelige. Glade travede vi sammen hen til den nærmeste slikmutter, der boede lige over for Nyboesgades skole, og omsatte vores formue i det slik, der varede længst.

Mærkværdigvis nok blev far ikke arbejdsløs denne gang, da sæsonen sluttede, så vi fik vores tiøre meget, meget længe. Jeg tror nok, jeg gik med en stille anelse om, at det var Vorherres skyld, at far beholdt sit arbejde, så vi kunne få vores tiøre. Og som vi dog glædede os til den ugentlige tiøre.

På filmreklamerne prangede Rudolp Valentino i "forbudt for

børn" filmene. Vi gik til "Fy og Bi" filmene i vor tidligste barndom. Jeg var 8 år den første gang og fulgtes med Frits og Hans, og vi gik fra "Palads" ivrigt snakkende om handlingen og opstemte af alt det nye, vidunderlige, vi havde set. Jeg spurgte ivrigt: "Jamen Hans - var det da ikke rigtigt?" Hans lo overbærende. "Selvfølgelig var det da ikke rigtigt. Det var da kun film". Nå, det var kun film. Det varede lidt, inden det trængte ind.

Fornyelser til hjemmet kan jeg ikke mindes, der var noget, der hed, mens vi var børn. Gulvtæpper på gulvet var der ingen i opgangen, der havde, og alle havde kun det nødvendigeste bohave.

Selv en radio havde ikke ret mange, jeg tror slet ingen i huset i Valdemarsgade; vi selv fik først en, da Hans og Ejnar i fællesskab købte en brugt, og da var Hans 15 og Ejnar 19 år gamle. Altså i år 1931, og da var vi flyttet i enfamilieshus på Uhrhøjbakken.

Beklædning var det også småt med. En dag, da jeg var 8 år, travede jeg forventningsfuld med min hånd i mors hen til manufakturhandler Hygebjerg for at se på stof til en ny kjole til mig, noget jeg længe havde plaget mor om.

Til det øjeblik havde mine kjoler bestået af omsyede tøj, som min farmor syede til mig, eller enkelte aflagte ting, der kunne passe mig. Mor så på forskelligt stof, men ak, det var altså for dyrt for hendes pengepung, og til sidst sagde hun: "Vi må nok hellere vente lidt". Mine øjne stod fulde af tårer, så skuffet var jeg, men en stor pige græd ikke. Fru Hygebjerg, chefens frue, så medfølende på mig, tog et stort ark glansbilleder frem, klippede nogle stykker billeder af arket og gav mig med ordene: "Se, dem skal du have".

Hvor må det have været svært for min mor, sikkert sværere end for mig - børn glemmer hurtigt - da vi gik derfra, men fattigdommen tvang hende til det. Stoffet kostede dengang fra 75 øre til 1 kr. pr. meter, og der skulle vel højst 2 meter til, så man vil kunne forstå, at den bitre armod dengang var manges fjende. Folks tøj blev dengang slidt til sidste trevl, men alle "ordentlige" folk, hvor fattige de end var, satte en ære i, at tøjet i det mindste var hélt. Ganske vist stoppet og lappet, men hélt.

Det var ikke som i dag, hvor både voksne og børn ofte går i tøj, der er gået op i syningen, eller man ser børn lege med hullet tøj uden at det anfægter deres mødre det mindste.

Mor havde på det tidspunkt jo heller ikke nogen indtægt. Min lillebror Svend fødtes, da jeg var 7 år, så far måtte alene forsørge den store familie.

Skolen

Godt 7 år gammel påbegyndte jeg i april måned 1926 undervisningen i Nyboesgades skole, og havde jeg ikke vidst om standsforskellen før, opdagede jeg det grundigt i skolen.

Til klasselærerinde fik jeg frk. Sinding, en ugift lærerinde, ca. 40 år, slank, gråhåret, og klædt i elegante kjoler. På fødderne havde hun elegante sko med officerhæl.

Frk. Sinding regnedes for dygtig, men skrap. Hun var begge dele. Og så var hun en snob. De velklædte børn, enebørn, eller børn af forældre, der var "lidt mere" end arbejderne, favoriserede hun tydeligt på bekostning af os fra småkårs hjem. Vi følte hendes uvenlighed som noget psykisk belastende i hele skoletiden, så mærkbar var den, og talrige er de rusk, vi har fået.

En pige - hun hed Ruth og boede på Vardevej - var i forhør engang i næsten hele klassesetimen, fordi hun manglede en side i sit kladd hæfte. Først sagde hun, at hendes lillebror havde siddet på potte, og at papiret var brugt dertil. Frk. Sinding kredsede hende mere og mere ind; til sidst stortudede pigen og var bragt helt fra sans og samling, mens hun kom med den ene forklaring efter den anden. Det var simpelthen psykisk terror.

En anden pige måtte have sin far med til skolen, hvor han på det bestemteste frabad sig, at frk. Sinding oftere ruskede datteren i øreflippen, der var løs og sårbetændt af frk. Sindings ubeherskede ryk i øret.

Selv gav jeg i min naivitet frk. Sinding et slemt chok en tre ugers tid efter at vi havde påbegyndt skolen. Vi skulle på vores tavler skrive 9 taller med vores grifler, og hun gik rundt til os, tog vore grifler og skrev en 3-4 stykker for. Da hun kom til mig, sagde hun: "Du kan godt selv skrive dine 9-taller". Hvorfor jeg selv skulle det, ved jeg ikke, men jeg kunne godt. Måske ville hun ikke røre ved *min* griffel, - hvad ved jeg?"

Da vi alle havde skrevet en tavle fuld, sagde hun: "Nu kan I alle viske dem ud, I selv har skrevet, og lade mine stå, og så skrive en tavle fuld igen".

Jeg sad tvivlrådig - i nogle tilfælde har jeg ikke opfundet den dybe tallerken - hvad skulle jeg? Frk. Sinding havde jo ikke skrevet nogen for mig. Hun kunne se, jeg sad tvivlrådig og ikke viskede tavlen ren. "Hvad er der?" spurgte hun, og kom ned til mig.

"Do hår æ skreven nogen for mig", sagde jeg undselig. Mit bon-

demål hang stadig ved.

"Hvad siger du?" spurgte hun, mens en stærk rødme farvede hendes ansigt. Jeg gentog det endnu mere lavmælt. Jeg var meget genert, og alles øjne hvilede på os. Frk. Sinding blev endnu mere rød i ansigtet, idet hun sagde: "Så lader du bare fire stå". Derpå drejede hun om på hælen og gik op og satte sig bag katederet.

Jeg følte, jeg havde gjort noget forkert, men hvad? Min sidekammerat Elly hviskede bebrejdende til mig: "Du sagde du til frøkenen". Jeg var stadigvæk ikke med, men tænkte: Jeg sagde jo do, jeg skulle nok have sagt du på bymål til frk. Sinding. Jeg havde ikke fået at vide, at børn skulle sige "De" til voksne.

Først da jeg blev noget ældre, blev jeg klar over, at jeg den dag havde begået en dødsynd imod frk. Sinding.

Nej, frk. Sinding var bestemt ikke rar at gå i skole hos, men da vi i 4. klasse blev sat efter karakterer, blev jeg til min store overraskelse sat som nr. 1 i klassen. Det havde jeg hverken troet ville ske, eller stræbt efter.

Jeg fik min viden fra højst forskellige kilder.

Som 8-årig chokerede jeg frk. Sinding ved som den eneste i klassen at vide, hvad et harem var. Det havde jeg fattet ved at læse i et digert værk af fars og mors få bøger. Værket handlede om en skøn, men djævelsk kvinde, der levede i Indien, hvor hun drev sit rænkespil med mænd. En af disse mænd, helten, vansirede hendes ansigt, og troede hendes skønheds magt derved var brudt, men kvinden fandt på råd: Hun tog slør for underansigtet - og blev endnu dejligere - og mere mystisk. Bogen endte med, at hun blev myrdet - og det ondes magt var brudt.

Naturligvis anede jeg ikke en pind om formålet med haremsdammerne. Datidens bøger var skarpt censurerede, så de gav ingen oplysninger.

Selvfølgelig indgik der andre ingredienser i bogen, men essensen var for mig den skønne, djævelske kvindes handlinger - samt "heltens" talrige forsøg på at uskadeliggøre hende - og hans sejr over hende til sidst.

Far og mor blandede sig ikke i, at jeg læste bogen. Far brummede ganske vist, at det var da ikke noget for mig.

Naturligvis "sprang" jeg i bøgerne, jeg læste, for hele tiden at læse de mest spændende steder. Det gjorde jeg i hele min barndom.

Som 8-årig læste jeg også aviser, og Ejnar spurgte mig, om jeg forstod, hvad jeg læste.

Min sidekammerat var Bodil, enebarn og datter af en brandin-

spektør. Hun var en sød, lyshåret pige, og sød imod mig. Hun duftede så dejligt. I timerne havde hun det tit med at sidde og pille ved mig, for eksempel lave nullermænd af min trøjeuld til bogmærker, men frk. Sinding rettede hende aldrig.

En dag forærede Bodil mig en velduftende sæbebæske, som jeg gemte med omhu og opbevarede mine fineste glansbilleder i.

Jeg husker endnu den følelse af dyb glæde - og samtidig undren - over, at den fine pige tilsyneladende holdt af mig, der stands-mæssigt lå så langt under hende. Det var så varmende imod frk. Sindings kulde.

Bag ved os sad først Ella, og ved siden af hende Ruth. Ella var altid pænt klædt, selv om de var tre derhjemme. Hun boede på Vesterbrogade. Ruth var enebarn af en tømrer. Hun boede på Ny Jellingvej.

De tre, samt en, der hed Marie, der sad på 3 bæk, var slyngveninder, og gik adstadigt arm i arm rundt i skolegården i frikvartererne.

Efter at vi var kommet til at sidde efter karakterer, blev jeg inviteret til fødselsdag hos Bodil, der boede ved Anlægget. Hun og hendes forældre boede så fint, så fint, flotte møbler og tæpper på gulvene - og jeg sad der med mine komplekser.

Bodil havde lavet saftfromage - sagde hendes mor - som vi fik, samt flødeskumskager og chokolade. Jeg afslog beskedent kage nummer to, og Bodils mor, den fine, unge frue, sagde til mig: "Det var da mærkeligt. Du er da ellers så godt i stand, hvad bliver du det af?" Så var fødselsdagen faktisk ødelagt for mig. Det var mit svage punkt. Nogle kaldte mig "Tykke" igennem skoleårene og derhjemme.

Taksten til fødselsdagen var dengang en krone. Jeg fik efter megen tiggeri 50 øre af mor og tog en brugt bog med foruden, og Bodil takkede pænt.

Ruth var jeg også inviteret til fødselsdag hos. Hun boede knapt så fint som Bodil, men de boede dog i en 3 værelses lejlighed i en pæn gade, Ny Jellingvej. Hendes mor var også meget sød, og det var Ruth bestemt også. Men alligevel følte jeg ikke, jeg hørte til imellem dem, sådan privat.

Mine faste skoleveninder i den klasse blev efterhånden Thyra, der boede i Trædballe, og Lisa, der boede længere nede i Valdemarsgade. Thyra havde de dejligste slangekrøller, jeg fandt hende så yndig, og Lisa var sorthåret og mørk i løden som jeg selv. Nogen sagde, at hun og hendes forældre var kommet fra Tyskland for nogle år siden, men hun talte ikke med accent. Hun hed Davidsen til efternavn.

De var to søde piger, som jeg følelsesmæssigt var meget på linie

med, selv om de var noget bedre klædt end jeg, men overfor dem led jeg ikke af mindreværdskomplekser.

Thyras far og mor boede i et stort, pænt hus i Trædballe. Hendes fødselsdag blev jeg også inviteret til, men mine "pæne sko" var gamle og slidte, så jeg gav afbud med den begrundelse, at jeg skulle rejse ud den lørdag og besøge min bedstemor, hvad jeg også gjorde. Der var jo også det med gaven, når nu taksten var en krone, og jeg kun måtte få 50 øre med. Mor havde ikke råd til mere.

Bodil skulle ellers have været i betalings-skole, men en dag var hun og hendes mor gået forbi Nyboesgades skole, og så ville hun absolut gå i skole der. Hun begyndte et par måneder senere end vi andre.

I de to første år, jeg gik i skole, gik jeg i træsko, der blev stillet udenfor klasseværelset, og så skiftede jeg - vi - over til sutter, der tilhørte skolen. Lige såvel som jeg havde træsko på i skole de første par år, havde jeg også forklæde på - det havde mange småpiger dengang - og lige så snart jeg var inden døre derhjemme, kom forklædet på. Min generation er en forklæde-generation, for også mine jævnaldrende brugte det - og bruger det stadig inden døre, når madlavningen foregår. Et levn fra fortiden, med alle de forklædeklædte kvinder i alle aldre, og dette levn uddør nok også med vor generation.

I religionstimerne lyttede jeg henført, når vor søde religionslærerinde fru Hansen, der altså kaldtes frk. Hansen, gik frem og tilbage på gulvet, mens hun fortalte løs. Mit eneste kendskab til religion havde jeg fået som 5-årig, da jeg sammen med legekammeraterne en søndag formiddag var "dumpet ind" i søndagsskolen i "Frelsens Hær", der lå hvor det i dag stadig ligger, i Staldgårdsgade. Vi sad alle på lange bænke, og søndagsskolelærerinden fortalte, jeg lyttede og lyttede og var stor nok til at forstå det, hun fortalte. En helt ny "Verden" åbnede sig for mig, en ny, vidunderlig "Verden". Vi hørte om Himlen, hvor der boede en mand, der hed Gud, med en søn, der hed Jesus, født af Jomfru Maria. Jeg gik hjem med stjerner i øjnene og så talrige gange op mod himlen. Men næste søndag ville legekammeraterne ikke med.

"Jamen, du ka' da følges med Frits", sagde mor, men selvom vi var uadskillelige, så var det ikke nok. Min "gudelighed" var glemt for denne gang.

Frits gik troligt i søndagsskole hver søndag, men jeg havde andet for. Vi skulle jo også sidde musestille, og det var ikke lige mig dengang.

Frits fik engang i "Frelsens Hær" en flidspræmie: Et par nye træsko. Frelsens Hær havde også bespisning af fattige børn og voksne.

Enhver kunne gå ind og få et måltid varm mad. I Nyboesgades skole kunne trængende familiers børn også undertiden ved uddeling komme i betragtning. Jeg fik engang en seddel med hjem, at jeg var bevilget en strikket trøje. Mor sagde: "Ja, hvis du synes det, ka' du jo godt ta' den". Jeg tog den - men følte det trods alt lidt som en almisse. Om det var bag fars ryg - tildels - husker jeg ikke. Far var *meget* stolt.

Nu i skolen var min interesse for det åndelige liv vokset frem igen, og frk. Hansen var en glimrende fortæller og underviser i faget. Der-til var hun så ualmindelig sød mod os alle, og hun gjorde ingen forskel på eleverne, hvad heller ikke frk. Basballe eller nogle af de andre lærerinder eller lærere gjorde, når vi havde dem til andre fag. Kun frk. Sinding var og blev vor onde ånd, al den tid, jeg gik i den skole.

Dog var der én dag om året, hvor frk. Sinding var sød mod os, og det var, når vi havde fødselsdag. Den dag forærede hun os en tiøre, og for den *skulle* vi købe en flødecake i slikforretningen lige over for Nyboesgades skole. Det var også den eneste dag, vi måtte gå uden for skolen i undervisningstimerne. Ellers var det strengt forbudt.

En dag havde en fødselar købt slik for sin tiøre. En af klassekammeraterne sladrede til frk. Sinding, og pigen kom i strengt forhør om, hvorfor hun ikke havde brugt sin tiøre til en flødecake. Det foregik i hele klassens påhør, og forklaringen, at pigen hellere ville have slik, blev ikke taget nådigt op af frk. Sinding. Flødecake-købet *skulle* overholdes.

Klasserne var dengang strengt adskilt i pige - og drengeklasse, og drengene havde fortrinsvis mandlige lærere, og pigerne kvindelige lærerinder, som de kaldtes dengang.

En dag, da vi havde gået i skole en måneds tid eller to, gav frk. Sinding os et stykke papir med hjem, og derpå skulle vi tegne vores stue. En pige spurgte: "Skal det være vores "fine stue"?"

"Det må I selv om; det rum, I opholder jer i til daglig", sagde frk. Sinding.

Jeg fortalte ivrigt mor om det, da jeg kom hjem. Mor sagde ikke noget. Jeg var i tvivl. Skulle jeg tegne vores "fine stue" eller den til daglig?

Hans, "rebellens" sagde: "Hvad skal det gøre godt for? Hun vil vel bare se, hvor fint I bor - eller det modsatte", tilføjede han.

"Men gør, som du vil". Jeg gjorde, som jeg ville.

Jeg tegnede den "stue" vi var i til daglig. Fars og mors senge. Vores slagbænk, spisebord og stole.

Da jeg viste frk. Sinding tegningen, spurgte hun: "Har I ikke en anden stue?"

Jeg sagde ivrigt: "Jo, vi har vores "fine stue", té når der kommer fremmede."

"Hvad har I så der?" spurgte hun.

"Vi har et bord og stole, en gyngestol, et klædeskav, en buffé - og en pæn kakkelovn". Frk. Sinding var tilfreds. Den næste kom frem med sin tegning.

Svends fødsel

Tit og ofte havde jeg plaget mor om en lillesøster. Tre brødre, der havde hinanden, og jeg havde ikke en lillesøster, det var uretfærdigt.

En dag sagde mor til mig: "Hvis du nu lægger nogle sukkerkvalde i vinduet, så kommer æ stork snart med en lillesøster eller lillebror til dig". Jeg havde dengang gået i skole nogle få måneder. Jeg gjorde som mor sagde - flere gange endda, og sukkerkvaldene var altid borte om morgenen, men storken kom stadigvæk ikke med den lillesøster.

En aften blev mor syg og måtte gå til sengs, og jeg fik at vide, at nu kom storken nok snart med denne lillesøster - eller bror. Jeg skulle sove hos Ejnar den nat. Om morgenen, da jeg vågnede op, skulle jeg sådan tisse. Jeg trak mit tøj på, og vi skulle jo ind at se den lillesøster, men Ejnar var ikke færdig - og til sidst kunne jeg ikke holde mig mere. Jeg satte mig på hug og tissede gennem bukser og det hele direkte på gulvet. Da jeg senere tilstod det for mor, sagde hun til mig: "Jamen ku'du da æ' ha' sanset å træk' dine bukser ned?" Og det var jo et rimeligt forlangende.

Så gik vi ind til mor, og hun lå med en lille bylt i armen. Jeg for ivrigt hen for at se min nye lillesøster. Endelig var storken kommet med hende.

Mor sagde: "Ja, Dagny. Det blev jo en lillebror". Min skuffelse var så stor, at jeg stak i at tudbrøle. Mor havde jo lovet mig en lillesøster, næsten. Mor så helt ulykkelig på mig. Hun kunne jo ikke gøre for det. Det var slet ikke meningen, der skulle være kommet nogen. Svend var "æ skravkage", som de sagde dengang om en efternøler, der i grunden slet ikke var budgetteret. Mor var 41 år, da hun fødte Svend i 1926.

Nå, jeg blev meget glad for Svend - selv om han var en dreng. Religionsundervisningen havde gjort mig "missionsk", og det bevirkede, at jeg stred min svære kamp med mig selv for at være "en god pige". Jeg syntes aldrig, jeg var så god og sød, som jeg gerne ville være. Det bevirkede også, at jeg sad bag ved Svends vugge med foldede hænder og bad: "Kære Gud, lad lille Svend blive et rigtigt lille Guds barn".

Frk. Hansen havde sagt til os, at vi behøvede ikke at nøjes med at bede Fadervor, vi måtte lige så gerne selv fabrikere nogle helt private bønner.

Da Svend ikke var ret gammel, begyndte der at vokse en knude ud på hans bryst. Mor så på knuden med bekymring og gik ret hurtigt til vor læge, Sophus Christensen. Hun fik noget salve at smøre på knuden; så ville der gå hul på den, sagde lægen.

Den ene dag gik med den anden; knuden voksede sig større og større, og der gik ikke hul på den.

En dag tog mor sagen i sin egen hånd. Hun, som ellers var så sagtmodig over for dem, der var mere end hende, tog barnevognen og kørte Svend op på sygehuset og pakkede ham ud af svøbet - den gang svøbtes spædbørn endnu, så de ikke kunne røre sig - og viste lægen knuden.

Svend kom straks på operationsbordet, og da operationen var lykkeligt overstået, sagde lægen til mor, at hvis der var gået hul på knuden, så ville Svend være død. De beholdt ham på sygehuset, men måske kunne vi lige nå at få ham hjem til julen, der var nært forestående.

Vi fik ham også hjem lige inden jul, og glad var ikke mindst jeg. Jeg havde blot store samvittighedskvaler, for jeg havde små julegaver til dem alle derhjemme, blot ikke til Svend. Det havde jeg haft. Jeg havde for en tiøre købt et kræmmerhus småtskåren lakridskonfekt hos bager Hansen på Vesterbrogade, men i dagene, der var gået siden, var det lidt efter lidt vandret ned i min egen mave, og det pinte mig usigeligt.

Mor, som jeg tilstod det over for, reddede min forpinte sjæl ved trøstende at sige: "Jamen Svend er jo osse' alt for lille til at spise lakridskonfekt."

Mor skiftede læge så hurtigt hun kunne. Vi havde ellers haft Sophus Christensen i mange år, men mor kunne alligevel ikke tilgive ham, at det kunne have kostet Svend livet, at han stillede forkert diagnose.

Fars butik

Ved siden af vor "fine stue" var der et lille, tomt butikslokale. Hvad det blev brugt til, ved jeg ikke, og om det var på grund af Svends fødsel, at far startede en lille detailhandel i lokalet, ved jeg heller ikke, men jeg formoder det, og også at det var på grund af mors manglende arbejdsindtægt, far så måtte finde andre udveje for lidt fortjeneste. Jeg tror ikke, mor har kunnet få noget af samfundet, fordi hun og far lagde sig et barn mere til. Det blev folks egen sag.

Far handlede med korn og foderstoffer - mange af beboerne i gaden havde høns gående - en hønsegård i baghaven, hvis de var vært i ejendommen, eller høns og en gris til opfodring i en kolonihave, hvis de var lejere. En tid boede der en familie ved navn Elkjær på kvisten. Konen var stor og tyk, og hun gik hver dag ud i engen til deres kolonihave, hvor de holdt en gris og nogle høns. Undertiden havde mor noget affald, vi måtte gå op med til grisen, og så var vi glade, for madam Elkjær lavede tit pandekager og delte rundhåndet ud af dem til os, når vi kom med affald. Og *som* de smagte. Der var lagt et stort lag brombærsyltetøj inden i pandekagen. Familien havde to døtre, og den yngste var *noget* så forkælet. Den noget ældre søster måtte altid stå på pinde for hende, og forsagt fandt hun sig i det.

Den yngste pige var indirekte skyld i, at jeg fik mine første samvittighedskvaler i dette liv, selv om jeg ikke vidste, at der var noget, der hed samvittighed.

Jeg legede undertiden med hende. Hun havde et væld af legesager og iblandt dem var der en itugået perlekrans, store perler af facon som mandler og lysebrune. Disse perler havde jeg forelsket mig i. De flød både her og der, og en dag kunne jeg ikke længere modstå fristelsen. Jeg stjal nogle af dem og smuglede dem ned til mig selv i buksebenet, hvor elastikken holdt dem fast.

Ak, min glæde blev kort. Jeg var ikke bange for, at tyveriet skulle blive opdaget, men min synd plagede mig fra det øjeblik, jeg tog dem frem dernede hos os selv, og til jeg næste dag smuglede dem tilbage. Jeg var vel ca. 6 år dengang, så det man gør forkert må vel ligge indbygget i ethvert menneske. I mig gjorde det i hvert fald.

Ingen numre slap jeg godt fra. En dag havde jeg i fars butik hugget en håndfuld chokoladekapper og stoppet dem op under elastikken i buksebenet, hvorefter jeg løb ud i gården for at lege - og i skjul nyde chokoladekapperne. Lidt efter lidt drattede de ud af buksebenet; ildrød i hovedet samlede jeg dem op og forsvandt ind i korridorene.

rens dunkle mørke. Det var både første og sidste gang, jeg huggede i fars butik.

Foruden korn og foderstoffer handlede far med frugt, bananer, figner, æbler - der var ellers tit gadehandlere, der kørte rundt i gaderne med deres vogne, og deres råb lød: "10 bananer for 1 kr." - eller hvad sortiment nu vognen bød på. Far solgte også tobak, øl, cigaretter, snaps, bolsjer. Vi handlede også med købmand Simonsen i gaden, og hver ugedag fik et barn i familierne et stort kræmmerhus med blandede bolcher. Der var mere i det kræmmerhus end vi i dag får for 15-20 kr.

Endvidere solgte far chokolade, ugeblade, mel og gryn, kaffe, sæbe, ost m.m. Brændevin og øl udgjorde en stor post, så mændene i nabolaget gik ikke tørstige i seng. Far solgte også 5-øres kager, eller skårnstykker, som de også kaldtes. Bagerne laver dem endnu, men i dag er prisen ca. 3,80 for det samme stykke brød.

En øl kostede dengang ca. 25 øre, en halv flaske brændevin højst 4 kr. Adamas cigaretter, et kendt mærke dengang, kostede i mange år 25 øre for en 10 styks pakning.

Fars omsætning i det første år var ret høj, grundet at kunderne kunne få kredit, som stort set alle købmænd var nødt til at give deres kundekreds.

Efter nogle måneders forløb var far nødt til at bede kunderne betale, inden de kunne købe mere på kredit - og så forsvandt det meste af kundekredsen.

Selv Minna og Malle snød far og mor og rejste fra en regning, da de flyttede, og far sagde til mor: "De penge ser vi nok alle".

"Nej", sagde mor, "men Minna hår jo altid van' gue' ved æ bøn', så det hjælper da lidt på ét".

Men der skal nu mange 2- og 5-ører til for at betale en regning på måske 100-200 kr. - eller måske mere? Hvad ved jeg?"

Minna og Malle faldt dybt i mine øjne, da jeg blev klar over, at de havde snydt far og mor. Dem, som efter den tids forhold havde det så godt.

Et par år efter at vi som henholdsvis 10- og 11-årige var flyttet fra Valdemarsgade og på Uhrhøj, kom Frits og jeg en dag i samtale om gadens beboere. Jeg sagde: "Jo, men der var da også mange ordentlige folk imellem. Meget ros selvfølgelig, men alligevel..."

Frits så på mig med et lille smil. "Hvor mange ordentlige, tror du?" "Ja, vel 50 procent", svarede jeg. Frits rystede på hovedet. "Aller højst 20 procent. De 80 procent var noget værre ros!"

Jeg så undrende på ham. Kunne sådan en størrelse knægt være så klog på mennesker? Og var hans syn det rigtige? Vi var opdraget ens og havde lært, at de mennesker, der ikke betalte enhver sit, var noget ros. Minna og Malle hørte altså også til i "ros-bunken", og dem havde vi endda været så glade for og haft det så hyggeligt med. Det gav lidt at spekulere på.

Butikken blev passet af mor, når far havde arbejde. Fortjeneste har der nok ikke været noget af, alt snyderiet taget i betragtning, men det var mange forretningers lod i de dage, hvor alle handlede på bog hos købmanden.

På den modsatte side i Valdemarsgade havde købmand Simonson købmandsforretning, men en noget større og mere velassorteret butik end vores, og endnu en købmand var der længere oppe i gaden.

Far har nok heller ikke været den bedste til at inddrive sine tilgodehavender. Dengang regnedes det for ufint at kræve folk for penge, de skyldte, og i den retning kunne far ikke gå uden for normerne. Han kunne heller ikke sige nej, hvis en arbejdskammerat kom og bad ham skrive under på en veksel. Der var han også lige ved at komme i knibe mere end én gang. Selv var han af sind så helt utrolig ærlig. Han kunne ikke snyde nogen en femøre fra.

Godt og vel 2 år efter at far havde åbnet sin butik, måtte han dreje nøglen.

Da Svend var et par år måtte mor igen ud på spinderiet på natarbejde. Svend blev passet af en nabo, til Frits og jeg kom fra skole.

Farmor og farfar

Farmor og farfar kaldtes bedstemor og bedstefar. De boede i Give.

Fra jeg var 8 år og i nogle år, rejste jeg tit ud og besøgte dem, og altid en 8-10 dage i sommerferien, så længe jeg kunne holde det stillestående liv ud, som de førte, og indtil hjemveen drev mig hjem igen.

I skolen kunne man i sommerferien få fribillet til rejsen, hvis man hørte til de små i samfundet. Rejsen skulle dog strække sig over et større antal kilometer end til Give, "men lad gå", sagde kontrolløren. Det lod sig alligevel gøre for mig at rejse gratis.

På min første rejse som 8-årig sendte mor mig med bange anelser af sted. Kunne jeg nu sanse at stå af ved den rette station? Jeg fik

alle stationerne forklaret, og hvad der kom efter hvad. Vi havde jo været der før allesammen.

Det gik godt nok. Jeg sad stiv som en støtte og fulgte med i kørslen, der startede med bumletog fra Nordbanegården.

Bedstemor stod ved Give station i sit sorte tøj, med kapothat, sjal og figurfrakke, klædt på som før århundredskiftet. Hun var da 76, og bedstefar 77 år.

De boede til leje i en lille et-værelses lejlighed på en stille vej, hvor der lå en kirke over for deres hjem, og længere oppe på vejen var der et anlæg. På søndage og lune sommeraftener var vejen livligt trafikeret af spadserende på vej til anlægget.

Lejlighedens stue rummede bedstemors høje egetræskommode, der stod til højre, når man kom ind ad døren fra entreen. En divan stod foran det ene tokarms vindue. Et lille spisebord med et par stole stod ved divanen og i hjørnet modsat stod bedstemors seng. Kakkelovnen stod i flugt med kommoden. Entreen var fælles med naboen. I entreen førte en ganske smal, stejl trappe op på loftet, hvor bedstemors rok, kludepose og forskelligt lå.

Mellem kakkelovnen og bedstemors seng var der en dør ud til køkkenet. Det var endnu mindre end stuen. Til venstre stod bedstefars seng med spyttebakken ved siden af. Til højre et klædeskab. Midt på gulvet et lille bord med en skuffe i midten til gaffeltøjet. Bedstefar havde en hornske. To stole stod ved bordet. På en væg hang der et hængeskab, der brugtes til mad, og i hjørnet var komfuret. Et par trin førte fra køkkenet og ned i en slags bryggers, fælles med naboen.

Den lille lejlighed kan vel aller højst have kostet ti kroner om måneden, og af størrelse har de to værelser vel haft et kvadratmeterareal på ca. 20-25.

Bedstefar havde en kolonihave i nærheden, hvor han dyrkede kartofler og forskellige grøntsager. Ribs- og solbærbuske groede der også.

I ferien fik vi næsten hver dag fersk, stegt flæsk, og nye kartofler med persillesovs. Det smagte vidunderligt. Hjemme var flæsket saltet - det ville far have. Vi fik aldrig fersk flæsk derhjemme.

Efter kødretten fik vi næsten altid stiv solbærgrød med mælk på. Det smagte også godt. Bedstemor bagte søsterkage, det havde hun altid i huset. Det gemte hun i én af kommodeskufferne, hvor også franskbrødet og rugbrødet lå. Bedstemor spiste aldrig rugbrød, hun sagde, hendes mave kunne ikke tåle det. Hun var meget tynd og havde meget tøj på, flere lag skørter selv om sommeren, hun var ret forfrossen anlagt. Hun var en stille kone, der ikke sagde ret meget, men

en blid kone, og meget god og rar mod mig. Jeg var nok "hendes pige".

Når jeg kom, så hun meget glad ud, og om aftenen fandt hun straks salmebogen frem, kaldte naboen ind, og så skulle jeg synge for, og vi sang en del salmer.

Bedstemor var meget religiøs, og når vi om aftenen gik i seng, tidligt, sådan ved 9 tiden, i bedstemors varme seng, der var foret med en masse halm og en tung, hjemmævvet underdyne, med overlagnet slået over dynen, så bad bedstemor først Fadervor med mig, og dernæst vendte hun sig om på siden og lå i lang, lang tid med foldede hænder og mumlede en masse bønner til Vorherre.

Til sidst faldt jeg i søvn.

Dagen efter gik jeg i krig med stuegulvet, dog ikke det første år som 8-årig, men i de efterfølgende år. Jeg skurede gulvet til fernisering - bedstemor kunne ikke på sine gamle knæ - og dagen efter ferniserede jeg det.

Undertiden vaskede jeg tøj for bedstemor. Det foregik i en balje i bryggerset. Og så var der sytøjet. Bedstemor syede kludesko til os, holdt hele familien med kludesko, og dem lærte jeg at sy, så hvordan hun bar sig ad, men alligevel blev hun ved med at sy sko til os mange år frem i tiden. Hun syede også tøj til mig i ferien.

I mange år havde jeg en stråhat med skygge, som jeg altid havde på, når vi "skulle noget", og at rejse ud til bedstemor uden hat på, var dengang utænkeligt. Den "fiksede" vi også op i min ferie, og denne opfiksning bestod i, at vi hvert år satte et nyt bånd på rundt om pulden, og så kunne den lidt igen. Dette bånd endte i en sløjfe, der flagede ned ad ryggen.

Min kusine Karen på fædrene side, der er 12 år ældre end jeg, har fortalt, at bedstemor i mange år var vestesyerske for en skrædder. Hun fik 1 krone pr. vest. Jeg ved ikke helt bestemt, om hun dengang stadig syede for ham, jeg ved blot, at bedstefar slog sten til han var langt op i halvfjerdserne. Han var for stolt til at søge sin aldersrente.

De havde haft en gård engang, en Vesteregnsgård i Gives omegn med mager jord. Bedstefar havde ud af en slægt med mange sønner fået den dårligste jordlod, da al jorden af den fædrene gård blev stykket ud.

De havde haft et nøjsomt liv sammen. Min kusine har fortalt, at i hele sit liv har bedstemor ikke haft flere kjoler, end at hun kunne huske dem allesammen.

Bedstemor var tandløs, og havde siden sit 30. år ikke haft en tand i munden. Om det var engelsk syge eller paradentose, der var grun-

den, ved jeg ikke, men i min barndom fandtes mange tandløse gamle koner.

Nabokonen til bedstemor havde heller ikke en tand i munden, og hun var meget yngre.

Om søndagen gik vi i kirke - dog ikke bedstefar - men ikke i den kirke overfor på vejen. Jeg spurgte bedstemor: "Hvorfor kan vi ikke lige så godt gå i den kirke der, det er da meget nemmere?"

Bedstemor svarede: "Nej, det er æ wor kirk". Så den må have tilhørt en eller anden sekt.

Om middagen sov bedstemor og bedstefar til middag fra klokken 1. Jeg måtte da gå en tur imens, og jeg travede lykkelig af sted. Forbi anlægget, og langt, langt ud på heden. Anlægget havde jeg set nogle gange, når bedstemor gik med en lille tur.

Jeg nød den fred og naturens stilhed, der var over landskabet, duftene, biernes summen og fuglenes kvidren, allerede dengang talte det til noget i mig lille én, som naturen i hele mit liv siden har gjort det. Jeg tror, min travelyst i naturens ensomhed og alene med mig selv startede, da jeg i 8-års alderen fik smag på det i den lille fredelige stationsby, som Give dengang var.

Undertiden gik vi på besøg hos et par koner, bedstemor kendte. Så blev vi inviteret på kaffe med Richs og cikorie, og julekage til. Det kedede mig gudsjammerligt. Børn var der ikke at lege med i nærheden, og af læsestof var der kun biblen, almanakken, og den lille tynde lokale avis.

Bedstefar var lidt af en gnavpotte. Undertiden spurgte jeg forsigtigt, om jeg måtte gå med ham ned i kolonihaven, når han gravede nye kartofler op til middagsmaden. Han brummede lidt, at det kunne jeg da godt. Jeg var lidt bange for ham. Af os børn brød han sig vist kun rigtig om Ejnar, som ved sit mellemnavn var kaldt op efter ham, og med hvem han havde haft nærkontakt de første 3 år af Ejnars liv.

Bedstemor fyrede med tørv i komfuret, når hun lavede mad. Det brugte vi også hjemme til madlavning og opvarmning om vinteren, til lige med de træskorper, der blev tilovers af kævlerne på fars arbejdsplads. Skorperne fik vi hjem i en stor sæk fra stavfabrikken.

I alle købmandsbutikker kunne man dengang købe et bundt optændingspinde. De var bundtet med et stykke ståltråd og målte i omfang vel ca. 25-30 cm. i diameter, og ca. det samme i højden. De kostede i mange år 25 øre for et bundt.

Spåner til optænding fik vi også fra stavfabrikken. De var gode at få gruekedlen i kog med til storvask.

Til brændsel i den hårdeste vinter suppleredes op med kul, koks

og briketter. På stavfabrikken kunne alle og enhver købe en sæk spånner for 50 øre - og en sæk var en sæk, enten den var stor eller lille.

Engang havde bedstemor lovet mig en strikket stortrøje, når jeg blev ti år. De var så moderne dengang. De var mønstrede i røde eller blå farver og gik helt ned forbi bagdelen, med bindebælte om livet. I den afsluttende kant forneden og om ærmerne var der en matchende kant i kraftig, beigefarvet "uldplyds" vil jeg nærmest kalde det.

Den sommer, da jeg var ti år, ventede jeg forgæves på, at bedstemor skulle sige: "Nu går vi hen og køber den trøje til dig". Det skete ikke. Jeg plagsomme pige sagde det til sidst selv, men bedstemor skød det ud dag for dag. Til sidst plagede jeg hende så meget, at vi gik hen og købte trøjen, og det har givet mig samvittighedskvaler siden, når jeg har tænkt på det. Også nu. Trøjen kostede ti kroner. Vel lige så meget som de gav i husleje om måneden, og som de måske spiste for i tre-fire uger.

Til mit forsvar kan måske siges, at det fra begyndelsen var bedstemor, der af sig selv havde sagt, at sådan en trøje måtte jeg få. Jeg ved jo ikke, hvad der var kommet i vejen af uforudsete udgifter, så bedstemor ikke havde råd.

Da jeg som 8-årig rejste hjem, var bedstemor endnu mere omsorgsfuld for mig end mor. Hun skrev op på en lang strimmel papir alle stationerne, og jeg skulle så hver gang, toget holdt, rive en station af. Det gjorde jeg nu ikke.

Jeg vendte hjem, godt belæst med en stor pakke med tøj og kludsko. Til gengæld havde mor givet mig en sandkage og småkager med til bedstemor. Bedstemor gav mig altid en 25 øre, når jeg rejste. Bedstefar gav mig aldrig noget.

Da jeg var 5 år, var bedstefar engang på besøg hos os i Valdemarsgade. Bedstemor var ikke med. Jeg havde lært at strikke og sad ude på trappen til gården i solskinet og strikkede. De store piger havde rost mig, og konerne i opgangen havde rost mig, fordi jeg kunne strikke, så jeg voksede i min egen bevidsthed, - selv om jeg ikke kunne forstå, at de syntes, det var noget særligt - men efterhånden var der ikke flere tilskuere. De havde jo andet at lave end rose mig.

Jeg ville så prøve at "lukke af". Astrid havde vist mig, hvordan jeg "lukkede af". Jeg gik ind til mor og sagde, at jeg ville "lukke af". Mor frarådede det, men jeg gik alligevel ud på trappestenen og satte mig til at "lukke af". Jeg kunne ikke huske det og blev ked af det, min selvglæde forsvandt. Jeg gik ind og smed strikketøjet i en kommode, gik hen til bedstefar, der sad på en stol med armene på bordet og læste i

en avis. Jeg stod op bag ved ham på stolen og tog ham om halsen.

"Gå ner' mæ' dig. A vil æ' ha' te' do stor å' hænger øver mæ'", vrissede han. Jeg listede slukøret ned af stolen og var lige ved at græde. At bedstefar havde afvist mig, var værre end strikkesøjlet. Jeg havde villet trøste mig selv ved at holde lidt af bedstefar, og så var han *sådan*.

Mor kom med en kop saftevand til mig - det fik vi ellers kun, når vi var syge - og så sagde hun til mig: "Do hå'r no osse' så manne' kyllingsorger". Disse ord hørte jeg tit i min barndom, og så tilføjede mor altid: "Do blyver'ålle' høne gammel".

Mor var ret klog på sine børn.

Bedstefar havde jeg været bange for, siden jeg var 5 år, og han var nu også en underlig gammel knark. Når han sov til middag i en stol med lukkede øjne og hovedet lænet tilbage i stolen, sad han og småmumlede for sig selv - talte i søvne - skulle det forestille at være, og så sagde han alt det, han var utilfreds med. Min kusine Karen har fortalt, at sådan gjorde han også, når han besøgte dem - og så fik de sandelig deres sag for. Han kritiserede dem sønder og sammen, deres gårdbrug og hele levevis, og dér var der i hvert fald ikke noget at komme efter. Flittige og stræbsomme, gæstfrie mennesker var de.

En nat vågnede jeg - jeg var på det tidspunkt 12 år - og kunne fra den åbentstående dør ud til køkkenet høre, at bedstefar "talte i søvne" og da var det *mig*, der fik min sag for. Jeg var så og så kræsen... (jeg var altid på afmagringskur, bestemte jeg, når jeg rejste hjemmefra, og desuden opdraget til, at vi skulle være beskedne, men kræsen? Jeg, som elskede bedstemors mad, fersk flæsk og nye kartofler med persillesovs). Men som sagt: Jeg var kræsen, jeg var ditten og jeg var datten, og jeg brugte for meget "sive", når jeg vaskede mig, og der var alting i vejen med mig.

Jeg blev mere og mere bange, og tænkte: Mon han går ind og slår mig ihjel? Jeg tænkte på at kravle ned under divanen, som jeg som større pige sov på, men til sidst faldt jeg i søvn.

Dagen efter ville jeg hjem. Med djævelens vold og magt. Bedstemor protesterede - jeg må jo ikke have været der ret længe, for mere end en uge holdt jeg aldrig det stillestående liv ud. - Jo, jeg skulle hjem og læse ugeblade osv., osv. - ikke en nat mere turde jeg være hos dem; jeg fik min vilje, og hjemkommen fortalte jeg så det hele.

Da mor næste gang så bedstemor, fortalte hun sammenhængen. Og gav mig den besked, at bedstemor syntes nu også, jeg havde været lidt vanskelig denne gang. Jeg vidste godt hvorfor: Hun ville sy en blu-

se til mig af noget gammelt. Det var også i orden, men moden sagde dengang pufærmer. Det havde alle mine skolekammerater, og dér var elastik i forneden om ærmet. Bedstemor ville lave pufærmer ved at underfore ærmet, så det faldt i puf på den måde. Jeg husker ikke, hvem af os der sejrede. Jo - det gjorde bedstemor, for jeg kan se ærmet for mig endnu.

Jeg rejste ikke oftere på ferie med overnatning hos bedstemor.

En tragedie rammer vort hjem

En vinterdag i skumringen, jeg var 9-10 år dengang - klokken har måske været 4-5 stykker - sad jeg alene i vort daglige opholdsrum på en stol ved spisebordet og læste lektier.

Døren gik op, og ind trådte far med armen i bind. Han så bleg og forpint ud. Umiddelbart derefter kom mor frakkeklædt ind ad døren. Hun kom lige fra spinderiet. Der var blevet ringet til hende.

Far vendte sig om, mor gik hen imod ham, og de faldt grædende i hinandens arme. Jeg listede ud på gaden med en stor klump i halsen.

Far havde fået lang- og ringfinger på de to yderste led på højre hånd knust under sit arbejde. Sygehuset prøvede forgæves at redde fingrene, men efter nogen tids forløb faldt det knuste af, og kun to stumper af fingrene på hånden var tilbage.

Far gik meget længe sygemeldt med sin hånd, og han led meget. Natten lang kunne han gå rundt og rundt i værelset, sådan en pine havde han i fingrene. Han gik på sygehuset og fik nyt bind på hver dag, men inden han gik hjemmefra, blødte han det klæbrige bind op i kogt, koldt vand, for på sygehuset rev de det blot ubarmhjertigt af, og det gjorde meget ondt.

Hvad far fik i indtægt i al den tid ved jeg ikke, men jeg ved, at understøttelsen for en gift forsørger under arbejdsløshed lå på 8 kr. om ugen, så en sygeunderstøttelse som fabrikken vel lovbealet havde, kunne vel dårligt ligge ret meget højere.

Far kunne ved sit akkordarbejde tjene ca. 55 kr. om ugen, og det var en god løn dengang.

Da far omsider blev raskmeldt, fik han en alt for lille erstatning, set i relation til hans fremtidige arbejdssevne og indtjeningsmuligheder. Erstatningen var på 2.200 kr., knapt en årsindtægt, og far kunne

ikke længere køre kævler med trillebør, for i det øjeblik han skulle vippe trillebøren over, havde hans handicappede hånd mistet kraften til at holde ved trillebøren, så det arbejde måtte han holde op med. I stedet for blev han sat til at stable de skårne staver på den plads, der lå for enden af vor gade, og det var arbejde i den fri luft, i sne, regn, frost og slud. Sommetider måtte han banke stavene fri for is og sne, inden han kunne lægge dem. De skulle stables og stå i den fri luft til tørring. Det var også akkordarbejde, men ikke nær så godt betalt som det arbejde, far måtte forlade.

For de 400 kr. af erstatningen købte far en have, en byggegrund på Lundevej på Uhrhøj. Til den have kunne vi fra Valdemarsgade gå op ad Gammel Jellingvej på en god halv times tid, og far dyrkede meget i den have som supplement til kosten.

Vi flytter på bakken

Vejle by ligger jo i et hul, og rundt omkring ligger de fire bakker. Mølholm, dengang, og vel også nu, regnedes for byens fineste kvarter og var i min barndom ret bebygget.

Nørremarken var sparsomt bebygget.

Søndermarken var, ligesom Mølholm, også en del bebygget.

På Uhrhøj var den ældste bydel, der starter ved Gammel Kongevej, bebygget. Der lå mange store villaer, der den dag i dag stadig ligger der og ser næsten ligesådan ud.

Længere ovenfor på bakken i det gamle Uhrhøj boede dengang småkårsfolkene, og ikke ret langt oppe på bakken gik bygrænsen til Hover sogn. Tit og ofte tvangsforflyttedes lidt uheldige elementer til Hover sogn, hvis de kom fra dette sogn, der var et fattigt sogn, som ikke blev rigere af den grund.

Far og mor havde tit talt om, at bare de kunne komme af med det gamle skidt i Valdemarsgade. Jeg var også led og ked af at bo der, især efterhånden som jeg blev ældre, og det var mine brødre vist også, men det var ikke rigtig noget, vi talte om. Jeg skammede mig over at bo der, og da jeg var ti år, sagde jeg til mig selv: Her vil du ikke bo resten af dit liv. Jeg sagde også til mig selv: Du vil aldrig have en mand, der drikker, så meget havde jeg alligevel set og hørt af drukne mænd og deres drukne snak, når tungen slog klik på dem af bare druk.

En dag var der ligesom ved at komme lidt optræk til en handel -

der var i hvert fald en køber at se på huset. Frits fulgte med mor og ham rundt, og Frits lagde mærke til, at der i hele huset ikke var en dør, der kunne lukkes ordentligt, alle karmene var skæve.

Køberen bemærkede: "Ja, huset er vist sunket lidt". Lidt var vist mildt sagt.

Et rum i huset så han ikke. Det rum var et kvistværelse, far havde taget fra lejligheden, da Minna og Malle flyttede, og hvor nu Hans og Ejnar havde værelse sammen. I dette værelse regnede det ned gennem taget, og gulvet var så skævt, at lagde Hans en marmorkugle i den ene ende af rummet, så trillede den af sig selv til den anden ende.

Køberen ville se værelset, men mor sagde: "Vi har ingen nøgle dertil, den har drengene". Om hvornår de kom hjem?

"Ja ikke før i aften, de er på arbejde begge to", sagde mor. (Det var på beregning, at mor ingen nøgle havde, for det værelse var det mest miserable i hele huset og kunne let slå en eventuel handel i stykker).

Nå, det så ud til, at handelen ville gå i orden. Det var en delvis byttehandel, og vi skulle så flytte på Uhrhøj i et enfamilieshus, halvandet år gammelt. Det lå på samme vej som vor have.

Hvor lang tid det tog at få den handel i orden og papirerne skrevet, ved jeg ikke, men jeg blev ved med at sige, at jeg troede ikke på den flytning, før flyttevognen holdt for døren. Jeg var så bange for at blive skuffet.

Om vi tog skade af de år i slumkvarteret i Valdemarsgade? Jeg må svare nej. Vi havde jo vore gode forældre som en ballast i vor op-

dragelse, og følte selv tydeligt, at der i gaden hørte vi ikke hjemme. Vi måtte heller aldrig lege på gaden efter mørkets frembrud.

"Det lærer I ikke noget godt af", sagde far altid, og det var vist sandt nok.

Og dog vil jeg holde på, at der boede også ordentlige folk der. Om det netop var de 20 procent, Frits med sit syn på gaden engang nævnede, ja, det var det måske. Lisa, min skolekammerat, og hendes familie var gode nok, og Svend, der også boede der med sin gode familie, og som blev hendes mand, var det også. Og sådan kendte man trods alt en del. Man skal jo også være varsom med at dømme alle over én kam, fordi de bor i en slumgade, især når det drejer sig om en tid uden nogen form for social velfærd.

Jeg har jo selv i mit voksenliv følt snerten af denne nedvurdering, og måske på grund af gaden.

Vort hus på Uhrhøj

Det var som at træde ind i en helt ny og langt bedre tilværelse, sådan følte vi det alle, da vi forlod Valdemarsgade og flyttede ind i vort hus på Lundevej. Skov var der i nærheden, og huset, vi flyttede ind i, lå på en stille vej, hvor kun halvdelen af grundene var bebygget. For mig var det, som om vor flytning fremover delte mit liv og min barndom i to dele, og sådan har det vel også formet sig for mine søskende og forældre: Det forhenværende liv og de minder, der hørte Valdemarsgade til, og det fremtidige liv, der hørte vort hus på bakken til.

Huset var i to etager. Jeg kan i alle enkeltheder huske, hvordan rumfordelingen var, og hvordan møblerne stod. Huset var et rødstenshus, og i størrelse og kvalitet, og med faktisk nul faciliteter lignede det til hudløshed de fleste andre meget jævne folks huse anno 1930.

Det tilbyggede skur byggede far selv til, da vi havde boet der 3-4 år, det var til vore cykler, fars høvlebænk med mere. Ligeledes byggede far også nederst i baghaven et kombineret hønse-grisehus, hvor han kunne holde høns og have en gris gående til opfedning.

Grunden var en pæn stor grund, ca. 2500 kvadratalen.

Til begge sider af huset var grundene ubebyggede.

Husets indretning: Af en havelåge i hækken gik man hen til hoveddøren, der var anbragt midt for i huset. Der var et par trin op til

døren, og man kom ind i en forholdsvis rummelig entre.

Til højre stod en kommode med spejl over. Ved siden af den var døren ind til stuen. Til venstre for indgangsdøren var trappen, der svingede lidt rundt op til døren, der førte ind til det rummelige loftsrum, der af omfang var så stort som stuen og køkkenet nedenunder. Midt i loftsrummet førte en dør ind til et værelse, der blev Hans' og Ejnars', og også senere Frits' værelse. Der var en kakkelovn, der dog meget sjældent fyredes i, mine brødres seng - jeg husker ikke, om de fik hver sin seng i værelset. Derudover var der et lille bord og et par stole.

Fra entreen førte en dør ind til køkkenet, der efter den tids skik var ret stort, og hos os brugtes til dagligt opholdsrum. Det var aflangt.

Inden for døren til højre var komfuret, det eneste, mor kunne lave mad på, når man ser bort fra en primus, der om sommeren brugtes til en tår kaffe og et spejlæg, ellers var komfuret i brug, sommer som vinter. Det var stort, og med en messingstang rundt om kanten. Til baging en ovn, som man kunne fyre særskilt under, og så var der et rum oven i komfuret, som man kaldte en vandgryde, og der blev vandet lunt af varmen fra komfuret, det kunne dog ikke bruges til madlavning, men til hygiejnen, så en enkelt af husstanden kunne vaske sig i lidt varmt vand.

Der var ikke indlagt gas i Hover kommune i året 1930, men vi havde elektrisk lys i huset, og det var himmelsk oven på alle petroleumsårene i Valdemarsgade.

Til venstre for døren til køkkenet var der en fast vinkelbænk, og foran det stod et stort, aflangt, massivt bord af fyrretræ. Det skulle skures for at holde sig rent og hvidt, og det var et af de arbejder, jeg godt kunne lide. Jeg skurede det i brun sæbe, men en dag sagde Ejnar til mig, at det blev pænere, hvis jeg skurede det i klart vand og sand, og det var rigtigt.

Ejnar var en god læremester i så meget. Han sagde ikke så meget, men kom med små, kloge bemærkninger, for eksempel rettede han på mit sprog, og min klæbehjerne glemte det ikke. I første klasse sagde jeg: "Om morgningen". "Det hedder: Om morgenen", sagde Ejnar. Og det huskede jeg.

Ved siden af bordet var vasken med en 3-4 køkkenlåger med rum. Spisekammeret, en uundværlig ting dengang, var med dør i til højre for køkkenskabene, og der førte 3 trin ned, så der var kældergulv, hvor maden kunne holde sig bedre. Rundt om i spisekammeret var der brede hylder, og et bredt, fast bord var der også til venstre, hvor man kunne smøre mad og lignende. Oven over bordet var der et etkarms vindue.

I dette vindue stod min sodavand. Jeg blev tildelt en sodavand om ugen, fordi jeg ikke drak kaffe, og en dag tog jeg et par ordentlige slurke af en spritflaske, mor af vanvare havde forbyttet min sodavand med. Svend, den lille skurk, grinede skadefro af mig. Engang som mindre kom han til at drikke petroleum, og da måtte han på sygehuset til udpumpning.

I køkkenet var der et trekarms vindue ud for bænken langsiden. Ved siden af komfuret var døren ind til soveværelset, og midt i væggen i soveværelset til højre var også en dør ind til stuen.

I soveværelset stod Frits' og min seng til venstre for døren. Ved siden af den, med et mellemrum, stod fars og mors senge sammen. Ved siden af deres senge stod Svends lille seng ved væggen og midt i den var der et trekarms vindue. Et klædeskab og en servante stod ved væggen ved hver sin side af døren ind til stuen.

Stuen havde også et trekarmsvindue mod haven og et tokarms vindue i gavlen. Ved siden af det tokarms vindue stod bufféten. Midt på gulvet stod det mørke bord med 4 stole omkring. To ekstra stole stod mellem møblerne. Divanen, som far købte, vistnok på en auktion, stod foran det trekarms vindue. Gyngestolen stod ved siden af kakkelovnen, der stod på den inderste væg, komfurvæggen.

I vores buffét var der et stort spejl, og da jeg blev 13-14 år kunne jeg godt lide at stå foran det spejl og smukkesere mig med læbestift, købt i smug, samt rede mit hår i forskellige frisurer.

En dag, jeg havde stået og gjort mig til foran spejlet, stak far sit grinende ansigt frem fra soveværelsesdøren, der stod på klem. Han havde stået i skjul og betragtet mig hele tiden. Jeg blev smækfornærmet på far, der morede sig kosteligt over mig. Jeg forsvandt surmulende med "stadsen" på, og siden sørgede jeg for, at døren til soveværelset var lukket, så ikke far igen skulle overraske mig.

Alle gulvene var brede trægulve, der efterhånden kom til at gabe lidt. Vi havde ingen gulvtæpper på overhovedet. Det var der ikke mange, der havde dengang.

I køkkenet ved siden af spisekammeret var der en smal passage ud til bryggerset. (Bryggerset er den lille tilbygning til højre på huset). I gulvet i denne passage var der en lem til kartoffelkælder. Døren fra køkkenet til bryggerset lukkedes højre om, og til venstre i bryggerset lige ved siden af døren var vandhanen, hvor vi hentede vand ind til husholdningen. I den tid, mor og far havde huset, tog vi vand derfra og bar ind i en zinkspand. Midtfor i bryggerset var indbygget en stor, rund fyringsgruekedel vel næsten 1 1/4 meter i diameter. Til venstre for gruekedlen var der en dør til brændselsrummet, hvor der var et

lille vindue. Til højre var husets "Das", det traditionelle lokum, med bredt træbræt med ovalt hul i midten, og en spand, far selv skulle tømme og grave ned i haven ét eller andet sted. Det var såre almindeligt, at husene kun havde lokum i de tider selv om huset kun var 1 1/2 år gammelt. Det lille vindue til dasset ses i gavlen af udhuset.

Med det samme må jeg hellere nævne, at det uundgåelige papir på et sådant das var hos os og andre en avis, man efter behag kunne rive i stykker. Skulle det være særligt fint var avisen revet i passende stykker, der hang på væggen på et tretommer søm. Jeg mindes ikke, at selv skoler havde andet, i hvert fald ikke i Hover skole, Nyboesgades skole havde toiletter i gården, vistnok også lokummer dengang.

I alle soveværelser stod i de dage den nødvendige natpote, som hele familien efter behag kunne benytte, i hvert fald de små børn.

I stuen fyredes der om vinteren kun om søndagen. De andre dage, sommer som vinter, opholdt familien sig i køkkenet og sad omkring det store bord, Frits og jeg med vore lektier, far med avisen - mor var jo på arbejde. Hun havde de 48 timer fordelt på 5 dage i ugen, for som natarbejdende havde hun lørdagen fri. Tit måtte hun alene trække cyklen den lange vej op gennem den næsten uoplyste skov, og selv om det var fredelige tider dengang, var mor ikke altid dristig ved det. En overgang arbejdede en noget yngre kone sammen med mor på spinderiet. Hun skulle længere op på bakken. En anden arbejdskammerat skulle dreje fra omkring ved bygrænsen. Klokkeren var altid omkring ved halvet om natten, når mor kørte fra arbejde.

Hover skole

Et par dage efter vor flytning meldte Frits og jeg os ud af Nyboesgades skole, og dagen efter gik vi sammen op til Hover gamle stråttækte skole for at melde os ind der.

Vejen forekom os temmelig lang den første gang, Uhrhøj ligger jo i et kuperet terræn, og så langt ude havde vi aldrig før været.

Da vi var på toppen af den første bakke, gik vejen dybt ned i en slugt - sådan forekom det os - og vi så den næste bakke på vejen som noget langt, langt borte. Der var mellem 2 til 3 km. fra vort hus og til

skolen.

Da vi senere i vor skoletid cyklede til og fra skolen, kunne de to bakker med slugten give os et frydefuldt sug i mellemgulvet, når vi uden at bremse lod cyklen løbe alt hvad den kunne, og farten tog først af næsten helt oppe ved næste bakketop.

Vi kom til skolen midt i frikvarteret. Vi stod lidt og så på de legende børn. Lidt efter kom førstelærer Lauridsen hen til os. Han havde måske set os fra sine vinduer i sit hus, der lå i forlængelse af den ene og ældste skolebygning. Vi gav ham et brev, overlærer Bording havde givet os med til ham. Han brød det og begyndte at læse det. Flere af børnene havde stået og set på os. Pludselig sagde én af drengene, idet han pegede på mig: "Æ bæ, sikken en frakke hun har på".

"Vil du så holde din mund, din slog", brummede lærer Lauridsen, idet han trådte et skridt hen mod drengen og langede ud efter ham, men drengen havde flyttet sig. Lauridsen læste videre. Vi fik besked på at komme dagen efter.

Jeg husker endnu den frakke. Den var grå, en sommerfrakke, og købt under udsalg til 12 kr. Faconen var med et bælte om bagdelen, som man brugte det i tyverne, men måske har den været rasende umoderne.

Hvad der stod i brevet fra lærer Bording fik vi at vide ved min mors begravelse mange år efter. Lærer Lauridsen var med i det store følge og med til kaffebordet bagefter.

Han stod op og holdt tale, og sagde blandt andet: "Da Frits og Dagny begyndte i min skole, havde de et brev med fra overlærer Bording. Der stod: Kære kollega. Som regel er det noget værre skidt jeg sender op til dig, men denne gang er det for en gangs skyld noget godt", osv.

Jeg elskede den skole med det samme, og det gjorde Frits også. Vi faldt til med det samme. Skolen bestod af 4 bygninger, og i den første røde stråttækte bygning holdt 6. klasse til. Der var kun 6 klasser, så det sidste skoleår måtte vi gå om.

Skolestuen dér var lille og lavloftet med en kakkelovn til opvarmning. Der var vinduer i begge sider; til den ene side sad pigerne, og den anden drengene.

Længere nede på vejen lå en mindre bygning. I den boede frk. Vindelev, en ugift lærerinde. Hun havde lyst hår og bar briller. Hun havde et livligt, venligt væsen.

Frk. Vindelev underviste 1., 2. og 3. klasserne i et lokale, der stødte op til hendes bolig, og desuden de større piger i håndgerning.

På den anden side skolegården lå "den nye skole" som den kald-

tes, (bygget 1928) med en lejlighed ovenpå, der beboedes af lærer Abrahamsen. Han var en ugift, ringforlovet ung lærer, middelhøj, slank, med mørkt hår. Knap så smilende af væsen som frk. Vindelev og lærer Lauridsen.

I den bygning var der centralvarme.

I plan med denne bygning lå gymnastiksalen, den fjerde bygning, også nybygget. For enden af gymnastiksalen lå 4-5 wc-er, dvs. også de var lokummer.

Da jeg dagen efter begyndte i skolen, opdagede jeg, at dér fandtes også klasseskel - men det gik ikke ud over mig.

Vi havde lærer Lauridsen i første time ovre i "den nye skole", og han sagde til mig, om jeg ville sidde alene fornedet på den midterste række, eller ved siden af en pige, der sad nederst på den tredje række. Jeg valgte at sætte mig ved siden af pigen. Hun hed Laura.

I frikvarteret kom et par piger hen til mig, og den ene hviskede: "Du satte dig ved siden af *Laura*. Hun bor på *fattighuset*". Der var oceaner af forargelse i hendes stemme. Så også diskrimination trivedes der. (Ja, de skulle have vidst, hvad vi selv havde boet i, og hvad vi havde set af dårlighed i den gade).

Fattighuset, hvor Laura boede, lå i nærheden af skolen, og der var også et på Høgsholtvej, i nærheden af Høgsholt skole, der også hørte til i Hover sogn.

Lauras "fattighus" har jeg aldrig set. Laura flyttede fra skolen, og Gud ved hvorhen. Jeg mindes hende som en forknyt, tavs pige, knugget af den byrde det var at bo på et fattighus - og vel så meget andet.

Jeg blev naturligvis siddende sammen med hende til hun flyttede, men sandheden tro må jeg tilstå, at jeg ikke af den grund tog mig af hende og drog hende med i fælles kreds. Det havde jeg ikke mod til - og havde det nyttet?

"Lauras" fattighus lå på Frederikshøj, og da Svend gik i Hover skole, var der en pige fra fattighuset i klassen. Hun hed Malle. Hun sad også alene, og når de andre børn skulle straffes, blev de sat ved siden af Malle. Det var Malle, lærer Lauridsen straffede, når han satte de ulydige børn ved siden af hende.

Svend var ikke altid lige gode venner med lærer Lauridsen. Han var mere genstridig end Frits og jeg selv. For vores vedkommende kan jeg kun sige, at jeg aldrig så eller fattede, at lærer Lauridsen gjorde forskel. Men måske er det ikke så let at se, når det er andre, det går ud over. Hvad ved jeg?

Det er underligt - fattigdom lugtede dengang, når sådan en stak-

kels pige boede på fattighus. Den lugtede også sommetider andre steder, når man kunne komme over nogle.

I slugten på vor skolevej lå et meget lille, malproport hus med en lille bitte smule have til. I det hus boede "Jordemor Hans". Navnet kom sig af, at han havde en vrimmel af unger, det ene barn lige efter det andet. Familien var "på sognet".

En vinterdag gik vi fra skole, en stor skare i flok og rad, piger som drenge. Hvem der fandt på at kaste snebolde ned igennem skorstenen på "Jordemor Hans" hus, ved jeg ikke, men jeg kastede også en. Et par stykker af sneboldene ramte og gik ned i skorstenen, og lidt efter gik døren op. En lille, spinkel, sorthåret mand i mørkt tøj, en fedtet jakke og bukser, en chaplinlignende figur trådte ud, begyndte at skælde ud, og truede med en knyttet næve af os.

Hvad de andre følte, ved jeg ikke, men jeg selv følte noget af det samme samvittighedsnag, som kom op i mig, da vi i sin tid drillede "Bowsy".

Manden gik ind igen. Vi gik videre, lidt tavse. Jeg tror ikke, nogen af os gjorde det mere.

Bortset fra den lille tildragelse med Laura, kan jeg kun sige, at der mellem os skolebørn faktisk ikke fandtes nogen diskrimination. Vi var gode venner, enten det var gårdmandsbørn, håndværkerbørn, arbejderbørn - som os - eller hvad deres fædre ellers lavede.

Jeg ved heller ikke, om lærer Lauridsen havde sat Laura for sig selv, fordi hun var fra fattighuset. Jeg tror snarere, at skolebørnene selv havde skilt hende ud fra deres kreds, så bittert det end var. Men tilfældet Malle 7 år senere tyder jo på, at lærer Lauridsen ikke var helt uskyldig i diskriminationen.

Lærer Lauridsen var en høj, lidt fyldig mand, brunhåret med grå stænk, og grå øjne, jovial at se på, og jovial og godmodig i sin væremåde. Jeg holdt af ham med det samme, og vedblev at gøre det.

Lærer Lauridsen havde vi til dansk, diktat, genfortælling, religion, sang og historie. Han var meget musikalsk, og jeg kan endnu se ham for mig, som han stod oppe ved katederet med sin violin under hagen, fordybet i sin musik. Vi lærte mange vidunderlige sange og salmer af ham. Der var noget uendelig harmonisk og hyggeligt over disse sangtimer og lærer Lauridsens undervisning i det hele taget. Dog kan jeg også mindes, at der var et par af drengene, der et par gange fik af spanskrøret, men aldrig, at det var ufortjent. Og så var lærer Lauridsen *rigtig gal*, når knægtene måtte lægge bagdel til.

Lærer Abrahamsen havde vi til regning, skrivning, geografi, fysik og gymnastik (kun for drengene), pigerne havde håndgerning imens.

Mary og Dagny, 1932.

I den bygning, lærer Abrahamsen boede i, havde 4. og 5. klasse til huse.

Vi havde eksamen i Hover skole som i Vejle, Nyboesgades skole, men sad tilfældigt og aldrig efter karakterer. Der var ikke så mange fag, men dem vi havde, lærte vi grundigt. Der lagdes megen vægt på stavning, og lærer Abrahamsen var meget dygtig til regning. Matematik havde vi ikke.

Vi gik i skole fra 8 til 12, og om tirsdagen til kl. 1, da vi senere fik faget fysik. (Som jeg ikke kunne fordrage, og ikke forstod en pind af).

Skolen tog det ikke så nøje, hvis eleverne skulle hjælpe til derhjemme. Eleven fik blot en seddel med hjemmefra, at han / hun skulle hjælpe sin mor - far - eller med høsten osv.

Lærer Lauridsen sagde tit, at vi var: "Så møj' en dygtig klasse", og sandt er det også, at vi var flere, der altid fik ug eller ug minus i så godt som alle fag. Ug var dengang lig med 9.

Når jeg tænker på de knapt tre skoleår, jeg som elev fik lov til at opleve i Hover skole, og som barn i vort hus, så er jeg fyldt med taknemlighed over for skæbnen, for hvor var det en god afslutning på min barndom. Klassekammerater var der i nærheden af vort hus, og på vore cykler kunne vi komme vidt omkring. Vi var mange, der i fritiden

søgte sammen i de lange feriedage om sommeren, og ellers i fritiden. Der var Mary, der boede lige i nærheden af mig. Hendes far var møller, med fast arbejde, og de var 6 børn. Hendes mor var dygtig til at sy, tjente vist lidt på det, og de manglede tilsyneladende ikke noget.

Der var også Anny og Grethe, hvis far var murer. Grethes mor var svagelig, havde blandt andet hul på sit ben, og det ville ikke læges. Grethe sled hårdt i det derhjemme. De var 6-7 børn, og kun de to piger.

Karen og Jens var tvillinger og fra en gård. Karen var en rolig, glad og harmonisk pige.

Og så var der Helga. I hendes hjem var der også flere børn. Hendes far var vognmand. Mary og Helga var nok de kønneste af os piger i klassen. Mary havde grå øjne, var spinkel og smidig af bygning, mørk i løden, og så havde hun et smukt, kraftigt, næsten sort hår, så langt, at hun kunne sidde på det. Helga var højere end vi andre, slank, havde et kønt ansigt med en fin, sart teint. Mørkt hår. Hun var venlig og ærlig af væsen, med en medfødt pæn opførsel. Hun hørte til imellem de dygtigste af pigerne.

Alfred var nok den dygtigste af drengene. Han var så dygtig, at da vi gik 6. klasse om, havde han sin specielle videregående regnebog at regne efter. Det havde været godt, om han kunne have læst videre, men han var fra en mindre gård, så vidt jeg kunne skønne, med flere søskende. Han var en flink, rar og intelligent fyr.

Lærer Lauridsen fortalte mig mange år senere, at Alfred senere i livet var blevet karl på en stor gård, hvor han var blevet gift med datteren. Andet ved jeg ikke om ham og hans fremtidige liv.

Lærer Lauridsen sagde også til Frits, der det sidste af mit skoleår gik i klasse med mig: "Ja, Frits, du skulle jo næsten have lov til at læse videre". Frits smilede sit stille, vindende smil, men sagde ikke noget. Det lod sig jo ikke gøre.

Familiekomsammen i min barndom

Mor holdt meget af sine søskende, og de af hende, og vi havde megen kontakt med dem. Moster Sine og Moster Karen boede begge i Grejsdalen i deres rummelige byggeforeningshuse. Begge deres mænd havde fast arbejde på Hammerværket, så både moster Sine og moster Karen var hjemmegående. De havde begge kun en søn og en

datter, så familierne manglede ikke noget. Moster Sines hus var med 2 stuer, et værelse til bedstefar, et soveværelse og spisekøkken. I den ene stue opholdt familien sig til daglig, og derfra var der en dobbeltdør ind til "den fine stue", der stod i al sin pragt, og møblerne derinde var gedigne, gode møbler. Oven på stuelejligheden var der en lejlighed, der var lejet ud. Den var beregnet til, at når datteren var giftefærdig, så kunne hun og manden bo der.

Moster Karens hus var en del større end Sines; med kælder under hele huset, og også med lejlighed foroven.

Moster Karen og onkel Søren Peter drev det så vidt, at de i nogle år havde bil. Karen havde det endnu finere end Sine. Begge mine onkler var afholdsmænd; meldt i en forening, og drak kun sodavand. De kunne vist godt, om de havde villet det - og det ville de vist godt - have skaffet far fast arbejde på Hammerværket, men far var en meget stolt mand, og det ville han have betragtet som en almisse, så jeg ved ikke, om det nogensinde kom på tale.

Onkel Rasmus boede i mange år til leje i en dårlig lejlighed i Grejsdalen, inden han og tante Kristine byggede hus, en del længere ude i Grejsdalen end mine to mostre. Huset lå i Hornstrup kommune. Han havde 3 døtre, og tante Kristine havde været sygeplejerske.

Onkel Jørgen og tante Anna boede flere forskellige steder, og ikke altid lige godt. Der var 6 børn, meget levende og livlige børn, de fleste af dem. Min kusine Mary, der var lige gammel med Frits, beundrede jeg enormt og ønskede som barn altid, at jeg havde været som hende.

Alle familierne med børn og det hele kom på skift hos hinanden jævnligt med mellemrum, sommer som vinter årene igennem. Vi kom til kaffetid, og der var dækket op med lagkage med glasur, og sandkage, julekage og småkager.

Jeg husker en sådan søndag hos moster Sine. Jeg var på det tidspunkt 10 år. Jeg kunne ikke fordrage kaffe, drak det aldrig derhjemme, men var alt for genert i det tante-, onkel-, fætter- og kusine-myl-der til at sige det, så jeg skyllede den ækle drik, der var godt fyldt med Richs og cikorie, ned, med flere små bidder af sandkagen, indtil min kop var tom.

"Jamen Dagny, har du allerede drukket din kaffe, du skal sandelig da have en kop mere", sagde moster Sine venligt. Hun var en køn, fyldig, sorthåret kone. Så sad jeg der med endnu en kop, jeg skulle fordøje.

En anden gang husker jeg også. Det var hos onkel Rasmus og tante Kristine. Svend var dengang et årstid, eller måske mindre. Han sad

på skødet af mor, der madede ham, efter den tids skik med mad, hun først selv tyggede, og derefter med en teske stak barnet i munden. Til sidst, da mor mente, han havde fået nok, så hun kærligt på ham og sagde: "Har du nu fået nok, lille Put?" Mine to kusiner så på hinanden og grinede dulgt af mor. Det sårede mig på mors vegne, og samtidig var jeg flov over, at mor kunne finde på at sige sådan noget til Svend, når nogen hørte på det. Kærtegn og følelsesladede ord forældre og børn og søskende imellem, brugtes overhovedet ikke i mit barndoms-hjem. Kun jeg gav far og mor det traditionelle godnatkys.

Efter kaffen løb vi unger ud at lege. Hos onkel Rasmus, da han fik hus, var der allerbedst. Overfor huset lå en kæmpebakke, man næsten ikke kunne komme op af, sådan forekom det os, da vi var børn. Rundt om legede vi skjul, og i nærheden af huset var der en pavillon, hvor vi også altid skulle hen og snuse. Imens snakkede de voksne mænd om politik, og hvad ved jeg. De sad i den ene stue, og konerne i den anden stue med deres snak, der selvfølgelig mest drejede sig om mad og de kære børn, og gav hinanden gode råd.

Mor, mostrene og tanterne havde alle matronefigur og brugte korset. Mor og moster Asta var de slankeste. Mor af alt sliddet, og moster Asta, fordi hun "holdt sig godt" og havde en god korsetering. Alle undtagen moster Asta og moster Vira havde langt hår, der var friseret op på hovedet med en knold i nakken. Dengang var det kun de dristigste af de midaldrende kvinder, der lod det lange hår falde for saksen. Det kortklippede hår til disse aldersklasser blev af de vær-dige, satte fruer betragtet som lidt "frækt".

Disse familiebesøg kunne være en forestilling uden lige, inden vi kom af sted - men for mor ikke en festforestilling. Far elskede sine arbejdsskjorter, der af facon var som russer-skjorter - han brugte dem også som natskjorter - og han hadede den stillen an med hvid skjorte, løs, stiv flip og løse manchetter, samt klæden om i pænt tøj.

Et par timer før vi skulle gå, lagde mor hans pæne skjorte frem og brugte så resten af tiden til at overtale far til at tage den på. Allerhelst var han gået med sit elskede "kravebryst" på besøg, den jævne mands "omklædning", der af de fleste arbejdere benyttedes efter arbejdstid, hvis de skulle et ærinde i byen eller på lettere besøg, men det nænnede han dog ikke for mors skyld.

Dette kravebryst sad uden på skjorten og under vesten og jakken. Af facon var det som en ret stor smæk; stoffet var halvblank, sort satin med mange stikninger på den let vatterede tingest. Den var underforet med sort fôr; havde en smal linning rundt i halsen og knappedes bagpå med en knap. Som pynt foran var der en smal, sort sløjfe.

Fars eneste fodtøj ud over træskoene var et par sorte snørestøvler, og dem brugte han til langt hen i min barndom. Disse kom frem til Grejsdalsbesøgene, og hvis han ellers skulle noget. Jeg selv og mine brødre brugte også snørestøvler, til de var slidt op og forlængst gået af mode. Fik vi nye sko, blev de købt "til at vokse i" et par numre for store, og mor kom vat i snuderne.

Mine onkler var alle socialdemokrater, hvad far *absolut* ikke var. Far var jo landbo med liv og sjæl, og landboerne stemte Venstre. Da far blev arbejder, ville han ikke i fagforening, for han fandt, at det var lig med socialisme, og han strittede imod, så længe han kunne, men måtte dog bøje sig til sidst.

Jeg husker ikke, om der ved disse besøg blev spillet kort, noget far ellers var meget glad for - for ikke at forglemme bedstefar, der elskede "et slav seksogtres".

Klokken 6 blev vi kaldt ind til aftenmaden, der *altid* var grydestegt steg, enten okse-, grise- eller kalvesteg med brun sovs og kartofler til. Efter den varme ret blev der *altid* sat rugbrød, margarine og flad pålæg på bordet, og det sluttede vi af med. Drikkevarerne var øl og sodavand efter frit valg, både til afholdsmændene, onkel Søren Peter og onkel Frederik, Sines mand, og til ikke-afholdsmændene, far, onkel Rasmus, Jørgen og gamle bedstefar, der heller ikke gik af vejen for en bajer.

Det var slut på søndagen, og så *gik* vi hjem, trætte og mødige allesammen. Der gik en bus, men det var for dyrt med alle os.

Jeg tror nok, far led en del af mindreværdskomplekser over for mors søskende, især Karen og Sine. Vi boede ikke så fint som dem, og mor var den eneste af alle konerne, der gik på arbejde. Jeg forstår ham så godt, og at det kunne gøre ham ked af det. En enkelt gang sagde han, da vi gik hjemad på vores trætte ben: "Ja, vi fik da *kun* kal'steg". Det gav en smule selvhævdelse, for det var det billigste og mindst fine.

Når det var vores tur, var der gjort rent over det hele, og mor havde det hele færdigt til tiden. Det var hun et jern til. Stuen var varm, hvis det var vinter, og bordet var dækket. Hos os fik vi tit æblekage, når gæsterne kom, og den stod på køkkenbordet, lagt lagvis med knuste tvebakker og 1 cm. piskefløde over. Det var ikke meget, set med nutidens øjne, men piskefløde var dyrt. Ingen ruttede med tykt lag eller dyre desserter.

Dengang kørte mælkevognen rundt i hele Vejle by og Hover sogn, søndag som hverdag. Kusken klingrede med klokken ud for hver husstand, og konen i huset eller et af børnene kom med "æ mælkekovs",

som den hed i vores hus, og en ting til kaffefløde, eller på sådan en dag 1 1/2 dl. piskefløde. Smør var det kun mor, der fik på sin madpakke på franskbrødet, far spiste ost på margarine, smør var også meget dyrt i forhold til pakkemargarinen. Plantemargarine, som vi kender den i dag, eksisterede ikke dengang. Til vore søndagsrundstykker, som vi fik, da vi blev større, smurtes der dog smør på.

Vi børn kiggede ofte ud af vinduet efter "de fremmede", og *nu* kom de endelig. De kom ind ad fordøren. De tog overtøjet af, og vi lagde det ind på sengene, der i dagens anledning var pyntet med det hvide, vaflede sengetæppe, en luksus til daglig. Det var almindelig skik, at gæstetøjet i alle hjem lagdes på sengene. Entreeerne var for det meste ikke så store, - hvis der i det hele taget var nogen, det var der jo ikke i Valdemarsgade - og 3-4 knage på en knagerække var højden til at hænge tøj på.

Lige i dette øjeblik står der for mit øje en ting, der fandtes i stuen i ethvert hjem. Det var et pibebræt, et smalt bræt, ca. 40 cm. i bredden, fladt ind mod væggen, hvor det hængte, og med runding på ydersiden med blankpoleret, mørkt træ. På det pibebræt var hæftet et stykke filt i brættets bredde og vel 50-60 cm. langt. På brættet var små kroge, og der hang langpiberne, far havde to, han begge brugte. På filtet, der som regel var rustrødt, var fæstet et utal af mærker, der også i dag sælges på gaden og ved dørene, det være sig "kræftens bekæmpelse", schelerosemærker med flere. Moster Karen og Sine havde mange af de mærker på brættet, mor kun få, også på de mærker kunne velstanden - eller den manglende - i familien ses, jo flere, jo bedre økonomi.

"Vores" gæstedag var skåret over den samme skabelon som mine onklers og tanters. Hyggeligt var det. Jeg holdt af dem allesammen, onkler og tanter, fætre og kusiner. Dem alle. Mors søskende lignede mor selv, snaksomme, glade af sind, med lyse sind som mors, og mange af børnene slægtede dem på, især onkel Jørgens.

Nå, onkel Rasmus og onkel Jørgen kunne heller ikke hamle op med deres to Grejdsdalssøstre, så det pyntede lidt på det hele for far. De kom tit et smut i utide hos os, især onkel Rasmus. Så tog han og far en stille kaffepunch eller to, og en øl, og bedstefar kunne også godt lide det samme, når han kom på besøg på sine gamle ben. Det serveredes ikke, hvor han nød sit otium hos moster Sine. Engang var han blevet gal på hende og flyttede over til moster Karen, men han flyttede hurtigt tilbage, for hos moster Sine havde han sit eget værelse, og den luksus fik han ikke hos moster Karen. Efter moster Sines død flyttede han til Karen og boede der til sin død, 96 år gammel.

Jeg har undertiden tænkt på, at Vorherre stort set deler sol og vind lige mellem mennesker, og sørger for, at træerne hos de fleste ikke vokser ind i himmelen.

Mor gav han et hårdt og slidsomt liv med mange bekymringer, både økonomiske og andre, i de år, hvor hendes to søstre i Grejsdalen gik i deres rare huse og havde det godt og behageligt, men også de fik deres af sorg og bekymringer at slås med her i livet.

Måske skulle jeg ikke skrive det, jeg nu skriver, men jeg vil alligevel gøre det, for at efterverdenen kan se, hvor svært et liv et menneske kan få, for noget, der er i ham selv, og som han ikke kan gøre for, og som samfundet og retsvæsenet dengang fordømte hårdt.

Moster Sine og onkel Frederik havde to børn. Datteren Anna, var en pige, og hun skulle giftes, så hun behøvede ikke en uddannelse. Piger fra dengang skulle jo bare giftes.

Hun kom på spinderiet efter konfirmationen, indtil hun noget op i tyverne blev gift med Jens, og de flyttede ind i lejligheden ovenpå.

Marinus var nogle år yngre, og en søn. Han skulle være noget. Tante og onkel havde råd til at lade ham læse. Han skulle være *skolelærer*, det var i disse tider næsten det meste, et menneske kunne blive.

Der var blot den hage ved det, at Marinus var ikke særlig godt begavet. Han kunne ikke tage den eksamen. Han så også lidt sær ud af øjnene. Hans blik var lidt stirrende. Han var jo nok det, man kalder en sinke.

En dag kom Marinus i tanker om, at han ville til Amerika. Med bange anelser fra forældrenes side, og med mange formaninger drog Marinus til Amerika. Kort tid efter kom han hjem igen. Amerika var alligevel ikke noget for Marinus. En tid lang gik han og daskede rundt derhjemme, gik ture i skoven og tog sig ikke noget for.

En dag kom to piger forskræmte rendende hjem. De havde mødt Marinus i skoven. Om aftenen hentede politiet ham. Hvad havde Marinus gjort? Han havde "blottet sig", det var såmænd alt. Men det var nok til - omkring 1929 - at myndighederne spærrede et menneske inde på livstid. Marinus kom på Riisskov ved Århus, og der blev han, til han døde.

Var Marinus så tosset endda? Ikke hvad følelser angår, for han græd hjerteskrærende, da først hans far døde. Og senere hans mor pludseligt.

Marinus græd også bitterligt, da Anna døde af kræft og sænkedes i graven. Han stod ved dens kant og så ned og græd. Aldrig vil jeg glemme den fortabte skikkelse, der stod ved den yderste kant af sin søsters grav.

Og hans far og mor og søster havde grædt mange tårer over Marinus, der skulle være så meget og som fik så sørgelig en skæbne. Hans sidste hvilested var det mindste gravsted, jeg nogen sinde har set på Hover kirkegård. Hans forældres gravsted havde da været sløjftet i mange år.

Inger, min kusine, døde som 41-årig af et dårligt hjerte, hun havde fået, efter som barn at have haft gigtfeber. Moster Karen måtte tage sig af de tre børn - familien boede i den øverste lejlighed - den ældste søn var da 15-16 år.

Da han var 24 år, måtte hun følge ham til graven. Han tog sit eget liv på grund af en utro hustru. Det havde nær med det samme taget hans morfar, og et år efter måtte han af sted.

Moster Karen blev 92 år. Et årstid før hendes død besøgte jeg hende en dag, og vi havde en lang og fortrolig samtale om mangt og meget. Blandt andet fortalte hun mig, at min mormor døde som 53-årig, og da de obducerede hende, fandt de 3-4 kræftkuder i hende. Mor sagde tit om sin mor, at hun var aldrig rigtig rask, hun var snart mest rask, når hun gik og skulle have et barn.

Hvordan mor vidste, når mormor skulle have et barn, ved jeg ikke, for mor har fortalt mig, at da hun som 16-årig fik sin første menstruation, troede hun, at hun skulle dø. Sine og Karen, der var de ældste, havde ikke givet mor oplysninger om noget som helst.

Moster Karen talte også meget om det, der var *hendes* største sorg, som end ikke årene havde mildnet: Hendes barnebarns selvmord, og det *had* til den utro kone, den gamle kone havde levet med i så mange år.

Så for moster Sine og Karen voksede træerne heller ikke ind i himlen.

Da moster Sine og onkel døde, kom min kusine Anna og Jens i et par år på den grønne gren. De arvede en hel del penge, som Annas forældre havde sparet sammen. De købte en motorcykel med sidevogn - en luksus i de dage - og fattede land og rige rundt. Mor var også med dem ude at køre en gang.

En dag var de glade dage forbi. Skattevæsenet stak deres næse i hele herligheden, fandt ud af, at de penge havde Sine og onkel jo ikke opgivet, at de havde, og Anne og Jens ikke opgivet, at de havde arvet. Og det må man ikke i kongeriget Danmark. De måtte betale en kæmpestor bøde, og de fleste af pengene var brugt, så de blev så fattige, så fattige derefter, fortalte mor mig.

Pligter og arbejde

Far og mor havde nok efterhånden fået det lidt bedre økonomisk efter at vi var flyttet i hus. Ejnar og Hans arbejdede og betalte kostpenge derhjemme. Frits havde byplads og afleverede også det meste af sin løn hjemme. Jeg selv hjalp mor, og for det fik jeg en krone om ugen. Jeg hjalp med det forefaldende, holdt stuen ren, vaskede gulve, gik til købmand, hjalp mor med at bage og stoppe strømper.

Den eneste forretning her i byen, der lignede lidt efter et moderne supermarked, var "Wime", en stor, velassorteret forretning i Grønnegade. Der var ansat en bestyrer og flere ekspedienter, og de kørte på tilbud hver uge, vistnok torsdag, og den dag kørte mor altid lidt før hjemmefra, når hun tog på arbejde. Ellers handlede vi hos den lokale købmand Olsen, der havde købmandsforretning helt oppe over bakken, på højre side af Ny Jellingvej, ikke ret langt fra Lundevej. Ved siden af lå slagter Mikkelsens forretning, og vi handlede begge steder.

Det var gerne mit job at handle købmand, hvor jeg gik ned med vores store spånkurv over armen og en dosmerseddel, samt købmandsbogen, hvor varerne blev skrevet ind på kredit og betaltes med mellemrum.

Mor havde ikke megen tid at rutte med. Hun var nødt til at sove og hvile sig til omkring klokken 9 om morgenen - hendes udearbejde var strengt - så der var ikke mange timer, til hun ved halvtre tiden skulle køre på arbejde. Middagsmaden skulle være færdig til godt 12, for da kom vi børn fra skole, og Hans og far holdt pause i 1 1/2 time fra arbejdet. Mor og jeg skulle vaske op, det ville hun have til side, inden hun kørte på arbejde. Jeg smurte altid hendes madpakke, og somme tider kneb det for os at nå opvasken. Mor sagde altid: "A ska' lie' nå å lig' 20 minutter og hvile mig, inden a kører". Somme tider kneb det med de 20 minutter, og jeg tåbelige barn kunne sige til mor: "Å, de 20 minutter, de kan vel hverken gøre fra eller til".

Langt, langt senere i mit liv har jeg tænkt på min stakkels mor, der først havde været i sving fra 9 om morgenen og så uden hvil til ca. klokken halvet stykker om natten, men da var jeg også blevet lige så gammel, som mor på det tidspunkt var, og havde selv prøvet at slide hårdt i det, og *da* vidste jeg alt om, hvor godt 20 minutters hvil kan gøre et menneske.

Når jeg kom rundt til kammeraterne, kunne jeg også se, hvor meget renere de hjemmegående kunne have det end vi. Ind imellem, når

"ånden kom over mig", tog jeg så rigtig fat derhjemme, sæbede køkkenlåger og døre af, og flere af den slags ting, der tit blev forsømt, og hvor snavset lettest satte sig. Vi havde nok sutsko på derhjemme, men alligevel.

En gang sårede jeg mor voldsomt, kunne jeg se. Hun roste mig for min afsæbning af køkkenet, og jeg sagde ærligt: - "Så rent er der altid hos Marys mor og far". Hvor var det synd. Det er desværre en skavank, jeg har, når mit ærlige sind ubetænksomt får munden til at løbe over.

Mor sagde skuffet: "Nå, var det kun derfor?"

Mary gik med aviser, og for det fik hun 6 kr. om ugen, plus drikkepenge, budene skulle hver uge selv kræve pengene for aviserne op. Hun måtte selv beholde sin løn.

En dag spurgte hun mig, om ikke jeg ville tjene en skilling ved at hjælpe hende med ombæringen. Det ville jeg godt, uden at spørge mor først. Jeg skulle have 1 1/2 kr. om ugen i løn, plus drikkepenge, som var højst 50 øre. Mary delte ruten op. Hun tog én tur af den lange rute. Vi skulle gå eller cykle hele Uhrhøj rundt. Jeg fik en anden rute. Mary var ikke så dum men det var jeg. Jeg fik den længste og mest spredte strækning. Mary tog den korteste og mest tætbeboede del af ruten.

Mor var gal i hovedet. "Du slider mere på dine skosåler, end du tjener", sagde hun. Og det var vel ikke engang løgn. Far forsålede ikke vore sko mere. Det gjorde han, da vi var mindre. Han klippede heller ikke "drene" mere med den hårklippemaskine, han for mange år siden anskaffede sig, og hvormed drengene alle blev karseklippet, så de lignede tugthusfanger. En klipning kostede trods alt 50 øre.

Men Mary var spændende at være sammen med, og det trak også i mig. Hun var lige så livlig og udadvendt, som jeg kunne være det modsatte, i hvert fald, hvor der var mange, dog ikke i skolen. Jeg var 13 år dengang.

Der var hele tiden skæg og ballade, når jeg var sammen med Mary. Vi fulgtes ad ned på "Socialdemokraten" og hentede aviserne. Tit fandt Mary på mange unoder på vejen, og jeg fulgte forsigtigt trop. Et par steder lokkede hun mig med på at stjæle blomster i haverne, men jeg fik skylden. Og sådan var der så meget.

Når vi havde hentet aviserne fulgtes vi ad til Gammel Kongevej, hvor jeg trak op ad den stejle bakke, mens hun fortsatte op ad Jellingvej og tog Høgsholtvej - strækningen med de tæt bebyggede huse. Min rute tog dobbelt så lang tid som hendes.

Det stod på i nogle måneder, så var jeg træt af det og holdt til mors glæde op.

Efter at vi var flyttet i vores hus, havde jeg også en anden fast indtægt. Jeg vaskede hver søndag Ejnars hår. Han havde taget sin realksamen og arbejdede som salgschauffør hos frugtgrosserer Jørgensen. Han gav mig af egen fri vilje 50 øre for det. Jeg var målløs. 50 øre for at vaske hans hår, en formue. Jeg havde gladeligt vasket det for 25 øre.

Sexualoplysning m.m.

I mit barndomshjem var al tale om sex tabu. Far og mor og os børn imellem, og vi søskende imellem, aldrig talte vi om "sådan noget". I skolen gjorde det samme sig gældende. Vi fik overhovedet ingen undervisning.

Naturligvis, når man som jeg - og Frits - sov i soveværelset, hvor også far og mor sov, så kunne i hvert fald ikke jeg undgå at vide, at "noget" foregik. Jeg er B menneske, og Frits er A menneske, og jeg tror nok, at Frits sov med det samme, når han lagde sig. Det gjorde jeg ikke. Jeg vidste ikke, hvad det sælsomme var, der foregik mellem far og mor, og skulle blive en 12-13 år, før "noget" af det gik op for mig, men jeg skulle blive 17 år, før jeg fik at vide af min kæreste - senere min mand - hvordan undfangelsen med kvindens æg og mandens sæd foregik.

Flere af mine skolekammerater var langt klogere end jeg. Helga, blandt andet. En dag fortalte hun os lyttende piger, at hendes far og mor en søndag eftermiddag havde låst sig inde i soveværelset, og senere, at det resulterede i en lillesøster. Hvordan, vidste hun nok. Jeg ikke.

Grethe og Anny, der sammen med deres forældre og 5 brødre boede i et trangt, ikke særlig godt hus, vidste god besked om alting. Engang var vi på udflugt og stod ved en havnemole. I vandet lå et præservativ og skvulpede. Drengene og pigerne fniste, pegede på det og skubbede til hinanden. Jeg havde også et fnisesmil på, for ikke at stå tilbage. Grethe så på mig. "Å, du ved jo slet ikke, hvad det er", sagde hun temmelig overbærende. Jeg vidste ikke, hvad det var, men var klar over, at det var noget "frækt".

En dag besøgte Grethe mig og så vores soveværelse. "Sover I sam-

men, du og Frits"? spurgte hun overrasket og fik et underligt udtryk i ansigtet, da jeg bekræftede det. Jeg var over 13 år dengang, men kort tid efter flyttede Frits op på værelset til Ejnar og Hans.

Jeg forstod ikke, hvorfor Grethe fandt det så mærkeligt. Vi havde jo altid sovet i samme seng. At vi var dreng og pige og derfor så forskellige ud forneden vidste jeg jo alt om, men hvorfor vi gjorde det, spekulerede jeg aldrig på, og slet ikke, at "den lille forskel" havde nogen sammenhæng.

Jeg tror nok, at Hans som 13-14 årig vidste noget om "fremgangs-måden", der resulterede i, at man fik børn, for en overgang boede hos os i Valdemarsgade over for os i stuelejligheden en familie med en datter. Hun og Hans var jævnaldrende, og de havde deres spas med at føre forblømt tale og gøre nar af mig, der jo dengang overhovedet ikke vidste noget.

Ret klog var Hans nu alligevel ikke på de dele, for da han som 18-19 årig begyndte at komme sammen med sin fremtidige kone, Elly, vidste han overhovedet ikke noget om "kvindens kritiske dage", så hans viden om undfangelsen var trods alt ret begrænset.

Var vi dumme? Nej. Vi var ikke dumme, men hvorfra skulle vi få nogen konkret viden? Hvis der på biblioteket var lekture om emnet, så faldt den tanke os aldrig ind at undersøge det.

Mor sagde en dag, mens vi gik i køkkenet og hjalp hinanden: "Det er da sær', sådn' en skolelærer som lærer Lauridsen hår så manne' bøn'. Han sku' da være klogere". Jeg var 12 år dengang. Jeg sagde: "Ja, når jeg engang bliver gift, så vil jeg kun have 2 børn". Mor så lidt overrasket og granskende på mig, som om hun tænkte: Mon hun ved noget om, hvordan man undgår at få flere? Naturligvis vidste jeg ikke det. Det var blot løs barnesnak.

Da jeg i 13-årsalderen blev lidt klar over, hvordan det foregik, syntes jeg, det var ækelt. Jeg tænkte: Ja, sådan noget gør "fine" folk i hvert fald ikke, og da slet ikke konger og grever og sådan nogle. At det var det, børnene kom af, nej, så langt strakte min fantasi og tankeverden sig ikke.

Da jeg var en 14 år, blev et blad udgivet. Det var trykt på groft avispapir, og af format som en avis, af omfang på 4 sider. Det hed "Søndag i Jylland". Af lekture var der i bladet blandt andet "En sandfærdig fortælling". Disse fortællinger var skåret over den samme læst, - og vel også skrevet af den samme forfatter. De handlede altid om en ung pige, der mødte en ung mand, og efter kortere eller længere tids forløb blev pigen forført. De gjorde "det" bare én eneste gang, og så skulle pigen have et barn. Der lå pointen.

Jeg slugte disse "sandfærdige" fortællinger i smug og troede fuldt og fast på indholdet, så en ung pige skulle sandelig "vare" sig. Bladet kostede 15 øre.

Da jeg var en 11-12 år, var jeg en dag med mor på sygehuset for at besøge min moster. Mor mødte en arbejdskammerat, og de stod og talte om en fælles arbejdskammerat, der var indlagt og havde født et barn. Mor sagde: "Ja, de siger, at det er da vist Hansen, der er far til æ barn". Jeg rykkede mor i armen: "Jamen mor, Hansen *er* da gift." "Ti nu stille, Dagny", sagde mor, men jeg blev ved: "Mor, Hansen *er* da gift, det ved du da godt". I mine øjne var en far jo en, der boede hjemme ved sin familie, så han kunne jo da ikke være far to steder.

Hansen var - i mine øjne - en lille gammel mand med skæg. Han boede sammen med sin kone i et lille gammelt hus med stråtag for enden af Gammel Jellingvej, og han boede der alene i mange år, efter at hans kone var død. Gennem læsestof kunne man heller ikke blive ret meget klogere på kønslivets mysterier. Der var streng censur på alt, hvad der blev udgivet. En bog som "Lady Chatterlys elsker" - jeg læste den første gang, da jeg var omkring 40 år - blev dengang bedømt som værende meget forargelig og dristig. Såvidt jeg husker, også forbudt i flere lande.

Filmene man så, "forbudt for børn" filmene, der var forbudt til man var 16 år, var meget uskyldige. Derom senere.

Den personlige hygiejne

Det var så som så med den personlige hygiejne i hjemmene, da jeg var barn og mange år frem.

I Nyboesgades skole havde vi med jævne mellemrum fællesbrusebad, men i Hover skole fandtes ikke de muligheder.

Derhjemme? Til fælles afbenyttelse stod i vor køkkenvask et mindre, emaljeret hvidt vaskefad. Det benyttede vi alle efter tur om morgenen, og om aftenen, hvis vi "skulle noget", og efter at vi havde vasket ansigtet, halsen og armene, tørrede vi os i det fælles håndklæde. Derudover brugte vi vaskefadet til at vaske op i, skylle grøntsager i til madlavningen, skrælle kartofler i, og hvad ved jeg, så det gjorde sandelig nytte.

De tre regler: hoved, hale, hæle; hvordan skulle de dog kunne overholdes? Det kunne overhovedet ikke lade sig gøre, og ingen hav-

de hørt om dem, jeg havde i hvert fald ikke.

Som 15-årig overvandt jeg omsider en dag min generthed og gik ind i Hvidehus Boglade, hvor jeg forsagt pegede på et hæfte, der omhandlede alt det, jeg gerne ville vide, forfængelig som jeg var som alle andre unge piger. Hæftet koste 4,85, en uhyre sum, da jeg kun tjente 15 kr. om ugen, hvoraf mor fik de 7 kr. i kostpenge. Jeg fik hæftet, betalte, og for ud ad døren, rød i hovedet af generthed.

Dette hæfte var virkelig godt. Jeg studerede det grundigt. Jeg lavede ansigtscreme efter opskrifterne, til afveksling fra den billige, store tube "Havre Creme", der kostede 25 øre, og som jeg holdt op med at bruge, da direkticen på fabrikken en dag bebrejdede sagde til mig: "Hvad er det dog for en creme, du bruger. Som den dog lugter."

Hæftet gav også anvisninger på skønhedsmasker, man kunne bruge, (som om en 15 års pige havde behov for det), dampbade imod hudorme, hårets pleje, og meget andet.

Et afsnit omhandlede gymnastiske øvelser, som var virkelig gode, og som mange år fremover indgik i mit daglige ritual, når jeg kom fra arbejde. Så motionerede jeg hver dag i stuen, sommer som vinter.

At bade sin krop i velduftende sæber husker jeg ikke, at der stod noget om, hæftet var jo skrevet for den store mængde, hvoraf næsten ingen havde de muligheder. Selv i mine tanter og onklers noget større og bedre huse end vores fandtes kun det traditionelle lokum i køkkenet.,

Men det aller vigtigste i hæftet var dog aluminiumkloridopløsningen 20%, som jeg der stiftede bekendtskab med. Mod transpiration. Dengang fandtes jo ikke spraydåser. Der skulle gå flere årtier, inden de opfandtes. Jeg købte midlet og svedte ikke længere under armene. Alle svedte dengang under armene, og kjolerne havde ofte store skjolder derunder, hvis ikke de havde påsyet skånerne, der sattes i ærmegabene; de bestod af hvidt stof med gummi indlagt, og var af facon som en lille halvmåne. Men dem kunne man jo kun have i sit pæne tøj; arbejdstøjet og dagligtøjet var uden disse skåner, og *lugten* af armsved kunne skånerne jo ikke tage fra personen. Jeg bruger den dag i dag det billige, virksomme middel, der er grundstoffet i alle de dyre spraydåsers indhold, og jeg har givet mit råd om midlet fra mig til mange, men verden vil bedrages, det *duer* skam ikke, for det er alt for *billigt*. Skal noget hjælpe mod den gene, der stadig, trods bade og god hygiejne, plager nogle personer voldsomt, så skal det være *dyrt*.

Hadde vi ikke anledning til at kunne bade? Jo, der fandtes den kommunale badeanstalt på Rådhusørvet, hvor man for 35 øre kunne få et brusebad, og for 1,50 kr. et karbad, men selv kun 35 øre havde

en familie med flere børn ikke råd til. Jeg mindes heller aldrig, at mine klassekammerater benyttede det, for så ville jeg have vidst det.

I Hover forsamlingshus efter gymnastikken, som jeg som 13-årig fik lov til at gå til, måtte vi også gå hjem med vore svedige kroppe. I den gammeldags bygning fandtes overhovedet ingen faciliteter, ikke engang træk og slip, kun et par lokummer udenfor i gården.

Om sommeren derimod var vi næsten helgarderet mod kropssveden, i hvert fald vi børn - vore forældre havde jo ikke tid - for da havde vi jo stranden, hvor vi badede. Den nærmeste strand var "Albuen", der ret hurtigt fik navnet "De fattiges Paradis", og det var virkelig et lille, nemt nået paradis. Der var det dejlige, hvide sand, hvor vi kunne ligge og nyde solen et par timer på vort medbragte tæppe og drikke saftevand og spise madpakke til og pjanke med hinanden i vandet, der ganske vist ikke var ret godt.

Havde vi ikke så god tid, kørte vi på den lokale badeanstalt, der lå ude på molen. Den var i to afdelinger, en til herrerne og en til damerne. Hos damerne holdt den meget solbrændte, fyldige fru Gustafson, altid klædt i badedragt, opsyn med os.

Som 12-årig lærte jeg at svømme, og det foregik med korkbælte om livet i det store bassin, mens fru Gustafson stod på den gyngende gangbro og gav anvisninger. Jeg var dengang en voldsom vandhund, og der var altid kammerater at få med.

Vandet var også der dårligt og usundt at bade i, men hvad tog vi og myndighederne os af det? Det var dog vand. Efterhånden blev der dog skrevet så meget om det sundhedsfarlige vand, at badeanstalten til sidst blev nedlagt. Men der gik mange år, og på det tidspunkt var Albuen blevet udbygget med mange meter hvidt sand og beplantet og lagt om med træer, buske, græsplæner og kiosk, som det ser ud i dag.

De små grå i håret har jeg kun haft to gange i mit liv. En gang, da jeg gik i skole, én gang som 15-årig, da jeg arbejdede på fabrikken. Så var det vask i sippedilleeddike, og kæmning med den tætte kæmme-kam, og en uendelig flovhed og angst for, at nogen skulle opdage det.

Jeg sad bag ved Grethe i klassen i Hover skole, og en dag så jeg rædselsslagen en stor, fed grå lus komme ud fra hendes kraftige, kommunefarvede hår med de lange fletninger. Jeg holdt mig langt fra hende de første dage, og sagde ikke noget om min opdagelse hverken til hende eller nogen anden. Men børn og forældre var på vagt dengang. Det ansås for en stor skam at have lus dengang, så de blev hurtigt udryddet.

Lopper havde vi vel næsten alle i min barndom, vi havde i hvert

fald. De kunne holdes nede, men ikke helt udryddes dengang. Især far var de hårde ved. Midt om natten kunne han tænde lyset og gå på loppejagt efter et par springende lopper, og han helmede ikke, før han havde dem under neglene.

Vask og rengøring

Tøjet samledes sammen til storvask én gang om måneden. Dagen før storvasken skulle foregå havde mor lagt tøjet i blød i soda i baljerne, og senere lagt det i gruekedlen i ludpulver, som tøjet så skulle koges i om aftenen. Far eller Hans havde til opgave at få kedlen godt i kog. Det var mærkværdigvis nok mandfolkearbejde. Tøjet blev kogt godt igennem, og så stod det hele natten i det varme vand.

I mors arbejdsår på spinderiet flottede hun sig for det meste med en vaskekone. Hun skulle have 5 kr. for vasken, og det tog hele dagen.

Det varme, kogte tøj blev med en solid kæp hevet i en træbalje, der stod på en vaskebænk, og så blev det skrubbet igennem på et vaskebræt, med en klat brun sæbe til hjælp på de mest snavsede steder. Når tøjet fandtes så nogenlunde rent, blev det håndvredet og kastet i et skyllekar, som regel en stor zinkbalje, og når alt det hvide gruekedeltøj havde været hele turen igennem, blev det igen lagt i gruekedlen, og der renkogtes det i Persil. Ind imellem skulle der så i gruekedlen varmes vand til "det brogede", der også var godt snavset, og også det gnubbedes igennem på vaskebrættet.

Var det sommer og godt tørrevejr, hængtes tøjet ud på tørresnorene i broget forvirring i et hjem som vores, hvor tiden var knap. Hovedsagen var, at det blev tørt, og om vinteren kunne det godt være svært. Da måtte vi tage vridemaskinen til hjælp, den kunne lejes hos den stedlige købmand for en krone, men også det var en udgift, så om sommeren blev tøjet håndvredet. Om vinteren hang tøjet så på loftet - eller i Valdemarsgade - på kakkellovnen om søndagen, når der fyredes i den, og i køkkenet rundt om på snore. Det var en besværlig affære.

De hjemmegående husmødre med bedre tid vaskede også klatvask, men det havde mor sjældent tid til. Ret meget tøj at skifte var der ikke ret mange der havde dengang, så vi måtte gå længe i det, inden vi tog rent på; det kunne ikke være anderledes.

Den dag, vi havde vaskekone, fik vi altid anden-dags vandmad, så

mor må også have taget sin tørn med ved vasken.

Den vaskekone vi havde, boede til leje nogle huse fra os. En dag hørte jeg mor snakke med far om, at vaskekonen kunne nok ikke vaske for mor denne gang. "Du kan da spørge", sagde far. Jo, hun kunne godt. Og hun stod der ved vaskebrættet og var så tyk, så tyk, med en stor, stor mave.

Senere blev jeg klar over, at hun var så tæt på sin fødsel, som hun kunne være, men det vidste jeg store pige intet om dengang.

Så meget betød en femmer for en familie dengang.

Et par år efter - eller måske senere - hørte vi at vaskekonens mand var kommet ulykkeligt af dage. Han var arbejdsmand og var blevet levende begravet i en grusgrav, da sandet styrtede ned over ham. Enken sad tilbage med flere ukonfirmerede børn. De var dengang flyttet til et hus på en vej noget længere oppe på bakken. Over hele Uhrhøj gik der en liste rundt med indsamling til enken.

Mor, som var så dygtig og flittig i alting, havde noget, som hun ikke var så dygtig til, og det var at vaske og stryge. Det var ganske vist heller ikke nemt med de stoffer, der dengang fandtes. Enten var det bomuld, kunstsilke eller uld. Uld måtte ikke i for varmt vand, og måtte vaskes i sæbespåner, andre muligheder fandtes ikke, og uld skulle der pusles om, det skulle vaskes for sig selv, skylles nænsomt, og det havde mor ikke tid til. Desuden kunne de uldvarer, der dengang fandtes, selv med den nænsomste behandling, ikke vaskes uden at tøjet efter få ganges vask blev lidt stift og kompakt.

Selv vaskede jeg ret hurtigt mit eget tøj, efter at jeg var blevet konfirmeret. Jeg så, hørte og lærte af kammeraterne, men alligevel ødelagde jeg, da jeg var blevet gift, ofte uldent børnetøj i nogle få år frem, på grund af for lidt kendskab til den rette vaskemåde.

Visse hjemmegående husmødre kunne dengang være meget snobbete med hensyn til vasketøjet og dets hvide skær. Når naboen vaskede, enten det nu var i enfamilieshusene eller i boligkarreerne, så kunne hovederne stikkes sammen, at: "Den kone har nu ikke en særlig god grund i sit tøj, og: Se, hvordan det hænger". Tøjet skulle helst hænge: 12 håndklæder på rad. (Hvis familien havde 12). 12 viskestykker på rad. Fatters 4 par underbukser og undertrøjer, lagner, duge, dynebetræk, og så fremdeles. Sådanne bagateller havde mor ikke tid til at tage sig af, og jeg tror heller ikke, vore naboer på Uhrhøj snakkede sådan, og slet ikke i Valdemarsgade.

Nogle mere velstillede familier havde en "vaskemaskine", et træmonstrum, oval udvendig forneden, med flad kant foroven, og inden i riller, og så kunne man ved et greb rulle tøjet frem og tilbage, indtil

det var rent. Mor fik også senere i sit liv sådan en vaskemaskine, men var ikke særlig begejstret for den. Vandet skulle fyldes i og tømmes af, og det var besværligt.

Mor havde to strygejern i massivt, sort jern. Det ene kunne varmes på en primus, eller på et varmt komfur. Det andet havde et hængsel i bag. Det kunne løftes op, og gløder kommes deri. Begge jern skulle så tørres godt af, først i avispapir, dernæst i en klud, og så kunne tøjet stryges så nogenlunde pænt.

En dag kom det elektriske strygejern på markedet, og efter nogle års forløb fik mor også et, men al den tid, hun levede, brugte hun det næsten ikke. Elektricitet var dyrt, og pengene små, og et par kroner at spare hist og her talte også med i det lange løb.

I mit barndomshjem havde vi ingen støvsuger. Mine mostre havde, såvidt jeg ved, heller ikke nogen.

Og hvad skulle vi også med den i vores hjem? Vi havde ingen polstrede møbler, divanen undtaget, men på den lå et praktisk tæppe. Vi fejede gulvene og vaskede dem en gang ugentligt med grøn eller brun sæbe. Ind imellem fik de fernis, og det var ofte, køkkengulvet trængte.

Et år til jul - Frits og jeg var 12 og 13 år dengang - var gulvene i stuen og køkkenet skuret til fernisering, og der var lagt aviser over det hele, så mor kunne fernisere dem, når hun kom hjem om natten. Det kunne så nogenlunde nå at tørre, inden vi stod op om morgenen.

Frits og jeg blev om aftenen enige om, at vi ville hænge de nyvaskede og nystrøgne gardiner op i stuen - så var mor fri for det - så vi hjalp hinanden. Gardinstængerne var af træ, med en flad kant ind mod væggen, og på den kant var sømmet noget stof, hvorpå gardinerne skulle hæftes med knappenåle.

Mønstret på gardinerne - de var af en slags bomuld, og ikke gennemfarvede - var med tydelige farver på retsiden og blege, næsten ingen farver på vrangside. Vi var lidt i tvivl: Skulle den pæne eller den blege side ind mod stuen? Vi blev enige om, at den pæne side måtte da skulle vende ud mod gaden, så folk kunne se den pæneste side, og sådan hængte vi dem op.

Bagefter kom vi i tanker om, at hvis jeg nu ferniserede gulvene, så var mor jo fri for det, når hun kom hjem fra arbejde, og det gjorde jeg så. Jeg smurte et tykt lag fernis på gulvene, for så kunne det jo holde meget længere, var Frits og jeg enige om. Med god samvittighed gik vi begge i seng, efter først at have lagt små stykker brætter, mor kunne træde på, når hun kom hjem fra arbejde.

Desværre, det var om igen og meget mere for stakkels mor - for

gardinerne var jo vendt forkert. Og gulvene kunne slet ikke tørre. Fernissen måtte skures af. Laget var for tykt. Mor skældte ikke ud. Vi havde jo gjort det for at hjælpe hende, men jeg husker endnu hendes lidt forvirrede smil. Hun kunne jo både se det komiske og det tragiske i det.

Det var også det år, Frits og jeg sammen havde gættet en rebus, hvor gevinsten var et linoleumstæppe til stuen. Værdi 10 kroner. Vi fulgtes ad til manufakturhandler A. Mors i Torvegade med rebussen, og gik lykkelige derfra. Nu fik mor jo tæppe på gulvet til jul. At vi ikke vandt tæppet, havde vi end ikke drømt om.

Julen

Over Julen er der noget særligt. Det er der i nutiden, og det var der i særdeleshed i fortiden, i min barndom. Vi glædede os enormt til den. Dengang fik vi børn kun gaver til vore fødselsdage og til julen, og jeg mindes vore juleaftener, og dagen, der slet ikke ville gå. Mor brasede i køkkenet. Ilden buldrede i kakkelovnen i stuen, og flammerne skinnede igennem marieglasset. Far stod ved siden af kakkelovnen med sin violin, og som han spillede, selv med sin handicappede hånd kunne han lokke melodierne frem. Der var især én melodi, han engang imellem spillede, og når han spillede den, så vidste jeg, at han var rigtig glad.

Vi fik altid flæskesteg, stegt i gryden, juleaften, og budding til dessert, aldrig ris a la mande, for der skulle jo al den dyre piskefløde i.

Senere, efter måltidet og opvasken dansede vi om juletræet, delte gaver ud, spiste pebernødder, appelsiner og godter. Selv med de dengang små midler havde vi en god jul.

Mor havde på fabrikken en julebog, hvori hun sparede sammen til julegaver, men økonomisk har det nok været en streng tid, for der betales jo ikke løn for helligdage dengang.

I juledagene spiste vi i stuen og hyggede os. Mor var jo hjemme.

Efter julen kom juletræsfejerne i fars og mors fagforening, og de fester var for os børn noget, vi glædede os lige så meget til som juleaften.

I fars fagforening fik vi kun en lille pose, men i mors fagforening, tekstilarbejdernes, fik vi en kæmpestor pose, der, når vi sparede på den, godt kunne vare et par måneder.

Selve festerne var også en oplevelse. Vi var alle klædt i vort stiveste puds og dansede forventningsfulde om juletræet. Efter poseudelingen var der dans, først for børn, og far gav gang på gang efter for mine plagerier og dansede: Reinlænderpolka. Først til den ene side, og: Med fødderne siger vi tramp, tramp, tramp, alle de børnedanse, der stadig er moderne. "Drengene" dansede ikke.

Engang stod jeg ved siden af Frits og så på. En dreng kom hen og bukkede for mig. Ildrød i hovedet vendte jeg mig om. Jeg var skam alt for genert til at danse med en dreng.

I julen og på vore fødselsdage skulle vi børn "være gode ved hinanden", og ikke skændes. Vi var vel hverken værre eller bedre end andre børn. Hans og jeg havde som børn lidt svært ved at forliges, og det var vel en følge af, at far ikke var fri for andet end at forkæle mig lidt, ene pige som jeg var. Den forkælelse tog dog temmelig meget af, da Svend kom til, og gudskelov. Der er intet der ødelægger et menneske som forkælelse.

En anden verden

Det år, jeg var 13 år, skulle vi i den største klasse en tur til København. Vi skulle indkvarteres i Køge, og derfra en dag til København, i Tivoli, Rundetårn, og hvad ellers Hovedstaden bød på. Turen kostede 13 kr., og for at tjene til dem og lommepengene ville jeg sammen med Helga plukke bær på Lerbæk Mølle, der bestyredes af Helgas onkel og tante. De hed Tams.

Helga havde en kusine på 9-10 år, og hun skulle naturligvis ikke plukke bær, men så gerne, at vi ind imellem legede dukker med hende.

Helga, niecen, som ellers ikke boede ret langt derfra, blev inviteret til hver dag at spise middag hos dem, og da jeg fulgtes med hende, fik jeg den samme invitation.

Jeg var benovet og genert, for hvilken herlighed for et liv oplevede jeg ikke i dette hjem. Lerbæk Mølle var dengang et stort foretagende, og familien levede uhyre standsmæssigt. Det var sandelig herskabsforhold, der her åbenbarede sig for mine undrende øjne. Jeg mindes store, luftige og skønne stuer, og jeg mindes især det lange middagsbord, dækket med hvid dug med stofservietter, og ved siden af tallerkenerne stod der skylleskåle. Maden serveredes af en stuepi-

ge, klædt i sort kjole med hvidt forklæde og kappe på hovedet.

Men især mindes jeg desserten, der næsten hver dag bestod af tykmælk, sat op i hver sin tallerken, med et tykt lag fløde over. På tykmælken strøedes der revet rugbrød med farin. Og *som* det smagte.

Hvordan jeg kom igennem middagen, set med fruens og herrens øjne, ved jeg ikke. Spise med kniv og gaffel kunne jeg ikke. Helga heller ikke, såvidt jeg husker. Det hørte overhovedet ikke med til god takt og tone dengang at lære børnene det. Far og mor har aldrig kunnet. Ingen, jeg kendte, brugte det.

Men det jeg vil mindes til min dødsdag fra disse få dage, hvor jeg fik et indblik i en helt anden verden, den højere, intellektuelle verden, som dengang få levede i, det er den umådelige venlighed og godhed, der udstrømmede fra Helgas tantes hele væsen. Hun var i sandhed et fint menneske, både af stand, og med hjertets dannelse. Hun var så sød mod os alle, og ikke mindst imod mig, så det ikke kan beskrives.

Min konfirmation

Tiden gik, og min konfirmation nærmede sig. Jeg var selv nede at købe min lange, hvide kjole. Mor havde jo så dårligt tid, så hun sagde, at det kunne jeg vist godt selv ordne. Jeg gik ind i den forretning ved siden af biografen i Torvegade.

Ekspeditricen så lidt forbavset på mig. "Skal du ikke have din mor med"? spurgte hun. "Nej, jeg måtte godt selv købe kjolen". Jeg fik den billigste, de havde, 19,85, og mere måtte den helst ikke koste. Den var lang og ud i et, meget enkel, for enkel syntes jeg. Den havde et lille vingearme og rund hals.

Min andendagskjole var i brun uldgeorgette, med lange ærmer med en lille vinge over, og foldet, kulørt krave. Grethes tante, der var syerske og boede på Grejsdalsvej, havde syet den til mig. Den klædte mig godt, og jeg havde fornøjelse af den mange gange, til den trængte til rensning. Så vaskede jeg den for at spare rensningen, og den krøb ind til det bare ingenting. Min frakke var en mørkeblå vinterulster, og den kostede 30 kr.

Endelig oprandt selve dagen, den dag, mine klassekammerater og jeg havde ventet på i flere år. Den dag, hvor vi blev konfirmerede, den dag, hvor vi trådte ind i *de voksnes rækker*, og selv blev *voksne*. Hele vor klasse blev konfirmeret sammen, og samtidig blev vore jæv-

naldrende fra Grejsdals skole også konfirmeret i Hover kirke, da vi hørte sammen.

Jeg havde udviklet mig meget det sidste årstid. Der var nok til både gården og gaden, og slank var jeg også blevet. Ingen kaldte mig "Tykke" mere.

Jeg troede, min konfirmation ville medføre en omvæltning i mit liv, for nu blev jeg jo voksen. Overmodigt sagde jeg til Lillian Nordstrand og Grethe Gårde, en dag, vi fulgtes ad til gymnastik: "Når jeg bliver konfirmeret, er der ingen, der skal bestemme over mig mere". De så lidt skeptiske på mig, de var ca. 3 år ældre og Grethe sagde: "Nå, tror du ikke det"?

Jeg fik noget andet at føle. Det havde været svært for vi børn, selv da vi blev større og selv tjente lidt, at få lov til af far at gå i biografen til søndag eftermiddagsforestillingen. Det blev kun tilladt hveranden eller hver tredje uge, og vi skulle tigge længe om det. Det havde været svært for mig at få lov til at gå til gymnastik og folkedans, da jeg var næsten 14. Far sagde: "Pit, pjat, det er bare for at komme ud og rende".

Det blev ved med at være svært, selv efter min konfirmation. Mary måtte alting. Jeg måtte stadigvæk næsten ingenting.

Til min konfirmation var mine onkler og tanter og bedstefar inviteret. Bedstefar og bedstemor fra Give kom ikke. De kom næsten aldrig mere. De havde svært ved at rejse alene.

I gaver fik jeg 55 kr. og en masse telegrammer, samt en paraply. En tier var dengang taksten til en konfirmation eller et bryllup, og i betragtning af, at det var ca. en femtedel af en ugeløn, var det jo en pæn gave. Far og mor gav os ikke gaver. Vi fik jo festen. Mere havde de ikke råd til.

Blå mandag var hele konfirmationsholdet inviteret til præsten, der boede i Grejsdalen. Ikke alle kom. Nogle ville ud på egen hånd.

Mary var den yngste af os konfirmander. Vi blev konfirmeret 1. søndag i april, og hun fyldte først 14 år den 24 maj. Jeg var fyldt i januar.

Mary troede, at nu var hun færdig med at gå i skole, men hun gjorde regning uden lærer Lauridsen. Hun kunne skam ikke blive meldt ud af skolen endnu. Mary blev bare borte fra skolen, men hun blev hentet og tvunget til at fortsætte, indtil hun fyldte 14 år.

14 dage efter min konfirmation var jeg med mor til alters, for første gang. Mor troede på det, kirken fortalte, uden dog at gå i detaljer. Far troede ikke på noget.

Og livets alvor begyndte

I 6. klasse, sidst på året i vor afsluttende skolegang begyndte lærer Lauridsen en dag at fortælle os om livets alvor, og om, at når vi forlod skolen, sluttede det bedste afsnit af vort liv.

Ingen af os var enige med ham. Vi længtes alle efter at blive voksne. Komme ud at tjene penge. Opleve alt det *vidunderlige*, der fulgte med det at blive voksen. Han sagde til os: "Kom igen om 2 år, og så se, hvem af os, der har ret".

Dagen efter "Blå mandag" begyndte jeg i en formiddagsplads i et sæbehus på strøget. Min arbejdstid var fra 8-12 hver dag, og om lørdagen skulle jeg derudover møde igen fra klokken 15-21 om aftenen, når forretningen lukkede. Bestyrerinden hed frk. Buss og var en ca. 45-årig, fyldig dame, med mørktfarvet hår. Jeg var bange for hende. Hendes væsen var ikke videre venligt over for mig. Jeg skulle have 15 kr. om måneden.

Hvad jeg skulle lave for de 15 kr? Ja, først skulle hele butikken gøres ren fra A til Z. Hver dag. Gulvene i butikken og baglokalet vaskes, samt trappen uden for forretningen. Og bagtrappen. Og toilettet gøres rent. Der var træk og slip i et lille rum ved baglokalet. Hele repertoiret kunne jeg til punkt og prikke efter et par dages forløb. Derudover skulle jeg køre i byen med varer til folk, sommetider helt op på byens bakker med et par pund brun sæbe og lidt andet småtte-ri. Frk. Buss' middagsmad skulle hentes ca. 11.30 i et pensionat.

Hendes privatbolig, der var en to-værelses i Skyttehusgade, skulle jeg også gøre rent i et par gange om ugen. Vaske op, vaske trapper, vaske gulve, støvsuge, støve af m.m.

Frk. Buss' toiletbord var fyldt med forskellige cremer, pudder, læbestifter, rouge m.m. og et par gange faldt jeg for fristelsen og smukkeserede mig. Så et øjeblik på "hele herligheden", og vaskede det så skyndsomt af, med verdens dårligste samvittighed.

Trods alle de pligter havde jeg sommetider tid tilovers, og så stod jeg tavs lænet op af en væg i baglokalet, mens frk. Buss lige så tavs - når der ikke var kunder - sad ved et bord og læste i et blad eller førte regnskaber.

Jeg kan endnu den dag i dag føle den pinefulde tavshed, der var imellem os. Jeg var ikke godt skåret for tungebåndet, og der var et slægtsled af aldersforskelle imellem os. På væggen til toilettet hang et stort spejl. I det kunne jeg se mig selv. En kittelklædt, nykonfirmeret

pige, der ikke så en dag ældre ud, end jeg var. I den kittel kørte jeg rundt til kunderne, og de øvrige ærinder, gjorde rent m.m.

En dag længere hen på foråret fik jeg besked på at låne nogle ruller stof i udvalg fra nogle forskellige forretninger, og frk. Buss så på stof til en kjole. Jeg måtte hente mange ruller, og hun forelskede sig i noget lyseblåt tobralco, men var det ikke for ungdommeligt til hende? Hun spurgte mig til råds om de forskellige ruller, og jeg sagde ja og amen - og det kunne hun sikkert godt mærke. I mine øjne var hun jo gammel og blev aldrig gift, tænkte jeg. Og i 1933 alt for gammel til det lyseblå tobralco.

Hun sukkede: "Å, havde blot Karen Margrete været her". Hun sagde altid sin mening. Karen Margrete var min forgænger i pladsen. Hun var søgt på fabrik.

En dag, solen skinnede særlig meget blev jeg af frk. Buss sendt hjem til privaten. Jeg skulle hente en bestemt frakke til hende. Jeg kom med én. Forkert. Om igen. Om igen i alt fire gange. Jeg blev mere og mere ulykkelig, og frk. Buss blev mere og mere gal i hovedet. Den femte gang traf jeg den rigtige, en frakke, jeg end ikke ville drømme om, at hun i det hele taget ville gå med. Hun havde mindst ti frakker. Tårerne stod mig i øjnene, da hun snappede den ud af min hånd.

"Hvad fik du i karakter i skolen"? spurgte hun vredt. "Ug", hviskede jeg, som sandt var". Nå". Hun så på mig. Hun kendte mig så godt, at hun vidste, at jeg ikke løj.

Efterhånden kunne hun dog godt undertiden ligesom være lidt venlig mod mig, og så fik jeg lov til at veje brun og grøn sæbe af i 1/2 kg. pakker i pergamentpapir, og bagefter pakkede jeg gråt papir om, så varen var lige klar til at sælge til kunderne. Der solgtes oceaner af brun og grøn sæbe dengang.

Undertiden kom ekspeditricerne ind fra J.O. Bangs skotøjsforretning med navnet "Hammershus", der lå lige ved siden af, og fik en sludder i deres pauser, og så snakkede frk. Buss op, og samtalerne drejede sig meget om, hvorvidt frk. Buss' sæbeforretning, eller en anden sæbeforretning på strøget skulle nedlægges. Begge hed Skous Sæbehus. Frk. Buss' blev nedlagt 2-3 år efter. Ekspeditricerne blev også taget med på råd, da frk. Buss valgte stof til sommerkjolen, men jeg husker ikke, om det blev det lyseblå tobralco.

En søndag lovede jeg at bringe mad fra pensionatet og om til frk. Buss i privaten. Jeg havde min grønne crepe de chine kjole på - kjolen, jeg havde fået året i forvejen til skolerejsen til København - da jeg kom til frk. Buss med hendes middagsmad. Hun så på mig. "Så pænt skulle du altid være klædt", sagde hun, og var helt venlig. Hendes be-

mærkning sårede mig. Hvordan skulle jeg dog kunne gå i "mit nye tøj" på arbejde. Og var det tøjet, det kom an på?

En dag holdt frk. Buss en uges ferie. Hvilken lykke. I hendes sted kom en ung dame fra København som afløser i en uge. 18 år. Men en dame. Elegant klædt, og sød og venlig over for mig. Jeg tilbad hende, men der var jo et svælg imellem os. Hun var *ekspeditrice*. Jeg var by-pige, rengøringspige, alt-mulig-pige. En af den *arbejdende* klasse, som hun var højt hævet over. Der var dengang et svælg mellem ekspeditricer, kontordamer - og så vi andre.

Ferieugen gik hurtigt, og frk. Buss vendte tilbage.

Da jeg havde været der i 3 måneder syntes jeg, det kunne være nok. Mor og far sagde, at man skulle ikke rende fra det ene til det andet, men med min én måneds opsigelse blev det 4 måneder hos frk. Buss, og jeg ville ikke mere. Jeg havde aldrig været glad for pladsen, og havde søgt ind på en fabrik, hvor jeg skulle begynde den 1 august.

Men så fik piben en anden lyd. Flere gange prøvede frk. Buss om hun dog ikke kunne få mig til at blive. Når jeg blev 18 år, kunne jeg komme i lære hos hende osv, osv. Det hjalp ikke noget.

Om jeg så dog ikke kunne skaffe hende en anden? Jo, Mary, min klassekammerat, var ledig, og ville godt have pladsen.

Jeg holdt op den 31/7, og Mary begyndte den 1/8. De første dage var der ingen ende på, hvor glad frk. Buss var for byttet - fortalte Mary mig, når vi mødtes. Det gode fik dog en ende. Da der var gået en 14-dages tid, fortalte Mary mig leende, at frk. Buss havde skrevet en seddel og sat op på wc-døren, med en nøjagtig fortegnelse over fremgangsmåden i de daglige pligter, Mary skulle udføre. Mary grinede af hende; hun tog ikke så tungt på noget. Hun blev der måneden ud.

Cyklernes betydning

Hvad jeg havde ud af min formiddagsplads hos frk. Buss? Erfaringsmæssigt set havde jeg en hel del ud af den, for enhver erfaring i et menneskes liv skal man ikke undervurdere. Alt former sig og sætter sine spor, også de 4 måneder hos frk. Buss.

Økonomisk: Overhovedet intet, for min gode, brugte "ovnlakerede" cykel "med stafferinger" som jeg købte for mine konfirmationspenge, blev en lørdag aften stjålet fra mig. Det var min egen skyld. Jeg havde ikke låst den, da jeg efter et ærinde i byen med varer stillede

den fra mig, men alligevel, at nogen kunne stjæle *min* cykel. Stum så jeg på den tomme plads på muren, hvor cyklen plejede at stå. Det gjorde ondt langt ind i sjælen på mig. Jeg måtte igen bruge min gamle cykel.

Dette med den "ovnlakerede" understregede vi nykonfirmerede, der ikke havde råd til en ny, kraftigt. "Ovnlakeret" betød, at den i rang kom efter en ny, for en "ovnlakeret" havde været hos en sprøjtemaler, og "med stafferinger" understregede også værdien af cyklen.

Hvordan det lod sig gøre, ved jeg ikke, men da jeg var 9 år, fik jeg min første cykel, og da havde jeg kunnet cykle i 2-3 år. Vi "lånte" mors cykel, "stod op" og cyklede i den første tid på livet løs op og ned ad gaden, og senere, ikke ret gamle, blev vi sendt i byen på den samme cykel i ærinder. Der var jo ikke ret megen trafik, biler var der ikke mange af, og hestevognene kørte langsomt.

Når jeg tænker på barndommen, så synes jeg, at alle børn, trods de meget små kår, dengang havde cykler fra de var 8-9 år. Cyklerne hørte til i vort liv som en absolut nødvendig ting. Uden dem havde vi kun vore ben at komme rundt på, for det absolut nødvendige net af busser, vi ser i vor tids gadebillede, fandtes ikke dengang.

Nu må vi jo ikke tænke på de vidundere af cykler, nutidens børn kører rundt på, nej, vores var flikket sammen af gamle cykeldele, et stel hist, et par hjul her, og til sidst fikset op af vore fædre med en dåse sort cykellak til 35 øre. Og så havde vi vor cykel.

Til lygten sad der en lille holder forpå ved styret, og for en krone kunne man købe en lygte, der skubbedes ned på holderen. Disse lygter havde en tendens til at gå ud, så lige så tit holdt vi lygten i den ene hånd, og lirkede så lidt ved den, så den *måske* lyste lidt igen.

Der fandtes også dynamolygter, men de var så dyre, at ikke ret mange havde dem, og da slet ikke børn. Mor havde en karbidlygte, og deri skulle karbiddet undertiden udskiftes. Jeg husker, at vi børn sommetider havde den tjans at skifte karbiddet ud, og så hældte vi den ud i gården et sted og kom vand på, og så sydede det, og en ram lugt steg op i vore næser.

På fabrik

Mor havde altid sagt: "På spinderiet skal du ikke, for der lærer du ikke noget godt". Jeg vidste godt, hvad hun mente. At være på spin-

deriet regnedes for det ringeste af alt fabriksarbejde. Alene synet af arbejderskerne, når de vrimlede ud fra spinderiet i Spindrigade med store totter bomuld i håret, var nok. Sådant så mor også ud, når hun kom fra arbejde. De ældste af dem havde også en dårlig hudfarve. Hørte man spinderipigerne tale, var deres sprog ikke pænt, bande gjorde de også, mange af dem, og frække i munden kunne de være. Nej, mor vidste nok, hvad hun talte om.

Da Frits og jeg blev større, var vi flere gange fulgtes ad ned på Havnegades Spinderi, hvor mor arbejdede. Vi kom i frokostpausen, mellem halvsv og sv, så vidt jeg husker. De sad i selve lokalet - jeg ved ikke, om de havde en frokoststue - mor sad gerne lidt for sig selv med en ung pige, der hed Adda. De havde knyttet sig til hinanden, og sad tit bare og hørte på de andre.

Vi havde gerne et stykke sandkage til 10 øre med til mor. Det kunne købes løst inde hos bageren lige om hjørnet. Mor holdt så meget af den sandkage.

En aften, vi besøgte hende, var en af kvinderne ved at fortælle om en fødsel, der næsten var sket på spinderiet. Hun brugte forblommede vendinger, men med det lidt, jeg vidste, var jeg alligevel klar over, hvad hun hentydede til. De andre kvinder tyssede på hende, og mor sad på en fyldt sæk med et ansigt, der tydeligt sagde, at hun syntes ikke, den snak var beregnet for vore øren.

Jeg havde så ondt af mor, fordi hun skulle slide så hårdt i det. Jeg savnede hende voldsomt og tilbad hende med en stærk medlidenhedsfølelse. Havde jeg lidt penge til slik, gemte jeg altid noget til hende, og hver aften skrev jeg på et stykke papir om dagens forløb, og hvad jeg havde ordnet derhjemme, og så lå papiret på køkkenbordet, så mor kunne læse det, når hun kom hjem.

Efter den aften med kvinden, der fortalte om fødslen, sagde mor til Frits og mig dagen efter, at hun brød sig slet ikke om, at vi kom og besøgte hende på spinderiet, og så gjorde vi det ikke mere.

Undertiden, hvis vi ikke enedes for godt - Svend var efterhånden blevet en stor dreng, og noget af en vildbasse - kunne mor sige: "A håret' allerbedst, når a er på arbejd'". Mor var jo ikke ung mere, og alle de mange drøje år på fabrikken tærede mere og mere på hende.

Et par gange prøvede hun også på et trick, som de vel alle efter tur prøvede på dernede på spinderiet. Hun blev hjemme en 8 dages tid og fik sendt bud, at hun var syg. Undertiden var nogle blevet fyret, hvis de havde for mange forsømmelser, (som de selv betalte), men det hjalp ikke mor. Hun blev ikke fyret. Med bedrøvelse i stemmen sagde hun til far: "A kan smænd' lie' så godt hold' op med det. Det hjæl-

per æ noet. De flytter mig bare til en dårlig maskin', hvor æ garn æ hel' tid' springer". Det var fabrikkens måde at hævne sig på over for de forslidte koner.

Undertiden hørte jeg som barn på, at mor og far "pralede" lidt af deres akkordlønninger. Far kunne stolt sige: "Ja, i den her uge kom a da op på 55 kr", og mor svarede: "Nej, a nået' nu æ mér end 44 kr". Mor havde endda ekstra tillæg på grund af natarbejdet, og hun var hurtig i vendingen. (Ligelønsprincippet var der ikke noget der hed).

Fars arbejde var jo stadigvæk ikke stabilt, så mors indtægt var en nødvendighed, men det havde lunet lidt og givet mor lidt kræfter, om hun var blevet fyret en tid.

Skråt over for os boede en familie med 6 børn. Den ene hed Else, 5 år ældre end jeg. Hun arbejdede på papæskefabrikken "Dan" på Nørrebrogade. Hun skulle nok spørge, om der mon var brug for en i min alder. Ja, jeg måtte godt gå ned og søge, kom hun med besked om. Jeg blev antaget til at begynde 1. august, når jeg holdt op i min plads.

Tyra, der var ca. 4 år ældre end jeg, boede længere nede på vor vej. Hun og Else havde været skoleveninder. De var meget søde og flinke mod mig, som ikke kendte dem ret godt. Aldersforskellen var jo stor imellem os. Tyra arbejdede også på fabrikken.

Vor arbejdstid var fra klokken 7 til 5 alle ugens 6 dage, i alt 48 timer. Vi havde en halv times pause om formiddagen. Min løn var som 14-årig 12 kr. om ugen, hvoraf mor fik de 5 kr. til kost og logi, og det syntes jeg var rimeligt.

Den første dag blev jeg sat til at pille udstansninger ud af papæsker. Jeg stod ved siden af en fyldig midaldrende mand, der passede en udstansningsmaskine. Han hed Thorvald Frandsen. Han talte flinkt til mig. Vi arbejdede i kælderens.

Ovenover dette lokale var lokalet, hvor æskerne hæftedes, stabledes og pakkedes, og længere henne i dette rum var der to, og sommetider op mod jul tre overtræksborde, hver med tre piger ved hvert bord.

Næsten samtidig med mig begyndte Else og Ingeborg. Else var en sød, meget tynd pige, med et kraftigt, mørkt, naturkrøllet hår.

Else Ebbesen var jeg helt på bølgelængde med med det samme, og vi sås tit uden for arbejdstiden. Elses forældre boede 3-4 år i nærheden af os på det gamle Uhrhøj. Hun var "nedenunder" al sin tid på fabrikken, og blev fast medhjælp for typograf Sørensen. Hun er et af de sødeste og mest opofrende mennesker, jeg har kendt.

På billedet her ses pigerne på Æskefabrikken "Dan", taget først på sommeren i 1934. Vi er fotograferet ude i gården. Vi havde ingen frokoststue, og spiste, hvor det faldt sig, om sommeren ude i gården, om vinteren på vore pladser eller i garderoben.

Mit hår var klippet efter en mode, der kortvarigt dukkede op. Helt kort i den ene side, oven for øret, og normal længde i den anden side. Jeg fortold klipningen med det samme. Mit runde ansigt skal have fylde om sig.

Et halvt års tid efter vor ansættelse blev hele fabrikken inviteret med til fabrikant Dahls sølvbryllup. Vi kom i lange kjoler, og festen blev holdt på Grand Hotel, et af byens fineste hoteller. Jeg havde sagt til Else, at jeg ville ønske, jeg havde haft et halssmykke. "Du må låne et af mig", sagde Else. Jeg stillede med Elses halssmykke på - og Else stillede med sin bare hals. Det var jo ikke meningen, og jeg blev ked af det, men sådan var Else helt igennem.

Ingeborgs og Elses fædre var kompagnoner. De havde en malerforretning sammen.

Ingeborg og jeg kom ret hurtigt til at arbejde sammen i et rum, hvor typograf Sørensen havde sin trykkerimaskine, hvor de trykte ting kørtes igennem. Kælderlokalet kaldtes "nedenunder" og det øverste lokale kaldtes "ovenpå". Længst henne i lokalet "ovenpå" var der en dør ud til kontoret, og den unge kontordame hed frk. Hansen.

Dahl sagde aldrig noget til os, når han hastigt gik igennem lokalet på vej med ordresedler, men vi kunne altid af hans ansigtsudtryk se, om han var i godt eller dårligt lune. Var han i dårligt lune, lignede hans ansigt en tordensky.

"Ovenover" var der en fast stab, der suppleredes op hen mod jul, hvor vi fik styrtende travlt, og pigerne over 18 år måtte arbejde over,

sommetider helt op til 4 timer. Det gav en god ugeløn, men efterhånden var de alt for trætte og lede og kede af overarbejdet; tempoet skulle holdes timerne igennem, uanset trætheden. Arbejdet var timelønsarbejde, men tempoet var akkordarbejde.

Tyra og Else hørte til den faste stab "ovenpå". Næsten samtidig med mig begyndte en anden Thyra, som vi kaldte "store Thyra", og Tyra fra Uhrhøj fik så navnet "lille Tyra". Begge var de søde, omgængelige og dygtige piger. Derudover var der Karen Margrete, der havde haft plads i sæbehuset før mig. Hun var en lattermild, meget fri pige, som jeg i 16-års alderen et halvt årstid blev veninde med.

Desuden var der Ebba, der hæftede æskerne sammen ved en maskine, og direkticen - lad os kalde hende Birte - der også hæftede. Endnu en Ebba arbejdede "ovenpå" og hun var højgravid. Også hun hæftede, og de andre voksne piger havde så ondt af, at Birte ikke kunne tage hensyn til Ebbas tilstand og finde noget lettere arbejde til hende. Ebba var ugift, men forlovet, og skulle giftes, når kæresten kom hjem fra soldat. Hun var 19 år, og meget ulykkelig over, at hun og kæresten var kommet "galt afsted".

Birte, der oprindeligt var en af pigerne, var først for nylig ophøjet til at være direktice, efter at den forhenværende på grund af sygdom var holdt op. Birte er en af de mest omskiftelige kvinder, jeg har kendt. Sommetider var hun så slesksød, så det var helt over sig selv, og så kunne hun skifte om og være direkte ondskabsfuld og kommanderende mod os alle. Når hun havde det sådan, kunne hun ikke tåle, der blev sagt et ord ved overtræksbordene. Hun var 19 år, og Dahl, fabrikanten, vidste nok, hvad han gjorde, da han "forfremmede" Birte til direktice. Efterhånden blev hun i årenes løb så forhadet, at alle pigerne rottede sig sammen mod hende, overhovedet ikke ville tale med hende, og i frokostpausen bogstaveligt talt frøs hende ud. Til sidst holdt hun op på fabrikken.

Karen Margrete, der var Birtes storfavorit, havde et godt arbejde. Hun samlede skillerum til negerkys, et arbejde, hun sad ned til, og vistnok også undertiden var på akkord ved. Undertiden hæftede hun. Hun og Birte boede tæt ved hinanden og fulgtes til og fra arbejde.

"Nedenunder" var der foruden mig, Ingeborg og Else, endnu en Dagny. Hun var 18 år, og kaldtes, efter at jeg var kommet, for "store Dagny", og jeg for "lille Dagny". Hun sad ved en bukkemaskine, hvor hun førte pappet ind, så det kunne bøjes i leddene, og drejede det rundt. Maskinen kørte automatisk, så hun skulle blot følge med.

Foruden os var der Larsen, der var formand. Han arbejdede også hele tiden og sørgede for, at ordrerne ekspederedes nedenunder

fra, så det hele kørte. Børge, der var bydreng, var der i mange år.

Længst henne i en krog ved siden af døren ind til fabrikken stod en skæremaskine, og hvis der manglede nogle stykker i en ordre, gik Larsen med os hen og skar ud, mens vi ventede på det.

Larsen var "ikke helt stuere". Han havde det med med vilje at misforstå alt, hvad vi sagde, og udlægge det med seksuel betydning, uden at han på nogen måde kunne komme i tanker om at gøre tilnærmelser til os. Sådan var han bare. Han var ugift, ca. 24 år, men havde i 5 år været ringforlovet med en ung pige fra en anden fabrik. Han var en flink fyr, andet kunne man ikke sige om ham. I sin fritid var han tjener.

Ingeborgs og mit arbejde bestod i, at vi overtrak store stykker gråt pap til skotøjsæsker med hvidt, glinsende kraftigt papir. Æskerne ser den dag i dag ud, som de gjorde dengang. Disse papstykker var vel ca. 1 m i længden og 80 cm. i bredden. Vi stod på hver sin side af en stor stak pap, smurte en anden stak papir over med klister. Ingeborg smurte, og jeg lagde fra til tørring, hvor der var plads. Papiret skulle tørre lidt, ligesom tapet, så det ikke "rynkede", men lå glat. Sådan stod vi dag ud og dag ind, og lod munden løbe, det blandede ingen sig i, ikke "nedenunder", bare vi bestilte noget hele tiden.

Ingeborg var ikke altid helt nem at komme ud af det med. Hun var ene pige mellem tre brødre, yngst, og ret forkælet. Hun måtte gerne have læst videre, havde også evnerne, men ville ikke. Hun ville på fabrik og tjene penge.

Ingeborg dominerede mig og kommanderede med mig, jeg kunne slet ikke hamle op med hende. Når vi på toiletterne rørte en ny spand klister ud, og hvis det så skvulpede lidt over for mig, kaldte hun mig "klovneskid". Hun var godt et halvt år ældre end mig, og det gav hende et vist overherredømme. Hun havde mange fikse ideer, og det var de utroligste ting, hun kunne blive gal over.

Vi fik løn om fredagen, og efter arbejdstid kørte alle vi fra fabrikken op på den kommunale badeanstalt, der lå på Rådhusstrøget, for at få vort ugentlige bad, brusebad, der kostede 35 øre eller dampbad til 50 øre. Til at skruppe kroppen godt igennem med var der hamp, og et lille stykke sæbe fulgte med i prisen. Vi måtte skynde os, for vi måtte aller højst være et kvarter om at tage brusebad. Det var vidunderligt at stå under den varme bruser og lade velværet trænge ind i kroppen, og bagefter tage rent undertøj på. Der var trængsel på badeanstalten om fredagen, for så godt som alle byens fabribspiger skulle denne aften have det ugentlige bad.

Da danseskolen satte ind, ville Ingeborg i danseskole. Hun spurgte, om jeg ville med og følges med hende. Det ville jeg godt, hvis jeg måtte for far.

Omsider fik jeg lov til at gå til danseskole, og jeg fulgtes med Ingeborg. Mary og Ester Nielsen gik der også, samt endnu flere af pigerne og fyrene fra Uhrhøj området. (Ingeborg boede på Vesterbro).

Grethe, som ellers havde været min faste skoleveninde, ville ikke med. Hun holdt til i N.I.O.G.T.-bygningen i Vedelsgade, hvor nu H.K. har lokaler. Vi mistede mere og mere kontakten med hinanden. Hun og Anny havde fået arbejde på spinderiet.

Mor kunne så godt lide Grethe - meget bedre end Mary, som hun fandt var vild. Grethe var en solid, dygtig og fornuftig pige, klog og med sine meningers mod. Hun hjalp den syge mor og sled hårdt i det derhjemme. Hun var værd at samle på.

Det var bare herligt at gå i danseskole. Jeg elskede at danse og nød den times undervisning hver uge. Samtidig gik jeg til gymnastik i Hover forsamlingshus, og fik også - med meget besvær - lov til sommetider at gå i biografen til 7-forestillingen, lørdag eller søndag aften. Da fulgtes jeg med Mary, Ester, Helga, med flere. Det vil sige, vi gik til bal i Bygningen i stedet for, og så stak jeg far og mor en plade - med dårlig samvittighed - om at der var udsolgt til 7-forestillingen, så vi måtte vente til 9. Dengang kunne man kun bestille billet på de reserverede pladser, og de kostede 35 øre mere end den almindelige billet, købilletten, til 1,05.

Men som sagt. I stedet for gik vi til bal og dansede rundt derne i Bygningen. Ret pyntede kunne vi jo ikke være, når vi officielt skulle i biografen. (Ester, Mary og Helga havde ikke de kvaler med "ikke at måtte noget" som jeg).

På fødderne havde vi spadersesko, og det var mode at have ankersokker ovenpå strømperne, der var brune merceriserede, det vil sige, bomuldsstrømper med en silketråd på retsiden. De kunne fås i forskellige kvaliteter, de dyreste og fineste kostede ca. 3 kr. De billigste og tarveligste det halve. Bomuldsstrømperne, der gerne ville hænge i ål, kostede en kroners penge, og dem brugte de fleste af os til daglig og på arbejde. Mor brugte dem på arbejde, og bomulden hang i.

På disse "stjålne" balaftener havde vi så foruden spaderseskoene nederdel og bluse på, eller vore andendagskjoler, og fyrene - det hed de nu ikke dengang - de hed "de unge mænd", havde habit, altid habit på, og *slips*, ellers kunne de ikke komme ind til ballet. Baltegn kostede 1 kr.

Når jeg havde "fået lov" til at gå til bal eller danseskole - ja, på danseskolen var vi heller ikke ret fine - men til bal havde vi tit vor farvede lange konfirmationskjole på, eller en ny, vi havde fået råd til at anskaffe os. Vi brugte meget at gå i lang kjole til ballerne dengang. Til danseskolen brugte jeg af strømper et par, - jeg havde kun det samme par, "mat crepe silkestrømper", som de kaldtes. Det var ret tykke, klodsede charmeuse strømper i en lys, musegrå farve. Man skulle passe meget godt på dem, for ellers løb maskerne på dem for et godt ord. De kostede 3,85, og det var mange penge ud af en ugeløn på 12 kr.

Man kunne også få natursilkestrømper, og de var flotte, tyndere, fastere i kvaliteten, og også mere holdbare, men meget, meget dyre, 11,85. Else, min arbejdskammerat, der boede på samme vej, brugte dem altid til pænt, men hun fik jo også den "store" løn på 31 kr. ugentligt. Natursilkestrømperne hed "Bemberg silke".

Vi skole- og klassekammerater havde stærk nærkontakt med hinanden. Helga havde fået plads i huset i Vejle by et sted. Ester Nielsen stod i bagerforretning. Karen, der var fra en stor gård, var pige derhjemme. Hendes mor havde leddegigt. Mary skiftede tit plads, og sådan var alle vi fra Hover skole kommet ud i erhvervslivet og skulle forsørge os selv.

Ungt sværmeri

Marys søskende var som hun selv, smukke, livlige børn, interessante at være sammen med, og alle med "et blink i øjet". De var overhovedet ikke generte, men frie, selvstændige mennesker, godt lidt af alle for deres livlige sind.

Måske var de for fri efter den tids normer. Jeg husker, at det vakte vild forargelse, at Mary og en af hendes brødre en uge efter hendes mors død gik i biografen. Sådan noget "kunne" man ikke.

Måske har det været *deres* måde at drukne sorgen på, at søge et par timers glemsel i filmens paradisi, men det tolereredes blot ikke. Det taltes der længe om.

Mary var ligeglad. Hun tog ikke så tungt på normerne og levede sit eget liv, som det passede hende. På hende lagde forældrene ikke stramme bånd.

Jeg havde længe sværmet dybt for Paul, Marys bror, der var et år

ældre end mig, men han blev "kædet sammen" med Karen. Hvor meget eller hvor lidt der var om det, ved jeg ikke. Karen var lidt højere end ham. (Jeg blev "kædet sammen" med Alfred, i hvert fald i skolen, men det var der ikke noget om. I hvert fald ikke fra min side).

I Karens hjem var der et æbletræ i haven, hvis æbler vi alle var vilde efter.

En søndag aften var vi et helt slæng, der kom fra "noget" i Høver forsamlingshus. Hvad det var, husker jeg ikke, men klokken var vel ca. 22, da vi gik derfra. Vi var tit et helt slæng, der fulgtes.

Vi tiggede Karen, om vi ikke måtte gå med hende ind i haven og få nogle æbler. "Jo", nølede hun. Det måtte vi godt. "Men I må være stille", tyssede hun på os. Vi listede om til æbletræet og forsynede os.

Hvem der kom i tanker om, at vi skulle op på Karens høloft, ved jeg ikke, men det endte med, at vi alle klatrede op ad stigen, og lidt efter lå vi fnisende i det duftende hø, og mit lønlige håb var gået i opfyldelse. Jeg lå ved siden af Paul, i hans arm, og hvordan det var gået til, ved jeg ikke. Vi lå helt stille, tæt ved hinanden, og alle lå helt stille, men der var latter og fnis rundt om. Et kvarter eller en halv time efter listede vi ned ad stigen igen. Karens forældre skulle jo nødig komme.

Da jeg næste gang mødte Karen, var jeg lidt flov. Jeg havde jo "hugget" Paul fra hende. Karen var den samme som altid, en god, venlig pige. Så måske var der ikke noget i det med hende og Paul.

Et par dage efter havde mor fat i mig. Hun havde fundet halmstrå på min frakke, og spurgte mig med dybt bekymret stemme, hvordan det kom sig. Jeg forklarede hende sandheden, at vi bare havde været på Karens høloft allesammen. Mor troede på mig.

Far og mor var meget bange for, at jeg skulle komme "galt afsted".

Nu fulgte en lykkelig tid. Paul og jeg sjælede sammen på danseskolen og til juleballet i hans fars fagforening. Jeg blev inviteret med, via Mary. Jeg havde fået en ny, lang kjole dertil, syet af Grethes tante. Den var bordeauxrød, af crepe de chine, og med flæser indsat i lange trekanter i nederdelen.

Men at Paul og jeg sjælede sammen til danseskolen, og at jeg kørte med ham på hans cykelstang til gymnastik, betød ikke, at vi ellers så hinanden, medmindre det traf sig, at vi fulgtes ad hjem den lange vej fra arbejde. Paul var bydreng i et stort blomstergartneri på Vesterbrogade. Den lange vej op igennem skoven på Jellingvej forkortede alle vi unge tit ved at hænge bag i en lastvogn op ad bakken. Na-

turligvis måtte vi ikke det, men vi gjorde det alligevel.

På fabrikken gik alt som det plejede. Ingeborg og jeg stod stadig ved vores overtræksbord og snakkede vor ungpigesnak med hinanden. Sørensen har nok tit fået sig et billigt grin.

En dag til juletravlheden blev Grethe H. antaget. Hun var en stor, glad og almindelig pige. Hun var "nedenunder" og hjalp med det forefaldende. Hun og Ingeborg blev veninder en tid. Grethe gik også i danseskole.

En dag stod Ingeborg og jeg ved vort arbejde. Ingeborg var lidt tavs en tid, før hun begyndte: "Ja, Grethe var såmænd god nok, men alligevel, hun kunne hverken sy eller strikke". Jeg kunne sy og strikke. Ingeborg kunne alligevel bedre tænke sig en veninde, der kunne sy og strikke. Der var også andre ting ved Grethe, hun ikke brød sig så meget om. Hun kunne godt tænke sig at skifte veninde. Til en, der både kunne sy og strikke.

Det begyndte at gå op for mig, hvem hun mente. Mig. Jeg blev rædselsslagen ved tanken. Jeg skulle ikke nyde noget. Lad gå med danseskolen, og lad gå med arbejdet, hvor vi stort set havde det ganske hyggeligt sammen, men fast veninde og ingen andre, nej, det var ikke mig. Det blev Ingeborg nok også klar over, så det blev ved det gamle.

Nytårsaften, da vi gik ind i året 1934, måtte jeg ingen steder komme. "Folk er så fulde", sagde far og mor.

Mine brødre gik ikke til bal og kunne ikke danse. Hans var K.F.U.M.-spejder om en hals. Ejnar arbejdede hårdt alle ugens dage og var hjemme om søndagen. Han brød sig tilsyneladende ikke om piger, og var endnu aldrig kommet sammen med nogen. Hvordan skulle han også have fået tid til det?

5. Januar 1934 fyldte jeg 15 år. Om morgenen lå der en stor æske chokolade uden for vores hoveddør. Jeg vidste nok, hvem den var fra.

Danseskolen fortsatte. Ingeborg var blevet forelsket. En ny var begyndt. Han kaldtes "Charme Christian", og var en middelhøj, mørk fyr med fald i håret. En aften fulgte han Ingeborg hjem, og hun troede næsten, de var forlovede.

Jeg havde hørt, at Paul havde fulgt en pige hjem fra et bal, hvor jeg ikke var. Jeg var skuffet. Næste danseskoleaften spurgte "Charme Christian", om han måtte følge mig hjem. Jeg sagde ja. Vi sagde ikke mange ord til hinanden på vejen. Da vi næsten var kommet til vor vej, sagde jeg, at jeg gik resten af vejen selv. Han overrumplede mig totalt ved at tage om mig og kysse mig. Det var det første kys, jeg havde få-

et af en ung mand. Jeg stak i at løbe hjem. Hvad mon han har tænkt? Han har bestemt grinet godt af mig.

Ingeborg var sønderknust dagen efter. Jeg måtte højt og helligt love hende aldrig mere at lade CC følge mig hjem. "Du kan få så mange", sagde hun, "så lad dog mig beholde ham". (Han var nu ikke interesseret).

Paul og jeg blev gode venner uden at tale om det andet.

En dag i marts kørte jeg efter middagspausen i fuld fart ned ad Jellingbakken. Jeg var sent på den. Præcision har aldrig været min stærke side.

Ved hjørnet af Jellingvej og Enggade kom en stor lastbil kørende med fuldt drøn på uden at overholde sin pligt til at holde tilbage. Og så husker jeg ikke mere.

Da jeg vågnede op på sygehuset var klokken 15, og mor sad arbejdsklædt ved siden af min seng. Hendes ansigt var dybt bekymret. Det kunne have gået meget værre. Det kunne have kostet mig livet at kolliderede med den lastvogn. I stedet for var jeg fløjet gennem luften og ned på gaden.

Jeg havde fået en alvorlig hjernerystelse og skulle ligge musestille i sengen i 3 uger, ellers kunne jeg resten af mit liv komme til at lide af hovedpine. Mor kørte straks efter på arbejde.

Jeg havde to bekymringer, mens jeg lå der på sygehuset. Jeg hørte ikke længere under fars og mors sygekasse, efter at jeg var fyldt 15 år, og havde sløset med selv at melde mig i. Hvem skulle betale for mit sygehusophold?

Den anden bekymring jeg havde, var den: Hvordan var jeg kommet til at ligge på gaden, hvor selvfølgelig alle og enhver var stimlet sammen? Var min frakke og kjole fløjet op, så folk havde kunnet se min underkjole og bukser? Bukserne var chokoladefarvede bukser med lådden vrang og elastik i bukseben og liv, et par tykke, varme bukser, der gik halvvejs ned på låret, bukser som flertallet af den arbejdende klasses kvinder gik med.

Det sidste fik jeg aldrig svar på. Det første løste sig af sig selv. Hvordan skulle en 15-års pige med 15 kr. om ugen, som jeg fik efter mit fyldte 15. år kunne betale de 3 ugers sygehusophold? Far og mor kunne heller ikke, og var heller ikke forpligtet til det, eftersom jeg ikke sygekassemæssigt hørte under dem mere.

I de 3 uger jeg lå på sygehuset kom Paul næsten hver dag. Alle-rede den første dag kom han og havde en stor butik påskeliljer med

til mig. Han sagde ikke noget, og jeg sagde kun tak, men hans varme, brune øjne så på mig, og mine varme, brune øjne så på ham, og vi smilede til hinanden. Øjnene talte deres tavse sprog. Jeg blev overvældet med blomster og frugt. Hans besøg husker jeg mest fra opholdet.

Hvem der ellers besøgte mig, erindrer jeg ikke, men det har vel været veninder, mine søskende og mor. Mor sagde til mig, at far ville også gerne besøge mig, men han havde revet sin vinterfrakke - så hun vidste ikke - men hun kunne da nok sy den lidt.

Far kom. Mor havde syet riften i frakken. Riften var på et synligt sted, helt oppe ved skulderen. Mor var ikke fiks på fingrene med nål og tråd. Riften var klodset repareret. Småkårsfolk, som vi stadig hørte til, havde alligevel deres stolthed. Tøjjet var det, de små kår sås mest på, og folk var trods alt nærtagende over for deres fattigdom.

Facit af mit sygehusophold: Endnu en ødelagt cykel. Ingen fortjeneste i 3 uger, sygedagpengene var ikke opfundet dengang.

Far kunne godt på mine vegne have søgt fri proces og anlagt sag mod lastbilchaufføren - jeg havde jo forkørselsret - men det ville han ikke. "Du kan lære at køre ordentligt", brummede han. Og han havde jo ret.

Under mit sygehusophold døde bedstefar i Give, men af gode grunde kunne jeg jo ikke være med til begravelsen. Han blev 84 år.

Bedstemor gav os søskende hver 75 kr., som jeg, og vistnok vi alle, satte ind på en bankbog. Dem rørte jeg ikke. Den lille kapital var en slags sikkerhed, jeg hele tiden havde i baghovedet. Bedstemor blev boende alene i den lille lejlighed i Give.

Jeg begyndte igen på fabrikken, og livet gik videre som førhen. Paul og jeg sværmede stadigvæk for hinanden, uden at vi dog nogen sinde var alene. Ungdommen holdt i fritiden til "nede på vejen" og samledes og stod og sludrede. Et bestemt sted var der en, der havde en grammofon, og tit dansede vi på gaden. Mary så jeg en del til, og mine andre klassekammerater.

En dag hen i maj var mit sværmeri for Paul forbi. Paul og Peter, Frits og jeg havde et par gange i de lyse sommeraftener efter arbejdstid gået en tur i den nærliggende skov. Peters hjem lå tæt ind til skoven.

En sådan tidlig sommeraften stod vi fire på vejen og snakkede. Paul vendte et øjeblik ryggen til, og jeg kom til at se på hans buksebag. Han var hverdagsklædt, og i disse bukser havde han hængerøv. Det kunne jeg ikke snuppe. Min forelskelse i ham forsvandt som dug for solen, og kom aldrig siden igen. Så hvad var det hele værd fra min

side? spørger jeg nu mig selv?

Noget underligt noget. Jeg fortalte det aldrig til nogen, men jeg trak mig ud af det lidt, der havde været. Det blev til to kys i alt imellem os, to aftener, han fulgte mig hjem fra bal.

Nu langt senere i mit liv, og jo ældre jeg er blevet, har jeg spurgt mig selv om, hvorfor det ikke holdt imellem os, for han havde virkelig noget at give af. Og aldrig før eller siden i mit liv har jeg oplevet en sådan ordløs varme og kærlighed, som den, jeg oplevede fra Paul, da jeg lå på sygehuset, og når jeg i dag som en ældre kvinde sidder her og lader tankerne vandre tilbage til fortiden, kan jeg spørge mig selv: Hvorfor varede det ikke ved for mig? Han havde jo det hele, alt det, jeg havde brug for, og minderne om ham hører til mellem de smukkeste i mit liv fra min pure ungdom.

En dag, nogen tid senere, efter gymnastikken i Hover forsamlingshus havde nogen en grammofon med. Nogle af os dansede. De spillede: "Den Lille Zigøjner". Paul bød mig op. Vi dansede ud. Tavs. Jeg kunne føle hans længsel efter mig i hver en rytme af melodien. Men selvfølgelig: "Evigt ejes kun det tabte". Citat.

Ferie m.m.

I 1931 kom den første ferielov, og alt efter som overenskomsterne var, fik de forskellige firmaer ferie. Æskefabrikken "Dan" fik første gang 8 dages ferie i året 1934, uden løn, såvidt jeg husker.

Ingeborg og jeg snakkede ferie; vi var blevet enige om at holde ferie sammen, og omsider fik jeg lov til det af far. Vi planlagde en cykletur til Odense, hvor vi så ville bo på missionshotel 2-3 dage, og besøge byen. Ingeborgs bror havde et lille spidstelt, vi kunne låne, så vi ville også cykle til Kerteminde en tur og ligge i telt. Vi skulle på skift holde ferie, da fabrikken ikke lukkede.

Til denne cykletur ville vi selv sy shorts, og en dag fra arbejde overtalte Ingeborg mig til uden varsel at tage med hende hjem og hjælpe hende med sine shorts.

Det kostede mig en ordentlig gang tærsk af far. Da jeg klokken 21 om aftenen med god samvittighed indfandt mig i mit hjem, ventede far hvidglødende af raseri på mig, og langede mig nogle hårde tærsk ud, så hårde, som jeg hverken før eller siden har fået. Mor, der undertiden på sine "kritiske dage" holdt en dag fri, var hjemme. Hun

kunne intet foretage sig, kun vente på, at fars raseri ville fortage sig.

Jeg havde på det tidspunkt i et halvt årstid haft værelse i vores brændeskur, som far havde ryddet og pyntet op, og jeg selv tapetseret med ugebladsudklip af filmstjerner. Der kunne lige stå en seng i rummet og så var der vel 1/2 m plads foruden.

Efter afstraffelsen gik jeg lige derind, dybt hulkende. Jeg havde spist hos Ingeborg. Ejnar, som også havde overværet afstraffelsen, kom trøstende ind og lagde armen om mig.

Jeg forstod slet ikke dengang, at far var så rasende. Det var jo sommer og lyst. Jeg forstod det ikke dengang, men en del ældre forstod jeg det. Ganske vist var det en fredelig tid i trediverne, uden de mord og voldtægter og knivstikdramaer, som nu hører til dagens orden over det ganske land.

Som ældre forstod jeg, at far og mor havde gået 3 pinefulde timer igennem. Hvad kunne der ikke være sket for en 15-års pige? Eller hvad kunne jeg ikke være blevet lokket ud i? Det var måske lige så meget det. Forældre var dengang varsomme over deres døtres dyd.

Udover den afstraffelse, som jeg dengang fandt, var en stor uretfærdighed mod mig, husker jeg en anden, som jeg også fandt uretfærdig.

Frits og jeg var på det tidspunkt henholdsvis 12 og 13 år gamle. Vi var en sommeraften gået ned på hovedvejen, noget, vi ellers aldrig gjorde. Der var altid forsamlet et helt slæng, nogle jævnaldrende med os og opefter. Mange af dem var kommet på cykler, som de stod ved. Vi faldt i leg med nogle andre børn, legede skjul i tujaerne og havde det festligt.

Klokken ca. 21.30 gik vi snakkende og i strålende humør hjemad. Hvor havde vi haft det sjovt. At vi dog ikke var kommet i tanker om det noget før, det ville vi sandelig gøre herefterdags.

Vi blev begge mødt med en knaldende lussing af far og sendt på hovedet i seng, og: "Vi skulle endelig ikke bryde os om at gøre det der oftere".

Som 10-årig fik jeg en endefuld af far, og den var ærligt fortjent. Jeg havde gået og drillet mor hele formiddagen. Mor slog aldrig, hun skældte bare ud. Hun sladrede heller ikke til far, men den middag, da han kom hjem fra arbejde, gjorde hun det dog, og det fortænker jeg hende ikke i.

Far tog og vendte bunden i vejret på mig, hev bukserne ned på mig og gav mig nogle ordentlige klask i den bare. Det var i sin orden, hvis det blot ikke havde været i den bare. Jeg var trods alt ved at være en stor pige, og det krænkede min blufærdighed.

Svend, den lille frækkert, var den eneste af os, der ikke rigtig var bange for far. Han drev sit spil med ham tit, og slap på sin facon næsten altid godt fra det. Han var nu også fars kæledægge, men alligevel.

En dag sagde far lidt bøst til ham: "Pas nu hellere lidt på, at der ikke falder brænde ned". Den lille frækkert så op på loftet. "Hva", efterbade han far. "Falder det ned fra æ loft"? Far sagde ikke noget. Der var et lille smil på vej, men han beherskede sig.

Jeg havde ventet, at nu røg min Odense-tur med Ingeborg i luften efter den omgang klø, men mærkværdigvis nok blev den mig ikke forbudt, vel sikkert fordi mor og far vel nok havde lidt respekt for det bedre selskab, og Ingeborgs far var jo malermester. Hun var en "ordentlig" pige fra en "ordentlig" familie, og det talte også med.

De skulle lige have hørt, hvad hun kunne komme i tanker om at sige. For hende var sex-snak ikke tabu, og hun var noget så klog på de dele. I munden ganske vist. En dag kom vi til at tale om bladet: "Søndag i Jylland", med de mange "sandfærdige beretninger", uge efter uge. Ingeborg sagde: "Man kan gøre "det" mange gange uden at få børn af det. Min storebror og svigerinde har gjort "det" mange gange, så de historier i bladet er noget pjat". Ja, hvad skulle man tro?

En anden dag sagde hun: "Tror du, vi er uskyldige, når vi nu kommer hjem fra den Odense tur"? Sådan noget gik hun meget op i.

Jeg kunne naturligvis ikke spå, og ikke vide noget om fremtiden, men vi ventede os meget af den ferie, lidt i retning af det store eventyr, ude på egen hånd.

Vi ankom vel til Odense og indlogerede os på et missionshotel, bestilt i forvejen, og så gik vi biografen om aftenen. Vi ville se en "forbudt for børn" film. Ganske vist havde vi ikke alderen, 16 år, men det gik. Vi kom ind.

Det var en Mae West film, og vi var dybt skuffede, da vi gik derfra. Det "forbudte" bestod i, at Mae gik med en herre ind i et soveværelse, og så så vi et forhæng og hørte stemmer, der kom fra det forhæng.

Vi besøgte også moster Vira i Odense. Vi fik kaffe, og moster Vira talte mildt og længe med mig om, om jeg nu ikke syntes mor havde arbejdet længe nok på det spinderi, og hvis jeg nu gav lidt mere i kostpenge og mine brødre også, så kunne mor blive fri og gå hjemme? Jeg sagde genert ja og amen, og tænkte, hvad de få kroner dog kunne hjælpe - og hvad med os søskende, der i forvejen ikke havde meget tilovers af vor løn?

Ingeborg og jeg cyklede efter et par dage til Kerteminde strand.

2-8-34 startede vi vores ferietur. Vi ville også bese Fredericia, og der blev vi fotograferet, begge i shorts. Ingeborgs noget længere end mine. Det vilde hun have, de skulle være.

Billedet gav os vort første skænderi på vor ferie. Ingeborg skældte mig hæder og ære fra, fordi jeg på billedet havde rakt armen højt i vejret, og hun ikke. Det kunne jeg godt have sagt til hende først, rasede hun.

Slog lejr, og havde en dejlig dag med overnatning der. Vejret var strålende solskin.

På hjemvejen fik vi lov til at slå lejr et sted på Fyn på en mark i nærheden af et sommerhus, der lå ved vandet.

Hen på aftenen blev der et voldsomt uvejr, det lynede og tordnede og regnen styrtede ned. De flinke mennesker fra sommerhuset kom ilende og inviterede os ind at sove.

Dagen efter tog vi sidste stræk hjemad. En ungersvend på 21 fra Kolding indhentede os og slog følge med os; det var mest Ingeborg, der talte med ham. Det endte med, at han inviterede os i Røde Mølle, Vejles dengang fineste sted, en nærmere bestemt aften. Han ville så tage en kammerat med.

Da han kørte fra os, sagde Ingeborg: "Kan du se, at han var klar

over, at jeg var den ældste, han talte mest med mig!"

Det var hendes svage punkt, at hun var så lille, kun 152 cm. høj, og derfor ikke så ret gammel ud.

Vi var stadigvæk uskyldige piger, da vi igen stod på vor fabrik.

Jeg fortalte mor om invitationen. Hun syntes ikke, jeg skulle gå med. "De vil altid have noget igen, hvis de giver noget ud på piger", var mors kommentar.

Ingeborg gik alene, og havde haft en god aften. Sagde hun.

Beklædning til hverdag og fest

De "unævnelige" vinterbukser har jeg omtalt. Om sommeren brugte vi felinbukser, der var tyndere i kvaliteten, og var en slags maco, med bomuldstråde på vrangsidens, og en slags silkestråde på retsiden.

Til finere brug havde man charmeusebukser, eller tråd- og silkebukser, der i kvaliteten lignede felinbukserne, men var en del bedre, fastere og stærkere.

Alle de førømtalte bukser var rummelige og med elastik i talje og ben. Disse bukser brugtes og fabrikeredes til langt op i tresserne. Farverne var hvidt, blå og lyserødt.

Midt i trediverne begyndte firmaerne med en lidt dristigere model, charmeuse, uden elastik i buksebenet og med vide, korte ben. De kaldtes ret bramfrit for skovbalsbukser.

Inderst på kroppen havde man en macotrøje med rund hals uden brystfacon. En bh brugtes - eller brugtes ikke - og faconen i den var dårlig og meget lidt støttende.

Af overtøj brugte fabribspiger og andre i den klasse om vinteren regnfrakker, glittet på retsiden og fast lærred på vrangen, til arbejdsbrug. Når regnfrakkerne blev gamle, lugtede de og klistrede de.

I 1934, da jeg var 15 år, var det meget moderne med en ræv, bedre eller dårligere i kvaliteten. De bedste kostede fra 30 til 50-60 kr. Jeg købte en sort ræv til 15 kr; det var ikke af den bedste kvalitet, og med den varmede jeg min hals over den kolde, grønne regnfrakke, der var min daglige påklædning til arbejde.

På hovedet har jeg nok haft en alpehue, jeg husker det ikke, men det var moderne.

På fødderne brugte alle vi piger konstant gummistøvler om vinter-

en, det var det billigste og det nødvendigste i sne og slud, vejene var jo for det meste ikke asfalterede.

Sådan vandrede eller cyklede vi klædt den lange vinter igennem på arbejde. Derhjemme skiftede vi ikke arbejdstøjet om med andet tøj, undtagen hvis vi skulle noget om aftenen. Det vil sige, skulle vi ikke noget, så tog vi som regel noget ringere på derhjemme.

Nyt tøj fik vi ikke ret meget af. Én, højst to kjoler hver sæson, kjoler, vi først brugte til bal, og dernæst som søndags- eller hverdagstøj, hvis vi skulle noget, siden som arbejdstøj i vore pladser eller på fabrikken.

Om sommeren gik alle vi jævne piger klædt med bare ben og ankelsocker, og sko, sandaler eller hvide lærredssko, der kunne fås for en krone eller to, lige fra april, maj måned og hen i september.

Fra før jeg var 16 år begyndte jeg at sy alt mit tøj selv, og det foregik på den måde, at fredag klokken fem, når jeg fik min ugeløn, fulgte Else og jeg - var det som regel - hen og købte stof, der kostede ca. 2,50 kroner pr. meter for uld, alt efter kvalitet, og det samme og mere til for fløjl. Jeg havde opsnuset en syerske, der for en krone og 50 øre klippede kjolen, og med lidt overtalelsesevne kunne hun nå det fra fredag til lørdag aften, når jeg kom fra arbejde.

Søndag havde jeg travlt, og kunne på mors gamle håndsymaskine nå at sy kjolen, som jeg så havde på til bal om aftenen. På den måde kunne jeg få flere kjoler end mine veninder, idet jeg sparede sylønnen, der var 6-7 kr. for en ganske jævn kjole uden dikkedarer. (Naturligvis nåede jeg ikke at kaste over sømmene - og fik det forresten aldrig gjort).

Pæne sko kostede 10-12 kr. for en mellemkvalitet, og 18-20 kr. for en slangeskindssko.

Efterhånden blev jeg så dristig, at jeg købte mønster og syede mig et gråt swaggersæt i uld; nederdel med swagger til, som var moderne dengang.

Håret vaskede vi for det meste selv. Nogle af de voksne piger bar stadig lange fletninger. Permanenten var så småt ved at vinde indpas. Såvidt jeg husker, kostede en permanent 5 kr. Mit hår egnede sig slet ikke til den tids permanent. Det kunne aldrig tåle det hårde krøl, der dengang var resultatet af en permanent.

En mellemvej var krølning med jern, som en damefrisør kunne lægge de dengang brugte fald med, og normalt kostede det en krone, men det var ikke noget, man havde råd til ret tit.

Arbejdsforhold

Som 15-årig, efter at "store Dagny" var rejst til København, overtog jeg hendes arbejde ved bukkemaskinen. Det var et rart arbejde, for såvidt at jeg sad ned. (Vistnok forbudt, at jeg måtte sidde ved en maskine af den slags. Man skulle være 16 år). Undertiden kunne det være ret søvndyssende. Tit sad jeg og nikkede. Hænderne passede af sig selv maskinens rytme.

Der var også en udstansningsmaskine uden beskyttelse, der kunne stanse firkanter ud i små æsker under forarbejdning. Ved den maskine stod vi alle sådan med mellemrum med små-ordrer. Det var jo sådan, at arbejdet vekslede meget, alt efter som ordrerne var. Denne maskine stod også "nedenunder", og man kunne såmænd nemt snitte en fingerende af i den, men det tænkte vi nu aldrig over.

Som 16-årig blev både Ingeborg og jeg flyttet "ovenpå", og dermed trådte vi arbejdsmæssigt ind i en ny og både bedre og dårligere epoke af vort liv. Bedre, fordi vi begge kom til at stå ved et overtræksbord, jeg sammen med lille Tyra og Anna. Ingeborg sammen med Else og store Thyra. Arbejdet var vi begge glade for og interesserede os for, men slangen i paradiset var Birte med sit lunefulde sind. Jeg især kunne ikke rigtig forsone mig med hendes væsen.

En dag ringede middagsklokken. (Jeg var på det tidspunkt 17 år). Jeg var lige begyndt at pakke en stor stak skotøjsæsker ind i et stykke gråt papir. Jeg tænkte: Nej, ikke om jeg ville pakke den færdig og så ingen have at følges med den lange vej op ad bakken. Jeg lod den stå, vel vidende, at det ville jeg nok få at høre for, når vi igen efter middagspausen påbegyndte arbejdet. Ganske rigtigt. Birte skældte mig hæder og ære fra: "Når man var begyndt at pakke en stak æsker ind, så var det bare værsgo at pakke den færdig, uanset om klokken ringede eller ej. Basta". Jeg svarede igen, men blev selvfølgelig den lille.

Jeg vil beskrive overtræksarbejdet:

Tyra smurte lim på overtrækspapiret og lagde det frem til mig, der stod på den anden side bordet. Jeg tog æsken, der skulle overtrækkes - meget ofte var det fine, sekskantede chokoladeæsker, vi overtrak - og lagde så æsken rundt om det limede papir og glattede til. Anna overtog æsken og bukkede papiret ind om kanterne i æsken, vendte den, og tog så bunden. Kneb det for hende at følge med, tog vi andre et nap med af hendes arbejde. Efterhånden stillede Anna æskerne fra sig og stablede dem i bestemte højder, som vi stillede hen på gulvet i et hjørne, og når vi så var færdige med en sending, pakke-

de vi dem selv ind.

Vi havde mange forskellige æsker, også nogle af facon som skotøjsæsker, blot i den dyrere klasse. De billige "tapetserede" vi jo "nedenunder", og der blev de bukket, stanset ud, og senere hæftet på hæftemaskinerne "ovenpå", kastet på gulvet, og der lå vi på knæ og satte låg på dem og stablede dem i bestemte højder, for så at pakke tre høje stakke ind i brunt papir. Limen til overtræksbordet stod på varme, og overtrækspapiret lå i lag på hinanden. Det sidste i laget var svært at få fra hinanden.

Vi skulle holde os selv med kitler og have ren kittel på hver uge. Især Tyras kittel var klistret til med lim foran. Kitlerne havde alle samme facon: To lange bånd i taljen, og et hul i venstre side af taljen, hvor vi trak det ene bånd igennem og rundt om livet. Det andet bånd til den anden side, og så bandt vi en sløjfe på ryggen. De kostede 5-10 kr., alt efter kvalitet.

Ind imellem fik vi dog en snak om alt muligt mellem himmel og jord. En dag kom vi i en ivrig diskussion om det at elske kontra forelskelse. (Jeg var 17 år dengang). Jeg holdt på, at det var to vidt forskellige ting, at man godt kunne være forelsket i en mand uden at elske ham, og omvendt. Anna og Tyra holdt på, at forelskelse og det at elske var det samme. Vi fik ingen afgørelse på diskussionen.

En dag sagde Tyra, at man kunne se på en kvindes øjne, om hun var uskyldig. Anna var 18 år og ringforlovet, men uskyldig, sagde hun. Men ikke tale om at vi kunne få lov til at se hende i øjnene.

I frokostpausen "snoldede" vi sommetider. I Vestergade boede en bager, der lavede verdens mest vidunderlige 5-øres "skårnstykker", fyldt med smask og godter, lige frisk fra ovnen. Jeg husker dem endnu. På skift cyklede vi hen efter disse lækkerier, som ingen af os kunne modstå - men dog ikke hver dag.

På Nørrebrogade, hvor fabrikken lå, boede også en købmand i nærheden. Han havde en lærling, der ikke så værst ud, og så var han flink. Der snoldede vi også med mellemrum, og så må jeg ikke glemme bager Ulf. Hans forretning lå et stykke længere henne i gaden, også på vor side. Han havde jordens dejligste "studenterbrød", kageaf-faldskager, der kostede 5 øre, og også de var en himmerigsmundfuld. Bager Ulf gav kredit til papæskepigerne, og det fristede jo yderligere. Det resulterede for mit vedkommende i mange stykker ægge-punch, 10 øre pr. styk. Den chokolade var jeg svag over for.

Efter jul var vi som regel alle fyret en tid, indtil ordrerne igen kom. Vi, der ikke kunne få understøttelse, fordi vi ikke var 18 år, fik som regel lov til at gå og klare os igennem med det lidt arbejde, der var.

Jeg husker som 16-årig, inden jeg kom "ovenpå", min angst for at skulle blive fyret og kan endnu se Larsens alvorlige ansigt for mig, når ordrene manglede. Han glemte helt sine "misforståelser".

Som 17-årig var jeg fyret 2-3 uger - så vidt jeg husker - og jeg mindes endnu, hvor ulykkelig jeg var over det. Ikke en rød øre kunne man få nogen steder, og måtte ligge sine forældre til byrde med kost og logi.

Ydermere havde jeg gået hen og forelsket mig i en sort regnfrakke med hvide bomber. Aldrig havde jeg set så skøn en regnfrakke, men den kostede også 25 kr., en uhyrlig sum for en regnfrakke. Jeg plagede mor om at måtte låne de penge, og til sidst slap hun sine fattige skillinger, noget, der her og nu og også dengang bagefter gav mig samvittighedsnag. Nej, jeg var bestemt ikke altid lige sød.

Ejnar overværede det og skældte mig ud.

Som 16-årig fik jeg 17 kr. og noget i løn. Derfra gik fagforening, sygekasse og skat, samt selvfølgelig kost og logi, 7-8 kr. om ugen.

Som 17-årig fik jeg godt 26 kr. i løn. Jeg var kommet bagud med min skat, og en dag kom der bud fra kommunekontoret i Hover. Jeg skulle møde. Jeg følte mig som en straffefange, der nærmede sig skaffottet, da jeg trådte ind ad døren. Sagtmodig nærmede jeg mig skranken.

Den venlige mand, der såvidt jeg husker, også krævede sygekasse op, så på mig med et lille smil.

Himmel og hav. Jeg fik de 40 kr., jeg skyldte, eftergivet. Fortumlet gik jeg ud. Jeg var i den syvende himmel, da jeg senere kørte mod byen på vej til arbejde. Det var i middagspausen.

At nogen kunne være så god mod mig. 40 kr. En formue.

Naturligvis havde jeg stadig mine 75 kr. i banken, men de var jo min sikkerhedskapital. De måtte ikke røres.

Oven over os havde Peter Gorrissen til huse, og det var en arbejdsplads med en vrimmel af syersker, hjælpepiger og hvad dertil hører. De syede kitler, forklæder, pyjamas, natkjoler, skjorter og hvad ved jeg? Astrid Smidt, en af mine klassekammerater, begyndte der straks efter sin konfirmation, og var der i alle årene, til hun gik på efterløn. Det var en god arbejdsplads, hvor syerskerne var i årevis. Firmat eksisterer endnu.

Øverst i fabriksbygningen havde litograferne "Larsen og Knudsen" lokaler. Begge sønnerne var lærlinge hos fædrene. Kristian Knudsen var høj, flot og mørk, men han skævede ikke til fabrikspiger, selv om vi fandt ham pragtfuld. Litograf Larsens søn var lille og al-

mindelig af udseende - og venlig og imødekommende af væsen. Han ville godt snakke med fabrikspigerne.

Hvis jeg skrev, at "Dan" var en dårlig arbejdsplads, ville jeg lyve. Det var en god arbejdsplads. Jeg kunne lide alle de ansatte, mænd som piger, minus Birte - og det var hendes egen skyld. Pigerne var allesammen det, man dengang kaldte "pæne piger". Ingen bandede, og alle var vi hensynsfulde mod hinanden. De fleste af de faste piger blev der, til de blev gift og senere gravide. Først da holdt de op.

Få år efter at jeg var kommet fra æskefabrikken, kørte jeg på cykel forbi fabrikant Dahl en dag. Vi hilste på hinanden, og Dahl så lidt overrasket på mig.

En dag talte jeg med lille Tyra. Vi boede begge i Vestbyen - sås også privat en gang imellem - og hun fortalte, at Dahl efter vort møde havde spurgt til mig, om hvad jeg lavede osv. Til sidst bemærkede Dahl om mig: "Hun var nu en lille vaks en..." Hans ord frydede mig langt ind i hjerterødderne; men jeg vidste i forvejen, at Dahl hverken personligt eller arbejdsmæssigt havde noget imod mig.

Var der nogen der sagde meningsfyldt arbejde? Nej. For det første var dette ord slet ikke opfundet dengang - i hvert fald ikke i vore kredse - måske nok i de intellektuelle kredse, men dem kendte vi jo ikke. For os var arbejdet meningsfyldt, for det gav os mad i munden, lidt, uendelig lidt tøj på kroppen, og havde vi et par kroner tilovers til eventuelt en biografbillet eller et baltegn, var vi lykkelige.

Arbejdet var en nødvendighed, uden arbejde måtte vi sulte. Samfundet gav ikke ved dørene. Ikke dengang. Og kunne heller ikke gøre det.

Naturligvis kunne en arbejdsdag godt være lang at komme igennem, når vi stod ved vort arbejde, og end ikke måtte veksle et ord med hinanden, (når *hun* var i det humør), men det var jo livets lod. Vi var opdraget til arbejde; sparsommelighed til det yderste, og til, at vi skulle give arbejdet alt, hvad vi havde i os, og det gjorde vi også.

Livet udenfor fabrikken

Jeg fyldte 16 år, og vi skrev januar 1935, men inden jeg blev 16, havde jeg oplevet endnu en forelskelse, og endnu engang sjælet med en

ung fyr til ballerne i Høver forsamlingshus eller i Bygningen, og mellem os blev det til mange kys, men så heller ikke mere, når vi i de mørke vinternætter efter ballerne i et par timer stod og snakkede sammen og frøs og kyssedes i en åben have ved et hus et par huse fra mors og fars hus. Tage ham med hen til vort hus turde jeg ikke.

Far og mor havde slækket meget på deres strenge krav om at holde mig inde og borte fra fornøjelser. Jeg fik nu lov til at gå til bal, uden at de blandede sig i, at jeg blev, til ballet holdt op.

Mor kunne sidde derhjemme i varmen lørdag aften i køkkenet, når jeg gik til bal, og høre "gammel dansemusik". Hun kunne så sige til mig, idet hun skutede sig: "Å, at du æ hellere vil sid' herhjem' i æ varm' end ud i den kuld'."

Mor havde selv danset meget i sin ungdom, og især "Maskeraderne" kunne hun tit og ofte tale om.

En lørdag nat, inden vi skiltes, sagde *han* til mig, at sådan, som han havde det over for mig, havde han aldrig haft det over for nogen pige før mig. Jeg sagde, at det var gensidigt med hensyn til ham.

Dagen efter havde vi familiekomsammen. Onkel Rasmus' var der.

Om eftermiddagen gik jeg en tur med min kusine Irene, og det skulle måske ændre min skæbne.

Dagen efter fortalte mor mig, at der var kommet bud via hans søster, om jeg ville med ham til bal. Mor sagde nej på mine vegne. Jeg viste ikke mor, hvor bedrøvet jeg blev. Det kunne jo ikke nytte noget. Men hvor ville jeg gerne have været med til det bal. Det var første gang, *han* direkte inviterede mig, det vil sige, om aftenen havde han inviteret mig med i Bygningen nytårsaften, men jeg havde nølet. Alle var jo så fulde nytårsaften.

Den aften, jeg ikke kom med, fulgte han, trukket dertil af Paul, en pige hjem, hvis veninde Paul var begyndt at komme sammen med. Det tog jeg mig meget, meget nær, det blev godt igen, men ikke det samme, og efterhånden gled det ud imellem os. Sådan skulle det nok være.

Hen på foråret blev jeg veninde med Karen Margrete fra fabrikken. Hun boede i Vestbyen. Hendes mor døde pludseligt, og Karen Margrete gik klædt i sorg et helt år. Sort og hvidt var de eneste farver, hun brugte.

Vi var meget sammen. Jeg havde lige fået en splinterny cykel. *Og den kom ikke ud for uheld.* Jeg havde den i mange, mange år. Hvad den kostede, husker jeg ikke helt bestemt. Ca. 100 kr., men så var der heller ikke dynamolygte på.

Karen Margrete var en meget humørfyldt pige, der overhovedet ikke, modsat mig, led af generthed over for de unge mænd.

(Nu må jeg lige huske, at dengang var alle "Des" med hinanden, også de 15-16-årige, lige til man højtideligt drak "dus", ved at krumme arm om hinandens arm, og så drikke af hver sit glas. Sådant var normerne).

Karen Margrete og jeg oplevede hele tiden noget, når vi var sammen. Hun var som jeg en uskyldig pige, selv om hun havde "gået med" et par stykker. Hun var et årstid ældre end jeg.

Da vi nærmede os pinsen, havde vi bestemt os for at tage til Hvidbjerg og ligge i telt et par dage. Vi havde ofte været der, sådant et par smutture om søndagene før pinsen.

Dengang var klitterne derude ikke bebygget med alle de sommerhuse, der nu i mange år har oversvømmet hele klitområdet, og klitterne stod dengang til alle de unge menneskers rådighed.

Parrene, eller venner og veninder, kom med deres lille spidstelt. En bondemand i nærheden leverede halm til underlag i teltet for en kroners penge. Vi havde primus med, og dåsemad i form af pølser, leverpostej, makrel. Desuden kartofler, ost, margarine, og hvad ved jeg? Nogle havde grammofon med, og så samledes vi i klynger hist og her.

Pinselørdag aften efter arbejdets ophør og sådant ved 19-20 tiden aasede vi ud ad vejen til Hvidbjerg. Vi var mange.

Karen Margrete og jeg slog vort telt op. Jeg husker ikke, hvis det var. Datoen var den 5. juni. Grundlovsdag.

Lige ved siden af os lå et par unge mænd. Karen Margrete kendte den ene, der boede i nærheden af hende. Han hed Asger. Han var en mørkkørlet fyr med grå øjne og et godt snakketøj. Han fulgtes med en arbejdskammerat, der hed Lorenz.

Vi talte en del med de to fyre i pinsedagene og fulgtes med dem hjemad. Asger fulgte mig hjem, uden at gøre tegn til det traditionelle godnatkys, der næsten var obligatorisk, når en ung pige efter et bal blev fulgt hjem.

Karen Margrete og jeg begyndte at tage til Hvidbjerg sammen hver uge. Lørdag aften efter arbejdstid masede vi af sted, og søndag aften hjem igen. Teltet blev stående. Asger og Lorenz var der også, og efterhånden dannede vi, Asger og jeg, mere og mere par.

Var det forelskelse ved første blik? Nej, overhovedet ikke. Jeg kendte ham godt af udseende. Han var kontorlærling på "Brødrene Abrahamsens Confekturefabrik".

Når Else og jeg gik på arbejde om vinteren, et par måneder var vi blevet enige om at *gå* på arbejde, stod Asger altid uden for fabrikken sammen med én af pigerne; stod bare og så på trafikken. Vi talte om, at det så dumt ud, at de bare stod der og gloede.

Men det jeg godt kunne lide hos ham var hans ligefremme måde at være på. Altid den samme. Med det samme, han så mig på Hvidbjerg, sagde han *du* til mig, og jeg kunne helt være mig selv over for ham. Var overhovedet ikke genert.

At han var et godt menneske, følte jeg også, én man kunne stole på, og jeg var modtagelig for at knytte mig fastere til en ven, for en tid, kunne ofte godt lide af ensomhedsfølelse. Han var næsten 20 år.

Karen Margrete havde også fundet sig en ven. Han hed Arne og var en blond krølhåret fyr, 18 år, og lidt af en pigejæger, men det var Karen ikke bange for. Han var bud for "Magasin Du Nord" - eller var det Crome & Goldschmidt? byens fineste forretninger i damebeklædning, og kørte rundt med uniform på. Han havde kendt mange piger, hvad han ikke lagde skjul på, og det syntes Karen heller ikke gjorde noget.

Karen Margrete og jeg tilbragte vor sommerferie sammen i telt på Hvidbjerg, og vores "cheiker" kom ned og besøgte os en aften.

Arne havde sommerferie, og det endte med, at han meget af tiden var sammen med os. Vi havde det skønneste solskinsvejr og varme i de 8 dage.

Vi, der lå i telt, udsmykkede omgivelserne, og vores "rede" var besmykket med muslingskaller. Hver lørdag var der bal på hotellet, og havde vi råd til det, var vi med.

Hvordan var normerne så i trediverne med hensyn til sex? Ja, de var vidt forskellige fra i dag. I dag ser et par unge på hinanden, og så er de enige. De kender hinandens krop omtrent med det samme, de ses.

Sådan var det ikke i trediverne, i hvert fald ikke, sådan som jeg og mange af mine veninder og arbejdskammerater kendte og betrodde hinanden, for naturligvis talte vi også om sådan noget, vi veninder og vi arbejdskammerater imellem.

En mand skulle helst ikke komme en pige, han havde alvorlige følelser for, for nær, inden der var gået mindst 3 måneder. *Hun* kunne risikere, at *han* så ikke regnede hende for så meget, hvis hun var villig. En pige skulle helst være *lidt* kostbar.

Nu tænker jeg især på de ganske unge piger, som både Karen og jeg hørte til, men dengang var det ofte, at to unge traf hinanden og

holdt sammen, "gik sammen" i første omgang, og blev så ringforlovede i et par år, og efter flere års forlovelse, med og uden ring, blev de omsider gift. Mange piger gik ind i ægteskabet uden nogensinde seksuelt at have kendt andre end manden, de blev gift med.

Blev disse ægteskaber så lykkelige?

Dertil kan der vel svares både ja og nej, men i hvert fald var der noget mere "gods" i et ægteskab, hvor de unge kendte hinandens *sind*, før de smagte på hinandens krop.

Ret snart efter vort første møde sås Asger og jeg også i ugens løb, selv om det slet ikke var min mening, at det skulle være ved for bestandigt. Jeg var jo overhovedet ikke forelsket i ham, og kunne heller ikke mærke, han var det i mig. Men jeg kunne lide hans gode humør, og det, at han var så nem at være sammen med.

Det varede længe, inden han kyssede mig, og gik vi en tur, så var det ikke noget med, at han tog min hånd, eller gik med armen om mine skuldre. Jeg havde overhovedet ikke følelsen af, at han var forelsket i mig.

En dag for nylig sagde jeg til ham: "Du har da vist aldrig været forelsket i mig?"

"Jo, det har jeg da. Det er jeg da stadigvæk", sagde han. Indvendig rystede jeg på hovedet. At nogen kan være det, og aldrig vise det...

En aften først i august inviterede Asger mig med hjem. Han var alene hjemme.

Mit humør sank til nulpunktet, da vi ad køkkenvejen gik ind i hans hjem. Properheden lyste ud fra hver en krog. Det ferniserede køkken-gulv var spejlblankt. Om jeg så resten af hans hjem husker jeg ikke, men det gjorde jeg jo nok. Vi drak kaffe og te i køkkenet, og ret hurtigt forlod vi hans forældres hus. På vejen derfra mødte vi dem.

Jeg tænkte, fuld af mindreværds komplekser: Hvordan kan jeg tage ham med hjem til vores noget ramponerede og middelmådige hjem? *Hans* mor var hjemmegående og meget proper. *Overproper*.

Mor var blot en forslidt kone, der først og fremmest skulle have kræfter til sit arbejde, og selv om hun hang i hele tiden, kunne hverken hun eller jeg i fællesskab hamle op med Asgers mor.

I august havde Asger fødselsdag, og jeg sendte, i samråd med Karen Margrete, en buket røde roser.

Fodboldsæsonen satte ind, og Asger var fodboldspiller på Mesterrækkeholdet, dengang byens første hold. Han havde været på hol-

det, siden han var 16 år. Fodbold var hans halve liv; han trænede tirsdag og torsdag og spillede kampe, tit udenbys, om søndagen.

Jeg dyrkede min gymnastik, og sådan gik livet videre.

"Store Thyras" kæreste, Ingvard, spillede på samme hold som Asger. En dag spurgte hun, om jeg ikke var inviteret med til en afslutningsfest, som Vejle Boldklub holdt efter afslutningen af fodboldsæsonen om en halvanden måneds tid i "Lido", restauranten ved svømmehallen i Mølholm.

Nej, det var jeg ikke. Jeg ventede forgæves på den invitation, men den kom ikke. Jeg var skuffet. Ville han ikke være mig bekendt?

En aften for nylig havde han sagt til mig: "At vi skulle være sammen altid". Vi havde stået ved lågen ned til huset, hvor jeg havde værelse, endnu havde jeg ikke inviteret ham med ned.

Efter festen fortalte Thyra, at Asger havde været der alene. Det var for meget for mig. Jeg viste ham den kolde skulder og gik til bal uden ham, men ulykkelig i mit indre. Til sidst fik han årsagen og min skuffelse at vide.

Jamen - han ville slet ikke have været med, - han var blot taget til fest i sit gamle tøj, plus-fours, som dengang var moderne, og mange af de unge mænds hverdagspåkledning, og altid Asgers.

Nå, senere blev jeg klar over, at han havde jo ingen penge til at invitere mig på. (Han havde aldrig penge, og gav aldrig ud. Karen Margrete sagde om ham, at han var nærig). Han var ikke nærig, det har han aldrig været, men han fik kun 50 kr. om måneden i løn, og dem gik han hjem og gav sin mor, og fik så løbende penge til cigaretter, og lomme penge, når han skulle ud at spille fodboldkamp. Det var dengang dyrt at være fodboldspiller. Rejsen fik spillerne gratis, men kaffe, og eventuelt fornøjelser og udgifter i forbindelse dermed, hvis de skulle rejse til en by langt borte med overnatning lørdag aften, måtte spillerne selv betale.

Først i november havde Valborg, Asgers ældste brors kæreste fødselsdag; jeg blev inviteret og for første gang præsenteret for Asgers far og mor.

Hans far var som Asger selv, ligetil og venlig. Også han sagde du til mig med det samme. Hans mor var derimod noget mere reserveret. Hun spurgte: "Skal den dame ikke have kaffe?" Nej, det skulle jeg ikke, jeg drak ikke kaffe, svarede jeg genert. Hun sagde ikke et ord til mig. Jeg ved ikke, om jeg var klar over, at jeg skulle "ses an". Asger var aldrig før kommet sammen med en pige. (Om det var, fordi han eller pigerne ikke var interesseret, har jeg aldrig fundet ud af eller spurgt

om). (Jo, han sagde engang, at før mig havde han aldrig interesseret sig for andet end fodbold. I mange retninger en mærkelig mand).

Selvfølgelig vidste hans mor nok, at jeg havde boet i Valdemarsgade, men det tænkte jeg nu ikke på dengang. At jeg var fabrikspige var måske heller ikke lige sagen, men heller ikke det følte jeg som noget nedværdigende. Vi var jo en masse fabrikspiger i Vejle by, som jo er en decideret fabriksby.

Fars og mors sølvbryllup

Mor havde tit snakket om, at til sit sølvbryllup ville hun have nogle andre møbler til vort hjem. Far var ligeglad. Den finhed og pjat gik han ikke op i, - men han modsatte sig det dog ikke.

Jeg husker dagen, da møblerne kom. Et af møblerne var det, vi i dag nærmest kalder et pigekammerskab. Mor kaldte det et dækketøjsskab. Det var ca. 80 cm. bredt og 1 1/2 m højt og med en låge i. Foroven et glasparti med stof for glasset og udvendig et par udskæringer. Inden i skabet var der hylder hele vejen ned. Et brugt skab, der var brunmalet, massiv fyrretræ.

Derudover fik vi et nyt divantæppe, og af moster Karen købte mor et gedigent, mørkt egetræsbord med kugleben og seks stole til, og de stole var skyld i, at jeg for første gang så mor være *rigtig gal* på moster Karen, for de fine stole, der hørte til bordet, ville Karen skam ikke af med. Mor kunne få nogle andre, der ikke var nær så fine. "Det var æ Søren Peters", (min onkels skyld), sagde mor, "for han var lie' glad. Det var Karen, der æ ku' unde mig de stol'."

Nå, under alle omstændigheder var det dog pænere, end det, vi havde; noget pænere endda, og sølvbrylluppet blev holdt. Hele familien var indbudt. "Drengene" havde pyntet om aftenen; Hans spillede om morgenen, og far og mor blev fotograferet uden for den smykkede dør.

Mor var i sin sorte kjole, der var mange år gammel, og fars tøj var hans bryllupstøj.

25 år var gået, siden far og mor stod brudgom og brud, og årene havde taget hårdest på mor. Hun havde ikke haft et godt og mageligt liv, men et hårdt og slidsomt.

Mors søskende havde skillinget sammen og givet far og mor et storblomstret, pænt spisestel til 12 personer i porcelæn. Det er nok

det kønneste, mor nogensinde har ejet, og sjældent derefter kom det på bordet.

Livet går videre

Livet gik videre. Jeg kom stadigvæk sammen med Asger, og efterhånden kom vi jævnligt i hinandens hjem. Asger tog mit hjem, som det var, og jeg blev delvis accepteret i hans hjem.

Til julen havde mor købt gave til Asger, en pyjamas. Jeg fik ikke noget fra hans forældre. Af Asger fik jeg et sæt undertøj i julegave, købt af Valborg.

(Hele personalet på Brødrene Abrahamsens Confekturfabrik, fra høj til lav, fik hvert år 100 kr. i julegave. Det var der tradition for).

Vi gik ind i året 1936, og i januar fyldte jeg 17 år. Ingen gave fra Asger. Hans løn var jo lille.

Nytårsaften var jeg inviteret med Asger til en fest på Grejsdalsvej; sammenskudsgilde med nogle af hans fodboldkammerater med piger, hvem der havde nogen.

En af gæsterne var Asgers faste ven og fodboldkammerat igennem flere år, Johannes Fischer.

Da alle bagefter gik ud at more sig, ville Asger, vi skulle blive. Måske har han ikke haft flere penge.

Ret meget husker jeg ikke fra den aften, kun at en anden af deltagerne sov rusen ud på en sofa.

Derhjemme gik alt ved det gamle. Far var stadig periodisk arbejdsløs og mor arbejdede stadig på spinderiet. Frits var knap 16 år. Han havde efter konfirmationen fået arbejde som arbejdsdreng på Orion Sukkerkokeri til en løn af 12 kr. om ugen for de obligatoriske 48 timer.

Hans var begyndt som typograf på Bundgård Andersens Papærskefabrik, hans chef var holdt op, grundet alder, og havde skaffet Hans ind på fabrikken.

Denne sommer var også mor, Frits, bedstefar og moster Karen ude at rejse. De havde længe planlagt, at de ville besøge Moster Asta, der var gift og boede i Finland. Hun og onkel hørte til i de højere kredse.

Bedstefar var 88 år, og havde i rejsens anledning flottet sig med et nyt gebis, den første protese, han havde i sin mund.

Frits, der altid har været en hund efter at se verden, og som altid har haft en fantastisk evne til at skære alt unødvendigt bort, ville gerne med, og i kraft af den evne havde han også råd.

Jeg ville også gerne have været med, men havde først afslået, syntes ikke, jeg havde råd, så mor sagde, at vi kunne ikke være hjemme fra begge børn så længe.

De skulle være borte i 14 dage og havde købt en nordisk rundrejsebillet, der kostede 65 kr., og de tog én vej ud og en anden hjem.

Dertil skulle de jo også bruge en del lommepege. Dem havde mor ikke, men skjult hos bedstefar havde hun en arv fra ham liggende, og dem brugte hun af. (Fortalte mor mig en dag nogen tid efter hjemkomsten).

Far vidste det ikke, og måtte ikke få det at vide.

Moster Asta var blevet godt gift. Onkel havde et garveri med tilvirkning af fodtøj. De havde et smukt hjem, og moster Asta var også selv en dygtig kone der med en pige til hjælp holdt det store hus, de havde.

Moster og onkel havde lært hinanden at kende her i Vejle, hvor onkel arbejdede i nogle år. Deres forhold resulterede i Viktor, der var 4 år, inden moster Asta og onkel Viktor giftede sig og rejste tilbage til Finland.

I det moralske, snobbende og fine miljø, de der boede i, gik det slet ikke an, at de havde "taget forskud" på ægteskabet, så da Viktor var 23 år, holdt moster og onkel "sølvbryllup", 6 år før datoen.

Min fætter Viktor var enebarn og temmelig forkælet. Da han var 18 år, og jeg 15, besøgte moster Asta og han familien i et par uger, og han gjorde sine kusiner mere eller mindre kulrede i hovedet. Onkel Jørgens Mary var parat til at rejse med ham hjem, men fik ikke lov. Jeg selv var også lidt øjeblikforelsket i min høje, flotte fætter med de vege træk, og en søndag, da alle vi unge sammen besøgte Munkebjerg, kysede han mig bag min opslåede konfirmationsparaply, mens den øvrige familie stod et stykke derfra. Efter mosters og Viktors afrejse sagde moster Vira til mig, at Viktor havde sagt, jeg var den sødeste af alle kusinerne, og det frydede naturligvis mit forfængelige hjerte.

De havde en dejlig ferie i Finland, blot ikke mor. Noget tog glæden fra hende, og dette "noget" var, at moster Karen fik brev hjem fra næsten hver dag - og mor fik ikke brev. "A keg', og a keg', og mig var der aller' en brev te'," sagde mor til mig 3-4 år efter, og det glemte hun aldrig fra den ferie.

Som det dog kan nage én, at man næsten ubevidst har gjort mor den fortræd. Der var jo nok at se til; arbejdet skulle passes, og maden skulle laves om aftenen, og ikke én af os tænkte på brev til mor, som jo var *ude*, jo, *jeg* gjorde, havde også lovet at skrive, men slog det hen, og tiden gik bare.

Og så tænkte mor kun på os derhjemme, og på, hvordan vi havde det.

Pinsefest i 1936

Pinsen 1936 husker jeg tydeligt. Dengang fejredes pinsen "ude i det grønne", og pigerne havde altid nyt pineskrud på. Jeg havde allerede til påsken købt mig pineskrud, en sommerfrakke, ikke for dyr, og den var derefter. En sommerhat, samt nye sko - der som regel ikke var ret rummelige - med en mellemhøj hæl.

Vi skulle i påsken se en mesterrækkekamp på stadion i Vejle. Asger spillede jo. Hans mor var VB fan, og tit kom hun i klammeri med andre tilskuere, hvis de vovede at genere de vejlensiske fodboldspillere, og - selv om hun var en dame, for det var hun - så gik det dame-de af hende; hun gjæffede på livet løs, og skændtes med de tilskuere, der ikke var enige med hende. Asgers far gik også til alle kampene, men han gik klogeligt hen og stillede sig et andet sted.

Pludselig under kampen begyndte det at sne voldsomt, og jeg stod der med min sommerfrakke, sommerhat og ditto sko og knagfrøs, det var måske først i april måned. Mere husker jeg ikke om den påske.

I pinsen var vi sammen med Lorenz, der havde anskaffet sig en lille motorbåd, og med den skulle vi sejle til Munkebjerg, hvor den halve by fejrede pinsen med morgenkaffe på terrassen. (Dengang som nu lå hotellet helt oppe på bjerget, med udsigt over vandet, og med vinduer hele vejen hen langs med bygningen. Udenfor kunne der også serveres. Jeg husker ikke, om den rullende trappe var kommet på det tidspunkt, eller om den først kom senere. Det gjorde den vistnok, så vi måtte gå helt op gennem skoven).

Det var langtfra det, vi i dag kender som Munkebjerg. I dag er det et fashionabelt sted, det var det ikke dengang, da var det et yndet udflugtsmål for det brede lag i befolkningen, hver mands eje, og kun med servering, ikke med natlogi og værelser.

Jeg havde mit påske-pinseskrud på, og vi sejlede afsted i den lille, kolde motorbåd i den tidlige morgenstund. Lorenz kendte et par piger, søstre, han havde inviteret med. De havde været så forsynlige at smøre en god madkurv. Vi andre havde ingen mad med.

Vi drak kaffe på Munkebjerg, måtte vente en rum tid på serveringen, og gik så tur i Munkebjerg-skovene. Lorenz skulle træde af på naturens vegne, og han gjorde det med ordene: "Jeg skal lige hen og holde en god ven i hånden." Det var lidt dristigt sagt i disse tider.

På sejlturen hjemad drak vi de medbragte øl og snaps - det var kutyme, at man helst skulle være *lidt* fuld i pinsen, - og spiste maden, de forsynlige søstre havde med. Hen på eftermiddagen var vi hjemme på Lundevej hos far og mor, og jeg, der aldrig har kunnet tåle spiritus, havde tømmermænd, og spurgte far, hvordan man kurerede dem.

Den sommer begyndte Asger og jeg at tage til Hvidbjerg sammen, da fodboldsæsonen var forbi. Vi blev enige med lille Tyra og Laust, hendes kæreste, om, at vi ville se, om vi kunne gå i spænd sammen - de var lidt ældre end os - og det kunne vi.

Vi tilbragte mange weekends fra lørdag aften til søndag aften sammen med dem i klitterne på Hvidbjerg. Tyra og Laust var ringforlovede.

Mor hjalp os med pakningen, og når vi kørte fra mit hjem, stod hun på vejen med sit gode smil, vinkende farvel, idet hun sagde: "Kjør nu lavle." Ak ja, lille mor. Du skulle selv miste livet efter et cykleuheld.

Vore 8 dages sommerferie tilbragte vi også i klitparadiset på Hvidbjerg. Asgers bror Robert og kæresten Valborg havde også ferie i denne uge. De skulle giftes om efteråret. Valborg var udlært som damefrisør, men fyredes, da hun blev udlært, og tog så arbejde på spinderiet. Hun var 24 år og Robert 22 år.

Robert var chauffør hos sin far, der var vognmand, og et par gange kørte Asgers far os alle til Hvidbjerg i lastbilen. På det tidspunkt var Rosa, Asgers kusine fra København på ferie hos sin tante og onkel, og hun var med. Vi lå alle i telt.

Rosa, 22 år, der ellers var ringforlovet, brændte varm på Johannes' bror, Ejvind, 18 år. De trak sig tilbage til Ejvinds telt, hvor Rosa overnattede. Jeg kiggede en tak på den forestilling. Rosa var københavner med K.

Om vinteren gik jeg til gymnastik; om sommeren spillede jeg håndbold og var med ude til turneringer. Jeg stod i "Vejle Idrætsforening". Asger trænede med sin fodbold, og om vinteren, når jeg kom

fra gymnastik fra Nyboesgades skole, mødtes vi hos hans bedstemor, en sød, gammel dame på over 80 år. Hun boede "på aftægt" hos Asgers kusine Hulda og hendes mand Harald. De boede i et lillebitte gammelt hus, der lå på Vesterbrogade ved siden af købmand Borch.

Hulda var 32 år, og datter af Asgers onkel, Martinus, der havde fået hende med en pige, der stak af til Amerika efter at have afleveret barnet hos sin svigermor, der tog barnet til sig som sit eget.

Både Hulda og bedstemoderen var søde mod mig. Bedstemoderen sagde en dag til mig, da vi var alene: "Asger skal man være god mod, for han har et blødt sind. Han er ikke som de andre i familien, hans brødre, for de skal nok klare sig. De er anderledes."

Hvorfor hun sagde det til mig, ved jeg ikke, men jeg kom til at holde meget af hende. Hun var fra Sønderjylland, og havde slidt hårdt.

Som barn havde hun brækket benet, og da de ikke gik til læge - de havde nok ikke råd, sønderjyderne var meget fattige dengang - groede benet forkert sammen; til sidst gik der tuberkulose i det, og det blev vanskabt, så hun gik med stok, og foden var en klumpfod. Hun var en smuk, gammel dame. En virkelig dame med sine meningers mod, og interessant at høre på.

Fars hus

Hvornår far i sine arbejdsløshedsperioder begyndte at bygge hus på den grund, vi stadig havde på Lundevej, ved jeg ikke. Jeg formoder, han var 3-4 år om at bygge huset, og det var færdigt, da jeg var 16 år, og grunden til at jeg kan huske det, er, at jeg en overgang havde værelse derhenne, men til sidst turde jeg ikke sove der alene mere om natten.

Hvordan far fik råd til at bygge det hus? Jo, dels lavede han det hele selv. Far kunne alt med sine hænder. Og dels var det meget billigt at bygge i disse år.

Mine svigerforældres hus, noget større end vores på Lundevej, havde min svigerfar bygget i 1924, og det kostede dengang 15.500 kr. at bygge, og 8 år senere kunne det samme hus bygges for 8.500 kr.

Hvad fars hus kostede ham at bygge, ved jeg ikke, men en hel del af materialerne købte han brugte og kontant, jeg antager, at det meste af huset bestod af brugte materialer. Sikkert også murstenene, hu-

set var pudset.

Howdan fik far dog penge til det? Det har sikkert også været svært.

Frits har fortalt mig, at undertiden lånte far penge af ham, men Frits fik dem altid igen.

En dag stod huset færdigt, og så skulle der tages lån i det. Meeeen, der lå fadæsen. Banken ville ikke give lån, for huset var alt for lille.

Jeg husker huset endnu. Far havde bygget det helt nede i haven. (Og der ligger det den dag i dag). Det rummede først en entre. Derfra kom man ind i et aflangt, ikke så lille køkken. Fra en dør i enden af køkkenet til venstre trådte man ind i stuen, der vel var højst 15 kvadratmeter. I midten af køkkenet førte en dør ind til soveværelset, der vel højst var 12 kvadratmeter. Jeg husker ikke, om der var loft over huset, med en lem, der kunne sættes en stige til, men det har der nok været, for huset havde høj rejsning.

Derudover var der et stort udhus, man skulle ud for at komme til. I det var der brændeskur, vaskehus og lokum.

Min kusine Asta blev gravid og skulle giftes. Hun og hendes kæreste var oppe at se på huset, men de fandt det alt for lille. Selv om folk overhovedet ikke var forvænte dengang, så var huset dog for lille, af et hus at være.

Fars mening med huset har vel været at sælge det og tjene en skilling på det, og dengang blandede fagforeningen sig ikke i, at en arbejdsløs mand fik sin understøttelse og gik og byggede sig et hus, mens han var arbejdsløs, og skattevæsenet stak ikke sin næse i "værdien af eget arbejde", der skulle lignede i skat, så disse veje var frie.

I oktober - november 1936 blev huset solgt, og far og mor købte et lille landbrug på 4 tønder land med et par islænder-hestene og et par køer som besætning. Om der også var grise med i handelen, eller far anskaffede dem senere, ved jeg ikke.

Handelen var delvis mageskifte, idet beboerne ved landbruget flyttede ind i "fars hus", og far og mor flyttede ned på ejendommen, der var beliggende i slugten på vor skolevej. "Fars hus" blev sat til 5.000 kr., og ejendommen vurderet til 8.000 kr.

Lige over for lå "Jordemor Hans" hus. Hans var dog forlængst flyttet. Landbruget, far og mor købte, kaldtes "Polsterhuset". Hvorfra navnet stammer, ved jeg ikke, men vi skolebørn og vel også andre rynkede på næsen af det.

Stuehuset var gammelt, meget gammelt, skævt og utæt, stråtækt,

og dengang var det *absolut* ikke moderne og fint og velset at bo i sådan noget gammelt, idyllisk skidt. Tænk, der var trælofter i stuen og meget lavt til loft, og alene trælofterne viste hvor uendelig gammelt huset var. Trælofterne syntes mor var det værste. Ingen havde dengang trælofter.

Pladsforholdene var ikke bedre end i huset, far havde bygget. Hoveddørens indgang var til et forrum, hvor Frits fik værelse. Der kunne lige stå en seng, og ovre på den anden væg et klædeskab.

I stuen var der plads til mors kommode, spisebord, stole og chaiselongen. Bufféten måtte have understellet kappet af, og så var der gyngestolen.

I soveværelset kunne der stå to senge og et klædeskab. Svend sov på chaiselongen.

Køkkenet var aflangt, med komfuret lige inden for til højre, når man gik køkkenvejen. I den modsatte ende var vores spisebord med bænk og en dør ind til spisekammeret. Imellem lå køkkenvasken med fortræk for de underste skabe. Forhængt dækkede hylder langs med køkkenbordet. Der var to små vinduer i køkkenet, og i de andre rum var der flere små vinduer.

Tallerkenrækken hang på væggen, og apropos - på Lundevej havde vi også tallerkenrækken - næsten alle havde dengang tallerkenrækker. Det havde jeg glemt.

Ved køkkenindgangen var der et lille bryggers med den fastmurede gruekeddel, og oven over den husker jeg, at far altid havde røgede filetskinker hængende, det var noget af vort daglige pålæg, og det smagte godt. På Lundevej hang skinken over komfuret, i krognen ved skorstenen.

Fra bryggerset gik der en dør ind til "æ mælkekammer", det rum, hvor mælken var sat op til at skummes, og hvor vor saltbalje med sullemad stod, samt andre madvarer, og æggene, der var en af indtægtskilderne. Mor kærnedede også smør.

I stalden var der plads til de to køer, hestene og en grisesti med fars smågrise. Dem var han umådelig stolt af. Ved siden af gristien var dasset, som vi var vant til.

Et stykke nede på den skrånende grund stod vandpumpen, hvorfra mor i årevis slæbte vand op til husholdningen, storvask, og måske også til kreaturerne.

Hele "herligheden", som vi børn ret hurtigt omdøbte til "Godset" flyttede far og mor dog ikke alle deres møbler ned i med det samme.

I nogen tid stod de oppe i vores hus, hvor også Hans, Frits og jeg sov og boede lang tid efter. Jeg fik værelse i soveværelset.

"Godset", som fader købte i 1936.

Efter at mor og far helt var flyttet ned på "Godset", var mor tit oppe i vort hus "for at se lidt til det". Mor har aldrig beklaget sig, men jeg er klar over, at mor må have savnet vort hus umådelig meget. Vi havde kun boet der i 6 år, men det er nok til at give huset "sjæl", og den "sjæl" flytter ikke sådan med et nyt sted hen. Jo, minderne har nok revet og sledet i mor, når hun "lige skulle et smut op til huset".

Hun har nok stået i de forskellige rum, og minderne har passeret revy for hendes indre øje. Alle årene på godt og ondt, og vi børn, der mere og mere voksede til. Hun har nok set ud i haven og har mindedes somrene og det, der hører sommeren til.

Jo, det har nok været svært for mor. Det er altid svært, især når man flytter til noget, der ikke er nær så godt, som det man kommer fra.

Mor holdt ikke op med sit arbejde lige med det samme, dels var det vinter og ikke så meget at bestille ved landbruget som om sommeren, men ret længe kunne hun ikke blive ved med at klare begge dele, blandt andet skulle køerne malkes, og far med sine manglende fingre kunne ikke ret godt klare det - og sådan var der så meget.

De kunne dårligt leve af det lille landbrug, men far var træt af det kolde arbejde på pladsen på stavfabrikken, og "det her" var dog deres eget.

Far overtog en mælkekørselsplads efter sin forgænger og holdt

op med sit arbejde på stavfabrikken.

Mor var 50 og far 55 år, og når de begge var 65 år kunne de søge deres aldersrente.

Mor talte om derhjemme, at bare hun endda kunne få en fyreseddel og så gå og få understøttelse i den relativt korte tid, man dengang kunne få den, så havde hun og far dog et supplement til det magre udkomme, det var for dem med landbruget.

En dag dristede mor sig til i frokostpausen at gå ind og spørge sin høje chef, om hun dog ikke godt måtte blive fyret, og forklarede ham årsagen. Den høje herre formelig fnøs af vrede. Hvad hun bildte sig ind? Om hun troede, fabrikken var en velgørenhedsanstalt? osv. osv.

Sådan en hårdhertet bølle. Der gik jo dog ikke noget fra ham. Kunne han dog ikke føle den mindste smule medlidenhed med en forslidt kone, der i årevis havde slidt i hans firma?

Mor sagde hjemme: "Hade' a endda spurgt den anden," hun nævne hans navn "han er æ nær sådn', han hade' nok givn' mig lov" - så også mellem "de store" var der forskel på fisk.

Kæresteproblemer

Livet gik videre. Jeg kom stadig sammen med Asger, og vi kom i hinandens hjem.

Omtrent ved den tid, hvor far og mor købte "Godset", var det nær revnet med et brag imellem os. Asger var med fodboldholdet i Århus en søndag og spillede en kamp, og han ville være hjemme ved 18-tiden og så tage direkte op til mig, der var i huset på Lundevej. Ejnar havde købt en brugt skabsgrammofon med en masse plader til, og ved 16-tiden om eftermiddagen satte jeg plader på og spillede. Grammofonen stod i vor stue, hvor lidt af fars og mors møbler stadig stod.

Jeg spillede og spillede. Klokkeren blev 18, og jeg så ud af vinduet. Den blev 19. Den blev 20 og 21 og 22. Klokkeren 23 gik jeg i seng. Om jeg tudede, husker jeg ikke.

Dagen efter på arbejdet sagde Ingeborg lige så sukkersødt til mig, at hun havde danset med Asger. Han havde været til bal i Håndværkerforeningen. Hun spurgte ham, om han ikke havde en aftale med mig? Han svarede: "Jeg er da hverken gift eller forlovet med hende!"

Af Karen Margrete fik jeg at vide, at hun en dag havde talt med en af chokoladefabrikkenes piger, hende, der en tid kom sammen med

Paul. Denne pige havde spurgt Asger en dag, "hvad han dog ville med mig"? hvortil han havde svaret: "Å, hun er da god nok til at bruge som underdyne". Det var for meget for mig. Os, som kom sammen i over et år, før vi stod i forhold til hinanden. Aldrig nogensinde mere ville jeg have noget med den flab at gøre.

Han kom én gang, han kom to gange, han kom mange gange. Og blev afvist. Jeg dulmede mit sårede hjerte og gik til bal, hvor han også via andre kontaktede mig. Han ville ikke selv ind. Havde vel ingen penge. Var dengang udlært, men mor derhjemme fik jo alle hans skilinger. Igen afslag.

Men alt var alligevel ikke, som det skulle være. Jeg spurgte mig selv, hvad jeg i det hele taget ville med ham? Forelsket i ham var jeg jo ikke. Men, - - - det var alligevel lidt tomt det hele.

En aften var jeg på vej til gymnastik i Nyboesgades skole og gik på Vesterbrogade. Han kom lige imod mig i sine plusfours. Mit hjerte slog dobbelt slag. Han standsede op. Jeg også. Han vævede noget om, at han havde slået plat og krone med Johannes Fischer om, hvem af dem der skulle passe mig op.

Jeg overgav mig, og siden lavede han ikke flere af den slags numre med mig.

I januar 1937 fyldte jeg 18 år. Om den dag husker jeg intet.

Alle vi over 18 år var blevet fyret til jul og skulle så gå 8 karensdage, inden vi kunne få vor understøttelse, der var 13 kr. om ugen efter fagmærke.

Det varede meget længe, inden vi alle kom i arbejde.

Sypige

En dag hen i februar så jeg, at en syerske i Nyboesgade søgte en elev. Siden jeg var 6-7 år, havde jeg ønsket engang at blive syerske. Det sad som en drift i mig.

Mit første forsøg i den retning gjorde jeg som 10-årig, en søndag, mor besøgte bedstemor og bedstefar i Give. Jeg rodede i mors kommode, og dér fandt jeg en sort bluse, en fin bluse fra århundredskiftet, højhalset og med lange ærmer. Jeg klippede en bluse til mig selv, og inden mor kom hjem, havde jeg også syet den. Den passede mig og den klædte mig - men sort til en 10-års pige - det var nu ikke sagen.

Mor kom hjem og så mit "mesterværk". "Jamen, den sku' bedste-

mor da ellers ha' haft," sagde mor lidt bebrejdende, men så alligevel lidt duperet ud over sin "fremmelige" (og selvrådige) datter. Jeg sagde: "Jamen hvorfor har bedstemor så ikke fået den for længe siden?" Mor manglede svar.

En nabokone blev taget med på råd. Joe - blusen så godt nok ud på mig - men en sort til en 10-års pige, nej...

Jeg brugte den naturligvis aldrig - men jeg havde haft en vidunderlig dag.

Jeg talte med mor om at søge den elevplads. Jo, hun syntes da godt, jeg kunne prøve at søge pladsen. Jeg gik ned og søgte. Jo, fru Eriksen ville gerne have mig. Jeg holdt af hende med det samme, en sød, venlig, smilende, meget lille, sortklædt dame, 53 år, højst 152 cm. høj. Men jeg skulle gå hen i Katrine Kristensens manufakturforretning i Nørregade og præsentere mig også der, for det var en forretningssystue, og hun var indehaversken. Jeg blev antaget.

Jeg talte med fagforeningen, om jeg godt måtte gå i lære der, og samtidig få min understøttelse, når jeg ingen løn fik på systuen. Det måtte jeg godt. Fru Eriksen og frk. Katrine Kristensen enedes om at give mig 5 kr. "sort" om ugen. Dem fik mor i kost.

Naturligvis var det uretfærdigt mod mine brødre, at jeg skulle betale så lidt i kost, men selvfølgelig spiste jeg ikke så meget, og kunne sy de få kjoler, mest bomuldskjoler til arbejdet, mor skulle have.

En god tid begyndte. Fru Eriksen var som en anden mor for mig. Hun havde tre døtre og en søn. En datter, Musse, der var damefrisør. En datter Åse, der lige var blevet gift og boede i Tørring, hvor også fru Eriksen havde boet i masser af år og havde forsørget familien ved sin systue. Hendes mand døde af sukkersyge. Den yngste datter hed Elva. Hun var 16 år. Hun var ret pubertetshæmmet og havde ikke noget arbejde. Senere hen begyndte hun på Brødrene Abrahamsens Confecturefabrik. Elva og jeg sås noget, fru Eriksen så gerne hun kom lidt ud.

Foruden mig var der en fru Nielsen, der var håndsyerske. Hun var ca. 42 år, og en høj, kantet person, ikke særlig indtagende af væsen.

Fru Eriksen havde slæbt hele sin kundekreds med fra Tørring, men kunderne klagede over, at de skulle købe stoffet i Katrine Kristensens lidt gammeldags forretning, hvor der foruden frk. Kristensen var to ekspeditricer, den ene gammeljomfru, men meget sød, den anden hed frk. Østergård, og en dag fortalte fru Eriksen, at frk. Østergård havde et barn, frugten af en enkelt aftens letsindighed ved et bal.

Alle damerne i forretningen var vældig søde.

Vi syede i fru Eriksens soveværelse i den treværelses lejlighed. Der var én symaskine, en trædesymaskine, uden zig-zag, så alle kjolesømmene skulle kastes i hånden. Kjolerne, vi syede, var deciderede fruekjoler, med en masse håndarbejde på. Vi syede lidser af skråstrimler af kjolestoffet og vendte dem ved at trække dem igennem. Af disse lidser lavede vi kunstfærdige mønstre, ofte med perler imellem. Dette arbejde var fru Nielsens. Der var en masse arbejde på disse kjoler, og ret meget fik vi ikke igennem hver uge. To gange prøvninger på hver kjole, og efter hver prøvning var der meget at rette på kjolerne.

Det var vist en dårlig forretning for Katrine Kristensen.

Som lukning i siden, ved håndlinningen og ned foran, samt i bæltterne, syede vi tryklåse i de fleste af kjolerne og alle nederdelene. Var kjolen ekstra fin, og kunden ikke vanskelig med betalingen, lavede vi paspolerede knaphuller, og syede overtrukne eller købte knapper i som lukning. Overtrukne knapper samt hulsøm og plissé fik vi lavet i en lille forretning i Nørregade, en broderiforretning, der også havde disse ting som service. Indehaveren hed fru Petersen, en lille, mørk, flink, midaldrende dame. Forretningen beskæftigede to damer foruden fru Petersen.

Ved siden af forretningen havde fru Petersens mand en lille barberforretning.

Mit arbejde var forefaldende. Hente og bringe stoffer. Gå til hul søms- og knapforretningen, kaste over sømme, vende lidser. Helt ærligt fandt jeg, jeg lærte alt for lidt. Men det var en dejlig tid.

I København

Asger var forlængst udlært og fik lov til at blive i firmaet. Hans løn steg fra de 50 kr. om måneden til 185, - som han stadig hver den sidste gik hjem og afleverede til sin mor.

Fra 15. juli skulle han ind som soldat i knap 4 måneder i København. Han var taget til Pionertropperne.

Han rejste, og ca. 14 dage efter havde jeg ferie og skulle følges med hans tante hjem, hun var på besøg hos sin søster. Jeg skulle bo hos tanten under min ferie. Asgers kusiner og fætre havde ofte ferieret hos hans forældre, der var meget gæstfrie.

Vi sejlede, der gik dengang båd fra Vejle, og det var det billigste. Mary, som jeg ikke havde set i et par år - hun var som 16-årig rejst til København for at opleve storbyen - var med båden, og vi var sammen.

Jeg blev voldsomt søsyg, og det er næsten det værste, jeg nogensinde har oplevet.

Jeg blev umådelig venligt modtaget af både Rosa, som jeg jo kendte, og Bodit, som jeg aldrig før havde set. Især Bodit knyttedes jeg til, samt John, deres bror, 19 år. Vi kunne vældig godt sammen. Han var piccolo i Magasin du Nord. Bodit var umådelig venlig imod mig. Hun var blond og sjov og livsglad, med et smittende humør og en glad latter. Hun havde et interessant ansigt og en nogenlunde pæn figur med lidt kraftige ben.

Vi så København sammen med John, Tenna, hans kæreste, og Bodit og Rosa. En aften var vi i Tivoli, og jeg husker endnu hvor festligt det var med alle oplevelserne derinde og afslutningen med fyrværkeriet.

De 14 dage gik hurtigt, og jeg blev mere og mere ked af at skulle hjem. Det førte jo ikke til noget der på systuen. Når min understøttelse var opbrugt kunne jeg højst som elev få 10 kr. om ugen de første par år. Andre systuer, som jeg havde orienteret mig om, eller kendte fra andre, af dem var der flere, der overhovedet ikke gav nogen løn i elevtiden. Der var dengang et utal af systuer i Vejle som i alle andre byer. Det var sjældent, flertallet købte konfektionssyet tøj. Det var alt for dyrt i forhold til den pris, man selv med en syløn lagt oven i stofets pris kom til at give for en kjole.

Prisen for en "plis-kjole" var hos syersken i Gormsgade, hvor lille Tyra fik syet, 6-7 kroner. Jeg vidste ikke, da Tyra sagde en "plis-kjole", hvad en "plis-kjole" var. Tyra sagde: "Har du aldrig hørt det udtryk før?" "Næe." "Det er en kjole til daglig - til lidt af hvert, men den er ikke fin nok til at gå i byen i." Nå, så blev jeg så klog.

Hvad Katrine Kristensen tog i syløn for de tidsslugende kjoler med lidser, perler og broderi, vidste selv fru Eriksen ikke.

Men her stod jeg, 18 år gammel, og var ikke udlært som kjolesyerske før om knapt 4 år. Hvornår fik jeg samlet udstyr? Hvornår blev jeg gift?

En dag cyklede jeg med Bodit, og hun pressede mig for at vi skulle flytte sammen. Arbejde skulle hun nok skaffe mig. "Jyder vil de gerne ha'," sagde hun.

Jeg fandt mig noget arbejde, skrev hjem til fru Eriksen, der godt kunne forstå mine synspunkter, og så flyttede Bodit og jeg sammen i

en lille, gammel etværelses lejlighed med køkken, så vi selv kunne lave mad, og jeg begyndte på en nystartet systue, der syede nattøj. Det gik dog småt med ordrene, arbejdet var ikke stabilt, så en dag søgte jeg og fik arbejde på en papæskefabrik, hvor jeg kom til at sidde ved en bukkemaskine, hvoraf der var et par stykker på fabrikken. Jeg knyttede især kontakt med en døvstum pige omkring 30 år. Hun sad ved den anden maskine. Hun var meget sød imod mig og skrev på små sedler til mig, at jeg skulle passe på mig selv.

Hun kunne også snakke, selv om hun som alle døvstumme var lidt svær at forstå. En dag fortalte hun mig, at hun som ganske ung en nat var blevet ødelagt af en fyr, der udnyttede hende, fordi hun var døvstum.

På den fabrik fik jeg for første gang kendskab til jødehad. Der var en stor, kluntet fyr, som alle ustandselig var efter; den ene var værre imod ham end den anden. Han forsvarede sig på en mut, afværgende måde. Jeg spurgte en af pigerne: "Hvorfor er I sådan imod ham?"

"Å," vrængede hun "han er jo JØDE." Jeg blev ikke klogere. Jøde? Hvad havde han gjort? I vor egen by havde jeg aldrig oplevet noget lignende.

Alt det, der i disse år hærgede og regerede i Tyskland gik i hvert fald sporløst hen over mit hovede. Vi hørte om nazismen, men hvad kom det sådan set os ved? Nogle her i landet var også begejstrede for ideerne, der kom der fra Tyskland, men Tyskland var jo Tyskland, og Danmark var jo Danmark. Sjældent læste jeg aviser eller hørte radio, og andre nyhedskilder fandtes ikke.

Asger så jeg i hans fritid, men vi var aldrig ude at more os sammen udover de første 14 dage, hvor jeg havde ferie. Vi havde få penge.

En dag kørte Bodit og jeg på vore cykler. (Jeg havde fået min sendt fra Jylland). Måske var det en søndag. Lige pludselig siger hun til mig: "Du, jeg skal ha' et barn." Jeg så forbavset på hende. "Skal du så giftes?" "Nej," sagde hun. "Hvem er du forlovet med?" spurgte jeg.

"En barber, men han siger, det ikke er hans. Jeg vil ha' det fjernet," sagde hun.

Bodit var 21 år, og som sagt en munter, glad, livlig pige, der ikke gik af vejen for ret meget. Heller ikke, hvad mænd angik, men det vidste jeg ikke dengang.

Hun arbejdede på et silkevæveri, på skiftehold. Den ene uge arbejdede hun på daghold og den anden på nathold. Hun tjente godt, hvor meget husker jeg ganske vist ikke, og min løn lå vel på ca. 35-36

kr. om ugen.

Et par dage efter at Bodit havde fortalt mig, at hun skulle have det barn, trak hun mig med ind i en telefonbox. Hun ville ringe til en, der hed Svend Gundel. Måske kunne hun låne nogle penge af ham til indgrebet, for barnet *ville* hun ikke have. Hun snakkede med ham og fik lovning på et par hundrede kroner. Selv havde hun lidt, og Asger, der tjente lidt ved at gøre tjenester som soldat - han var på kontoret som soldat - lånte hende lidt. Jeg lånte hende lidt, og til sidst havde hun de 300 kr., indgrebet kostede.

Efter at Bodit den dag havde ringet til Svend Gundel, sagde hun til mig: "Vi elsker hinanden, Svend og jeg." "Hvorfor gifter I jer så ikke med hinanden?" spurgte jeg forbavset. "Nej, han er jøde, og jøder gifter sig ikke med andre end jøder. De gifter sig med hinanden," sagde hun. "Han skal snart giftes."

Det havde jeg heller aldrig hørt før. Jeg syntes, det var noget underligt noget. Når de nu elskede hinanden.

Men jeg var jo også kun 18 år, og havde meget mere at lære af livet.

En aften kørte vi hen til "damen", på vore cykler.

"Du skal holde mig i hånden," sagde Bodit. Jeg lovede det.

En ca. 40-årig dame i hvid kittel lukkede op. Jeg brød mig ikke om hendes type. Hun så lidt snusket ud, og der var snusket i stuen. Damen havde også drukket lidt, kunne vi både se og lugte.

Et hvidt lagen lå over et spisestuebord, og ved siden af lå instrumenterne, nogle stålskinnende genstande.

Bodit tog bukserne af og lagde sig op på bordet, og damen begyndte operationen. Hun tog et blankt instrument af form som de ringkroge, mor brugte til sit komfur, stak det op i Bodit og rykkede til. Bodit knugede min hånd, og hendes ansigt fortrak sig i smerte. Jeg følte med hende. Det tog ikke ret lang tid. Bodit steg ned fra bordet og trak sine bukser på. Damen sagde til hende, at om nogle dage ville hun få en abort.

Og så kørte vi hjemad. Vi var nok midt i september, vil jeg mene.

Om de 4 måneder, da Asger var soldat i København, mindes jeg ikke, at vi så ret meget til hinanden. Tit havde han ikke fri, og havde han fri, besøgte han mig i lejligheden, og når han skulle være hjemme, til kl. 22-23 om aftenen, kørte jeg med ham på cykel de 8 km til kaserne og hjem igen. Søndag var han altid hjemme i Vejle og med holdet ude at spille fodbold. VB i Vejle fik ham fri og betalte hans udgifter i forbindelse dermed. Billetten tur-retur med lyntoget kostede 21 kr.

Vi var aldrig ude at more os sammen, ikke engang en tur i biografen.

Bodit gik i pinefuld venten dag efter dag. Intet skete. Sommetider kørte vi en tur og fandt et sted, hvor hun kunne få cyklen til at bumpe voldsomt. Hun sprang også ned fra bordet derhjemme, men intet skete.

En morgen midt i oktober vågnede jeg grædende. Jeg havde drømt, at Ejnar var død. Han var indebrændt i en garage. Jeg tog på arbejde og betroede mig til en af mine arbejdskammerater. Jeg *måtte* hjem og se, hvordan det stod til, men hvordan? Skulle jeg sige, at mor var syg? Arbejdskammeraten sagde: "Man må aldrig lyve sin mor syg." Hvad jeg gav som grund for, at jeg måtte hjem, husker jeg ikke, men jeg rejste hjem om aftenen. Måske gav jeg slet ikke nogen grund, men rejste bare.

Ejnar var ikke død. Alt var ved det gamle, det vil sige, en ko var død for far og mor, og det var meget alvorligt. Det var et uhyre tab. Både far og mor var præget af det.

Jeg var hjemme nogle dage, måske 8 dage, måske 14 dage var jeg hjemme, jeg husker det ikke.

Hvorfor rejste jeg ikke tilbage til mit arbejde, da jeg havde set, det stod godt nok til derhjemme? Jeg ved det ikke. Måske var jeg bare uden videre rejst, og det kunne man ikke dengang. Et arbejde var noget, man passede, dét fremfor alt.

Jeg søgte, men kunne ikke få noget arbejde derhjemme. Det var for tæt på jul. Alle havde den arbejdskraft, de skulle bruge.

Mor havde skrevet, at i september sendte de bud fra "Dan" om arbejde til mig. Først i september havde de brug for mig, og jeg vidste godt hvorfor. Birte var skyld i det, for mit arbejde kunne ingen sige mig noget på. Jeg tror aldrig, jeg har haft én forsømmelsesdag i de knapt 4 år, jeg var der. Hurtig til mit arbejde var jeg også.

Nå, ligemeget med det, om jeg så nok så meget havde været hjemme, og om jeg så nok så meget havde været arbejdsløs, så havde jeg alligevel sagt farvel til "Dan" for bestandigt. Eller havde jeg? Nej, jeg var nok krøbet til korset, men jeg søgte ikke arbejde på "Dan" dengang.

Jeg besøgte fru Eriksen en dag. Hun var flyttet i Nørregade i en lille toværelses lejlighed, en baggårdslejlighed, og syede i en lille lejlighed i Tønnesgade. Hun var blevet selvstændig. Katrine Kristensen ville ikke have systue mere. Det kunne ikke betale sig, havde hun sagt.

En dag skrev Bodit. Jeg skulle komme til København igen. Hun

havde været henne og tale med chefen på fabrikken, og mit arbejde ventede på mig. Chefen, en pæn, mørkhåret yngre mand kendte Bodit for øvrigt fra en af sine buldre-aftener, fortalte hun mig.

Jeg rejste derover igen, og i den tid, jeg var hjemme, var mine 75 kr. på min bankbog gået sig en tur. Rejsen, ingen penge tjent og kost derhjemme.

Mange forandringer var sket i de dage, jeg havde været borte. Bodit havde skaffet os noget andet at bo i, et stort værelse, vel ca. 20 kvadratmeter med centralvarme og adgang til bad til 60 kr. om måneden hos en enlig dame. Det var nok hele damens husleje. Det var et dejligt værelse. Bodits seng stod i den ene ende og min i den anden ende af værelset, og så havde vi et lille bord og stole og et par lænestole af Bodits og et indbygget skab, og dejligt varmt var der. I den lille, gamle lejlighed, vi først havde, var der kakkelovn.

Men det allerbedste var, at nu var Bodit igen slank som en ål og fri for de bekymringer, der før min rejse hjem næsten havde taget pipet fra hende. (Og så var hun blevet farvet rødhåret).

Hun sagde: "To dage efter at du var rejst, kom det. Jeg sad på wc hjemme hos mor og far, og så lå det i wc-kummen. Det var uhyggeligt. Det var så stort, at jeg kunne se, det var en dreng. Men jeg kan aldrig mere få børn," tilføjede hun, "Jo, det kan jeg nok, men jeg vil altid abortere. Jeg måtte jo lægge mig syg i et par dage derhjemme, men mor sagde ikke noget."

Jeg begyndte igen på fabrikken, og Bodit havde aftalt med sin mor, at vi skulle spise der, og det skulle vi betale 10 kr. om ugen for,

for middagsmad og madpakke til næste dags arbejde.

Jeg havde en glubende appetit, men turde ikke rigtig spise mig mæt ved middagsbordet om aftenen, og tit spiste jeg senere det meste af den madpakke, jeg havde fået med til næste dag. Bodit gjorde det samme. Så mine penge slog ikke ret godt til.

Asger havde aftjent sin værnepligt og rejste hjem midt i november. Bodit og jeg stod og vinkede farvel til ham en fredag aften.

Dagen efter sagde Bodit: "Nu skal vi sgu ha det lidt skæg. Jeg ringer til Svend og bér ham tage en kammerat med. Er du med på den?" Ja, jeg var med på den.

Såvidt jeg husker, havde vi weekend fra lørdag middag på fabrikken, og lørdag aften troppede Svend og Freddy op. Jeg var overhovedet ikke indstillet på, at jeg ville være Asger utro, ikke for alt i verden, men lidt skæg kunne vi vel godt lave. Desuden var jeg spændt på at se Svend Gundel, som Bodit elskede, sagde hun.

Jeg var skuffet. Han var ikke just det, jeg forstod ved "en pæn ung mand". Han så temmelig voksen og erfaren ud, og var der noget, jeg var bange for, så var det de erfarne unge mænd. Han var høj og mørkhåret, klædt i en pæn, mørk habit. Han havde nogle pågående øjne, der hang temmelig meget ved mig. Og så gjorde han nar af mine røde hænder. Ja, jeg havde dengang røde hænder, for jeg husker det endnu.

Men Freddy. Jeg kunne lide ham med det samme. Han havde rød-blondt hår og var klædt i en ambrefarvet habit - den farve var på mode dengang. I hans bukser var der knæ, og habitten var af groftvævet tweed stof, en habit i den billige klasse, og hele hans fremtoning bar præg af, at han ikke hørte til de veletablerede i samfundet. Han så rent ud sagt temmelig forhutlet ud.

De havde to flasker portvin med. Bodit fandt glas frem, og vi begynde at drikke. Og så husker jeg ikke mere, før jeg lå ude på toiletet, omklamrende wc-kummen, brækkende mig på livet løs, og de tre stod i døren og så på mig. Freddy tog om mig og førte mig ind i stuen, da jeg ikke havde mere at kaste op af.

Og så begyndte Svend med sit drilleri: "Nu skal du have et barn med mig." Jeg så forfærdet på ham. Hvad var der sket? Jeg kunne intet huske, fra jeg alt for hurtigt var begyndt at drikke det stads.

"Å, -- du skal slet ikke tro på ham," sagde Bodit leende, "Du har ingenting lavet. Du blev bare fuld."

Jeg vaklede hen i seng og krøb ind under dynen. Jeg havde det stadigvæk elendigt. Freddy kom hen og satte sig på sengekanten og

begyndte at snakke med mig. Han var så nem at snakke med og så god at snakke med.

Svend kom hen og tog fotografiet af Asger, der stod på et lille bord ved siden af sengen. "Er det din kæreste?" spurgte han. Jeg nikkede. "Han ligner sgu en straffefange," sagde han, satte fotografiet på bordet og gik igen hen til Bodit.

Freddy og jeg snakkede igen sammen. Han sagde: "Du skal rejse hjem. København er ikke for en pige som dig. Det er du alt for god til." "Jeg kan passe på mig selv," sagde jeg. "Ja, det tror jeg godt, men umærkeligt vil du forandre dig. Storbyen kan ødelægge piger. Om et år er du ikke den samme, som du er i dag. Lidt efter lidt vil storbyen påvirke dig og gøre dig anderledes," sagde han igen.

Lidt efter spurgte han: "Må jeg kysse dig?" Jeg rystede på hovedet. Jeg kunne lide ham, men havde ikke lyst til at blive kysset. Han spurgte et par gange, og jeg sagde igen nej. Til sidst sagde han med et ansigt, der var fortrukket af den dybeste fortvivlelse: "Er det fordi jeg er jøde?" Jeg så undrende på ham. Der var det igen. Jøde. Jeg rystede på hovedet og sagde: "Du må godt kysse mig." Og det gjorde han så. Én gang, og fortvivlelsen strøg af hans ansigt. Bagefter snakkede vi videre, og hvad vi talte om udover det, jeg har nævnt, husker jeg ikke, men sjældent har jeg i mit liv truffet nogen, jeg talte så godt med.

Der blev kun det ene kys imellem os, men jeg har aldrig glemt ham. Hele hans forhulede fremtoning, og disse jødehads-angreb, der havde sat sig i hans sind, så det resulterede i disse ord: "Er det fordi jeg er jøde?" vil aldrig udslettes af min erindring.

Den tid med Bodit glemmer jeg aldrig. Vi havde det så godt sammen. Den uge, hvor hun var hjemme om aftenen, fulgtes vi ad hjem fra hendes forældres hjem et par timer efter, at vi havde spist. John, hendes bror, og jeg, tog gerne en slåskamp med hinanden ude i entreen, en dejlig fyr. Der var en sådan godhed og varme i hans øjne, og han havde et behageligt og rart væsen og en smuk stemme. Bodit syntes, han og Asger lignede hinanden så meget - af sind, mente hun vel - men jeg så ikke nogen lighed.

Når vi kom hjem, gik Bodit og jeg i seng, og så lå vi tit i timevis og snakkede med hinanden, unge mennesker kan klare sig med lidt søvn. Jo, det var en god tid.

Lørdag aften tog vi til bal, som regel i en natklub, der havde åben til klokken 3-4 stykker, og vi dansede og morede os, den månedstid, det varede, inden det var jul, og jeg skulle rejse hjem. Æskefabrikken i København havde jo også sin døde periode efter jul.

En lørdag aften var vi igen til dans. Der var nogle studenter, der inviterede os på en drink. De havde væddet om, at jeg var uskyldig. Jeg så så uskyldig ud. Bodit lo, og jeg sagde ikke noget.

Pludselig var hun forsvundet, og natklubben lukkede snart. Jeg vidste ikke mine levende råd. Hvordan skulle jeg finde hjem? Penge til taxa havde jeg ikke.

En høj, ung, mørkhåret student spurgte mig, om han måtte følge mig hjem. Jeg rystede på hovedet. Han så mig for "voksen" ud, og de "voksne" var farlige. En anden, der lignede bror Ejnar, spurgte mig, og jeg sagde ja. Den høje "voksne" sagde til mig: "Det slipper du ikke godt fra. Han er farlig." Jeg troede ikke på ham. Men jeg blev kloge-re. Halvvejs hjemme begravede han mig i kys. Helt hjemme og inde i gadedøren hev og sled han i mig, idet han helt sanseløs af begær stønede: "Vil du, vil du?"

Jeg rev mig løs og for op ad trappen og styrtede ind ad døren, der heldigvis ikke var låst. Jeg tudede, da jeg fortalte det til Bodit, sådan en skræk sad der i mig. Hun skrupgrinede, idet hun sagde: "Ak, så-dan noget skal du blot klare ved at sige til fyren: "Lige et øjeblik, jeg skal lige se, om min tante sover, så kalder jeg på dig."

En aften fra et bal havde Bodit en fyr med hjem, én hun var lidt varm på, men han var som Svend Gundel mere interesseret i, om der var noget at gøre hos mig, hvad der absolut ikke var. Han gik over til min seng, løftede dynen og ville ligge hos mig, men blev hurtigt verfet ud.

Nu lyder det måske lidt pralende, men København var Køben-havn, og der levedes et helt andet liv end det, jeg kendte fra min lille provinsby. I København var der mange villige piger, der ville "leve livet" og ikke var bange for at leve det, og Bodit var en af dem, men det vidste jeg ikke dengang, og var for uerfaren til at kunne se det. Og hendes herrebekendte kunne jo ikke vide, at "kusinen" fra Jylland var det snerpede, lille Guds ord fra landet, som jeg vitterlig var. De mente vel, at når vi boede sammen, var jeg lige som Bodit, og hende kendte de jo, så at prøve noget nyt - mig - ville jo lige være nam, nam for dem.

Om morgenen, da vi alle var vågnet - fyren lå i Bodits seng - hev Bodit leende et præservativ frem fra dynerne, idet hun sagde: "Nå, Ej-nar, det fik du ikke brug for." Da han var gået, sagde hun skuffet: "Ham skal jeg ikke have mere med at gøre. Han fortalte mig, at han et par gange havde sovet sammen med Jytte." Det var en slags veninde, Bo-dit havde, som kom sommetider. Hun var gift og havde to børn.

Julen nærmede sig med raske skridt. En dag fik flere af os, også

jeg, en fyreseddel. Vi skulle slutte et par dage før jul.

Bodit havde en dag for lang tid siden sagt til mig: "Du, vi to vil have os en pels. Du skal komme hjem til jul med pels på." Nå, det var i orden. Vi fulgtes til buntmager og så på pelse, bisampelse, trekvartlange, (til knæet) i swaggerfacon. De kostede 98 kr. for de billigste. Senere kom Bodit i tanker om, at hun ville have en til 125 kr. Den var mere fuldkommen helt igennem, med langt bedre skind og mere vidde.

Jeg trængte også hårdt til nyt overtøj. Min sorte frakke havde jeg købt, da jeg var 15 år. Den var dengang lige op og ned med en stor, sort sjalskrave af en slags skind. Dengang var sjalskraver højmoderne til alle aldre. Den kostede 55 kr. dengang. Sidste vinter havde jeg syet den om med knapper hele vejen ned og kinaflip. Den var ikke ret varm. Jeg knagfrøs, når jeg havde den på. Alle knagfrøs mere eller mindre dengang, for ingen havde ret meget tøj.

Når vi var ude at danse, havde jeg sommetider en brun kjole på, en jeg havde syet af ikke ret dyrt stof. Jeg havde også en sort silkekjole, jeg havde syet i de dage, jeg var hjemme. Stoffet havde Bodit skaffet mig billigt fra væveriet. Jeg havde klippet kjolen efter et tysk Bürda mønster, jeg havde tegnet ud af bladet, og kjolen var med draperinger, der var syet til en slags skjold, der sad omtrent lidt under maven. Den klædte mig godt. Jeg lovede at sy en magen til Bodit, når jeg kom hjem.

Undertiden lånte jeg en kjole af Bodit, hun havde mange. I hvert fald var vi altid pænt klædt på, når vi var ude at danse. Min hverdagsfrakke på arbejde var min sorte regnfrakke med bomberne.

Pelsene betalte vi af på hver uge. En uge før jul hentede vi dem. Da vi fik dem hjem, kunne vi se, at min pels var under al kritik, hvad skindet angik. Tyndt flere steder. Jeg var ked af det, og Bodit var rasende. Det var bestemt ikke den pels, jeg så på, da vi fik den hængt til side. Resolut tog hun den, pakkede den ind, cyklede hen til buntmageren og gav ham en ordentlig opsang, og minsandten om hun ikke også kom hjem med en pels i langt bedre skind til en tier mere - men det var den også værd.

Dog, min slunkne pengepung kunne næsten ikke tage mere. Jeg havde kun lidt penge foruden ved til billetten hjem nu, og hvad med julegaverne til dem alle derhjemme? Jeg manglede at købe til flere i hele familien, og dertil regnede jeg jo også Asgers familie.

Bodit sagde: "Nøjes du med at give din mor og din familie, og så blæs du helt på Asgers familie." Til mor havde jeg stof til en sort silkekjole, stof, Bodit havde skaffet på væveriet.

Den dag jeg rejste med båden hjem, kom Bodit i sidste øjeblik fra arbejde på sin cykel og stod og vinkede på kajen. Hun råbte leende op til mig: "Jeg har ringet til Svend. Han kommer i aften". Hun tilføjede: "Men der sker ikke noget." Jeg var jo, set med hendes øjne, lidt for snerpet af mig, især for en københavnerpige.

Ombord på båden var Mary, der skulle på besøg derhjemme til julen. Jeg tænkte på, da jeg talte med hende, at hun havde forandret sig noget. Var der ikke kommet noget hårdt over hende? Eller havde vi blot mistet kontakten med hinanden.

Hjemme i Vejle igen

Imens jeg havde været borte, havde Asgers forældre i december holdt sølvbryllup. Jeg fik ingen invitation, men de vidste jo også, at jeg ikke havde råd til at rejse hjem. Det havde været alle tiders fest, fik jeg at vide.

Asger var begyndt i sit firma igen. I de fire måneder, han havde været soldat, var der blevet antaget en arbejdsløs, en 40-årig mand, der imens havde haft hans job, og til at begynde med vidste fabrikanten ikke rigtig, om han næsten kunne lade ham gå tilbage til arbejdsløsheden igen. (Dengang var 40 år en høj og yderst vanskelig alder at blive arbejdsløs i, og for en kvinde i den alder var det katastrofalt). Min svigerfar tog om og snakkede med fabrikanten. Den 40-årige fik sin afsked, og Asger fik igen sit job.

Jeg fik et ur af Asger i julegave. Han fik jo de traditionelle 100 kr. af sit firma, og uret kostede 45 kr. Jeg havde ikke noget ur.

Asger fulgte mig hjem den aften, jeg kom fra København. Han var som han plejede at være, da han modtog mig. Han lyste ikke af glæde over at se mig, og ville gå med det samme igen, da vi kom til Lundevej, hvor min seng stod i fars og mors soveværelse.

Faktisk havde jeg heller ikke savnet ham, mens jeg var i København, men jeg havde savnet mor voldsomt meget og tit tænkt på hende. Havde hun det nu godt? Jeg syntes, at hun var blevet noget trist, efter at hun og far var flyttet ned på landbruget. Eller var det blot noget, jeg indbildte mig?

Efter mine 8 karensdage uden indtægt fik jeg understøttelse, og forberedte mig på en ventetid, indtil jeg igen skulle til København og

arbejde. Bodit havde sagt til mig: "Dagny, du *skal* komme igen." Jeg lovede det. Hvad ellers?

Dagene gik. Når Asger og jeg var alene, talte vi om det, og tilsyneladende affandt han sig med, at jeg skulle rejse igen. Det skuffede mig langt mere, end jeg ville være ved. Var vi da ikke næsten forlovede? Skulle vi ikke giftes engang? Hvorfor sagde han ikke til mig: "Du blir' her i Vejle. Jeg vil ikke ha' at du rejser igen. Måske mister jeg dig ved det, og jeg vil ikke miste dig."

Han sagde intet af det, og mon han tænkte det? En gang imellem tænkte jeg på noget, Elva en dag sagde, da hun var i dårligt humør, og fru Eriksen sagde noget til hende om mig og Asger. Hun sagde: "Asger, ham kan da alle Abrahamsens piger få!"

Var det sådan fat, at det med mig blev ved, bare fordi: Det bare gled derudá, og jeg blev ved med at hænge ved ham?

Og jeg selv. Ønskede jeg at rejse? Både ja og nej, men vel mest nej. Jeg havde smagt København, der var fest, når Bodit og jeg gik til bal, men jeg havde også smagt den ensomhed, en storby kan være for et menneske. Når jeg i den uge, Bodit arbejdede om natten, gik fra hendes fars og mors hjem og til vort værelse, følte jeg mig som det ensomste menneske i verden. Jeg tænkte også tit på Freddys ord: At jeg ville forandre mig, men mest tænkte jeg på ensomheden. Der i København havde jeg jo kun tilknytning til Bodit og hendes familie. Her i Vejle var far og mor og mine søskende, mine veninder, og det liv, jeg hele mit liv havde kendt, samt Asger.

En tid var jeg som en rodløs plante, der fortvivlet søgte efter grobund. Hvorfor havde han ikke så hårdt brug for mig, at han bad mig blive hjemme, hvor han kunne beskytte mig med sin kærlighed - hvis han følte kærlighed til mig i det hele taget? Denne ligegyldighed, om jeg rejste eller blev, ramte mig dybt i sjælen.

En aften græd jeg, da Asger var hos mig i mit værelse, og fortalte ham, at jeg var bange for København, bange for at rejse derover igen.

"Jamen, så bliv dog hjemme," sagde han lidt utålmodigt. Ikke noget med, at han tog om mig og kyssede og krammede mig, at han ville heller ikke lade mig rejse. Ham, der skulle være så blød af sind - sagde hans bedstemor - forstod han da slet ikke noget af *mit* sind, og det behov, *jeg* havde for kærlighed?.

Nej, han forstod det ikke. Han *var* følelseskold i hele sin måde at være på. Det lå slet ikke til ham at være kærlig.

Jeg begyndte at se mig om efter arbejde. En aften et par dage hen

i februar, så jeg i avisen, at Viggo Pedersen, en buksefabrikant med systue på Kirketorvet, søgte en syerske. Hurtigt tog jeg derned næste dags morgen ved 8 tiden. Jeg havde min sorte regnfrakke med bomberne på, og jeg talte med chefen selv. Jeg kunne jo næsten kun sy på trædesymaskine, havde ganske vist i en 14-dages tid syet på elektrisk det første sted, jeg arbejdede i København. Jeg sagde det som det var. Jeg blev antaget og begyndte dagen efter, og nu trådte jeg arbejdsmæssigt set ind i en dejlig periode af mit liv. De første 8 dage syede jeg knapper i gylpen og knapper i linningen til at holde selerne oppe med, men skulle til maskinerne.

Lynlåsene var opfundet dengang, (måske meget dyre) for i mange bukser i den dyrere klasse syede vi små 6 cm. lynlåse i foroven til højre fra gylpen til at lukke en lille lomme med. Lommen kaldtes en pengelomme, men i selve gylpen syede vi knapper og knaphuller, og dette varede ved i mange, mange år. Købte man en konfektioneret eller skræddersyet habit, ligegyldigt i hvilken klasse, bukseknapperne var der stadig til langt hen i tresserne.

Til min glædelige overraskelse kendte jeg en af syerskerne, Elisabeth S. Det er altid rart at kende nogen, når man begynder et nyt sted, og skal ses an af dem alle. Vi fik for vane at følges ad, når vi gik fra arbejde, ivrigt snakkende bukser og syning og firma Viggo Pedersen, som vi begge var lige bidt af og oppe i skyerne over at arbejde for.

Arbejdet var timelønsarbejde, og jeg fik den store løn med det samme, 36 kr., fordi jeg havde syet før, den tid hos fru Eriksen talte også med. Den elektriske maskine var jeg dus med med det samme, og jeg lærte at sy først forlommer i og dernæst baglommer efter en tid.

Vi var tre hold, der syede i ring, og tempoet var som på akkord, så tiden fløj af sted. Elisabeth fik først den store løn efter 3 måneders forløb, da hun ikke havde syet før.

Jeg var kommet på min rette hylde nu. Det var sandelig noget andet end "Dan" med hensyn til arbejdet. Alle arbejdskammeraterne var søde. Vi var "Des" alle, undtagen Elisabeth og jeg, der mere og mere blev veninder. Inden ret længe sås vi også uden for arbejdstiden, og sådan gik tiden.

Men det gode varer sjældent ved. Det var i højsæsonen for sommerbukser - eller var det vinterbukser for næste sæson - jeg begyndte.?

Da ordrerne blev færre, begyndte det at slå ind på syerskerne. Fredag ved fyraftenstid kl. 5 kunne fru Nielsen, direkticen, komme og sige til os: "I morgen skal I ikke komme." Jo, godmorgen mis, så sad

vi der slukørede med håret ned ad nakken - det var godt nok med en fridag, men lønnen blev derefter. En hel dagløn manglede vi, og kunne i stedet for vores fulde løn på 36 kr. gå hjem med 30 i lommen, og det var skam de sidste 6 kr. vi "fik noget for".

En tre ugers tid efter at jeg var begyndt hos Viggo Pedersen, søgte jeg et værelse i Søgade. Elisabeth var med mig dernede.

Hans og Elly ville købe huset på Lundevej, og Hans tilbød, at jeg kunne bo på værelset ovenpå for 5 kr. om ugen, men dels var jeg bange for, om det nu kunne gå i det lange løb, og dels længtes jeg efter helt at få mit eget.

Dengang flyttede unge piger ikke så tit hjemmefra, og fru Eriksen - som jeg stadig havde kontakt med - fortalte mig, at fru Nielsen, håndsyersken, var dybt forarget over det, og at det fik hendes datter skam ikke lov til.

Jeg flyttede i Søgade. Den dag, jeg søgte værelset, sagde fru Laursen, værtinden i Søgade, at jeg kunne jo spørge min mor, om jeg måtte. Jeg lignede en på 16 sagde hun senere til mig, men jeg var jo 19.

Værelset var møbleret. Der stod en lille dagligstue i klunkestil med højrodt velourbetræk med klunker fornedet. Der var en tomands sofa med sofabord og to højryggede lænestole, der passede dertil. En lækkerbidsken og masser af penge værd i nutidens Danmark, men dengang var det købt for en slik på auktion. Møblerne var som nye.

Ved den ene væg stod min seng med sengetøj og det hele. Jeg fik rent på en gang om måneden med i prisen.

Værelset lå oppe på et loft, og udenfor på loftet var der en vask med en vandhane. Nedenunder, to etager nede, var husets toilet, fælles for alle husets beboere, med træk og slip, så vi slap da for det gammeldags lokum. Længere henne i den modsatte ende af loftet lå endnu et værelse, der beboedes af Erik, en ung mand, der var søn af en af husets beboere på første sal. Ved siden af mit værelse lå også et værelse, der beboedes af en ung pige, hvis forældre boede i den anden af husets førstesalslejligheder.

En kakkellovn, ret lav, stod lige inden for døren til venstre, ved foden af min seng. Den skulle jeg selv betale brændsel til, og værelset var ret koldt om vinteren.

En lille kvist med et trekarms vindue vendte ud til Strandgade. Lige inden for døren til højre var der et indbygget skab i den skrå væg. Der var rigelig plads til mit tøj.

Et lille køkken var skilt af fra stuen med en væg. I køkkenet stod

en primus, jeg kunne lave mad på, og nogle skabe til mad med mere var der også. Der var også et lille tagvindue.

Da jeg 2 1/2 år senere blev gift, havde jeg i det lille køkken syltet en hel del syltetøj, agurker, saft med mere. Det hørte sig til dengang, at en husmoder gjorde det, og det var der også plads til i køkkenet.

Min trædesymaskine, en Pfaff stikkeking, som jeg et år i forvejen havde købt på afbetaling, stod ved vinduet. Den kostede dengang 435 kr., og mors gamle hånddrejer gik som udbetalingen, der sattes til 50 kr. I stedet fik mor bedstemors endnu ældre, men bedre symaskine, som bedstemor havde givet mig.

Jeg havde forsømt at betale på min symaskine i de måneder, jeg var i København, det vil sige, lidt havde jeg fået fra og sendt hjem, mor havde snakket med dem, og de flinke folk fra forretningen havde sagt, at det gjorde ikke noget, så jeg fortsatte nu med at betale de 4 kr. om ugen, vi var blevet enige om.

Længere hen mod sommeren var der sæsonskift i bukserne, og vi blev alle fyret en månedstid, måske mere. Det var ikke så godt. Igen en uges karensdage uden indtægt, og derefter skulle jeg leve af en understøttelse på 14 kr. om ugen. Hvordan skulle det dog gå?

(Selv i karensdagene skulle vi gå til kontrol hver dag mellem klokken 8.30 og 9.00, og naturligvis også alle dagene i den tid, vi var ledige).

Min søde, venlige værtinde, der sled i det dagen lang med hjemmesyning et sted fra, fandt på råd for huslejen. Hun syede blandt andet madrassetræk til babysenge. Det fik hun 20 øre for pr. styk. Jeg måtte godt hjælpe hende og tjene til huslejen. Jeg tilbød at gøre det for det halve, en 10-øre pr. styk, så hun også havde lidt ud af det, og så sad jeg og hakkede madrasser igennem på min trædesymaskine. Fru Laursens var elektrisk.

Maden lavede jeg på primussen, den smule, jeg behøvede. Jeg havde spurgt far, hvad jeg skulle give for middagsmad derhjemme. "En kr. for hvert måltid," sagde han. Det blev så 7 kr. for en uge bare for middagsmad. Det havde jeg ikke råd til, så jeg spiste på værelset. (Mor sagde senere til mig: "A tøv' nu osse godt, far ku' ha' nøjedes med 75 øre").

Nå, min mad kostede mig ikke ret mange penge. Fik jeg sødsuppe én dag, så var dét nok, og kartofler og én frikadelle den næste, så var dét nok. Om morgenen var jeg aldrig sulten, til frokost kunne jeg nøjes med et æble, og var jeg med Asger hjemme, fik jeg mad der. - I den retning var hans mor ikke smålig.

En dag i min arbejdsløshedsperiode fik jeg en tikroneseddel af

Asgers far. Jeg var helt i skyerne over hans gavmildhed.

I min bryllupssang stod blandt andet: For Bolette nøjes kan/med et æble og lidt vand... Der var jo ikke andet at gøre. Det *skulle* slå til.

Hvorfor hjalp Asger mig ikke lidt? Ja, hvorfor ikke? Fordi hans mor fik jo alle hans penge hver måned, og hans ophold og fodbold kostede dog ikke hele hans løn. Men det faldt mig aldrig ind at bede ham om lidt hjælp, og det faldt aldrig ham ind at give mig lidt hjælp. Og dog ved jeg efter alle de år, at nærig, det er han bestemt ikke. Han var blot så - ja - undertrykt kan man vel godt kalde det - uden at det sådan set kom frem. Han gjorde blot aldrig oprør. Sådan var det.

En dag besøgte jeg fru Eriksen. Da hun hørte, jeg var sæsonfret, sagde hun glædestrålende: "Jamen, frk. Sørensen, kan De så ikke komme og lave mad for os og få kosten for det?" "Os" var hende og sønnen Holger, og Elva, der havde fået noget arbejde på et kontor. Det blev så til, at det gjorde jeg en kort tid. Det eneste, jeg kendte til madlavning var fra et aftenkursus, jeg havde gået til som 17-årig, samt det, jeg havde lyttet mig til på æskefabrikken, plus en kokebog, Valborg havde foræret mig.

Mor havde faktisk gået i lang tid og skrantet, var blevet tyndere og tyndere. Ejnar så så alvorlig ud, når vi talte om det.

En dag blev mor indlagt i en 8 dages tid. Så tog jeg derhjem og hjalp med madlavning og det huslige. En dag, jeg lavede gullasch, blev jeg så forrygende uvenner med Svend, at jeg tudede over det. Han ville kommandere mig til at lave det på en anden måde, end den, jeg kendte. Far måtte mægle.

Mor kom hjem igen fra sygehuset. Det var heldigvis ikke noget alvorligt, det var syrebalancen, der var noget i vejen med. Mor fik nogle piller, som hun resten af sit liv skulle tage. Alligevel var det ikke altid lige sjovt for mor. Tit havde hun ondt af mange ting, hun spiste, og mor var alt andet end pivet.

Det siver ind i min erindring, at jeg lavede lidt "sorte" penge i den fyringsperiode.

En dag så jeg i avisen, at en syerske på Langelinie søgte en medhjælp. Hun var ung og sød og forlovet med en politibetjent. Jeg satte hende ind i min situation. Hun ville snakke med kæresten. Det var i orden, og jeg var der i tre uger, til der kom bud fra Viggo Pedersen. Jeg fik 15 kr. om ugen for 48 timers arbejde.

Uærligt mod fagforeningen? Ja, naturligvis, men jeg havde brug for pengene.

Mine svigerforældre og den øvrige familie

Deres hjem lå i Svendsgade, en pæn, borgerlig gade. Gik man ad hoveddøren kom man først ind i en meget rummelig firkantet entre med et stort, indbygget skab til venstre. Til højre lå et lille toilet. med træk og slip. (Svigermor har fortalt, at naboerne stejlede, da de i sin tid byggede huset. Mon de dog var rigtig kloge? Sådant en finhed og flothed for almindelige mennesker? Træk og slip). Men sådan skulle det være. Svigermor var vant til standsmæssige hjem.

Fru Jensen og hr. Jensen kaldte jeg dem, fra jeg begyndte at komme med Asger hjem, og til jeg 5 år senere stod brud. Ved bryllupsmiddagen blev jeg højtideligt indviet som *rigtig* svigerdatter, og fik tilladelse til at sige *du* og svigermor og svigerfar. De var helt anderledes end far og mor. Det var jeg ikke længe om at opdage.

Sjældent har jeg kendt sådan et humørlivstykke som min svigermor, altid i godt humør, snakkesalig og fortællende og medlevende i alt og alle. (Men så livsglad blev hun mere og mere med alderen).

I mange retninger hjælpsom ud over alle grænser over for sine medmennesker. Og i mange retninger kritisk og nedvurderende og nedladende over for andre af sine medmennesker. Jeg lærte hende at kende fra alle vinkler i årenes løb.

Svigerfar følte jeg mig i de første år mest fortrolig med. Han var mere ligetil og holdt ikke så strengt på formerne.

Svigermor har jeg aldrig set læse en bog. Hun levede med i livet omkring sig. Svigerfar var meget belæst; læste mange bøger og diskuterede ivrigt politik ved de traditionelle familiesammenkomster; var venstre-mand om en hals. Han var udlært som karetmager, et uddødt fag, og svigermor havde været pige i huset i herskabshjem - en skattet hjælp i sine pladser; var dygtig til at føre hus og lave mad. Overproper. Hun var en *dame*. Hun havde også en tid været plejerske på Brejning Åndssvageanstalt.

Deres hjem og status var hvad jeg vil kalde et borgerligt, pænt hjem, og mine svigerforældre gik med mellemrum i teatret. Når jeg drog sammenligning mellem mit hjem og Asgers hjem, mine forældre og hans forældre, så kunne jeg godt se, at der var himmelvid forskel.

Hans hjem var større og flottere. Hans forældre var sig deres stand bevidst i forhold til mine forslidte og hverdagsagtige forældre, der for eksempel ikke ejede tøj, de kunne være bekendt at gå i teatret med, og der har de heller aldrig været. Sådant en aften var min svigermor i silkekjole og svigerfar i smoking.

Asger havde tre brødre. Den ældste, Robert, halvandet år ældre end Asger. Per, halvandet år yngre end Asger, og Erhard, seks år yngre end Per. Per havde en slående lighed med sin mormor, og havde i tilgift fået en høj, flot krop. Både Robert og Per var humørfyldte, varme mennesker, jeg godt kunne lide og kom godt ud af det med.

Per havde taget realeksamen og var nu elev på et kontor hos Petersen og Albeck, der havde filial i Skovgade og lager et sted på havnen. Hovedfirmaet lå i København.

Firmaet handlede med gammelt jern, klude, og hvad ved jeg?

Svigermor var så proper, at vi altid gik køkkendørsvejen, og vi kom heller ikke ind i køkkenet med sko på. Sutskoene stod i bryggerstet. Vi kom heller aldrig i stuerne, undtagen når der var inviteret gæster. Altid sad vi i køkkenet, sommer som vinter, men alligevel fik stuerne deres daglige omgang rengøring. Svigermor gjorde rent altid. Hele dagen igennem. Ikke sådan at forstå, at hun gjorde sig færdig i en fart, nej, sengene kunne godt stå opslåede længe, og så kunne hun gå og arbejde i haven. Hele haven passede hun. Tit gik hun ikke i seng før ved midnat. Spisetiderne overholdt hun heller aldrig. En søndag, vi var derude, blev den varme mad først serveret klokken 9 om aftenen. Det holdt hun selv et værre grin over - og familien såmænd også. (Det havde aldrig gået derhjemme, far ville have bestemte spisetider).

I vor forlovelsestid blev jeg tit inviteret på vandmad, og i vores én times pause hændte det ofte, at maden først var færdig i sidste øjeblik, så vi måtte sluge den brandvarm.

Alle disse vaner var dog småting. Det værste ved hende var, at hun gjorde forskel, ikke alene på folk, men også på sine børn, svigerdøtre og senere på sine børnebørn. Stor forskel endda. De to yngste sønner var hendes yndlings sønner.

Asger gjorde hun mindst ud af. Ham hundsede hun med og skældte ud, og han fandt sig i det. Blandt andet hans månedsløn betragtede hun som sin og skaltede og valtede med den, som hun ville. Hjalp Valborg og Robert, der ret hurtigt fik to børn, senere fire, og det kunne Roberts løn slet ikke klare. Valborg var hendes favorit.

Endelig forlovet

Jeg var 19 år og Asger snart 23. Den 5. juni, Grundlovsdag, havde vi kendt hinanden og var kommet sammen i tre år. Længe havde jeg

snakket med ham om, om vi ikke skulle have ring på den dag.

Asger snakkede aldrig fremtid med mig. Den ene dag gik bare efter den anden.

Pigerne på "Dan" snakkede udstyr med deres kærester og samlede sammen, og tit fik de gaver eller udstyr af kæresten. Jeg fik aldrig noget, selvom Asger blev udlært, da jeg var 17, og fik 185 kr. om måneden, der næsten var den tariffmæssige løn. Men også kun næsten. Til gengæld var han så "fast ansat", og det betød oceaner af tryk i den utrygge tid, tredivernes arbejdsløshedstid.

Funktionærerne på Brødrene Abrahamsens Confekturfabrik havde ikke dengang meldt sig i fagforening. Det gjorde de først i 1942.

Funktionærerne var Asger og Peter Nielsen, 3-4 år ældre end Asger. Han var lagerforvalter. Asger var lagerekspedient, udlært på kontoret, og kom derefter ned på lageret. Bent Hansen var kontorassistent, og derudover var der fru Jørgensen, der var bogholderske.

Fabrikkerne hed Albert og Peter Abrahamsen. Albert var kontorudlært og stod for kontoret. Peter Abrahamsen var udlært konditor og stod for fabrikkens drift. Sammen var de omkring 1921 i det små begyndt med fabrikken, og de første varer lavede de i moderens køkken. Varerne, de lavede, var i den brede mellemklasse, og til priser, folk havde råd til at købe det for. Tre stykker chokolade til 25 øre var prisen for noget af sortimentet, og det var gode stykker, der solgte godt. Fabrikken blomstrede og havde fremgang, men funktionærerne var ikke godt lønnet.

Ved juletid lavede fabrikken chokolade til æsker, gode stykker med fyldt chokolade med marcipan, stykker med pebermynte, stykker med flæsk, stykker med nougat. Det smagte også godt og solgtes også godt. Hele tiden fandt Peter Abrahamsen på nye sortimenter, og kom godt fra det. Jo, det var ikke en dårlig arbejdsplads - bortset fra lønnen som funktionær. Miljøet var også godt. Der herskede en god tone de ansatte imellem indbyrdes. Arbejderne fik den tariffmæssige løn efter fagforeningsoverenskomsten.

Asger syntes også, vi skulle have ring på den 5. juni. Vi bestilte ringene hos Ingvar Knudsen Jensen, Asgers gamle fodboldkammerat. Han havde guldsmedeforretning i Kirkegade. Asgers løn var steget til 200 kr. om måneden dengang.

Men, - - - det blev den 4. juni, og MOR derhjemme havde jo fået hans løn den sidste dag i maj, så han måtte jo til at "be" om penge til ringene.

Jeg husker den dag, som kunne det have været i går. Vi kørte hjem til ham, da vi kom fra arbejde. Svigerfar var der også.

Asger sagde lidt beklemmt til sin mor, at vi havde købt ringe og ville forloves dagen efter, og ringene skulle hentes klokken 12, når vi kom fra arbejde, for forretningerne lukkede dengang som nu klokken 12 middag Grundlovsdag.

Svigermor så bidsk ud. "Hvad koster de så?" spurgte hun hvas. "65 kr," mumlede Asger. "Guderne i himlen," de ord brugte hun meget. "det var da en frygtelig pris", himlede hun op. "da vi blev forlovet, kostede vores ringe kun 23 kr!" Svigerfar indskød spagfærdigt: "Jamen det er jo også lang tid siden." Det overhørte hun. Vrissende gik hun ind i "herreværelset" og fandt pengene frem. Gav dem med en sur mine til Asger. Han fik mig med udenfor, idet han sagde: "Vi må hellere hente ringene nu." Forretningerne havde åben til kl. 18 på hverdage, og til kl. 21 aften både fredag og lørdag. Vi kørte skyndsomt op efter ringene, der var graveret, men vi tog dem ikke på før dagen efter.

Kl. 12 den næste dag fulgtes vi ad til Asgers hjem fra arbejde. Vi havde bestemt os til at cykle en tur til Lillebæltsbroen om eftermiddagen for dog at fejre forlovelsen lidt.

Svigermor var sur som en eddikebrygger. Hun sagde skam ikke engang til lykke til os. Asger sagde spagfærdigt: "Ja, vi har tænkt os at køre en tur til Lillebæltsbroen i eftermiddag." "Nå," sagde hun. "Jamen så kan I vel tage Erhard med?" Han sad også i køkkenet. Jeg så på Asger. Skulle vi virkelig have den forkælede 14 års dreng med på vores forlovelsesdag? Det skulle vi åbenbart, for Asger sagde: "Ja - det kan vi da godt." Jeg tænkte - ja, hvad tænkte jeg? Den forlovelsesdag var jo spoleret.

En halv timestid efter kørte vi. Vi havde tæppe med til at ligge på, men ingen penge til fortæring. Jo, måske til en is.

Vi cyklede, og Erhard var forrest, eller han var bagest, vi skulle jo passe på ham. Vi lå derude på et tæppe og hvilede os, gik lidt rundt og kørte så hjem efter en timestid, og derefter op til far og mor. Ringene vi havde købt, var ikke i den dyre klasse, men dog 14 karat. Far og mor ønskede os til lykke. Far spurgte: "Er det messingringe, I har købt?" Guldet var temmelig lyst. "Nej, det var da guld."

En anden gang husker jeg også, hvor vi ydmygt måtte tage mod skæld-ud fra svigermor. Det var mens jeg arbejdede på "Dan", men også efter at Asger var udlært.

Jeg skulle en middag med Asger hjem at spise grønkålssuppe. Det var den sidste i måneden, og han havde fået sin løn.

Vor forlovelsesdag, 5. juni 1938. Ved Lillebæltsbroen.

"Gi'r du mig ikke en lille ting i dag?" spurgte jeg. "Jo", - det kunne han da godt. Vi kørte om i Vestergade; jeg gik ind i en parfumerforretning og så på en pudderdåse og købte en til 3,85. Så havde jeg dog fået noget af Asger, kunne jeg prale med.

Vi kom ud til svigermor. "Sikke sent I kommer," sagde hun. "Ja," nølede Asger, "vi var omme i Vestergade og Dagny fik en pudderdåse." Han gav sin mor resten af pengene. Hun blev stram i betrækket. "Ja, nu skal du også se at få noget betalt på dit tøj," sagde hun. Asger havde fået en habit, grå, skræddersyet, en sommerhabit, pris 150 kr., som prisen var dengang. Ak, ja, hvem var skyld i, at han ikke fik det betalt? Og sådan var der så meget.

Hun kunne nu også være umådelig sød imod mig, i hvert fald, hvis hun og jeg var alene sammen, men lige så snart der var andre i nærheden, så hun mig over hovedet.

Hun gav mig mange dybe sår, som satte sig i mit følsomme sind, for følsom, det var jeg, nærtagende, sagde ikke noget, når jeg fik disse nålestik, men de borede sig dybere og dybere ind i mig.

Jeg holdt jo alligevel af hende dengang - og skulle komme til at holde endnu mere af hende efterhånden som årene gik - og tog mig det så nær, at jeg var så lidt regnet, at VI var så lidt regnet, sådan turde hun ikke være over for nogen af de andre, sønner som svigerdøtre.

Per var på tidspunktet for vor forlovelse inde som soldat. Han blev taget til Garden, og var dels i Marselisborg ved Århus og i København.

Da han blev hjemsendt, havde han en pige med fra København.

De var blevet ringforlovede. Hun var 18 år. En sød og køn pige. Og datter af en kontorchef. Det var lige vand på svigermors mølle. Der var ingen ende på den storhed.

Jeg husker en familiefest, hvor vi var inde i stuerne. Tove, Pers kæreste, havde fået plads i huset i Vissingsgade.

Svigermor spurgte hende, da vi var ved at bryde op, om Tove dog ikke ville blive der om natten. Tove afslog. Svigermor spurgte endnu et par gange. Nej, Tove ville hjem. Svigermor så sur ud.

Asger spurgte lige derefter: "Mor, kan Dagny ikke blive her i nat?" Så var han fri for at følge mig hjem. Svigermor så stadig sur ud. Tvært sagde hun: "Jeg ved snart ikke, hvor jeg skal lægge hende." Jeg stod og hørte på både det med Tove og med mig, og det krympede sig i mig.

Senere gik det sig en tur med Tove og Per. Susanne, som han kendte før Tove, sagde rundt i byen, at den ring skulle hun nok få pæret af. Det fik hun også.

Svigermor sagde, lidt ærgerlig, da forlovelsen var røget sig en tur: "Så skulle jeg ikke have givet Tove den store dug." En dug, Tove broderede på. Også dette hørte jeg på. Jeg havde aldrig fået noget af hende. Kun til jul og fødselsdag, og til fødselsdag fik jeg kun 5 kr. - fordi jeg arbejdede, efter at vi blev gift. De andre svigerdøtre fik 10 kr. - fordi de ikke arbejdede. Mærkelig logik.

Hvorfor gjorde vi ikke oprør? Vi kunne ikke. Al den tid, de levede, var både min og Asgers respekt for hans far og mor så stor, at vi bare fandt os i det. Jeg trak mig ind i mig selv og holdt mig væk fra dem, hvis det blev for svært - efter at vi var blevet gift. Asger kunne godt se fejl på dem, men han ville ikke. Hvis jeg sagde noget, så var det blot mig, der var noget i vejen med. Til sidst blev jeg også tavs over for ham angående dem. - - Og for så meget andet.

Dog vil jeg ikke gøre hans far uret. Han var mere reel af sig og kunne bedre se skævheden i sin kones forfordeling af sin familie. I hvert fald dengang.

Dog, jo ældre svigermor blev, des mere talte vi med for hende. De sidste 10-15 år af hendes levetid - hun blev 94 - tror jeg nok, hun holdt mest af mig. (Men 10-15 år af så mange år er jo også et dårligt facit). Hun fortalte mig i hvert fald alting, også om de andre i familien, det havde hun nu gjort i mangfoldige år, måske fordi hun vidste, at jeg blot hørte på uden kommentarer og aldrig fortalte videre, ikke engang til Asger.

Om jeg ikke var fin nok, er jeg i grunden aldrig rigtig blevet klar over. Far og mor var i hvert fald ikke fine nok.

En gang til en rund fødselsdag gav far og mor dem en gave. De var ikke inviteret med til festen, hvad de øvrige svigerfamilier var.

Svigerfar sagde til mig inden festen: "Dagny, du må kunne forstå, at vi kan jo ikke komme sammen med alle." Festen blev holdt, og Ingrids, Susannes og Valborgs forældre var med, men ikke mine.

Far og mor blev inviteret senere. Det blev der ikke gjort meget ud af. Der blev dækket i køkkenet. Vi var os seks. Svigermor havde stegt koteletter. Det gjorde hun tit. Hun havde lavet smørsovs til. Der var ikke ret megen smørsovs. Uden smil sagde hun til svigerfar: "Spar nu lidt på sovsen, så den kan slå til." Jeg så på far. Det havde mor aldrig povet at sige til ham. Og så i gæsters påhør. Det gæsteri var blot noget, der skulle overstås.

I efteråret 1938 meldte Elisabeth og jeg os ind i Søndermarkens Gymnastikforening, der havde gymnastiktimer i Nyboesgades skole, og derved blev vi to af Vejstrups elitegymnaster og trænede flittigt mindst to aftener om ugen. Vi var ikke ret mange på holdet, og Vejstrup, en ca. 40-årig mand, var ret kritisk. Det var ikke alle og enhver, han ville have på holdet, og det vidste vi godt, men vi fandt nåde for hans øjne.

Den tid, der nu fulgte, var en god tid. Elisabeth og jeg var sammen på arbejdspladsen og i meget af vor fritid. Var sammen til gymnastik og tit om søndagen, når Asger spillede fodbold. Så travede vi lange ture, tit alene sammen men også tit flere.

Omkring jul havde vi igen en kort arbejdsløshedperiode, og da faldt vi begge over, at vi var de sidste, der kom ind igen, og vi talte om, at det nok var fru Nielsens skyld. Vi havde indtrykket af, at hun havde set sig gal på os og vort venindeskab.

Fru Nielsen var en 35-årig dame med mørkt, farvet hår, og ikke videre ungdommelig. Jævnt almindeligt ansigt. Nogenlunde pæn figur. Der hviskedes om, at hun var forelsket i chefen - det var Elisabeth, der havde hørt det. Vi fandt ham også flot. Han lignede Jean Gabin, som vi begge var fascineret af, og hvis film vi helst skulle se. Jean Gabin sad for det meste i sit kontor, hvis hele side af glasvinduer vendte ud mod systuen, så han kunne se os allesammen. Jeg sad heldigvis med ryggen til ham.

Den dag, jeg blev antaget, havde jeg talt frit og ligefremt med ham. Jeg oplyste ham jo om, at jeg var 19 år - allerede en gammel pige, fandt jeg dengang. "Det er en skøn alder," sagde chefen og talte med mig om flere ting.

Da jeg først var antaget, vendte min generthed tilbage, og jeg så

aldrig på ham, hvis han gik forbi.

Elisabeth havde det job at strege de lange bukser af til opslag for ned. Det foregik på et loft, og chefen kom altid op og stod og talte med hende, når hun arbejdede med det, fortalte hun mig, og det havde fru Nielsen nok også bidt mærke i. Om der var noget imellem dem, chefen og fru Nielsen, ved jeg ikke. Jeg tror det ikke. Han var også gift, men derudover fandt vi, at de var et umage par.

Elisabeth, der ganske vist kunne snakke med chefen, som hun hele sit liv har kunnet tale med hvemsomhelst, var så afgjort heller ikke "ude på skrammer". Men i hvert fald var vi tildels lagt på is af fru Nielsen. Det kunne vi mærke mere og mere. Måske misundte hun os vor ungdom. Fru Eriksen sagde en dag, mens jeg var der, til mig og Elva: "Å, I unge piger, I ved slet ikke, hvilken rigdom I har med jeres ungdom." Og nu vil jeg give hende ret.

Nå, vi passede vort arbejde til punkt og prikke. Syede på livet løs og talte overhovedet ikke sammen i arbejdstimerne. Ved fyraftenstid kom fru Nielsen til alle tre hold og talte op, hvad hvert hold havde syet på en dag, og det kunne svinge fra 20-22 til 25-27 par om dagen, alt efter om det var drengbukser, billige eller dyre herrebukser med en eller to baglommer i eller ridebukser, som vi også ind imellem syede. Altså hver enkelt syerske syede i gennemsnit ca. 7-8 par om dagen.

Jeg tror nok, hver enkelt syerske følte det lidt beskæmmende, hvis holdet en dag lå lavest i bukseantal, og stolt, hvis samme hold lå højest. I dag kan jeg godt se, at det ville aldrig have gået i nutiden, men dengang var en arbejdsplads, arbejde, arbejde, og arbejde igen.

Ikke at jeg følte det belastende. Det var simpelt hen lykken at sidde der ved en symaskine og lade hænderne virke. For eksempel husker jeg, at jeg kun én gang, i den tid, jeg var der, gik på wc i arbejdstiden. (Jeg havde den dag menstruation). Vi arbejdede fra 8-12 og fra 13-17 hver dag, undtagen når vi fik den forhadte, selvbetalte frilørdag.

Om julen 1938 husker jeg kun, at jeg af Asger fik et komplet kaffestel i det mønster, jeg ville samle på. Det hed "Isolde", og jeg havde set det hos isenkræmmer Brincker på Vardevej. Det kostede 90 kr. og lignede "Hjertegræs", som Elisabeth samlede på. Lå også i samme prisklasse som "Hjertegræs". Jeg var dybt taknemlig for den fine gave. Næsten hele sin jule-100-kroneseddel ofrede han på mig.

Efter nytår begyndte gymnastikholdet at træne med opvisningsøvelserne. Vi lærte mange flotte, indviklede øvelser, som vi skulle til opvisninger med flere steder, blandt andet i Vingsted til opvisninger

til sportsstævner, og rundt om i omegnen. Jeg var efterhånden næsten mere sammen med Elisabeth end Asger, for før pinse kom vi i tanker om, at vi ville ud at ligge i telt sammen, men Elisabeth brød sig ikke så meget om Hvidbjerg med alt det sand. Hun kendte et sted, der var meget bedre, Gals Klint, lige over Lillebæltsbroen og så til højre ned ad en lang vej, og der lå så Gals Klint.

Det var en - efter de tider - nogenlunde stor lejrplads. Nu må vi jo ikke tænke på nutidens campingpladser, nej, Hvidbjerg og Gals Klint lignede hinanden. De eneste faciliteter var et par lokummer og en vandhane et sted. Og alle lå vi i et lille, hvidt spidstelt og havde en lejrprimus til madlavningen. Luftmadrassen var ikke opfundet dengang, men halm kunne gøre det som underlag, og såvidt jeg husker, havde vi ikke engang det på Gals Klint. Vi sov på den bare jord med et tæppe under os, og et over os.

Vi havde syet ens lysebrune duvetine shorts med lynlåslommer og baglommer, og vindjakker, der passede til, og småternede skjorter, jo, jo - vi var vel ikke syersker for ingenting.

Et par gange var Iris, Elisabeths søster, der var syerske i "Magasin du Nord" - byens dengang eksklusive forretning, hvor "de fine damer" handlede og fik syet - med os. Hun var 21 år, en meget yndig og omsværmet pige, der endnu ikke havde fundet "den rette". Ellers kørte vi alene. Havde vi "vor frilørdag", kørte vi allerede fredag aften, og havde så to hele dage, inden vi søndag aften kørte hjemad. Det kostede, som på Hvidbjerg, ikke noget at være campist på Gals Klint.

Det var hovedsagelig unge fra Fredericia og Middelfart, der holdt til ved Gals Klint. Et par gange gik vi til bal på Kongebrogården, et helt slæng. Det var festligt og kammeratligt det hele.

Var der noget, der trak ved Gals Klint? Nej, i hvert fald ikke fyre, vi sværmede med. Det hele var blot festligt og kammeratligt.

Jeg havde jo ring på, og et par stykker spurgte mig om, hvorfor jeg ikke var sammen med min kæreste? Ja, han havde jo sin fodbold.

Elisabeth sværmede heller ikke med nogen, hverken der eller i vor by. Hun havde tilbud nok, men ventede på "den rette". Af og til kunne hun sige til mig, at hun ville ønske, at hun snart traf en, hun rigtig brød sig om. Hun længtes efter en at holde af, men det skulle være "den rigtige".

Og hvad sagde Asger til min farten rundt med Elisabeth? Ak, han sagde såmænd ingenting. Han havde sin fodbold, der optog ham, naturligvis ikke hele sommeren, men langt hen på den. I august var han

med os en enkelt gang, den sidste gang, vi var på Gals Klint, men, det var nu ikke helt det samme, som når vi var alene, selv om Asger og Elisabeth kunne godt sammen.

Nej, Asger sagde ikke noget til mit venindeskab og komsammen med Elisabeth, men - - - til gengæld sagde hans fodboldkammerater noget til det. Til den årlige afslutningsfest blev der stiklet temmelig meget til mig, at det måtte *deres* piger skam ikke. Sådant føjtede rundt med veninder. Nej, de måtte pænt sidde hjemme og trille tommelfingre, når kæresten var ude at boltre sig på banen, og var det med overnatning udenbys, boltrede kæresten sig tit på anden vis lørdag aften.

Deres stiklerier tog jeg tildels let på, for min samvittighed var absolut god.

Ny arbejdsplads

Efter endnu en arbejdsløshedsperiode ved sommersæsonskift og en fru Nielsen, der bestemt ikke var sød mod hverken Elisabeth eller mig, fortalte jeg om det hele en dag ude hos mine svigerforældre.

Elisabeth kunne sagtens, for hun betalte ikke noget derhjemme for kost og logi. Der var i hendes hjem seks voksne børn, de to ældste gift og de næste fire betalte ikke noget derhjemme. Elisabeths far var tilskærer ved en af byens førende herreekviperingsforretninger. Han havde fast arbejde og en god løn, og det nød hele familien godt af. (Et årstid efter tog det en vending. Da skulle Elisabeth og Iris betale for kosten. Deres to brødre var rejst til København for at læse til ingeniører. Studierne skulle de selv tjene til. Elisabeth var dybt forarget over, at de nu skulle betale for kosten).

Men på nuværende tidspunkt kunne hun sagtens. Og jeg kunne ikke sagtens. Jeg sad på mit værelse og skulle klare mig selv for de 14 kr. - og intet i karensdagene, og nu vidste jeg, at det ville aldrig blive anderledes på den arbejdsplads. Elisabeth kunne også sagtens på en anden måde, idet hun kunne tage fru Nielsen anderledes end jeg. Jeg var psykisk lettere at knække, hvor Elisabeth var stærkere. Fru Nielsens kulde kunne Elisabeth møde med et smil til hende. Det kunne jeg ikke. Jeg tog mig det nær og krøb ind i mig selv over for hende. Ydermere var jeg kommet i arbejde et par dage efter Elisabeth denne gang. Nej, jeg var ikke stærk nok til dette, og kunne økonomisk hel-

ler ikke blive ved.

Som sagt fortalte jeg om det ude hos mine svigerforældre, i første omgang det, de vidste, om sæsonarbejdsløsheden og frilørdagene uden løn. I næste omgang om fru Nielsen. Per hørte på det. Han sagde: "Jamen, tag du så og kom om til Petersen og Albeck," hvor han var på kontoret.

Enden på det blev, at jeg dagen efter skulle gå ind til chefen og sige, at hvis jeg ikke kunne blive lovet fast arbejde, så havde jeg noget andet. Dagen efter gik jeg ind til Jean Gabin. Pr. instinkt vidste jeg, at han kunne lide mig, selv om vi aldrig havde talt et ord sammen siden den første dag. Jeg passede mit arbejde, havde flair for det, lavede pænt arbejde og var hurtig. Og havde det ikke været for, at fru Nielsen havde set sig gal på Elisabeth og mig, havde alt været i den skønneste orden.

Og chefen måtte da vide, at hun ikke kunne lide os, men hvad gav hun som grund? Arbejdsmæssigt og menneskeligt set kunne hun ikke ramme os, men hvordan så? Var der alligevel lidt om snakken med dem - det som Elisabeth havde hørt, siden fru Nielsen havde den magt over ham? Var det ren og skær jalousi, fordi vi med vor ungdom havde alt det, fru Nielsen ikke længere havde? Ja, hvad ved jeg?

Chefen viste tydeligt, at han var meget ked af at komme af med mig, men helt fast arbejde nølede han længe med. Vor samtale tog lang tid. Jeg kunne se, at han flere gange var ved at give sig. Jeg holdt på mit, men han turde ikke for fru Nielsen.

Dagen efter min samtale med chefen begyndte jeg hos Petersen og Albeck. I guder, for en forandring. Jeg græd den aften, jeg kom fra arbejde. Senere tænkte jeg: Hvorfor sendte du ikke bud, at du var syg og prøvede dette her bare en dag? Det havde været nok.

Jeg savnede min buksefabrik, min symaskine, mine kammerater, Elisabeth, det hele, selv fru Nielsen kunne jeg have forsonet mig med, hvis jeg havde vidst, hvad arbejde og forhold jeg kom til i stedet for hos Petersen og Albeck.

Var forholdene hos Petersen og Albeck - eller "filialen", som den kaldtes i daglig tale, da så slemme? Både ja og nej, set på længere sigt. Men for mig, der kom fra systuen hos Viggo Pedersen med de kultiverede syersker, samt min symaskine, var de slemme, og de skulle blive værre.

Den første dag stod vi alle og sorterede nye klude, der skulle gå i forskellige dybe kasser, med stofkvalitet og lyse og mørke farver. Fabrikken var nylig startet med sortering af gamle og nye klude, og vi

var, den dag jeg begyndte, i alt 6 kvinder. Vi var dus. Det gjorde nu ikke noget.

Der var Stine, der var ca. 40 år og havde 4 børn. Hun var flink og snaksom. En konetype. Hun lignede en rengøringskone. (Ikke for at degradere, jeg skriver sådan, men for at beskrive). Så var der Ellen, der havde arbejdet på et par fabrikker, sidst hos Vorning og Petersen, en sæbefabrik i Tønnesgade. Hun var 19 år og en forfinet type med mørke slangekrøller og store øjne, en type, der slet ikke passede på den arbejdsplads, og i det miljø.

Rosa var gift med en skomager, der tit var arbejdsløs og ville have eget værksted. Hun var lys og blond og slank, 22 år. Hun snakkede meget, men var flink nok.

Og så var der Mary, der var 55 år, en bred, tæt kone. Hun stod i strik, gamle, uldne klude. Hun havde været der længst, vistnok i flere år, og var såmænd meget flink.

Carla boede i Strandgade, hendes lejlighed lå skråt over for mit værelse. Jeg kunne se hendes stuevindue fra min kvist. Hun var 33 år, med mørkt, naturkrøllet, næsten sort hår. Hun havde noget sigøjneragtigt over sig. Var upålidelig. Ingen af os stolede rigtig på hende, og vi var alle bange for hende.

Else var 30 år, havde været gift; var nu skilt og kom fra Nordjylland. Hun boede i en gade i nærheden af mig til at begynde med. Hun var mørk og livfuld, fuld af skæg, men ikke særlig flittig, rent ud sagt doven. Hun havde en søn på 10 år.

Vor leder - han hed Anderson - var svensker, og han var en ca. 45-50-årig mand. Tyndt, lyst hår, bleg hud med slappe træk. Spinkel skikkelse. Nervøs og nervebetonet fremtræden. Han havde dårlig mave og var kuldkær. Hvem der havde døbt ham til at hedde "Fatter" ved jeg ikke - det var vist Stine - han hed det, da jeg begyndte. Carla stod tit inde hos "Fatter", der havde til huse i et lille glasbur i det største af fabrikslokalerne, der på det tidspunkt ikke rigtig var i brug. Hvad de talte om, fik vi andre aldrig at vide. Der skulle antages endnu flere sådan hen ad vejen.

Bygningen lå i Skovgade og var i 3 etager. I kælderen fungerede nogle af mændene med jern og hvad ved jeg? Ude i gården lå dynger både her og der. Store baller og sække med klude fyldte også godt og kom ustandselig her og der fra.

Da jeg dagen efter kom på arbejde var der ligesom lidt stille omkring mig, men de var flinke nok. Da jeg kom fra arbejde den dag, fortalte Per mig, at Anderson havde haft fat i ham, at han af pigerne var

blevet spurgt, om de nu skulle have spioner imellem sig. Hvem der havde sladret om, at Per var min svoger, ved jeg ikke. Nå, Per svarede, at jeg var vel lige så nær til jobbet som andre, og det, at han til Anderson ikke havde nævnt vort familieskab, var fordi han anså det for at være uden betydning.

Nå, forholdet mellem pigerne og mig var godt nok. De opdagede jo hurtigt, at jeg ikke løb med sladder og var vant til fabriksliv. I hvert fald var det arbejde fast arbejde. Med garanti, sagde Per. Jeg fik i løn 34 kr. om ugen, 2 kr. mindre end på buksefabrikken, og efterhånden smudstillæg og fri kitler, som vi selv skulle vaske. Da jeg ca. 4 1/2 år efter holdt op på den arbejdsplads var lønnen 41-43 kr. om ugen, så det gik langsomt med lønforbedringer dengang.

Mere om fabrikken senere.

Krig og kærlighed

Det var urolige tider, der omgav landet her i sommeren 1939. Folk - især de ældre og klogere - rystede på hovedet og snakkede om, at vi undgik nok ikke en krig. Hitler havde besat Østrig i 1938 og i 1939 var det Tjekkoslovakiets tur.

1-9-1939 rykkede tyske tropper ind i Polen, og to dage efter erklærede England og Frankrig Tyskland krig, og dermed startede anden verdenskrig.

Lørdag den 2-9 klokken halvtotte om morgenen stod to politibetjente uden for mine svigerforældres hus. Asger og Per skulle indkaldes til sikringsstyrkerne med det samme. (Robert fik samme besked).

I en fart kørte Asger og Per hen i byen og købte sorte sko, for det skulle de bruge til uniformen, og de ejede ikke sorte sko.

Klokken halvtto var Asger på Staldgården i Kolding, hvor han skulle stille. Staldgården var de gamle udbygninger til Koldinghus, hvor de fik deres udrustning, men det hele var sket så hurtigt, intet var i orden til at modtage soldaterne. Om natten lå de hist og her op ad trappegange og sov, og hvor de ellers kunne finde en plads. De fik ikke mad før om mandagen, hvor der kom mere orden i systemet. Hvem der indtil da ikke havde råd til at købe sig et måltid mad, måtte leve af kaffe, som de selv betalte. Asger var en af dem.

Men om mandagen var han heldig. En af officererne kom og spurgte, om nogen kunne skrive på maskine. Asger var hurtig og fik

dermed en loppetjans, men hans kammerater var også mest håndværkere eller arbejdere. Han sad på det forholdsvis lune kontor og rejste desuden senere, da det hele var kommet i orden, rundt med regnskabsføreren, når de var på øvelse. Sammen medbragte de pengekasen til betaling af officersforplejningen. Kassen var ganske vist tom. Pengene havde officeren i lommen, men kassen skulle med alligevel.

Officererne spiste på kro, gule ærter med flæsk. Soldaterne stod uden for krovinduet, ret og op ned og spiste rugbrød. Hver fik udleveret et halvt rugbrød og margarine, et stykke ost, og ikke andet. End ikke en kniv til at skære rugbrødet med fik de.

Alt dette foregik i Lindved, hvor soldaterne gik tiggergang til omegnens beboere, der heller ikke havde for meget, men en tår kaffe og en melmad blev det dog til. Det var i januar 1940. Det var hundekoldt med sne, der fæg om ørerne på dem.

Om natten blev Asger og en 4-5 andre af soldaterne indkvarteret i en lade. Der var også hundekoldt, så de tog noget halm og lagde sig i svinestien ved siden af grisesoen, oven på halmen. Så holdt de varmen.

Det, jeg selv husker fra lige den første tid er, at jeg en månedstid efter indkaldelsen besøgte Asger i Kolding. På et vist tidspunkt sad vi alene på en bænk, og det var halvmørkt. Asger havde mistet sit gode humør. Han sagde flere gange: "Hvorfor skal det gå ud over os?" Om det var Hitlers dispositioner, han mente, ved jeg ikke. Humøret fik han dog igen.

Sin fodbold passede han også. Han var jo fast på holdet. Somme tider stak han af. Han skulle godt nok være der om søndagen, havde ganske vist fri, men skulle være der alligevel - i beredskab - men stak som sagt af, spillede kampen, og så kørte han derned igen, betalt af VB.

Soldaterlønnen rakte jo ikke langt. 75 Øre om dagen fik de. Ja, det er rigtigt. 75 Øre om dagen. Og sko og undertøj og sokker skulle de selv holde sig med. Og selv sørge for vask af tøjet. Engang, hvor han ikke havde været hjemme længe og manglede tøjet, kogte han sokker og undertøj sammen, og det blev jo derefter.

Eftertiden tror nok, det er løgn med de forhold, men det er ikke løgn. Det eneste, Asger fik betalt, var sin livsforsikringspræmie.

En dag fik Asger ti kroner af general Ramm, fordi han havde dublikeret 500 stk. forberedelser til sprængning af alle broer i Jylland. (I tilfælde af invasion).

Hans blev indkaldt samtidig med Asger. Han og Elly gik ellers i giftetanker inden for den nærmeste fremtid. Skyndsomt besluttede de sig for bryllup lidt før og blev gift den 9 november. Det betød, at Elly blev forsørget, og deres faste udgifter blev betalt på huset på Lundevej, som de havde købt af far. Elly beholdt dog sit arbejde en kort tid, grundet juletravlheden, og blev så fyret. Det var praksis der i firmaet, at når en af pigerne blev gift, så blev hun fyret. Hun måtte ikke gå og tage arbejdet op for de ugifte. En pige giftede sig, og så skulle hun forsørges.

Der var ikke noget med lang, hvid kjole med brudeslør til Elly. De penge kunne godt spares, mente hun. Hun var i en mørk nederdel med tilhørende bolero og hvid bluse med lange ærmer. Røde roser til sin brudebuket. Hans var i mørkt tøj. De var et lykkeligt brudepar; Elly så yndig ud, og Hans så flot ud. Frits, der var rekrut i Odense, reddede sig en ekstra orlov.

Senere måtte Hans og Elly høre lidt for det bryllup af arbejdskammerater. "Ordentlige" folk udnyttede dengang ikke samfundet, og er der noget, Hans *ikke* er, så er det i hvert fald en samfundssnylter.

Vi piger, Elisabeth, Iris, og hvem flere husker jeg ikke, oprettede en strikkeklub om efteråret. Elly blev også medlem. Sammen splejse vi til en bryllupsgave til brudeparret. Vi købte en H.C. Andersen figur i keramik. H.C. Andersen sidder på en stol med en bog i skødet, og hans lange frakkeskøder når ned til gulvet. En smuk figur.

Vi fra strikkeklubben blev inviteret op til huset på Lundevej, og kors for en forandring. I stuen havde Hans og Elly udskiftet kakkellovnen med en hjørnekamin. Den kombinerede stue med ottomanen, dækketøjsskabet og spisebordet med stolene, og en lænestol, hyggede gevaldigt, og der var varmt og rart at være der.

I soveværelset stod dobbeltsengen med tilsvarende skab, og toltmøblet med det slebne spejl. Jo, de havde det hyggeligt.

Elisabeth og jeg gik hjem derfra arm i arm. Der var stille frost i luften, og himlen var stjerneklar. Vi var begge grebet af den nygift-hjem-stemning, der griber alle unge piger, der længes efter at få deres eget. Elisabeth havde omsider truffet "den eneste ene", Niels Peter, søn af en bagermester Hansen. De var meget forelskede i hinanden.

Det betød dog ikke en afslutning på vort venindskab, men det var slut med vore Gals Klint ture og sommerferie sammen. Vi travede dog stadig om søndagen, når Niels Peter, der var svend hos sin far, sov. Bagerforretningerne holdt dengang åbne alle ugens 7 dage.

Elisabeth holdt også stadig gymnastikken vedlige, men ellers var

det Niels Peter, der optog Elisabeths fritid, og hende, der optog hans fritid. Jo, de var meget lykkelige, og jeg undte dem det.

Det efterår købte jeg en ny vinterfrakke. En ulden, brun i mellemklassepris. Den kostede 75 kr.

Min pels havde jeg solgt. Elisabeth og Iris havde fundet et sted i Tønnesgade, hvor en dame i en butik købte brugt tøj. Når de var trætte af deres tøj, solgte de det for en slik. Min pels var gået i stykker et sted omme på ryggen, og jeg forstod ikke dengang at reparere skind. Desuden var jeg træt af at gå med den. Pels var alligevel ikke rigtig mig. Jeg følte mig ligesom for fin i den. En fabriks pige og pels harmonerede ikke rigtig sammen. Ikke dengang. Og ikke i en by som Vejle.

En sommerdag tog jeg pelsen med om i forretningen. Damens ansigt lyste op af iver. Om hvor meget jeg skulle have for den? Jeg viste hende hullet. "Jamen det gjorde skam ikke noget." Jeg forsøgte: "50 kr?" "Ja", det ville hun godt give for den. Vi handlede og jeg sagde uden sorg farvel til den. Syntes oven i købet ikke, det var så dårlig en handel. Men det var det jo nok alligevel. Halvanden vinter havde jeg haft den, aller højst, og ikke brugt den ret meget.

Det år til jul fik jeg to fade til mit spisestel i julegave af mine svigerforældre. En smuk gave. Jeg var meget rørt over det.

Asger stjal sig til at komme hjem juleaften. Han skulle være i Kolding igen inden midnat.

Den vinter kom min svigerfar også en dag til mit værelse med en sæk briketter til min forslugne kakkelovn, og jeg takkede ham varmt.

Jeg skriver så lidt om mor og far nu, men det betyder ikke, at vi ikke havde kontakt med hinanden. Sådan ca. et par gange om ugen var jeg hjemme og se til dem. De boede jo stadigvæk på "Godset" og sled i det, for at det kunne løbe rundt. Frits, der boede hjemme og betalte for kost og logi, var inde som soldat, og Svend, der altid har været dygtig med jord, var fyldt 13 år. Han var dem til stor hjælp i mark og med kreaturerne.

Det var ikke fars mening, at de vedblivende skulle blive boende i det gamle stuehus. Kunne han bygge hus på Lundevej, kunne han vel også gøre det her på "Godset". Han begyndte også på det, gravede grunden ud et stykke bag ved det gamle stuehus, længere inde på deres jord. Han støbte grunden. Der skulle være kælder under huset, og han var nået op med byggeriet næsten i den højde, kælderen skulle være, men så kom krigen og satte en stopper for det hele.

Han kunne ikke få materialer, måtte stoppe med det hele, og da

krigen var forbi, gik der endnu nogle år, før alt var i den gamle gænge igen. Materialeangel, blandt andet, gjorde sig gældende mange år frem i tiden efter at krigen var sluttet, og da var far forlængst blevet alt for gammel til at fuldføre det påbegyndte byggeri. Det lå efterhånden bare og forfaldt. Far tog sig det meget nær, da han dengang blev nægtet at bygge videre. De havde jo næsten ingen plads i det gamle hus. Bedstemor skulle være der og bo i den lille stue. Nej, det var ikke nemt. Men der var jo ikke noget at gøre.

25. Februar kom Asger hjem fra soldatertjenesten i Kolding, og livet begyndte at gå i sin gamle gænge igen. Han begyndte igen hos brødrene Abrahamsen til sine 200 kr. om måneden, og jeg arbejdede stadig hos Petersen og Albeck og boede i mit lille, hyggelige hummer i Søgade hos den søde fru Laursen. Hun var så sød imod mig. Flere gange, når hun havde kogt suppe, inviterede hun på en tallerkenfuld. Hun var måske klar over, at jeg ikke brugte ret mange penge til mad, især i mine arbejdsløshedsperioder.

Oppe i mit lille køkken vaskede jeg også selv mit tøj og hængte det til tørre på loftet, selv ved sommertid. En dag sagde fru Laursen til mig, hvorfor jeg ikke hængte det ud i gården i det gode vejr. Det gjorde jeg så, men var af en eller anden grund generet over det. Jeg var i det hele taget generet over alt for meget.

Laursens havde to børn, Arne, der var 4 år, da jeg flyttede ind, og Inge, der var 7. Arne var en kær, tillidsfuld dreng, der sommetider besøgte mig. En dag spurgte han: "Sover Asger der?" idet han pegede på min seng. Jeg blev helt perpleks og sagde nej. Bagefter tænkte jeg: Hvad mon de siger om mig her i huset? Naturligvis vidste de alle, at Asger besøgte mig, og sommetider faldt vi i søvn, for vi lå næsten altid oven på sengen, når vi lå og snakkede, arm og arm. - Og sommetider lavede vi selvfølgelig også noget andet, men aldrig en nat overnattede han hos mig. Hold da fast - det turde han ikke for sin mor, og desuden ville jeg da heller ikke tillade det for min egen skyld. En pæn pige lod skam ikke kæresten overnatte hos sig, og jeg var en pæn pige.

Da han var kommet hjem fra soldatertjenesten, begyndte jeg forsigtigt at snakke om, om vi dog ikke snart skulle giftes? Jeg var 21 år, og han 24 1/2, og vi havde gået og set på hinanden i snart 5 år.

Da Elly og Hans giftede sig, spurgte jeg ham, om vi dog ikke kunne gøre ligesådan. Nej, ikke tale om - han skulle skam ikke udnytte samfundet på dén måde. Så snakkede vi ikke mere om det, men jeg var efterhånden ved at blive godt træet af det hele. Hvad førte det til,

det her? Vore jævnaldrende blev gift, men vi... Tit, når han havde lovet at komme og besøge mig om aftenen, blev han bare borte. Så var han faldet i søvn derhjemme på køkkengulvet, uden at tænke på mig, der ventede, og uden at hans mor, der også vidste, at jeg ventede, vækkede ham. Nej, han blev bare væk, og det skete tit, at jeg kunne sidde der på værelset med min skuffelse, al den tid jeg boede der. Og min arrigskab, der fik mig til at tude.

En dag allierede jeg mig med Elisabeth, som jeg betroede mig til. En lørdag aften, han skulle komme, var jeg der ikke. Jeg besøgte i stedet for Elisabeth. (Det var inden Niels Peters tid). Vi fandt på, at jeg skulle bilde ham ind, at nogle mandlige bekendte fra vor sommerferie, hvor Ida brevvekslede med den ene, besøgte Vejle, og så var vi gået i Møllen med dem. (Det grinede vi godt af sammen).

Asger troede på mig og blev meget ophidset. Hvordan jeg dog kunne komme i tanker om det? - Ja, så tit som jeg sad her og gloede til nar, gav jeg igen. Han blev ret betænkelig over min genhandling. (Desværre fortalte jeg ham senere på aftenen, at det var en løgn, vi havde fundet på).

Jeg havde sat min næse op efter at blive gift til påsken det år, men jeg fik en lang næse. Det blev ikke til noget.

I min skuffelse gik jeg op til H.P. Jensen og købte mig en chik, mørkeblå forårsfrakke til 98 kr, og det var i den dyre klasse. Iris med den gode smag sagde, at det var det mest chikke, jeg nogensinde havde haft. Jeg købte også en lille baret til, og oven i det hele en grøn hængeplante til 3,85. Den hængte jeg på væggen henne ved mit kvistvindue og kan se den for mig endnu.

Undertiden tænkte jeg også på at bryde den forlovelse. Vi passede jo overhovedet ikke sammen. Han var kold, og jeg var varm.

Psykisk? Ja, han havde et godt humør, men var overfladisk. Den varme, dybe samhørighed, som jeg syntes burde være imellem os, var der slet ikke. Varme, gode samtaler om os selv og vore ønsker for vor fremtid - det var bare ikke ham. Snakke udstyr, se på møbler, kigge i avisen efter lejligheder, vide, hvad vi ville med vor fremtid - det var heller ikke ham. Han lod det bare glide deruda', som det ville.

Men jeg turde ikke bryde den forlovelse. For hvad så? Så længe, som vi var kommet sammen. Hvad ville de allesammen sige? Og jeg arbejdede, hvor Per var ansat. Hvad ville de sige på arbejdspladsen?

Sommetider tænkte jeg på at rejse fra det hele og over til Bodit og finde mig noget der. Men også det var jeg bange for. Jeg var en bange, skuffet mus, der alligevel ikke turde bryde alle broer bag mig - som jeg havde mest lyst til.

Og så var der jo også det: Vi stod jo i forhold til hinanden, og med den gammeldags indstilling, jeg havde, så syntes jeg også, at når vi kendte hinanden så intimt, - ja så burde jeg gifte mig med ham.

Bryllupsforberedelser

9. April kom tyskerne som en tyv om natten - troede de fleste vel. Asger vidste bedre. Senere sagde han, at de i Kolding inden hjemsendelsen diskuterede det med kaptajnerne, som udmærket vidste, hvad der skulle ske - men alligevel blev de hjemsendt.

Jeg husker den dag tydeligt. Det var en dag i forårets tegn. Solen skinnede, og i frokostpausen fra 8.30 til 9 gik vi alle ud i gården ved Petersen og Albeck. Vi så op mod himlen, hvor de tyske flyvere fløj den ene efter den anden, og på de tyske tanks, der rullede gennem garderne. Hen på dagen kom der meddelelse om, at alle skulle have mørklægningsgardiner for vinduerne, og der blev run på forretningerne efter sort rullegardinspapir. Om aftenen hjalp Asger mig med at mørklægge mine vinduer.

En dag lod Asger skinne igennem, at vore møbler til vort hjem ville han få af sine forældre, fordi han havde afleveret sine penge derhjemme - og det var dog et tegn på giftermål. (Jeg tænker, svigerfar har sagt det til ham).

En dag noget senere var vi ude hos mine svigerforældre. Pludselig siger svigerfar til mig med et lunt smil: "Nå, Dagny, vil du snart giftes?" Jeg rødmede og sagde ikke noget. Men det gjorde svigermor. Hun sagde - lidt bange: "Ja, nu skal krigen da først være forbi." Tit har jeg tænkt: Var det Asgers penge, hun ikke ville af med? Eller var det mig, han ikke skulle have? Nej, det var ganske bestemt pengene, for meget havde dog bedret sig. Ja, hvad ved jeg?

Svigerfar sagde: "Nå, den krig kan jo godt trække længe ud."

En dag sagde Asger: "På søndag tager vi ned til onkel Peter i Viuf og ser på møbler". Hans onkel var møbelsnedker der. Det var først i maj. Jeg havde min blå frakke på den dag, og det øsede ned. Hans onkel var en munter, lille mand, og tanten en bekymret, tyk kvinde.

Vi så på tegninger og bestemte os for blankpoleret, mørk birk. Dobbeltseng med trefløjet skab og taburetter, natborde og toiletbord

med slebet spejl. Møblerne kostede 700 kr. med spiralbunde, de høje, der knirkede, når man vendte sig i sengen. Dem brugte alle. Guldbundene og springmadrasserne var ikke opfundet dengang.

Ikke ret lang tid efter var møblerne færdige; svigerfar hentede dem, og de blev stillet derhjemme i Svendsgade i det rum på loftet, der senere skulle blive køkken. Svigerfar sagde: "Ja, nu skal vi lige have dem betalt."

En dag sagde han: "Nå, nu er soveværelset betalt." Asger sagde: "Nå, så må vi vel hellere tage til Viuf og se på stuemøbler." "Vil I også have dem i Viuf?" spurgte svigerfar. "Ja," sagde Asger "det kan vi lige så godt." (Per, som betalte 50 kr. om måneden derhjemme, havde sammen med Susanne købt møbler hos Hass i Grønnegade, byens fineste forretning. En renæssance spisestue, to læderstole og en lille tomandssofa, som han betalte af på. Pris 4000 kr.)

En dag vel et årstid før, da jeg var alene med svigerfar i køkkenet, sagde han til mig, at Per afleverede ikke sine penge derhjemme som Asger. Han betalte for kost og logi, og disponerede derefter selv over resten af sine penge. Svigerfar lod skinne igennem, at han bifaldt Pers holdning til sin løn.

Jeg kommenterede ikke svigerfars oplysning og synspunkt, for hvad skulle jeg sige? Svigermor havde jo også i den henseende skovlen under både Asger og mig!

Vi tog til Viuf og så på stuemøbler. På tegninger. Papir er taknemligt. Da jeg fik dem, græd jeg af skuffelse. Sådant havde jeg slet ikke tænkt mig dem. Solide, men ufikse. En ottoman med et lille firkanteret sofabord til. Et dækketøjsskab i egetræ, klodset, solidt og gammeldags. Bord, 6 stole og en lænestol.

Onkel Peter sagde: "I må nok hellere få dem polstret hos Skøde på Vesterbrogade. Han gør det godt og billigt." Det var et dårligt råd. Efter halvandet års forløb var den grønne uopskårne Mekka temmelig slidt på grund af dårlig polstring. Stuen kostede i alt 1200 kr. En ret pæn pris, vi let kunne have fået noget fikst til i forretningerne.

Det var møblerne, men der var lang vej igen. Vi skulle også have noget at bo i. Jeg så i avisen, men Asger ville ikke med ud at se på lejlighed. Hvorfor ville han i grunden have møblerne? De kunne jo da ikke bare stå og samle støv i Svendsgade og Viuf.

En dag så jeg i avisen, at en treværelses på Grejsdalsvej var ledig. Jeg cyklede hen og så på den, men hvad skulle vi med en treværelses? Den var også for dyr for os. 74 kr. om måneden.

Måske Ejnar ville flytte og have det ene værelse? Jeg snakkede

med Asger, som så lejligheden. Jeg snakkede med Ejnar, som havde et dejligt, stort værelse med centralvarme i Foldegade. Han nølede lidt og sagde så ja - og hvor var det synd. Han havde det jo meget bedre i det rare værelse, han havde. I soveværelset i den treværelses, som han skulle have, var der ikke varme. Der var kun en stor kakkelovn i stuen.

Nå, det gik som det gik. Vi underskrev kontrakten, og brylluppet blev bestemt til den 12-10-1940.

Da vi havde fået lejlighed gik jeg op i Torvegade til H.P. Steffensen og så på madrasser, dyner, grønne halvdunsdyner a 39,85, og hovedpuder og rulle madrasser a 19,85, gardinstof, sengetæppestof og skråpuder. Det var i sidste øjeblik. Varerne var ved at forsvinde fra hylderne. De, der havde råd, hamstrede, og forretningerne var ikke selv for kønne. De gode varer "reserveredes" til de bedrestillede og kendte kunder.

Til soveværelsesgardiner købte jeg noget fint, tyndt grønblomstret molstof, og mørkegrønt satinstof til sengetæppe. Til stuen købte jeg lysblomstret gardinstof og til Ejnars værelse ensfarvet. Priserne på alle indkøb husker jeg ikke, men jeg havde pengene. Jeg havde jo godt, fast arbejde nu, og det kunne mærkes.

En 14 dages tid før brylluppet ville svigermor med om at tage lejligheden i øjesyn. Vi trådte ind ad døren, og da kom hendes arrigskab over brylluppet rigtig til syne igen. - Enten det nu var over Asgers penge - eller mig. Jeg hørte igen hendes: "Guderne i himlen, ja, jeg tænkte jo nok, det var sådan noget, du havde fået fat på." Og så gik hun rundt og kritiserede det hele sønder og sammen. Det dejlige, store firkantede spisekøkken med komfur og mine gasapparater oven på. Det aflange badeværelse med gasbruseren. Den alt for lange entre. Den lille stue og soveværelset, der lå i flugt med hinanden, og det store soveværelse, der skulle være Ejnars. Intet fandt nåde for hendes øjne.

Jeg blev mere og mere ulykkelig. Til sidst sagde jeg helt ude af mig selv: "Jamen, vi kan da også godt vente med brylluppet, og så se, om vi kan finde noget andet. Det er vel ikke for sent endnu at aflyse det?"

Så faldt hun ned. Nu havde hun fået luft for sin arrigskab, tænker jeg. "Nej," vrissede hun. "Nu er det jo bestemt, og så må det hellere være." Dermed gik hun.

Å, som hun dog ødelagde mig.

Jeg var temmelig meget i tvivl. Skulle jeg være hvid brud med slør

og alt det? Jeg havde dårligt råd. Udstyret havde taget næsten alle mine penge. Jeg snakkede med Elisabeth om det. "Hvis jeg nu køber kjolen efter brylluppet og farver den sort, og betaler 50 kr. for den, - så har jeg en pæn selskabskjole," sagde Elisabeth. 50 kr. var stoffets pris. "Har du så ikke råd?" Jo, så havde jeg råd. Gudrun, en af mine arbejdskammerater, der var udlært som syerske hos en af byens fineste dameskrædderinder, Katrine Christensen, ville sy kjolen for 15 kr. med pyntning af slør og det hele. Myrter skulle der efter datidens skik syes i sløret. (Tegnet på uskyld). Mor havde en stor myrte i sin vindueskarm.

Der var blot det, en brudekjole skulle i de tider helst have et langt ærme, og Elisabeth ville have et kort ærme i kjolen. Nå, skidt, vi blev enige om et kort ærme, næsten til albuen.

Min bryllupsdag

Jeg havde sovet i Søgade for sidste gang, og om morgenen sagde jeg farvel og tak for den tid til min søde værtinde og hele familien. Derefter kørte jeg om på Grejsdalsvej til mit fremtidige hjem, hvor møblerne var sat på plads, og gardinerne, jeg selv havde syet, hængt op. Det hele stod parat til at modtage brudeparret. Efter at have ordnet lidt forskelligt tog jeg brusebad i badeværelset. Tiden var løbet fra mig, så jeg nåede ikke at tørre gulvet efter mig.

Jeg tog min cykel, og nu var det om at komme hurtigt op til Elly på Lundevej, hvor jeg skulle klædes på til brylluppet. Min hvide kjole og sløret hang der, sko, undertøjet og det hele. Jeg var deroppe ved halvet - et tiden. Jeg var drivvåd, da jeg kom. Mit hår var vådt. Det øsregnede. "Guld i brudens skød", betyder det, når det regner på pigens bryllupsdag. Det kom ikke til at passe på mig. Det guld, jeg fik, måtte jeg selv tjene til.

Jeg krøllede mit hår med hjælp af Elly. Vi havde krøllejernet, der skulle varmes over primussen, og tilpasses, så det var passende varmt, - og ikke for varmt. Det gjorde vi ved at prøve det af på gråt wc papir og sætte det op i nærheden af munden. Gassen var endnu ikke indlagt i Hover kommune.

Mit hår kom til at sidde ganske pænt, med krøller i panden, som det var moderne, og som det klædte mig. Jeg var påklædt til tiden, og i de bestilte biler kørte jeg sammen med Elly og Hans, mor, far, Svend

og Frits til Hover kirke, hvor Asger og jeg skulle vies. Hele familien sad på deres pladser, da jeg ved fars arm gik op til alteret.

Jeg lagde mærke til, da vi knælede, at Asgers knæ rystede, og tænkte: Er han da så bevæget. Det var han nu ikke. Han kunne blot ikke tåle at ligge på knæ.

Efter brylluppet kom lærer Lauridsen, der var organist i kirken, hen og lykønskede mig, idet han sagde: "Jeg spillede til din konfirmation, Dagny, og nu har jeg også spillet til dit bryllup."

Efter at familien havde lykønsket os, kørte vi til fotografen i Torvegade, og der blev det lykkelige brudepar forevigt sammen - som man skriver - og jeg alene. Den kvindelige fotograf draperede sløret, så det dækkede min arm med kjolen med det korte ærme. Det så man jo aldrig i brudekjoler.

Mit brudebillede i legemsstørrelse i sort, smal ramme, i størrelse ca. 30 gange 50, udstillede fotografen. Det hang der næsten et år.

En dag stod jeg og så på det. To kvinder stod også og så på det. "Hvem mon det er?" sagde den ene til den anden. Jeg købte det for 18 kr. med ramme og det hele.

Vi kørte hjem til gaverne og festen. Af mine svigerforældre og svigerfamilien fik vi et gulvtæppe; heluldent vendetæppe i brunt og beige - mønstret var egetræer - og størrelsen var 2 1/2 gange 3 1/2 meter. Det var købt direkte fra Grejsdalens Tæppefabrik, igennem en forbindelse, Per kendte. Jeg var med svigermor ude at vælge det. Det kostede 250 kr. - direkte fra fabrikken - og eftertiden vil vide, hvor dyre alle forbrugsgoder var, når jeg nævner prisen, de 250 kr., og til sammenligning Asgers løn på 200 kr. om måneden. Det vil sige: Hvis en mand i dag før skat får ca. 12.000 i løn om måneden, hvad vel i 1988 er lavtløn - eller deromkring - så skulle han i dag bruge hele den løn plus endnu mere for et tæppe til stuen.

Brylluppet og gaverne husker jeg ikke så meget om, dog husker jeg, at vi af familien Laursen fik en smuk, lyseblå Vejledug, med byens vartegn, Møllen, indvævet i midten. En fin gave.

Af fru Eriksen, som jeg stadig havde lidt kontakt med, fik vi en lille, fin krystalskål. Den er desværre gået i stykker sådan hen ad vejen. Mange af vore bryllupsgaver har vi endnu, så dem husker jeg også.

Af VB fik vi en fodboldspiller i sølv, med indgravering. Af fodboldholdet fik vi en stor, tretårnet grødske. En mindre i tretårnet og to syltetøjsskeer fik vi også. Jeg samlede selv på tretårnet i teskeer. Mønstret hed Orkidé. De kostede i begyndelsen 2,85 pr. styk. Senere steg de til 3,85. Mine gaffer og spiseskeer var i Atla sølv til 3,85 pr. styk

i begyndelsen. Jeg havde ikke ret mange, da vi blev gift, og har dem ikke komplet endnu - men nu kan det være lige meget.

Af Elisabeth fik vi en broderet, brun fløjssofapude, og af Iris 6 vinglas. Af gamle bedste to sølvspiseskeer fra 1874.

Efter brylluppet havde vi alle givnerne til eftergilde, der dengang bestod af en kop kaffe med flere slags brød. Jeg husker ikke, om det var skik med en enkelt øl og sodavand bagefter.

Ved bryllupsmiddagen holdt svigerfar tale, og da blev jeg jo, som skrevet før, indviet til "rigtig" svigerdatter i familien, og fik højtideligt lov til at sige du til både ham og svigermor, som jeg indtil dette øjeblik havde tituleret med hr. og fru Jensen, samt sagt "De" til. Det skulle jeg. Asger havde fra begyndelsen sagt du og svigerfar og svigermor til mine forældre.

Ja, der var afstand mellem generationerne dengang. Da Elisabeth var blevet gift, og Lars var ca. 1 år, var jeg en dag med hende inde i baglokalet til hendes svigerforældres bagerforretning, og oplevede der, at Elisabeths svigermor sagde "De" til Elisabeth. Svigermoderen var en stilig, meget reserveret dame, der stod i bagerforretningen.

Gift

Nå, nu hed jeg fru Jensen. Med møje og besvær havde jeg af "Fatter" fået fri fredag før mit bryllup og mandag efter og tirsdag begyndte jeg så igen i kludene hos Petersen og Albeck.

- Og tak for opmærksomheden og alt det der, og wienerbrød til arbejdskammeraterne.

Ikke ret lang tid efter oplevede jeg, hvad brødnid var. Carla sagde bidende ond - ikke sådan direkte henvendt til mig, som stod ved siden af hende, men ud i luften, på et tidspunkt, hvor alle de andre piger også var der, at: "Det skulle forbydes, at en kone arbejdede, når hun var blevet gift med en mand, der havde fast arbejde." Jeg tog - lidt forsagt - til genmæle og sagde, at vi nærmest måtte vende og dreje hver øre. Og det var ikke engang løgn.

Ak, ja, - - fast arbejde, det var godt nok. Til 200 kr. om måneden. Flere af de andre pigers kærester eller mænd tjente op til 60 kr. om ugen på akkord - når de havde arbejde, hvad nogle dog havde hele tiden. Krigen var jo i fuld gang, og den skabte øget beskæftigelse.

Jeg havde nu heller ikke troet, jeg skulle arbejde, når jeg blev gift. For et årstid siden havde jeg i min naivitet sagt til Elisabeth, at når jeg blev gift, skulle jeg nok ikke arbejde. De 200 kr. om måneden, der var Asgers løn, kunne vi da sagtens leve for, og nu vil jeg fortælle, hvad de sådan ca. rakte til.

For det første havde vi ikke en krone af Asgers løn, den dag, vi blev gift, udover at huslejen var betalt. Han havde som sædvanligt afleveret lønnen derhjemme. Vi måtte resten af måneden leve af min løn. Derudover skyldte han 50 kr. i skat - det var en måned, eller to, han var bagefter.

Hans personlige udstyr var 4 sæt undertøj. Ditto sokker. En manchetskjorte. En skjorte til arbejde. Et par sko til arbejde, og et par til pænt brug. To pyjamas og nogle lommeløklæder. Af habitter havde han sin grå sommerhabit, så jeg fik travlt med ud af vore fattige skilinger at sørge for, at han fik noget mere tøj.

Året efter, da jeg var 22, skulle vi til noget indenfor boldklubben - om det var jubilæum eller ej, husker jeg ikke, men alle fra fodboldspillerne til fodboldentusiaster var med, blandt andet mine svigerforældre.

Jeg havde købt stof - en slags kraftig kunstsilke, der kunne vaskes - i en skøn, himmelblå farve. Iris syede den til mig for en tier. Det var taksten dengang for en *pæn* kjole. (Sådan rent privat). Den var med rundskåren nederdel i bredder, bærestykke i mørkeblåt stof, der matchede, med rynker fra bærestykket og lange, vide ærmer. Dertil et 8 cm. bredt, mørkeblåt bælte. En af de smukkeste kjoler, jeg havde ejet.

Asger fik en mørkeblå, skræddersyet habit til 250 kr., som vi fik på afbetaling. (Et af de sidste stykker rent kamgarn, skræddermester Orla Nielsen, Vesterbrogade, havde tilbage). (Igen over en måneds-løn for en habit, til sammenligning med nutiden).

Hvorfor jeg husker den fodboldfest, og det, at mine svigerforældre var med, så tydeligt, skyldes, at svigerfar på et eller andet tidspunkt i aftenens løb sagde: "Bare vi har Dagny og Irma," - Valborgs og Roberts ældste datter - "så har vi nok". Og han så på mig med et smil og glade øjne. Jeg var slet ikke klar over, at han var så glad for mig. Svigermor sagde ikke noget.

Møblerne var heller ikke betalt. Vi måtte selv afdrage de sidste 400 kr. på dem, og det var mange penge dengang.

Jeg ville, at de skulle ud af verden hurtigst muligt, så på min opfordring satte vi os så hårdt, at vi nærmest hutlede os igennem. En dag havde vi ikke råd til andet end et lag spegepølse til vore kartofler. Et lag spegepølse kostede 15 øre. Det har vi sommetider grinnet af, for et

pund til karbonader kostede dengang 50 øre. Vi fik altid to retter mad.

Ved en bestemt lejlighed ca. 2-3 måneder senere opdagede jeg, at Asger havde nogle penge, og kunne ikke forstå, hvorfra han havde dem. "Jo," sagde han. "Jeg kunne ikke holde ud, at vi sådan hutlede os igennem, så jeg betalte 25 kr. mindre på afdraget til møblerne, end vi havde aftalt." (Det var ved den tid, Carla udslyngede sin giftpil).

Ak, ja, møblerne...

Lad os se på vore udgifter og indtægter. Asger 200 kr. om måneden. Jeg ca. 35 kr. om ugen. Husleje 34 kr. om måneden - Ejnar insisterede på, at han ville betale 40 kr., som han plejede. Kakkellovnen: Ved ikke, men det var dog en post. Svigerfar kom en dag og gav os 2-3-4 sække kul. Han var nu rar og ville os det bedste.

Kosten: 18-20 kr. om ugen, men så skulle jeg også spare. Asger spiste af rugbrød i mange, mange år 6 hele skiver om aftenen. Den varme mad lavede vi dengang altid om middagen. (I krigsårene brugte chokoladefabrikken, i mangel af bedre, kartofler til marcipanmassen, og sommetider kom Asger med seks store skrællede kartofler, han havde "fået op under neglene". Han var ellers *meget* ærlig. I de første mangfoldige år havde han aldrig så meget som en bid chokolade med hjem til mig).

I huj og hast fik vi kartoflerne i kog på gassen. Jeg stegte flæsk, eller hvad det nu var, i en fart, og så susede vi efter hastemåltidet fra opvask og det hele på arbejde igen.

På vort rugbrød spiste vi leverpostej, spegepølse, æg eller andet pålæg. Franskbrød var svigermor meget large med. Hun forærede os tit et halvt, friskbagt.

Jeg går videre med vore udgifter: Asgers cigaretter, der kostede 40 øre pakken. Han røg ca. 3 pakker om ugen. Desuden hans sport, der i de aktive måneder med udenbys kampe var en udgift på mindst 10, sommetider 15 kr. om ugen, og var det med overnatning udenbys, løb det op i 25 kr. Skatten tog ca. en fjerdedel af vore penge. Forsikringer, avis, kontingent til sport, gaver, jul, fødselsdage, fornøjelser, uforudsete udgifter, fornyelser; støvsuger, en dag kom en agent for Nilfisk. Vi købte en støvsuger på afbetaling, 25 kr. om måneden i afdrag. 225 På afdrag, og 200 kr. pr. kontant var prisen.

En dag kom Asger hjem og sagde, at købmand Abrahamsen, der havde forretning på hjørnet af Jellingvej og Enggade - havde en skabsradio med grammofon, han godt ville sælge for 250 kr. Vi havde ingen radio. Vi købte den. Et stort skrummel, der fyldte godt og var nogenlunde pæn. Den havde klang og var fra Bang og Olufsen, også af-

drag 25 kr. om måneden.

Skoforsålinger, Asger sled et utal af såler, og efterhånden som det gode læder forsvandt fra lageret blev det oftere og oftere, de skulle forsåles. Hans arbejde var blandt andet at springe op og ned ad trapperne på kontoret og på pakkestuen efter ordrer. (Når der kom sukker hjem, måtte de ansatte, deriblandt ham, på deres ryg bære 50 kg., og kom der overtrækschokolade hjem, vejede de sække 120 kg., så der var måske ikke noget at sige til, at han lagde sig på ottomanen og slumrede ind, når han kom hjem - hvis han da ikke skulle til træning).

Fagforening for mig. Asger meldte sig i fagforening i 1942, og det medførte ret snart en stigning på 25 kr. om måneden i hans løn, til 225 kr., så nu fik han tariffen. Funktionærerne fik efter den tredje og laveste sats i HK. Alle fik det samme.

Da han kom og fortalte mig om lønforhøjelsen, var jeg i den syvende himmel. 25 kr. mere om måneden, tæt op på en ugeløn for mig. Undseligt sagde jeg til ham, at måske - en dag havde vi måske råd til at få et barn. Han svarede mig overhovedet ikke. Så blot utilnærmelig ud. Ikke sådan at forstå, at jeg gik og sukede efter at få et barn, overhovedet ikke, men engang...

Var jeg en lykkelig, nygift kvinde, da jeg endelig blev gift? Nej. Nygift var jeg, men ikke lykkelig. Tit, når jeg havde tænkt på, at vi slet ikke passede sammen, havde jeg tænkt: Når vi bliver gift, bliver alt anderledes. Intet blev anderledes. To dage holdt vi hvedebrødsdage, så var alt som det hele tiden havde været i vor forlovelsestid.

I sin tid havde han ganske langsomt vakt mig til kvinde. Nu var jeg kvinde, men fik ikke lov til ret tit at være det. Kærtegn, ømhed, søde ord - og sex. Det var bare ikke ham. Det første aldrig. Det sidste sjældent.

Nå - hvad havde jeg at beklage mig over? Da jeg var 10, sagde jeg til mig selv, at jeg ville aldrig have en mand, der drak. Han drak ikke, kun når vi var ude eller havde sammenskudsfest, som unge tit har. Jeg har aldrig set ham fuld. Han var sober i sin tankegang. Han var - og er - hvad jeg vil kalde et fint menneske, der aldrig kunne gøre noget tarveligt. Han var altid i godt humør. Han var ikke nærig. Efterhånden overlod han af sig selv sin løn til mig, som sørgede for, at alt blev betalt, og han blandede sig ikke i mine dispositioner. (Han duede nu heller ikke til selv at handle).

Alle havde en hat. Han havde ikke en hat. Da vi havde været gift et årstid, sagde jeg, at jeg syntes, han skulle have den hat nu. Han kunne selv gå op og købe den. Det gjorde han så. Og kom hjem med en

fin, fin hårhat. Men rasende umoderne. Den var med *smal* skygge, og moden sagde *bred* skygge. Alle grinede af ham for den hat. Fischer kastede den overbord i Storebælt et halvt årstid senere, da fodboldholdet rejste til kamp i København.

Jeg grinede ikke, da han kom hjem med hatten, han havde købt. Jeg satte mig lige så stille ned på en stol, for hatten havde han givet 48 kr. for. En fjerdedel af sin månedsløn.

Havde jeg ikke været sådan en usikker, undselig mus, som jeg var dengang, var jeg gået op med den igen. Det gjorde jeg ikke, men efter den dag købte jeg hans tøj, eller var i det mindste altid med, når han skulle have noget.

Men bortset fra, at han var så kold anlagt, var han en ønskeemand. Det vil sige - hvis vi endda bare kunne have talt sammen på den rigtige måde, men det kunne vi heller ikke.

Vinteren 1940-41 var en kold vinter at komme igennem. Den koldeste vinter i mands minde, blev der sagt. Jeg begyndte at tale med Asger om, om vi ikke skulle melde os ind i Arbejdernes Andels Boligforening, og se, om vi kunne få en lejlighed der med centralvarme. En eller anden gav mig det råd, at jeg skulle rende kontoret på dørene hver uge, og det gjorde jeg så i et halvt årstid fra foråret og hen i september i 1941.

Det var synd for Ejnar, at han skulle flytte igen, men han sagde, at det gjorde ikke noget. Hans gamle værelse stod tomt, så der flyttede han blot ind igen, når vi fik noget andet.

Vi havde opsagt vor lejlighed til 1. oktober, og kom næsten til den dato, og havde endnu ingen lejlighed fået. En 14 dages tid før gik min svigerfar om i boligforeningen i Mindegade og talte med dem, sagde: "Nu står de unge mennesker uden lejlighed fra 1 oktober. Har I da ikke noget, de kan få?"

Forretningsfører Mølback forbarmede sig over os. Der blev en kvist ledig ca. den 10. oktober. Den måtte vi få. De satte den så ikke i tavlen. Indskuddet var 400 kr. Dem havde vi ikke. Svigerfar sagde, at hvis vi på anden måde kunne låne dem - så -.

Vi gik til Frits. Uden tøven lånte han os de 400 kr., og såvidt jeg husker, havde vi betalt ham dem tilbage med renter efter et halvt års forløb.

Ejnar flyttede, og vi flyttede vore møbler i garagen i Svendsgade, indtil vi kunne flytte ind på kvisten.

I de dage, der gik fra den 1. oktober, sov jeg ved siden af svigermor i sengen, og Asger inde på værelset i sin fordums seng. Jeg insisterede på, at vi ville betale for kosten, og svigerfar forlangte et sym-

bolsk beløb, en tier.

Vi flyttede til vor kvist med altaner til begge sider. Lidt plads var der ganske vist, vel i alt ca. 45-50 m², plus cykelskur i kælderen og pulterrum på loftet. Men hyggeligt var der. I køkkenet var der et trekarms vindue, og ret god skabsplads, grundet skråvæggene, hvor der var et dybt skab ind. Det var der også i stuen og soveværelset.

Badeværelset var et frimærke, hvor der lige var plads til wc-et og håndvasken og bruseren, der oversprøjtede det hele, og så var der centralvarme, det bedste af det hele. Vore møbler kunne også lige være der, og stå pænt, selvom der var knebent med plads. Der var også en aflang entre, og endnu et rum, et mindre et, med et tagvindue. I det rum stod min symaskine og en del af mit syltetøj. Der var jo ingen radiator der. Huslejen var ca. 45 kr. med varme.

(En dag, kort efter at vi var blevet gift, kom Per med et tæppe til vor lange entre på Grejsdalsvej. Tæppet var ikke nyt, godt brugt, også øget på midten, men dog et tæppe, der hyggede. Han var nu sød. Det var nok et, der var kommet ind hos Petersen og Albeck).

Klundefabrikken Petersen og Albeck

Nogle dage efter at jeg var begyndt, og vi sorterede de nye klude, slap denne sending op, og så kom de gamle klude ind i billedet. Efterhånden blev vi delt i flere hold, vi kunne stå 4-5 hold inde i det forreste rum. Det bageste rum, hvor "Fatter" sad nede i sit glasbur, blev foreløbig brugt til lager.

Det måtte være et ret nyt firma, og jeg husker det især, fordi "Fatter" en dag talte med mig om, om ikke jeg kunne sy gardiner til det store rum, hvori hans "kontor" var. Der var nogle kæmpestore vinduer i lokalet, og hvis solen stod lige på, kunne der om sommeren være meget varmt, og solen skinne "Fatter" i øjnene. Jeg syede gardinerne. Det fik jeg "æren" for.

Som regel stod vi to og to sammen og sorterede hver vor sending af klude. To sorterersker stod på hver sin side af et langt bord, og foran bordet stillede vi så en sæk, vi selv hentede fra den større eller mindre sending, der stod samlet her eller der. Hvis vi kunne, svang vi sækken op på bordet, hev en del klude ud af den, stillede sækken ned igen, og begyndte at sortere kludene. Rundt om os i en bestemt orden stod høje firkantede kasser, vel ca. 50 gange 50 og ca. 60-70 i dybden. Der

var mange kasser, alt efter de forskellige sorter, til nogle sorteringer vel ca. 20 kasser, og var det for eksempel uldstoffer, nyt eller gammelt, så sorteredes det i lys og mørk helulden kamgarn, halvulden lys og mørk kamgarn, cheviot, lys og mørk helulden og halvulden, bomuld lys eller mørk, andre sorter, affald, hvidt, sort, kulørt, rent, snavset - senere, da det kom frem, ret hurtigt efter krigens udbrud, cellulid, der også efterhånden blandedes i varerne, med mere.

Det kunne sommetider være svært at bedømme, om det for eksempel var hel - eller halvulden kamgarn eller uld. Heldigvis var det i begyndelsen "rene varer" uden iblandet kunststof. Tit bedømte vi det ved at tage en tråd ud af stoffet, og kunne ved at dreje den og rykke den fra hinanden se på enderne, om det var ren uld. Vi kunne også brænde en tråd, og så af brændingsforløbet og lugten se og lugte, om det var uld. Det var meget vigtigt, at firmaerne, der fik varerne til opkrads, fik de "rene varer". Efterhånden som vi blev lært op og blev dygtigere og dygtigere, kunne vi ofte ved blot at tage på et stykke stof mærke, hvad varen indeholdt. Vi lærte hinanden op. Jeg blev lært op i disse stoffer af Carla.

En dag, ikke så lang tid efter at jeg var begyndt, kom sprættemaskinen. Den blev stillet op mod endevæggen ved siden af glasburet, hvor "Fatter" sad. Den var af facon som et skråt bord, med plads til to sorterersker, der stod ved hver sin sprættemaskine, en roterende, rund, skarp klinge, beskyttet af en skærm ved hver side, og der ved maskinen skulle arbejdersken så sprætte tøjdelen på jakker, bukser, veste, frakker, med mere fra hinanden ved at lægge tøjet på bordet, og ved forskellige greb føre det gennem klingens og befri det for knapper, fôr og forskelligt, så stykkerne kunne kastes i kasserne, også dér var der en 14-18 kasser. Alle de sorterede kasser tømtes, når de var stopfulde, i sække, der bandtes til med mærkesedler, der markerede de forskellige sorter.

Else fik til opgave at tømme kasserne. Hun var doven, men festlig. Hun fortalte sin livshistorie til os. Hun var blevet gift som 18-årig med en ti år ældre mand, hun ikke brød sig om. Hun græd på sin bryllupsdag. Efter ti års ægteskab brød hun ud og flyttede her til Vejle. Nu levede hun sammen med en forhenværende sømand, der var blevet havnearbejder. Det gik varmt til imellem dem, og det lagde hun ikke skjul på. "Å, mi' ryg, og å mi' side, havde jeg bar' aldrig," (det sidste rimede), deklamerede hun, når hun kom om morgenen, og så grinede hun, så lidende ud, og satte den ene hånd på hoften og ømmede sig.

Ret hurtigt blev hun gravid, og efter endt nedkomst søgte hun ar-

bejde i firmaet igen, men der var lukket. Anderson ville ikke have hende ind igen. Hun var både for doven og for forstyrrende, fordi hun var så festlig. Hun fik i alt ret hurtigt 4-5 børn efter hinanden, men da var hun forlængst blevet gift, og familien var flyttet i en lejlighed i andelsboligforeningen.

Der havde hele tiden været snak om, at Rosa skulle til sprættmaskinen, men det var mig, "Fatter" kaldte på, og glad var jeg. Det smagte dog lidt af symaskine, idet man kunne håndtere stofferne og dreje dem rundt og med et rask tag skille det hele i beklædningen fra hinanden. Jeg sprættede på livet løs. Det var lige noget, der passede mig. Rosa skjulte sin skuffelse ved at sige, at det var godt, det ikke var alle, der var lige arbejdsbegærlige - men hun blev ikke ond på mig for det.

Dagen efter blev Ellen sat ved den anden maskine, og det var jeg glad for. Jeg kunne godt lide hende. De andre kunne godt være skrappe i munden - bande gjorde de også, i hvert fald Rosa og Carla, men ikke Ellen. Vi arbejdede sammen i lang tid, flere måneder, så vidt jeg husker, og blev meget gode venner.

En dag - jeg husker ikke hvor lang tid efter - blev "båndet" stillet op. Det stod i midten af det store lokale, hvor "Fatters" bur og sprættmaskinen var. Det var et roterende bånd med fire piger på hver side af båndet, og "Gammel Anne", der tog sækken frem og hældte de blandede klude ud på båndet. For enden af båndet stod en kæmpe stor kasse med hjul, hvor det allerringeste gik i. Det kaldtes "Grov-lump".

Da båndet stilledes op, var vi efterhånden mange. Jeg husker ikke, i hvilken rækkefølge pigerne kom, men jeg husker dem alle fra den tid, jeg selv arbejdede der i firmaet. Stine holdt op, ikke ret lang tid efter at jeg var begyndt. Der taltes om, at hun var gravid - men det ville hun ikke selv vedgå. En dag trillede hun med barnevogn.

Ved båndet blev Rosa placeret. Desuden stod der Bodil, Jenny og Gudrun på den samme side. På den anden side var der Hanne, Musse, Anne-Marie og Ellen K. samt "Gammel Anne". Det hed hun selvfølgelig ikke, når hun hørte på det. Alle disse, bortset fra Rosa, kom omtrent ved samme tid, for jeg husker ikke, at de har stået andre steder i firmaet.

Bodil var en sød, ung, køn nygift kone med en lille pige, hun for-gudede. Hun var mild og venlig. Jenny var 33 år. En stille, tavs, lidt vissen pige, der helt passede sig selv. En dag sagde søde, lattermilde Else N. på 18 år til en af de andre i frokostpausen: "Hvor gammel mon

Jenny er? Hun må da mindst være 40." Senere opdagede hun, at Jenny havde siddet på en af de fyldte sække, der hobede sig op overalt i lokalet med båndet, og havde hørt det. Else blev ked af det.

En dag kom Jenny glædestrålende og gik ind til "Fatter" og sagde op. Hun skulle giftes.

Gudrun var udlært som kjolesyerske, og meget dygtig til at sy, men havde søgt ind hos Petersen og Albeck af samme grund som jeg. Det var mere stabilt og derfor bedre lønnet. Vi gik på samme gymnastikhold hos Vejstrup. Hun var en stabil, rar pige fra Nørre Vilstrup, der dengang før bilernes tid lå noget ude på landet. Hun syede for folk i sin fritid.

Hanne var gift med en 15 år ældre mand, hun havde været husbestyrerinde for, og med hvem hun havde en lille pige. Hun var god nok.

Musse var en tyk kone på ca. 40 år. Hun var en lad og langsom type. Når hun vendte sig for at kaste noget i kasserne, holdt hun med den ene hånd fast i kanten af båndet.

Anne-Marie var 18 år, en frisk rødmosset pige fra landet. Hun var glad og lattermild og meget flittig. Hvis "Fatter" var ude, og de tog sig et lille hvil, stod hun som på nåle for at komme igang igen.

Ellen K. blev gift på samme dag som jeg. Hun var fra Valdemarsgade, hvor hun også boede, da jeg var barn dernede i gaden. Dengang havde hun givet mig et alvorligt chok en dag. Vi var jævnaldrende og dengang 6 år. En dag legede jeg med en anden pige, Oda, Ellens faste legekammerat. Vi blev uvenner, og jeg slog hende, så hun grædende løb hjem.

Lidt efter kom Ellen gående hen til mig, der stod i vores gadedør, parat til at løbe ind. Hun var meget indsmigrende og sagde, at Oda var vel nok en dum tøs, og hende ville hun aldrig lege med mere. Om ikke vi skulle lege sammen? Jeg dumme unge lod mig narre; trådte ud af min beskyttende gadedør og gik hen til hende. Helt overraskende langede hun mig en ordentlig lussing ud og løb grinende hen til Oda, der lige så grinende kom ud af sin gadedør, mens jeg brølende løb ind til mig selv. Allermest brølede jeg over, at nogen kunne være så falsk over for mig. Narre mig på den måde.

Og så levede jeg mit godtroende liv videre og opdagede gang på gang det samme, men lærte aldrig, at menneskene er sådan: De falske narrer de *godtroende*, og derfor dumme.

Denne min barndoms oplevelse talte jeg dog aldrig om til Ellen K. eller andre. Hun var god nok. En stabil arbejderske, der passede sit og fortjente sin løn.

"Gammel Anne". Uha. Hun kunne være en prøvelse. Hun var lige så omskiftelig af sind, som Birte på "Dan", men hun var tillige skør. Når hun var i godt humør var hun det på en slesk måde, og så var hun så sjofel i sin mund, at det var en gru at høre på.

Arbejdet var støvet og beskidt, især når vi stod i gamle klude, hvad vi gjorde for det meste, så vi trængte alle til at vaske os over det hele, eller tage bad, hvis vi havde det derhjemme. Vi var jo så privilegerede, men ikke ret længe, for ret snart efter krigens begyndelse blev der lukket for det varme vand, og kun åben lørdag og søndag - i begyndelsen - senere lukkedes helt for det varme vand, såvidt jeg husker. Vi måtte også skifte undertøj næsten hver dag. Men det snavs indvendig, som "Gammel Anne" med sine sjofle ord fyldte os med - sådan følte jeg det - kunne ikke rigtig vaskes af. Hun gjorde den arbejdsplads så tarvelig.

Carla havde inden jeg flyttede fra Søgade fået sig en ven, en lille rundrygget mand med en tendens til en lille pukkel. Han havde arbejde. Hun kaldte ham sin lille fætter - i begyndelsen - men lod senere skinne igennem, at det fæterskab var lidt mere. Lørdag middag sådan ved 2 tiden, når vi havde gjort rent over det hele - det begyndte vi med et par timer før fyraften - og stod og trak tøjet på for at tage hjem, var Carlas stående slutreplik: "Nå, nu skal jeg hjem og ha' mig noget af æ spids". Underligt, for når hun talte med Anderson, eller stod inde hos ham i hans kontor, så var hun skam dame nok i sit sprog. Hun var den første efter Mary, der var begyndt der i firmaet.

Efterhånden begyndte Carla at bulne så mistænkeligt ud. Hun blev fyldig om maven og voksede mere og mere. Både den ene og den anden hviskede mere og mere om, at hun var gravid, men selv sagde hun ikke noget. Det vil sige: Somme tider kunne hun sige til mig, der på det tidspunkt i lang tid stod sammen med hende i kamgarn: "I dag har jeg "det røde", så jeg har det ikke så godt." Det lod hun med mellemrum bekendtgøre for os alle, og en dag kunne en af pigerne oplyse, at hun havde været på wc efter Carla, og da havde der været et rødt bind i wc kummen. Ja, - hvad skulle man tro? Carla var udspekuleret. (Måske et bind, vædet med rødbedesaft).

En dag blev hun kaldt ind til "Fatter" på kontoret, og han sagde i meget forsigtige vendinger til hende, at nu måtte hun jo passe på, og endelig ikke overanstrenge sig - for i hendes tilstand osv.

Carla spillede forbløffet: "Jamen jeg forstår slet ikke, hvad Anderson mener," sagde hun. Hun sagde altid Anderson, hvor vi andre sagde "De" til ham. Og stakkels "Fatter" blev mere og mere ilde tilpas, og de begge mere og mere røde i hovedet.

Nogle af styrken på Petersen og Albeck, ca. 1943.

Carla gik ud og bekendtgjorde for os, da Anderson var ilet ned på kontoret, at hun vidste ved Gud ikke, hvad han mente.

Dagen efter havde hun en klud om højre pegefinger. Jo, hun havde stukket sig på en nål i kludene, og nu var det begyndt at bulne. Så var hun der ikke i nogle dage. En dag kom hun, at hun skulle på sygehuset og opereres i den finger. I alt var hun borte med den dårlige finger i 14 dage, og så kom hun på arbejde igen, - og hendes store mave var forsvundet. - Og livet i kludene gik videre.

"Gammel Anne" var vi endnu mere bange for, for når det syge sind kom over hende - og sådan så hun ud - så læssede hun på båndet, og lod sine onde øjne glide ned på de tavse piger, der arbejdede på livet løs. Kun Rosa turde tage til genmæle. "Hov, hov, nu stopper vi lidt". Rosa stod nederst og skulle stå til ansvar for, at ikke de "gode" klude gik i "Grovlump", for "Fatter" stod tit og ragede i det, når han var i sit onde lune - og hans mave lavede knuder. Så sagde han: "Ni måtte inte låte gå så mycket i "Grovlumpen"."

En eller anden sagde en dag, at hun havde hørt, at Anne havde været under åndssvageforsorgen i Brejning. Måske var det rigtigt, og måske var det ikke. Hvad ved jeg?

Selv fortalte hun intet om sig selv, udover at hun var husbestyrerinde for en ældre mand, ca. 20 år ældre. Anne var 40, da hun begyndte i firmaet. Hun blev spurgt, om hun levede sammen med ham, og fnøs hånligt: "Tror I da, jeg vil ha' så'n en gammel svin til at pærre ved mig."

Helt rigtig klog var hun ikke med sin liderlige tale, men det værste var dog, at efterhånden kunne hun se sig gal på en eller anden, og så generede hun vedkommende højlydt til de andre ved båndet, der tavse hørte på det. En overgang stod jeg for tur. Frits, den rare mand, som alle så godt kunne lide, har jeg også hørt hende genere, ikke til ham selv, men til de andre. Ellen ved sprættemaskinen, der rejste et årstid eller to efter mig, har fortalt, at hun rejste, fordi hun simpelthen ikke kunne være i fred for Anne mere. Anne var en stor, grovlemmet kvinde med gråt hår og grå hud, og med et sygeligt udtryk i øjnene. Flad og lige op og ned af krop.

Mange år efter at hun var holdt op hos Petersen og Albeck - jeg ved ikke, hvornår hun holdt, - løb jeg, og også Frits undertiden på hende. Da var hun blevet mere normal at se på og tale med. Virkede lige som alle andre.

Jeg blev en dag efter nogle måneders forløb flyttet fra sprættemaskinen og ind i strik til Mary, og ked af det var jeg. Jeg holdt så meget af det arbejde - hvis man kunne snakke om at holde af et arbejde i alt det støv og skidt, det trods alt var - og så at blive flyttet fra Ellen. Nej, hvor var jeg ked af det. Intet lugtede og støvede som strik. (Det vil sige, båndet var endnu værre. Sommetider var det de rene fyldklude, der var i sækkene, selv damebukser røde af blod, og menstruationsbind kunne der ligge i sækkene. Ofte måtte pigerne holde sig for næse og mund, sådan stank kludene. Naturligvis ikke altid, men de blev ringere og ringere, efterhånden som krigen fortsatte, og tøjmanglen i samfundet gjorde sig mere og mere gældende).

- Men strik. Nej. Jeg kunne ikke lide det. Havde overhovedet ikke lyst til det - og det er lysten, der driver værket. Efter nogle dages forløb sagde Mary til mig, at jeg kunne da spørge Anderson, om jeg måtte komme tilbage til sprættemaskinen. Jeg gik ind på kontoret og talte med Anderson. Nej, det kunne ikke lade sig gøre. Jeg skulle læres op i strik, for det var der fremtid i - og Mary var jo ikke ung længere. Desuden havde jeg alt for gode evner til, at jeg vedblivende skulle stå ved den sprættemaskine. Anderson havde andre planer med mig. Ja, det sagde han virkelig. Evner i sådan et kludefirma? tænkte jeg. (Hvad han havde sagt, holdt jeg naturligvis min mund med).

Nå, jeg gik ud til strik igen, og måtte så se at blive mere interesseret i det, hvad jeg også blev. Tit er "meningsfyldt arbejde" jo lidt af en viljesag. Det var såmænd ikke så svært at lære, syntes jeg. Det kom jeg hurtigt efter, men mit makkerskab med Mary fik en brat ende. En dag snublede hun over en sæk og faldt tungt baglæns og slog hoved og arme og ben og hvad ved jeg, og blev af kontoret kørt hjem. Og hun kom ikke mere.

Om hun var kommet så meget til skade, at hun fik en slags erstatning, eller var ude efter en erstatning, - det var hun efter hvad Per sagde - eller var blevet så gammel, at hun måske kunne få en slags førtidspension, ved jeg ikke, men vi så hende ikke mere i firmaet.

I hendes sted blev der antaget en enke, der hed Edith. Hun var 10 år ældre end mig, og jeg skulle lære hende op. Hun havde en søn på 8 år, og hendes mand var død. Hun blev min makker i strik. Hun var ikke nem at trække op. Var noget mut i det, men det gik såmænd godt nok. Hun var en stabil arbejdskraft.

Ind imellem slap strik op, og vi kom til noget andet. En tid lang stod jeg sammen med Sigrid, der boede i Vestbyen. Hun var nu kun i firmaet et halvt års tid. Hun var 31 år, og vi stod i Juncker. Det var nye klude fra et konfektionsfirma, af kamgarnssorten, affald fra tilskæreriene. Det var noget værre pillearbejde, der ikke rigtig fortede noget. "Fatter" skyndede på os, og når vi lod for meget gå ned i den store skralkasse for enden af bordet, så var det også galt. Sigrid var ikke tabt bag af en vogn. Sommetider ragede vi en dynges usorteret helt ned i bunden af kassen, så dybt, at "Fatter" ikke kunne nå det, og dækkede det til. Der var ikke andet at gøre. Ellers blev vi aldrig færdige.

Vi kom vældig godt ud af det sammen. Jeg besøgte hende og hun mig. Hun havde en stor, køn pige og en lille 4-års søn, som en pige passede. Hun var umådelig proper, og sagde blandt andet: "Når vinduerne er snavsede, er hele huset snavsset."

I det hele taget havde ingen uden dem ved båndet og sprættemaskinen deres faste pladser. Efter mig kom Emma til at stå ved sprættemaskinen.

Emma var en pige, der ikke sagde ret meget. Hun kom altid sådan lidt forjaget på arbejde. Hendes kjole eller nederdel var ikke altid helt ren. En dag sagde én eller anden, at hun havde ingen mor og sørgede for broderen og faderen, der var syg. Det var en anden historie.

En dag hen mod jul stod hun og jeg sammen nogle dage inde i vores forreste rum. Måske var der ikke noget at sprætte for to lige i de

dage, eller måske skulle det, vi stod sammen om være færdigt. Jeg husker det ikke.

Vi var blevet gift i oktober, så det var i 1940, og vi skulle holde nytårsaftenssammenskudsgilde hos os. Elisabeth og Niels Peter, Iris og en ung mand, hun havde lært at kende, skulle med.

Nytårsaften syntes jeg dengang, var den mest spændende aften i hele året. Jeg spurgte Emma, som jeg godt kunne lide, om hvor hun skulle hen nytårsaften. Emma skulle ingen steder hen, sagde hun undseligt. Hun havde aldrig været nogen steder en nytårsaften. Jeg fik så ondt af hende. Jeg var 21 og Emma var lige fyldt 23, og så havde hun aldrig festet en nytårsaften. Det var synd.

Jeg tog en beslutning. Frits skulle med nytårsaften, og måske flere, jeg husker det ikke. Frits havde ingen dame. Ikke fordi han manglede tilbud, langt fra - men han kom ingen sammen med. Han ville komme alene. Jeg så mit snit til i arbejdstiden at spørge ham, om han kunne tænke sig at få Emma med. Han tøvede ikke, men sagde ja med det samme, og så overbragte jeg hans invitation til Emma, der meget gerne ville med. Hun så så glad ud.

Der var blot det med kjolen. Vi andre skulle i lang kjole, og Emma havde ingen lang kjole. "Har du råd til at få en?" spurgte jeg. "Jae, det havde hun da nok. Hun havde 7-800 kr. på en bankbog, en mødrearv", sagde hun. Hvem skulle sy kjolen? Jeg foreslog Iris. "Ja," sagde Emma. "Ja," sagde Iris. Emma købte stof hos Hygebjerg i Vestergade sammen med Iris. Et yndigt stykke stof i taft. Emma lignede en prinsesse, da hun kom, og hun var så glad.

Jeg husker, at Emma gik ud i køkkenet for at vaske op, - for det kunne hun så godt lide - sagde hun. Senere var vi nede i Teatersalen og danse, det var hele byen på nytårsaften - å, det var livet at danse dernede i den dæmpede belysning med de kulørte lamper, der fra loftet kastede deres refleks ned over publikum.

Emmas tante, der var som en mor for hende og hendes bror, der begge var blevet moderløse, da de blev født - de var halvsøskende - var knap så begejstret for at sende niecen ud på de vilde vover en sådan nytårsaften blandt fremmede mennesker. Sammenbidt erklærede hun, at fik vi Emma ind i "noget", så skulle vi også selv se at få hende ud af det igen - hørte jeg et sted fra.

Frits har fortalt, at alle mennesker i Korsgade i nærheden af Emmas hjem stod i vinduerne, da han kom for at hente hende. De skulle se "giraffen", der sådan slæbte af med "deres Emma".

Nå, nytårsaften fik en ende, og hverdagen begyndte igen. En 8-dages tid, eller måske 14 dage efter inviterede Frits Emma med i bio-

grafen, og da var jeg ikke mellemmand. Jeg fik det først at vide bagefter. Og på den måde trådte Emma ind i familien Sørensen for at blive.

Else Nielsen boede lige ved siden af Pedersen og Albeck. Hun var en sød, lys, køn og meget lattermild pige. Birgit boede lige over for Pedersen og Albeck. De begyndte samtidig. Birgit var mørkhåret og køn og sød, med en meget stærk, varm, menneskelig udstråling. Jeg stod på skift med dem begge, når der ikke var noget i strik. Birgit især kom jeg til at holde meget af, selv om vi ikke var jævnaldrende, hun var 18, og jeg på det tidspunkt, hun begyndte, 22 år. Hun var ringforlovet med en, der læste til ingeniør, og de skulle giftes, når han var færdig med at læse - en af lidt fin familie.

En morgen kom hun glædestrålende og ivrig til vort bord, hvor ingen andre kunne høre os, og fortalte mig hviskende, at hun havde drømt om en englænder ombord på et skib, som hun havde været "rigtig" sammen med. "Og det er det bedste, jeg nogensinde har oplevet", sagde hun, "meget bedre end når jeg er sammen med Kurt", eller hvad kæresten nu hed. Jeg forstod godt, hvad hun mente - det var første gang, hun havde oplevet det - og grinede med hende, men jeg tænkte alligevel, at det kunne jeg ikke fortælle nogen, hvis jeg havde drømt det. I sex-tabuernes tid.

Jeg fik meget varme følelser for Birgit. Det fik vi alle.

Hun kunne så godt sammen med Frits, på en naturlig og varm måde. En dag sagde hun impulsivt til mig: "Jeg tror godt, jeg kan få Frits til at kysse mig." "Nej," sagde jeg. "Han er jo forlovet med Emma, så det gør han ikke." "Skal vi vædde?" spurgte Birgit. "Ja," sagde jeg. Vi væddede, og Birgit gik ind på lageret, hvor Frits var alene inde. Lidt efter kom hun ud, overrasket og glad. "Jeg vandt," sagde hun med lysende øjne. "Jeg spurgte Frits om han ville kysse mig, og det gjorde han." Hun var lidt tavs bagefter.

Jeg ved ikke, om det var den dag, hun over for mig lod skinne igennem, at hendes følelser for Frits måske var lidt for varme, som hans vel også var det for hende. Måske var hun lidt i tvivl, om ikke hendes følelser for Frits godt kunne fortrænge hendes følelser for hendes kæreste. Men så kunne jeg se på hende, at det slog hun ud af hovedet. Hun var forlovet og skulle giftes - og Frits var forlovet med Emma. Vi holdt alle tre vor mund med det kysseri. Det var jo katastrofalt, om det skulle komme Emma for øre.

Undertiden om sommeren arbejdede jeg oppe på loftet. Der var

drønvarmt deroppe, vi kunne næsten ikke ånde. Der var ingen radiatorer deroppe, så det var fortrinsvis sommerarbejde. Det var nyt garnaffald, der skulle sorteres, affaldsgarn fra tekstilfabrikker. Det var rent arbejde. Det var et dejligt arbejde. Else var min makker et par gange, og hvem flere husker jeg ikke.

Det var lidt af en tillidssag at arbejde der på loftet, for der var vi ikke under opsyn som nedenunder. Vi kunne frit gøre, som vi ville, også engang imellem tage os et lille pust, og hvile de trætte ben, der i varmen blev endnu mere trætte. Alt arbejdet stod vi jo op til. Så en gang imellem satte vi os på de fyldte sække, det vil sige, den ene af os sad en 5 minutters tid, mens den anden stod henne ved trappen og holdt vagt, om "Fatter" skulle komme listende, og så byttede vi om.

Når vi var deroppe, kunne "Fatter" godt komme og være i så godt humør og blive stående og snakke med os og fortælle både det ene og det andet fra sit fædreland, Sverige, og om sine børn. Han havde to døtre, den yngste kaldte han sin lille "Perle", og hende var han så ualmindelig glad for. Hende kunne han snakke længe om.

En dag kom han på arbejde og var lidt forstyrret. Senere hørte vi via kontoret, at han lidt ude af sig selv havde fortalt, at hans lille "Perle" - kun 17 år dengang - var kommet "i ulykkelige omstændigheder", og skulle giftes. "Slynglen" var en af mine gamle skolekammerater, en rar, frisk dreng, der jo som jeg var en 22-23 år. Han var nu god nok. Det syntes "Fatter" også, og der blev hurtigt lyst til bryllup for dem. "Fatter" overvandt den mærkelige følelse, at hans uskyldige lille "Perle" kunne "gøre sådan noget", og vænnede sig til tanken om at skulle være bedstefar.

Om sommeren var der også drønvarmt i lokalet ved båndet, og pigerne smækkede vinduerne op til frisk luft, men ikke ret længe. "Fatter" kunne ikke tåle træk, så lidt efter rejste han sig fra kontoret, gik ud og sagde barsk: "Stæng fønsternerne." Og fønsternerne blev stængt igen.

Om vinteren kunne der være iskoldt overalt, især om morgenen. Vi frøs alle med anstand og stod pakket ind i tykke trøjer og skistøvler med skisokker, men i de hårde isvintre - var det 40-41 og 42? hjalp det såre lidt.

En vintermorgen var det særlig slemt, og Carla hidsede sig op, og foreslog, at vi gik hjem, og forsøgte at hidse os andre op - at det var faneme' ingen mening i, at vi skulle arbejde i 12 graders varme, eller hvor meget det nu var. Til sidst gennemførte hun, at vi alle i samlet trop skulle gå ned på kontoret og klage over kulden i lokalerne. Vi turde ikke andet end lystre hende, og måske var der også nogle, der var *med* hende, i hvert fald "Gammel Anne" - men hvad ved jeg?

I samlet trop vandrede vi alle ned på kontoret og bankede på. "Kom ind." Vi vandrede med Carla i spidsen lige ind i det aller helligste til direktør Høeg, der sad lunt og godt i varmen og bredte sig ved sit skrivebord. Han så lidt overrasket på os.

"Nå, fint besøg," sagde han og mønstrede os, lidt ironisk. "Hvad har så damerne på hjerte?" Carla, anføreren, måtte jo også føre ordet. Hvad de andre følte ved jeg ikke, men jeg følte os helt til grin, og det var vi jo også.

Det tog ikke mange minutter, så var audiensen forbi, og slukørede vandrede vi igen op til arbejdet i vore kolde gemakker.

Lidt efter blev Carla kaldt ind til Anderson. Hun var der en rum tid, og munden gik på hende som et maskingevær. Hvem der har fået skylden for "fint besøg" ved jeg ikke, men hun har nok holdt sin ryg fri.

Direktør Høeg var på det tidspunkt en ældre mand, vel ca. 65-70 år. Han var ikke for rask. Hans favorit i firmaet var Per, Asgers bror. Han havde sagt til ham, da han blev udlært, at han nok skulle sørge for ham, og et par år efter blev Per disponent og rejste ud og købte op.

Da Høeg gik af, blev Per direktør i firmaet, og få år efter administrerende direktør over alle filialerne i landet.

Havde han evner til det? Ja. Han havde evnerne, han havde udseendet, han havde myndigheden og væremåden, og Susanne, som han blev gift med, havde også alle evnerne, der skulle til for at være værtinde i et direktørhjem.

Efterhånden gik det mere og mere ned ad bakke med direktør Høeg. Han var enkemand og boede hos en datter, der var meget god ved ham.

Før han var 80 år, kom han på et plejehjem, hvor Per jævnligt besøgte ham.

Man siger: Gammel og svag, og utæt i bag. Det passede godt på direktør Høeg, fortalte Per. Men når jeg spørger ham, om han ikke er ked af at være her på plejehjem, så siger han: "Nej, - for her kan jeg sgu få lov til at skide i bukserne, når jeg vil."

Og Per grinede, og svigermor grinede, og vi, der hørte på det, grinede. Så sådan kan en alderdom også tages.

"Det er ikke, som man har det, men som man ta'r det."

På det tidspunkt med "fint besøg" var hierarkiet på kontoret således: Direktør Høeg, bogholder Hansen, den næstældste, både af år

og af ansættelse i firmaet. Per. Erik Nielsen, der tit var med Per hjemme og en rigtig guttermand. Han og jeg kunne godt sammen. Han var ikke spor stor på det, som svoger Per godt kunne være det lidt over for os sorterersker, tit kom han op og stod og snakkede ved sorterbordene, og især tit med mig, og tit fulgtes vi ad hjemad gennem Vesterbrogade, da jeg var blevet gift og skulle den vej. Så kunne vi godt sidde på vore cykler ved siden af hinanden og snakke i halvtimevis. Jo, Erik var en guttermand. Han var lidt yngre end mig.

Da han var udlært, fik han en stilling i en anden by; flyttede der-til efter at have giftet sig med sin barndomskæreste igennem mange år. Den tredje på kontoret i lære hed også Erik.

En dag blev et rum over gården indrettet til opkradsning af klude. Jønsson, en af mændene, blev den ene af de ansatte der, og Birgit blev spurgt, om hun ville hjælpe med at stoppe i maskinen. Det ville hun godt. Det var også nødvendigt at have en, der boede lige i nærheden af arbejdspladsen til det arbejde, for det var noget nær det mest støvede og beskidte af alt arbejdet der i firmaet, og *det siger ikke så lidt*. Både Jønsson og Birgit havde masker på, når de arbejdede, og deres tøj og ansigter blev gennemsyret af støv og skidt, så de næsten var uigenkendelige, når de viste sig til frokost. Det var godt betalt akkordarbejde. Birgit kunne vist have 54 kr. i løn om ugen, mindst en tier mere end vi andre, der havde 40-41 på det tidspunkt. Men måske har det været dyrekøbte penge. Det var det i hvert fald for Jønsson, som Frits kom sammen med i de få år, der gik, fra han holdt op med at arbejde, og til han døde af ødelagte lunger.

Af mændene husker jeg især Stockholm. Han var dér under krigen en ca. 45-årig mand, der boede i en 2 1/2 værelses lejlighed i andelsboligforeningen i Vestbyen. Han var en middelhøj, tynd mand, temmelig sikkert underernæret, - sådan så han ud. Han havde 6-7 børn, og hans kone var hjemmegående. Vi talte tit sammen. Han var meget sympatisk. En dag sagde han til mig: "Hvis tiderne her skal blive dårligere, så ved jeg ingen udvej for at skaffe føden. Vores tørkost derhjemme består af rugbrød med skrabet margarine, og ikke andet. Pålæg har vi ikke råd til at få på." Naturligvis fik de også middagsmad, men der har kødet også nok været den mindste bestanddel. Han sagde det ikke for at beklage sig, sådan var han ikke, men da Frits begyndte i 1940, var hans løn 48 kr., en krone i timen, tariffen, så i 42-43 har lønnen nok højst været steget til 58-60 kr. for mændene.

Jeg havde så ondt af Stockholm, for han var sådan et reelt og rart

menneske.

Frits' arbejde bestod i at tømme vore kasser, når de var fulde, og at kaste "Grovlumpen" ned gennem en lem i gulvet for enden af sorterbåndet, hvor Larsen i kælderens stod og stampede det godt ned i presseren, indtil der var en balle, der omspændtes med gjorder. Derudover lavede han forefaldende arbejde, som også mændene nedeunder, hvor der arbejdedes med jern og hvad ved jeg?

Vi havde et godt forhold til mændene, og efter et par års forløb havde vi om sommeren udflugter med spisning og dans og tovtækkeri og forskelligt. Vi lagde lidt i en kasse hver uge og firmaet spædte resten til. Også kontorpersonalet var med den dag, og da følte ingen standsforskæl.

Hanne havde altid en kæmpemadpakke med på arbejde, og var stadigvæk tynd og flad som et strygebræt. En dag sagde en eller anden til hende: "Hanne, du spiser vel nok meget." Hanne blev gal i hovedet. "Jeg spiser sgu ikke mere end I andre," sagde hun.

Hun var godt nok med på skæg. En dag kom der i kludene et par ildrøde, lange nissestrømper. Hvem der fandt på at spørge Hanne, om hun ville gå en tur op igennem strøget med dem på, hvis hun fik en krone af hver af os, ved jeg ikke, men Hanne sagde top. Hun gik op igennem byen med dem på, dengang et særsyn, og flere vendte sig om for at kigge på hende. Vi havde et par kontrollanter bag efter hende.

Karen S var enke med to små børn, da hun begyndte. Hun havde været godt gift med en 20 år ældre mand. Hun lagde ikke skjul på, hvor hårdt hun savnede en mand, sådan rent fysisk. Hun lagde heller ikke skjul på sit sexliv med sine mange kærester både før sit ægteskab og efter sin enkestand. Engang efter en ferie i København underholdt hun os udførligt med et eventyr, hun dér havde haft med en mand, og det var endt med elskov i en sofa i et møbElisabethger. Det kom der et barn ud af. En pige, som bedstemoderen overtog pasningen af, såvel som af de to andre børn.

Karen var syerske af profession, og hun syede en nederdel til Bodil, hvor hun havde sat lynlåsen i *højre* side af nederdelen. Det måtte hun høre meget for.

Senere i livet blev hun husmoderafløser og blev sendt til de hjem, hvor det ikke kom sig så nøje med rengøringen.

Karen var en flink arbejdskammerat.

Sørine hed ellers Åse i lang, lang tid, indtil hun en dag fortalte, at hun hed Sørine, men det ville fruene i en plads, hun havde, ikke kalde hende. "Du skal hedde Åse," sagde hun, og derefter hed hun Åse.

Det med Sørine skulle hun ikke have fortalt, for lattermilde Else N. råbte tit leende til hende: "Nå, Soraine, osv..."

Der var andre ting, hun heller ikke skulle have fortalt. Den første dag, hun var der, fortalte hun hele sin livshistorie: Hun var 19 år, og havde for nylig fået en lille dreng, men faderen, der hed Charles, elskede hende ikke, og ville ikke gifte hende.

Senere - efter et årstids forløb - fik hun dog sin Charles. De blev gift, og hun arbejdede videre.

"Fatter" var nu en sjov fisk. Når vi var på wc, og bagefter, eller før og bagefter, vaskede vores møjbeskidte hænder, kunne han se rødt. Tit luskede han ind på vores toilet for at fange os i det, og så sagde han: "Ni måste inte bruke tid på tvætning af hænderne." En dag lukkede Ellen munden på ham ved at sige: "Jamen Anderson, vasker De da ikke selv hænder, når De har været på toilet?" Det hjalp. Efter den tid fik vi lov til at vaske vores hænder i fred.

Nogle år efter at krigen var forbi, rejste Anderson og fruhen tilbage til Sverige. Da Anderson rejste, var der ikke længere det "go" i kludene, som der havde været under krigen, hvor manglen på alting havde givet firmaet dets enorme kludopblomstringstid. Det afmattedes voldsomt, da de gode varer noget hen i halvtredserne igen begyndte at komme i butikkerne.

Anderson blev ikke gammel. Han døde et par år efter. Æret være hans minde. Han var trods alt en rar mand, men hæmmet af den dårlige mave, han havde, og vel også af længslen efter sit fædreland. Det er ikke altid nemt at begå sig i et fremmed land, og med kvindfolk, hvoraf mange lå under ham i stand, ja alle lå vi under ham i stand, - og alt for mange af os lå under ham i dannelse.

Men trods alt snavset på Petersens og Albecks filial, både det, vi sugede ind i os gennem lungerne, og det, vi fik i sjælen, så er det trods alt, og på så mange års afstand - ikke at forglemme - en af de mest oplevelsesrige arbejdspladser, jeg har haft.

Men havde det ikke været for Frits og Ellen og Emma og Else og Birgit og og og og... - ja, trods alt, så var det såmænd kun Carla og "Gammel Anne", der rigtig var slangerne i "kludeparadiset" hos Petersen og Albeck.

Krigsårene

Om året 1941 husker jeg, at Frits og Emma, Asger og jeg holdt sommerferie sammen. Vi cyklede til "Blommehaven" i Århus; havde hver sit lille spidstelt med samt primus til madlavningen.

På vej derop punkterede Asger, og Emma og jeg kørte videre alene, for Asger sagde: "Kør videre alene, for vi haler jer jo hurtigt ind, fordi vi kører stærkere." Emma og jeg var så heldige at komme med på stop med en vognmand, der læssede os af et stykke uden for Århus.

Lidt efter punkterede jeg, og vi trak vore cykler videre for at finde en cykelhandler, der kunne lappe cyklen med de meget defekte slanger og dæk. O lykke. Hvordan det kunne gå til, ved jeg ikke, men cykelhandleren havde et dæk, jeg kunne købe til 20 kr. Af vore feriepenge var det naturligvis en ekstra udgift, men jeg kunne ikke lade chancen gå fra mig, for det var næsten umuligt at opdrive et nyt cykeldæk på den tid. Asger og Frits nåede os, og vi fortsatte mod "Blommehaven" i Århus. Vi havde en god ferie med godt vejr.

En aften var vi i biografen alle fire. Vi så "Pigen fra junglen" med Dorothy Lamour. Da vi kom ud derfra, var Frits' cykelpumpe stjålet fra hans cykel. Frits, som ellers er så ærlig, sagde ikke et ord, men gik roligt hen til en anden cykel og tog pumpen, der sad der; gik hen til sin egen cykel og satte den fast med ordene: "Den mand med cyklen der kan vel være ligeglad med, om det er mig, eller den anden, der har taget hans cykelpumpe." Jeg kunne se logikken i hans bemærkning og lo højt.

Senere under krigen måtte jeg købe en dårlig, brugt cykel for at få dæk at køre på. Min "ny" cykel fra jeg var 16 år var slidt op i dæk og slanger.

Nu må vi jo ikke tænke på de gode, solide dæk, der hører nutiden til, nej, efterhånden som krigen skred frem, blev alt erstatningsvarer, også cykel- og bildæk. Lærredet i disse dæk var cellulid, det samme, som efterhånden også næsten kun kunne fås til beklædning. Disse dæk kunne ikke holde, men gik i stykker for et godt ord, og ofte måtte man lægge en lap inden om fælgene over hullet i dækket. Nej, det var strenge tider, for cyklen var et absolut nødvendigt køretøj. Ellers havde vi næsten kun apostlenes heste.

Privatbilerne, de få, der var, blev ret hurtigt efter krigens udbrud klodset op i flere år. Folk, som for eksempel brødrene Abrahamsen,

der havde bil til luksuskørsel, havde dem opklodset i mange år. Benzin havde vi på rationeringskort til erhvervskørsel, men ret hurtigt gik den slags kørsel over til gengas, det vil sige, en slags kakkelovn installeredes på for eksempel en lastbil som min svigerfars, samt den lastbil, Robert kørte med. I kakkelovnen på bilen fyredes med bøgetræ.

Alt, hvad man havde af tøj blev vendt og omsyet i det uendelige. Godt, nyt tøj kunne ikke skaffes.

I firmaet Petersen og Albeck måtte vi gennem lang tid købe af kludene, hvis vi fandt noget brugbart, hvad jo dog hændte. Kludene kostede fra 1 til 2 kr. kiloet, så det var en god portion tøj, vi kunne få for en billig penge. Hvad vi kunne få ud af disse klude var dog begrænset. Jeg syede et par nederdele af et par gabardine-frakker. Undertiden fandt vi i strik også en brugbar bluse; et par skibukser syede jeg også af to ens, sorte uldne overfrakker, men alligevel var det begrænset, hvad der kom af brugbart i kludene.

Det overflodssamfund vi lever i i dag med "køb nyt og kast bort" mentaliteten, herskede jo ikke dengang. I årene før krigen var det tyvernes og tredivernes krisetider med de uendelig små kår for den største procentdel af befolkningen, der gjorde sig gældende.

Dog husker jeg, at i strik kunne der være brugbare ting til optrævelse. Til Asger strikkede jeg en pullover af to brunmelerede trøjer.

I Korsgade sad en gammel morlille i sin lille lejlighed. Hun strikkede dagen lang og tjente en "god" skilling til hjælp til den slunke aldersrente. Hun forlangte 50 øre i løn for at strikke et par granvoksne vandrestøvlesokker til størrelse 41 eller 37, Asgers og mit støvlenummer. Jeg var helt flov over, at hun forlangte så lidt og gav hende lidt mere, men hun sagde glad og fornøjet, at det var nu hendes pris for arbejdet.

I vinteren 42 eller 43 kunne jeg et sted købe noget mørkegråt, tykt kradsuld, som jeg fik syet en dragt af. Den lignede noget herretøj. Et par "sko", der passede til dragten fik jeg også fat på. De var af fiskeskind foroven, og bundene var af træ. En søndag formiddag gik jeg op igennem strøget med dem. De var ikke gode at gå i, stive og hårde og klappende. Jeg havde givet en pæn pris for dem, men de holdt ikke ret længe. Det øverste gik fra.

I firmaet Viggo Pedersen arbejdede, mens jeg var der, en bogholder Møller. Han var en lidt barsk udseende mand. Elisabeth havde som 16-årig været pige i huset hos ham og hans kone, som var damefrisørinde. De havde to børn.

En dag snakkede Elisabeth med børnene og sagde i kådhed til dem: "Vil I godt hilse jeres far og sige, at jeg nok skal være der til ti-

den i morgen." Dagen efter overfusede Møller Elisabeth: "At hun endelig ikke skulle bilde sig noget ind, fordi hun havde været pige hos dem." Han ønskede ikke sit privatliv blandet ind med syerskernes.

En dag startede Møller en "Køb og Salg" forretning, som der efterhånden skød nogle op af rundt om i byerne. Man kunne komme med noget af sit tøj, som forretningen tog i kommission, og tog procenter af for at sælge det. (Nu skulle jeg lige have haft min pels). Jeg solgte senere efter krigen mine sorte skibukser, og fik den fyrstelige sum af 60 kr. for dem. Jeg havde haft dem i flere år, uden dog at bruge dem ret meget. Piger gik jo ikke i bukser, uden til sport.

Møller begyndte nogle år efter for sig selv i buksebranchen og tog førstesyerske frk. Sørensen med sig.

Hans firma skulle mangfoldige år senere komme til at spille en meget vigtig rolle i mit liv.

Ret hurtigt efter krigen begyndelse fik vi rationeringsmærker til snart sagt alt. Jeg husker fra begyndelsen af vort ægteskab, at hvedemelet var sluppet op, og vi så det ikke mere før lang tid efter krigen ophør. Vi bagte af bygmel, og vi lavede sovs af bygmel. Det smagte ikke særlig godt. Vi havde ingen ris, lavede vi for eksempel sødsuppe, så var det med de store byggryn i, eller de små. Det smagte ikke ret godt med de store i, men lignede dog risengryn lidt. Mor tørrede rabarber - og så var det rosiner. Et par gange til jul fik vi et pund risengryn bevilget gennem vor købmand Abrahamsen, hvor vi handlede i flere år, (grundet familieskabet). Den ene gang var de fyldt med små, sorte biller.

Asger var gal som en tysker. "Det er kun os fattigluse, han vil byde det," sagde han. (Havde jeg nu sagt det, i stedet for ham, så havde jeg fået min sag for. Så var det *absolut* over hele linien, at risengrynene ikke var bedre).

Rosiner, svedsker, bananer og appelsiner forsvandt fra landet, og der skulle gå 7-8 år efter krigen ophør, før vi igen havde dem i normal mængde. - Et par gange i krigen år fik vi en enkelt appelsin pr. mand eller sådan bevilget hen mod jul.

Kød var også rationeret. Lørdag formiddag stod vi i store køer i slagterbutikkerne - man holdt sig til én slagter, det var man nødt til, og koteletter og steg var en sjælden vare på søndagsmiddagsbordet. Slagter Olsen på Vardevej, som jeg handlede med, da vi senere flyttede på Boulevarden, gav mig engang et godt råd i sommervarmen - ingen af os havde jo køleskab, og meget få af os et isskab, og vort køkken med spisekammer - som kun var et indbygget skab - vendte mod vest med bagende eftermiddagssol om sommeren.

Slagter Olsen sagde: "Det er ikke varmen, der gør kødet dårligt, det er luftens bakterier, så når De kommer hjem, så pak ikke kødet ud, pak endnu flere lag papir om kødet, så det er helt lufttæt, så holder det sig bedst." Jeg fulgte hans råd, og det var sandt, hvad han sagde.

Alligevel var det svært. Engang i august havde vi fået oksekødsuppe - Asger havde fødselsdag i august, og vi havde familien til spisning - en tosset tid at koge suppe på, og jeg havde, ung og uerfaren som jeg var, sat resten af kødet imellem to dybe tallerkener og ind i spisekammeret. Da jeg dagen efter tog det frem, vrimlede det med maddiker. Jeg skreg op af skræk og væmmelse ved synet. Siden sørgede jeg for at pakke alt forsvarligt ind.

Kaffen var også rationeret, men vore mærker slog godt til, da jeg jo ikke drak kaffe. Efterhånden, ja, ret snart blev kaffen iblandet erstatning, til sidst næsten kun erstatning.

Tobak blev en mangelvare. Også det blev rationeret, og med dansk tobak blandet i. Og nu husker jeg, at i firmaet Pedersen og Albeck arbejdede et årstid en ca. 40-årig dame - og hun var virkelig en dame. Hun hed Ruth Bertelsen, og hendes mand var en bror til en af Asgers onkler, gift med Svigermors søster. De boede lige i nærheden af mine svigerforældre.

Ruths mand var tobaksudlært. Han rullede selv cigarer hjemme i privaten, og solgte tobak fra sin bopæl. Efterhånden slap det ud, eller Ruth lod det sive ud, at manden godt ville sælge til os i firmaet, en bestemt ration til hver om ugen, pakket i små tobaksdåser. Vi fik hver en ration til de tobakshungrende mænd. Asger røg pipe og cigaretter sådan pø om pø. En gang imellem fik han en lille ration cigaretter hos købmanden, men det var noget frygteligt stads, erstatningstobak og dansk tobak blandet sammen. Ruths mands var ikke bedre. Også det blev ringere og ringere.

Vor kvist

Jeg har så mange gode minder fra vor hyggelige kvist. Der var så hyggeligt.

Tit lørdag aften lå vi i vor dobbeltseng arm i arm og snakkede med hinanden, tæt ind til hinanden, og med lyset tændt. Og da var vi virkelig hinanden så nær. Ret hurtigt vendte Asger sig om på ryggen - og jeg vidste godt hvorfor: Ingen sex en lørdag aften - før fodboldkampen om søndagen - og det var nok for ikke at få fornemmelser, at

han vendte sig om, til sorg for mig. Men vi snakkede aldrig sex. Sex-tale imellem os var tabu, om også vi var mand og kone.

En lørdag - søndag havde han været i København til fodbold-kamp, og jeg stod en aften efter arbejde og børstede den mørkeblå habit, han havde haft på. Jeg vendte den lille vestelomme, og mit blod frøs til is. I lommen lå et kondom. Jeg satte mig lige så stille ned på en stol inde i stuen med jakken i skødet og havde kvalme af sindsbevægelse. Her gik jeg med min utilfredsstilede længsel, og så gik han til andre kvinder. Å, Gud i himlen.

Asger var til træning. Da han kom hjem, viste jeg ham kondomet uden ord. Han kunne se på mig, hvad jeg tænkte, og gav sig til at le. "Det er da nogle, vi for sjovs skyld køber og puster op til balloner," sagde han. Jeg troede på ham. Han havde tit fortalt om de narrestreger, holdet fandt på. (I parentes bemærket, syntes jeg ofte, de var for fjollede, og kunne ikke se noget sjovt i det, han fortalte).

12 oktober 1941, vores et års bryllupsdag, gik vi sammen om formiddagen en tur om i Vestergade til gartner Martin Rasmussen, en fodboldfan, hvor spillerne altid handlede. Vejret var smukt solskin med lidt kølighed i luften. Jeg skulle have en blomst i bryllupsdagsgave. Vi faldt for en stor, kraftig bredbladet philodendron, sat op ad en stor pind. Den kostede 12 kr. Den groede på livet løs, og jeg fik den idé, at vi kunne købe et par kraftige bambusstokke og lave et espaliér ud fra skråvæggen ved vinduet. Det gjorde vi, og planten groede videre på livet løs og groede hen på væggen efter lyset, og vi fæstnede bladrankerne. Det så godt ud.

Vi havde købt 7 bøger på afbetaling af en bogsælger, der rendte os på dørene. Asger lavede en interimistisk hylde, der hang på det nederste af skråvæggen. Jo, vi havde det hyggeligt. Dengang var det moderne med potteplanter hængt på søm i hele vinduet, og også de groede på livet løs.

På vores dækketøjsskab stod en sladderkælling midt for under vort snebillede, og rankerne groede op om billedet, der forestillede en gammel kone, der gik i snelandskabet, og til venstre i billedet lå et lille hus. Hele motivet gav mig mindelser om fars og mors lille hus, "Godset", og den gamle kone på vejen mindede om bedstemor. Jeg følte, og føler den dag i dag en fred, når mit blik hviler på maleriet.

Denne mindelse med vort dækketøjsskab og sladderkællingen stammer fra sommeren 1942. Denne sommer kunne Asger og jeg ikke få ferie samtidig, så Emma, Ellen, Edith og jeg cyklede sammen op omkring Århus og Viborg med Dollerup bakker, og hvad stræknin-

Sommerferien 1941. Fv.: Asger, Dagny, Emma og Frits.

gen ellers var erindrer jeg ikke så nøje, dog husker jeg, at vi også besøgte Silkeborg og sejlede rundt på søerne. Vi overnattede på vandrehjem rundt om. Såvidt jeg husker, lavede vi maden på de forskellige vandrehjem - måske havde vi også en lejrprimus med. Asger tog på ferie til København med Ellens mand. Vi kom af og til sammen med dem parvis. Frits cyklede Jylland rundt i ferien.

Vi tjente pengene til sommerferien ved at binde snor sammen. Hvem idéen kom fra, husker jeg ikke, men det var vanskeligt for slagterne at få snor til at binde om rullepølserne. Af en eller anden grund var der kun affaldssnor, det vil sige, hvis man bandt enderne sammen, så kunne der blive en rulle ud af det, og slagterne var ligeglade, om det var snor, der var bundet sammen, det kunne godt bruges alligevel. Jeg formoder, at idéen kom fra Per, og at snoren måske kom fra Petersen og Albeck, for også han og Susanne bandt snor. I hvert fald så bandt vi snor på livet løs, og jeg lærte at binde snor, uden at det blev hundepører. Vi sad i det lille rum, hvor min symaskine stod, og bandt på livet løs, og fablede om alle de penge, vi skulle tjene på det, men efter Asgers sommerferie - han kom hjem 8 dage efter mig, - var der ikke mere snak om at binde snor, eller fortjeneste ved det, det gik i sin mor igen. Men fra min hjemkomst fra ferien husker jeg sladderkællingen, der havde vokset sig så stor om maleriet, og også, at Asger i lån havde fået et sparecur med hjem fra svigermor, og også det stod på skabet og tikkede.

Ganske vist var der ulemper ved kvisten. Havde vi gæster og skul-

le dække bord, måtte bordet flyttes ud, og møblerne klumpes sammen. Jeg husker, at familien Laursen og Hulda og Harald engang var inviteret sammen hos os. Jeg husker endnu fru Laursens glade smil.

Vi havde tit gæster. Det har unge mennesker gennemgående.

Om fredagen gik jeg til gymnastik kl. 20, og inden jeg gik, støvsugede jeg altid, og så kunne jeg godt brokke mig over den lille plads, vi havde i den lille lejlighed.

Nytårsaften 1941 holdt vi nytårssammenskudsgilde hos os. Ejnar, Hans og Elly, Frits, Emma og Bodit, der var på besøg, festede med os. Elisabeth skulle snart føde, så de blev hjemme.

Vi havde lavet bar i det lille rum, hvor min symaskine stod. Hans kom lidt efter midnat, måske først kl. 1 om natten. Han havde i lang tid spillet i et orkester til de ugentlige baller - tit både lørdag og søndag - der dengang var byens fornøjelser for de unge, foruden biograferne.

Der var baller i både Bygningen, fortrinsvis for det brede lag, arbejderne. Håndværkerforeningen, for håndværkere og forretningsdrivende, det lidt højere i hierarkiet, og man kunne tydeligt se og høre forskel på publikum i deres måde at være på og tale på, samt klædedragten. I Teatersalen holdtes de hyggeligste baller for lidt af hvert.

Lige ved siden af Teatersalen lå en lille restaurant, hvor ungdom og lidt ældre søgte ind for at fortære de berømte tre snitter og en snaps for en kr. En sodavand kostede 35 øre serveret, og en øl 1 kr. Det var andre priser end nutidens, men priserne var efter lønnen, hvad de også er nu om dage.

En vinteraften, vi gik hjem fra et besøg hos far og mor, hjem til vor lille, lune kvist med centralvarmen sagde jeg til Asger: "Å, jeg har så ondt af far og mor, som bor i det gamle, utætte hus, og vi bor på vor lune kvist."

Asger lo af mig, idet han sagde: "Sådan tænker de da slet ikke. Det kan du da nok forstå. Det er jo deres hjem." Vi besøgte tit far og mor om søndagen. Tit var vi der alle søskende og svigerinder forsamlet om eftermiddagen til kaffe. Det var lige noget, mor kunne lide, at se os om sig, og så fik mændene sig et slag kort. Mændene ville alle gerne spille kort, og vi kvinder måtte så være på stolene rundt omkring i den lille stue, hvor vi strikkede og snakkede. Jeg forstår slet ikke, vi kunne være der. Bedstemor lå tit og hvilede sig på sin seng. Hun frøs meget om vinteren i det gamle utætte hus. Det tynde, gamle blod kunne ikke varmes op.

Mor kunne stå i stuen ved døren til køkkenet med armene over kors, mens hendes blik vandrede rundt på os alle, og hun smilede sit

gode smil. Dét var hendes liv, hendes familie, som hun elskede, mand, børn, svigerbørn, og senere børnebørn. Jo, hun var glad, når vi alle var samlet i den lille stue; det var lykken i hendes tilværelse. Glæden lyste ud af hende.

Engang i isvinteren 1941 lå vi på ottomanen og snakkede. Der var koldt i stuen, og isblomster på vinduet. Vi så efter. 15 graders varme. Vi gik op til far og mor, hvor der ganske vist ikke var ret meget varmere, men vi var jo flere, og derved blev der varmere.

Og nu vil jeg skrive om noget, der altid har pint mig, når jeg har tænkt på det, også nu.

En dag så jeg i et blad et billede og fremgangsmåden om hvordan man kunne lave en gyngestol om til en moderne stol. Man savede knopperne af både arme og ryg, betrak resten af møblet og så havde man hokus - pokus en moderne stol. (Alt gammelt var jo umoderne).

Jeg havde ingen gyngestol, men det havde far og mor jo, og sådan en gammel stol var de vel ligeglade med? Jeg egoistiske pige begyndte at spørge en dag, om jeg ikke måtte få den gyngestol, og forklarede hvortil. Jeg ved ikke, om mor var ligeglad, men hun kunne jo unde sine børn alting, og hvis jeg nu gerne ville have den? Jo, mor kunne unde os alting, men hun havde så lidt at give af. Æggene købte vi. Dem kunne mor ikke give os, for det var en af indtægterne, - og vi ville da heller ikke have dem. Men sommetider, hvis Asger og jeg var alene oppe hos far og mor, og vi to, mor og jeg, var ude i køkkenet, så kunne hun række ind i spisekammeret og tage et lille stykke flæsk frem, fed røget, som regel, og stikke det hastigt til mig. Far måtte endelig ikke se det. Vi kunne så få et måltid mad ud af det.

Mor havde slet ikke behøvet det, for selv om vi var fattige, især set med nutidens målestok, så var mor og far jo endnu fattigere, for de havde jo ikke årene foran sig, deres liv lå bagved dem, men mor syntes jo, vi skulle have lidt.

Rabarber til grød eller saft fik vi også altid. En sommer gik mor med mig op til et lille hus i nærheden af deres hus, og der købte jeg til syltning af saft et helt lispund ribs for 2 kr., plukket uden så meget som et blad imellem dem.

Jeg kom væk fra gyngestolen. Far sagde ikke noget, da jeg spurgte, og jeg drog af med gyngestolen, betrak den med et hørlærredslagen, jeg engang havde fået af bedstemor, farvet rustrød hos farver Hansen i Nørregade. Stolen blev såmænd meget sød og stod ved siden af espalieret, et halvt årstid vel. Så var jeg træt af den, og far og mor fik den igen.

En dag forinden - eller efter - jeg husker ikke så nøje hvornår, sagde mor til mig, at far havde været gal over at komme af med gyn-gestolen - og det var da også synd, at jeg selvrådige pige kunne være så fræk. Mor sagde til far, fortalte hun: "Jamen så ku' du da ha' sagt nej." "Ja, så skuld' a vel være døvl' over det!" svarede far.

Far var i nogle år ikke så meget "i kridthuset" hos os som mor. Vi syntes, han hersede for meget med mor, og at det gik ud over hende, hvis der var noget, der ikke passede ham. Og der var også andre ting. Af natur var far ret jaloux anlagt, så det, at det mere var for mor, vi kom, sårede ham, så han tit trak sig ind i sig selv. Frits og Ejnar gjorde nu ingen forskel, men Hans og Svend og jeg kunne gøre det, det vil sige, jeg ville det ikke, men der var kommet noget fremmed imellem os, en mur, ingen af os rigtig formåede at rive ned.

En dag, men det var et par år senere, sagde mor til mig: "Far var trist over, at du var gået uden at sige farvel til ham." Han havde været i stalden, og jeg havde glemt det. Senere huskede jeg altid at sige farvel. Jeg holdt jo alligevel så meget af ham, men vi var vokset fra hinanden.

Alligevel husker jeg disse besøg i mit barndomshjem som noget varmt og godt, når vi sad og hyggede os i den lille smule plads i stuen, og mændene spillede kort, med hængelampen over bordet som eneste lyskilde i stuen. Jeg sad gerne oppe på "æ hjald" som mor sagde; det var forhøjningen på chaiselongen. Krigen med mangel overalt var over os, men menneskets omstillingsevne er stor, og mennesket dengang var jo ikke den forvænte dansker, der lever i nutidens Danmark. Vi tog det i de første krigsår som noget, der ikke kunne være anderledes.

Torsdag 26-2-42 var jeg gået tidligt i seng på vor kvist og lå og så på alle vore amatør billeder, og mindedes vemodigt både det ene og det andet. Henad ved klokken 23 ville jeg lægge mig til at sove, og så drøede en flyver i det fjerne og lige hen i min kvist i mit soveværelse og ned i hovedet på mig. Sådan følte jeg det i min rædsel i de få sekunder der gik, mens det skete. Jeg for op af sengen og ud i entreen, idet jeg råbte: "Å, Gud i himlen, frels mig," og i disse sekunder defilerede hele mit liv forbi mig.

Flyveren, en anskudt englænder, ramte ikke min kvist. Han kastede sin bombe et sted ude ved Nordbanen i Grejsdalen, og vi var nogle dage senere ude at se det store krater, bomben havde lavet i jorden.

Men den aften var jeg rædselsslagen. Asger var til træning på stadion. Var han på vej hjem? Var det sket ham noget? Jeg vidste jo in-

genting. Jeg tog mit tøj på og cyklede hen mod byen. Under viadukten i Skovgade mødte jeg ham på vej hjem. Han havde allerede underretning om, hvor bomben var faldet. Vi kørte hjem. Men jeg måtte vel elske ham, når jeg kunne være så ude af det ved tanken om, at der kunne være tilstødt ham noget. Hvad ellers?

Natten i forvejen kastede en anden anskudt englænder en bombe, der faldt i trætoppene i Nørreskoven. Den anrettede store skader på Skovvangen ved Skyttehusvejen. Billederne af 4-5 ødelagte huse blev fotograferet illegalt, og solgtes illegalt. Vi købte dem.

Men sådan set mærkede vi i de første år ikke meget til krigen ud over luftalarmerne og varemanglen. Luftalarmerne husker jeg især fra vor kvistid, vel sagtens fordi jeg dengang skulle op og på arbejde om morgenen, og så var det ikke sjovt om natten at være flere timer i beskyttelsesrum. En meget sød dame, en familie med to børn boede i stuen. Hun tog mig tit ind, eller vi sad i beskyttelsesrum sammen i kælderen. Asger var vagt på fabrikken, når der var luftalarm.

Den tyske Værnemagt: Vi mærkede ikke meget til dem her i byen i begyndelsen. Når vi gik på besøg i Svendsgade til mine svigerforældre, gik vi ad Vardevej, og der lå deres indhegnede kaserner, hvor nu andelsboligforeningen har bygget. En tavs soldat stod vagt og så ligegyldig, og vi gik lige så tavse forbi ham uden at se på ham. Asger talte sommetider med en eller anden af de tyske soldater, når han på Nordbanen sendte varer ud. Mod krigens slutning talte han ofte med en ca. 60-årig mand. Han anede intet om, om kone og børn og hele familien var omkommet i det udbombede Tyskland.

Jeg husker engang i et forlystelsesetablisement, "Sevilla", hvor vi var en aften, et par år før krigens slutning, at to unge, tyske soldater sagde: "Deutschland kaput. Wir sind verloren..." und so weiter. Jeg kunne ikke tysk dengang, men Asger kunne.

Men alligevel. Det, der hele tiden prægede bybilledet var soldaterne på deres daglige march, og deres taktfaste sange, som de sang, mens de gik.

Det, der også prægede bybilledet var, at de åd flødekager og wienerbrød, som vi andre spiste rugbrød. De trængte vel til det.

Den rigtige piskefløde var forsvundet fra kagerne og butikkerne. Man kunne ved hjælp af "gulddråberne" som de hed, piske erstatningsfløden, og så "nogenlunde" fremkalde en illusion om piskefløde, der også kunne købes i isforretningerne i en medbragt skål. Vi klarede os, som vi kunne.

Gassen var rationeret, så der kom en slags springform på marke-

det, man kunne sætte direkte på gassen og bage en bestemt slags kage i; den smagte helt godt, - hvis den da ikke faldt sammen.

En dag, mens vi som nygifte boede på Grejsdalsvej, kom svigermor og svigerfar en dag med en sort primusbageovn, vi måtte låne. Primusbageovnen var et højt monstrum med et rundt hul under bunden, hvor vi kunne sætte primussen, og den varmede så bagværket op. Den fungerede ganske udmærket. Jeg bagte meget i den. Bunden i den var næsten tæret op. Jeg kunne ikke *købe* ovnen, kun låne den, og det er ikke lige mig. En dag afleverede jeg den igen.

En dag sagde svigermor lige så triumferende til mig, at den og den, som havde fået den efter mig, havde kostet en ny bund i den, så nu var den som ny. Jeg tænkte: Hvorfor *fik* jeg den ikke, så kunne jeg have gjort det samme.

Jeg fik en ny, sort gasovn til 135 kr. - med en fejl i emaljen - derfor afslag i prisen, da vi havde været gift i 13 år. Før fik vi ikke råd til det.

Asger havde fået søndagsjob i sit firma, fra vi blev gift. Han gik hver søndag formiddag i vinterperioden hen og fyrede og rensede ud i fyret i fabrikant Albert Abrahamsens villa, der lå ved siden af fabrikken. Det var et centralfy, kul og koks fyr, der opvarmede villaen. (Fabrikken havde eget fyr, og det tog Lorenz sig af). Bent Hansen, kontorchefen, der dengang kaldtes kontorassistenten, havde også ekstra-job. Han hentede hver søndag morgen aviser på posthuset og bragte dem til fabrikanten.

Jamen, det tjente de jo da også en skilling ved? Nej, de gjorde ikke. De var jo ansat i firmaet og fik deres gode løn, 225 kr. om måneden.

Og fabrikanterne? Ja, fabrikanterne var nogle fedtsyle. De tjente under krigen styrtende på chokoladen, der i mangel af bedre var lavet af kartofler, erstatningsvarer, vel også nogle ægte varer, og hvad ved jeg? Og alt kunne sælges.

Men millionerne, de tjente, gav de skattevæsenet, mens deres funktionærer måtte hutle sig igennem. Joe, Asger fik engang ved en fyringssæsons slutning 60 kr. af Albert, og siden endnu nogle gange i årenes løb et beløb igennem sit ekstra arbejde over utallige år, og hjalp han fruene med et eller andet - han var allestedsnærværende - kunne han sommetider få en femmer af hende. Sådan var det.

Men det var jo en god arbejdsplads. God og hyggelig. De ansatte havde det hyggeligt med hinanden. De elskede den arbejdsplads. Også pigerne. På den fabrik var der ingen "Gammel Anne" til at for-

peste livet for dem.

Og livet gik videre. Asger og jeg passede vort arbejde, og i fritiden dyrkede han sit fodboldspil, og jeg min gymnastik. Vi havde en stor omgangskreds. Elisabeth og Niels Peter så vi med mellemrum privat. De sled i det. Niels Peter i sin fars bageri; Elisabeth hos Viggo Pedersen, og Lars levede et lidt forsømt liv med de udearbejdende forældre, der sparede til forretningen. Vi havde også kontakt med fodboldvennerne, og vi kom privat sammen med flere venner, dels fra arbejdet, og dels fra min sport. Vi holdt sammenskudsgilder med mellemrum og fejrede nytårsaften hos hinanden.

Sypige igen

Lydia og Janus havde malerforretning på hjørnet af Buchsvej. Dengang var Lydia en igennem mange år skattet kontorhjælp hos konsulen i hans store villa i Mølholm. Janus' mor var gift med onkel Martinus, svigermors bror. Konsulen havde i mange år haft et tørklæde- og brudeslør - firma. Han var fransk konsul, en kraftig, høj, midaldrende mand.

En dag til familiekomsammen hos Hulda sagde Lydia til mig, at de kunne godt bruge en syerske mere i firmaet i Mølholm. Jeg cyklede derop; søgte og blev antaget. Sagde op hos Petersen og Albeck og rejste uden sorg derfra.

Der i konsulens villa syede to syersker brudeslør på specialmaskiner. Havde det bare været mig. Jeg kom til at sy tørklæder. Det var ikke lige mig. Tørklæder i georgette hele dagen lang.

Ydermere skete der det, at vi den 12 februar skulle have været til Evas fødselsdag. Eva var Valborgs og Roberts nummer to arving. Vi blev hjemme på vor lune kvist i stedet for at gå ud i kulden til fødselsdag. Og den aften besvangrede Asger mig. Uden varsel eller forudgående snak, om vi nu ikke snart skulle have et barn.

Hvorfor gjorde han nu det? Jeg ved det ikke. Jeg sagde til ham: "Det, du der gjorde, kan vi jo få børn af!" Han svarede kort: "Det er også meningen." Underlig mand. Måske var han træt af at høre på fodboldkammeraternes drillerier. Vi havde været gift i 3 1/2 år og havde ingen børn. De andre havde alle et barn, Ruth og Holger endda tvillinger.

Den var også hjemme med det samme. Jeg kunne mærke det fra

den første dag - næsten.

Efter 14 dages forløb var jeg utilpas og dødtæt, når jeg arbejdede og cyklede op ad den store Mølholmsbakke, og cyklede hjem igen.

En aften så jeg i avisen, at en hjemmesyerske, fru Nielsen i Nyboesgade, søgte en videregående elev til systuen. Jeg mente, jeg var videregående elev; søgte og fik stillingen. Jeg skulle have 25 kr. om ugen og skulle begynde, når jeg var løst fra mit andet job. 25 kr. var naturligvis langt fra, hvad jeg var vant til at tjene hos Petersen og Albeck, 41-42 kr. Det samme fik jeg i Mølholm. Men jeg var jo heller ikke udlært syerske.

Dagen efter gik jeg ind og sagde op. Mærkeligt nok, men konsulen syntes, jeg skulle blive. Når jeg havde været der længe nok, ville jeg kunne tjene meget på akkord, og måske senere komme til at sy brudeslør. Lydia sagde senere til mig, at konsulen var ked af, at jeg rejste. Men ærlig som hun var, sagde hun til mig: "Det var nu nok mest for dit kønne smil skyld." Ja, der kan man se.

Jeg begyndte hos fru Nielsen, ganske vist under lidt falske forudsætninger, for hun havde sagt, at hun ville have en syerske med henblik på en senere forretningssystue, som var hendes og hendes mands planer engang ud i fremtiden, og jeg vidste jo, at jeg var gravid, selv om jeg kun var 3 uger henne. Jeg følte det i hele min krop.

Det var bare lykken at sidde ved syningen igen. Fru Nielsen var knalddygtig og rationel, og jeg kunne nu se, at fru Eriksens kjolesyning og hele fremgangsmåde i arbejdsforløbet havde været oldnordisk og tidsslugende. Det fortede noget hos fru Nielsen, og hun forstod at lære fra sig. Jeg lærte enormt meget. Hun havde en kæmpe kundekreds og tog 12 kr. for hver kjole, undtagen når der var quilting på. Det var begyndt at blive moderne.

Vi syede også oceaner af cotton-coats. En mode, der var dukket frem, og vi syede dem af lagner, farvede lagner. Vi tog 25 kr. for hver cotton-coat, herre som damefrakker, og det var noget, vi tjente godt på. Fru Nielsen havde en Pfaff zig-zag trædesymaskine, der zig-zaggede over sømmene og kunne slå knaphuller.

Det gik på livet løs. Fru Nielsen klippede efter et system, hun selv havde ændret lidt på, så klipningen blev lettere. Hun prøvede kun kjolerne én gang. Vi syede aldrig lynlåse i siderne af kjolerne, kun i nederdelene. En dag udtrykte jeg min forundring over det, og fru Nielsen sagde: "De rynker, der er for meget, kan kunderne selv snerpe ind med bæltet." Det var i de firkantede skuldres tid, og vatpuderne, vi syede i kjolerne, blev større og større.

Fru Nielsen var umådelig sød og ligefrem. Hun var 28 år, og jeg

25, men vi blev aldrig dus. Det gjorde man ikke sådan uden videre dengang.

Undertiden fik vi besøg af hendes mor og noget ældre søster. Søsteren havde en rygskavank og fik invaliderente, som det hed dengang. Moderen og søsteren boede sammen. Moderen var 70 år. Begge damerne var lige så søde som fru Nielsen. Jeg husker, at den livskloge mor engang sagde: "Sit sind kan et menneske ikke løbe fra, om det så bliver 100 år," - og det er også min livserfaring. Grundtrækkene i et menneskes karakter forbliver der stedse.

Fru Nielsen og hendes mand var meget forelskede i hinanden. Det kunne jeg både se og høre. De lune sommeraftener igennem sad de ude på altanen og hyggede sig sammen. Fru Nielsen syede aldrig om aftenen, men stod op hver morgen og gik i gang kl. 7. Jeg mødte kl. 8-12 og 13-17.

Nogen tid efter at jeg var begyndt, fortalte jeg fru Nielsen om min tilstand, måske havde hun selv opdaget det.

Om middagen, når jeg havde en times pause, gik jeg, da jeg var et par måneder henne, direkte fra Nyboesgade og hen i fiskeforretningen først for i Svendsgade og købte roll-mops - det var jeg vild efter - og mange gange løb jeg så derfra og hen i Mindegade og op ad trapperne og ind på wc og brækkede mig. Det var fast middags- og aftenritual. Jeg brækkede mig på livet løs. Alle 9 måneder. Og havde halsbrand, så det næsten ikke var til at holde ud. Og var dødtræt. Jeg fik intet lavet derhjemme i de første 3 måneder ud over at lave mad og den mest nødvendige rengøring.

Jeg husker min mørkeblå karmgarnsnederdel, jeg gik på arbejde i, syet af en af Pedersen og Albecks frakker. Efterhånden kunne den ikke nå om mig mere, og jeg orkede ikke at lægge den ud. Jeg, en syerske, gik med sikkerhedsnål i den for at den kunne nå om mig, og sikkerhedsnålen blev større og større. Godt, at min bluse gik ned over nederdelen.

Efter ca. 4 måneders forløb måtte jeg i omstændighedskittel. Den syede jeg af et blegrødt fortræksgardin, jeg fik af mor. Til pænt brug syede jeg mig en hvid todelt kjole af celluld, og de to ting var det eneste, jeg havde i min omstændighedstid.

Var jeg ond over det barn, Asger uden om mig havde påduttet os? Jeg, der overhovedet ikke forstod mig på børn, Valborg sagde, at jeg snakkede til niecen Irma som til en voksen.

Nej. Jeg var lykkelig. Jeg elskede *ham* fra det første øjeblik, for selvfølgelig skulle det da være en dreng. Alle mænd ønskede sig jo en dreng. De fleste i hvert fald. Jeg var en lykkelig kvinde, der ventede

mit første barn; den dag, han første gang sparkede, åh alle lykkeligt ventende mødre kender følelsen.

En dag hen ad sommeren sagde fru Nielsen, at jeg måtte købe et par stykker stof til en sommerkjole og en sommernederdel af hende, til at have til næste sommer, når jeg blev slank igen. Hvor kunne hun skaffe det fra? Hun sagde, at det kunne hendes veninde skaffe. Hendes veninde, en sød ung kvinde, var gift med en politimand. Hvor havde han det fra? Det talte vi ikke om, men sortbørshandelen florerede overalt, og sortbørshandel var forbudt, og sommetider blev lagrene konfiskeret af politiet. Og måske var det fra disse lagre.

Jeg fik lov til billigt at købe til en blomstret spencernederdel, godt stof, og et stykke stof til en kjole, også godt stof i et smukt, blomstret mønster. Fru Nielsen hjalp mig også med at sy min blå kjole om, den jeg fik, da jeg var 22 år, og siden havde brugt til alt festligt, vasket den og strøget den, og vasket den og strøget den. Nu fik den nye ærmer og blev omforandret lidt hist og pist, så kunne den igen et par år.

En 3 måneder før min nedkomst indviede fru Nielsen mig i klipning, måltagning og tegning af mønster. Det var jo meningen, at når vi fik den lille, så ville jeg som hun sidde derhjemme og sy lidt for folk. Symaskinen magen til fru Nielsens havde vi været så heldige at få fat på, og solgt den anden, jeg havde. Den fik jeg 400 kr. for, og min zigzag trædesymaskine havde vi givet 435 kr. for, så jeg havde været mangeløst heldig. Vi købte den af Haralds bror, der oprindeligt var hovmester, men havde startet en lille broderiforretning, hvor han efterhånden syntes, at symaskinen var overflødig. Den var så god som ny. (Jeg har den endnu, men har for mangfoldige år siden fået motor på. Den skal holde mig ud).

Vi sparede jo også sammen til den lille. Et par måneder før fødslen købte og betalte vi den nye barnevogn, der kostede 400 kr. Den var lavet af dårlige krigsmaterialer.

Asgers løn var steget til 250 kr. om måneden. Sengen havde vi også købt. En Juno seng, som de bruges den dag i dag. Næsten alt for dyr for os. Den kostede 125 kr. i Jens Pedersens børneudstyrsforretning i Søndergade, men jeg måtte få en, han havde, for 90 kr, for malingen på den kitfarvede seng var mislykket nogle steder. Han stillede den til side til mig til senere brug.

Jeg strikkede bukser og købte små trøjer og bleer af celluldstof. En pakke til vordende mødre var på rationeringsmærker. Lagner og dynebetræk af celluldstof var der også i pakken. Mor forærede mig et gammelt, hvidt vaffelsengetæppe til bleer. Det sugede godt. Jeg syede små pudebetræk til barnevognen med gammelt skørtefeston om

kanten. Det så godt ud, og kusine Anna lånte mig et skindtæppe i hvidt, hun havde fået af moster Asta. Det var fint til barnevognstæppe.

Cirka halvanden måned før min nedkomst kom jeg på halv tid hos fru Nielsen. Vi havde aftalt, at jeg skulle fyres og gå på understøttelse, når jeg ikke kunne mere. (Min løn havde vi da "hævet" til 40 kr. proforma, så der ikke var noget at komme efter). Jeg var stadig i fagforening, bare overflyttet til Skræddernes Fagforening, hvor den søde fru Fabrin var enerådende.

Jo, godmorgen mis. Den understøttelse blev en gammel løgn. Jeg fik en fyreseddel af fru Nielsen en 14 dages tid før min nedkomst, og gik i fagforeningen. Men den gik ikke. De fandt ud af - de høje herrer, hvem de så end var - at for at den fyreseddel skulle være gyldig, så skulle vi have været flere i "firmaet".

Fru Fabrin var rasende. Jeg husker, hvor ualmindelig venlig hun var, når jeg hentede mærker, og min mave efterhånden voksede mere og mere. Hun var enestående mod mig. Måske troede hun som så mange andre, der ikke kendte mig, at jeg var en sølle 17 års pige, der var blevet gift "i utide", for jeg hørte tit, at jeg så ikke ældre ud end 17 år.

Nå, jeg blev "sendt ud" til "Forklæde Madsen" i Havnegade, så havde de høje herrer nok kureret mig for min nassen på fagforeningen. Troede de. De måtte tro om. Jeg stillede hos "Forklæde Madsen", med samt min store mave, og satte mig til den elektriske symaskine og begyndte at sy forklæder, så vidt som min mave tillod mig at håndtere sytøjet.

Direktrisen hos "Forklæde Madsen" var rasende - men ikke på mig. På fagforeningen, de bøller. Hvad bildte de sig ind? Sende sådan en højgravid ung kone på faldende fode ud på arbejdsmarkedet. Hun skulle saft suse mig lære dem noget andet. Hun fik i en fart fat i reglerne, der sagde, at havde jeg været blot *en dag* i et firma med mange syersker, så opfyldte jeg paragrafferne.

Jeg var der endnu en dag, og så var der ikke noget at komme efter. Jeg fik min gyldige fyreseddel fra "Forklæde Madsen" med de mange syersker, og kunne gå nogle måneder i møde med understøttelsen garanteret.

Ny lejlighed

En dag fik jeg en af mit livs store overraskelser. Sammen med svigermor besøgte jeg en dag mor. De kunne godt sammen, efterhånden som tiden gik. Mor var ikke mundlam og svigermor endnu mindre. Da vi gik hjemad, sagde svigermor sådan lidt forlegen til mig: "Ja, Dagny, du har jo aldrig fået noget, så nu må du ønske dig noget. I har jo købt barnevogn." (Per og Susanne ventede sig også. Hun var 6 uger længe-re henne end jeg, og måske havde de fået barnevogn). (Valborg fik i hvert fald hver gang). De fik 4 børn i alt.

Jeg ønskede mig en kommode. Jeg måtte også få en anden ting. Jeg husker ikke hvad.

Jeg var helt benøvet. Os, få noget? Det var skam en anden historie. Vi var forlegne over for hinanden, da svigermor sagde det. Hun var ikke vant til at give mig - og jeg ikke vant til at tage imod.

Vi skulle også flytte inden fødslen. Vi havde søgt på Boulevarden i noget helt nyt og lidt større, også en toværseles. Det blev færdigt til 1. eller 15. oktober, og jeg ventede min nedkomst ca. 7.-8. november. Vi havde søgt en tredje sals lejlighed, så lyst som muligt ville vi bo.

Elly og Hans havde solgt huset på Lundevej, og var flyttet i Nyboesgade, også andelsboligforeningslejlighed. De to hårde isvintre slog Elly ud, og huset på Lundevej var koldt om vinteren. De fik 11.000 kr. for det, men havde kostet både kamin og andet på det. De havde også søgt på Boulevarden og fået en lejlighed lige under os, så vi kom til at bo i opgang sammen.

Lejligheden blev færdig til tiden, og jeg lå med min tykke mave og skurede gulve og smurte erstatningsfernise på, pudsede vinduer, og omsider var det hele færdigt til indflytning.

For at vore efterfølgere på kvisten ikke skulle sige, at vi var nogle svin, ferniserede jeg også dér stuegulvet lige inden vi rejste. Tapet havde vi også sat op i stuen, da vi havde boet der et halvt års tid. Det kom svigerfar en aften og hjalp os med. Jeg havde ikke helt den samme mening som den rare mand, så jeg sagde noget, der sårede ham, og det var synd. Det gjorde mig så ondt bagefter.

Kort tid efter vor flytning fik vi en regning på istandgørelse af kvistlejligheden. Den lød på 65 kr., og det var mange penge dengang. Jeg, der allerede dengang skulle tage mig af alting, og i særdeleshed, når der skulle klages over noget, gik på kontoret, om hvordan det dog kunne hænge sammen? Vi havde jo overhovedet ikke selv fået noget lavet, da vi flyttede ind på kvisten, og blandt andet vindueskarmene

forneden, i særdeleshed i køkkenet, var afskallede. Jeg fik den besked, at det var nok, fordi lejligheden ikke havde været i tavlen, og at det skulle vi selv have påtalt.

Så blev vi så kloge. Til en senere gang.

Jeg troede, at min nedkomst ville være sket hurtigere på grund af alt flyttesliddet, men det skete ikke.

Efter flytningen ville vi have barnesengen hjem - og så var den solgt. Jeg blev ulykkelig. En ny kostede 35 kr. mere.

Robert tog sagen i sin hånd. Han tog med mig ned i forretningen og sagde i bestemte ord sin mening til forretningens indehaver, at sådan kunne man ikke behandle folk. Det hjalp. Vi fik en seng uden skrammer til 90 kr., og lykkelig var jeg. Robert var mere mandfolk end Asger, for det kunne han ikke have gennemtrumfet.

Nogle dage før min forventede nedkomst redte jeg sengen til den lille, og lagde sengetæppe på. Nu var alt rede til hans komme.

Om eftermiddagen kom svigermor. Da hun så den opredte seng tog hun uden et ord og tømte den for rub og stub, selv dyne- og pudebetræk tog hun af. "Det betyder uheld, hvis man reder sengen før barnet er født," sagde hun bagefter. Så blev jeg så klog. Jeg havde vist hørt det, men hvad var gammel overtro dog? Jeg var ikke overtroisk, men lod dog sengen være tom.

Vi flyttede ind i den nye lejlighed, og alt var nyt og dejligt. Men alligevel græd jeg, da jeg flyttede fra kvisten. Slet så hyggeligt fik vi det ikke, og jeg lovede mig selv, at blev jeg en dag gammel og alene, så ville jeg tilbage igen. I de første år i vor nye lejlighed tænkte jeg tit på den og længtes efter den.

I forbindelse med min graviditet fik jeg noget, der hed mælkekort. De gjaldt for et vist tidsrum, på den måde, at den gravide kunne få billig mælk, både før fødslen og i nogle få måneder efter fødslen. Det var den eneste form for hjælp. Sådan var tiderne dengang.

Jeg har glemt at nævne, at kvisten i husleje kostede ca. 43-45 kr. med varme, om måneden. Lejligheden på Boulevarden var ca. 10 kr. dyrere.

Bjarne fødes

Den 7. november 1944 gik Valborg og jeg i byens gader. Vi købte fødselsdagsgave til svigermor, der havde fødselsdag den dag, og vi

skulle derud om aftenen.

Omkring ved 5-tiden begyndte jeg at få veer, ganske svage, med lange mellemrum, lig menstruationsmerter. Efter købet af gaven gik vi hjem.

Vi var til fødselsdag om aftenen, og ved 21 tiden gik vi hjem. Klokken ca. 22 kontaktede vi fru Lund, jordemoderen, der boede i Gormsgade. Vi fik den besked, at når der var så og så lang tid imellem veerne, skulle jeg tage på Maria Hospitalet. Jeg ville føde på hospitalet. Det kostede dengang 40 kr., men vi fandt det billigere end at skulle have en hjemmefødsel med hvad dertil hører af hjælp, mens jeg lå i barselseng.

Henad ved midnat mente vi, at jeg kunne tage på Maria Hospitalet. Vi kørte med Falck dertil. Asger gik med mig op med min lille kuffert og gik hjem. Jeg kom ind på fødestuen, fik besked på at klæde mig af og lægge mig i sengen. En søster kom og undersøgte mig.

Jeg havde stærke veer, men søster sagde: "Nu skal De se, nu får De en morfinsprøjte, så har De ikke så stærke smerter mere, og så venter vi lidt med fødslen." Hun gav mig sprøjten. Å, himmel, hvor var det skønt. Veeerne og smerterne var der stadig, men det kom ligesom ikke mig ved mere. Jeg halvsov i en salig døs til henad kl. 6 om morgenen. Da holdt morfinen op med at virke, og jeg våndede mig igen.

Var jeg bange for at føde? Nej, overhovedet ikke. Jeg havde ganske vist hørt de rædsomste historier om, hvor ondt det gjorde at få et barn, men altid tænkt, at det behøvede jo da ikke at gælde mig. Elisabeth havde jo født næsten smertefrit.

Hvor gjorde det dog ondt. Jeg spurgte søster, om ikke jeg kunne få en sprøjte mere, men "nej, nej, lille De, det går skam ikke, så bliver barnet dovent, nej, nu skal vi i gang med fødslen".

Hun gik ud, og jeg lå alene, som jeg havde gjort om natten.

Lidt efter kom fru Lund ind. Hun undersøgte mig. Ja, det ville vare en tid. Hun gik ud. Søster kom ind, og veerne fortsatte. Det gjorde mere og mere ondt.

Jeg spurgte søster, da vi var alene, om ikke jeg kunne få en maske. Hun sagde medfølende: "Den kan De først få, når fødslen er lige op over, og kun, når hovedet er ved at komme igennem." Hun tilføjede: "Og det koster 25 kr., som De selv skal betale." 25 kr. Så var det udelukket, 25 kr. var mange penge.

Noget senere gav fru Lund mig et lavement, og det hjalp. Efter nogle voldsomme veer skete fødslen; hovedet kom igennem, og ret snart efter var min dreng født.

Klokken halvni om morgenen lå jeg med min nyfødte dreng i ar-

men på fødestuen. Han var gjort i stand, og jeg også. Aldrig glemmer jeg den følelse. Oda, en af kammeraterne hos Petersen og Albeck havde engang sagt: "Den største følelse, en kvinde kan opleve, er når hun ligger med sin førstefødte i armene." Hun talte sandt. Jeg følte det samme. *Min dreng. Min helt alene.* Et under. Jeg så på ham. Jeg fandt ham ikke køn - men hvor var han dog sød.

Klokken 9 gik døren op, og Asger trådte ind i sin beige farvede cotton-coat. Aldrig glemmer jeg det drag af bevægelse, der gik over hans ansigt, da hans blik hvilede på os. Mor og barn. Han havde fået fri fra arbejde en halv times tid.

Han kom hen til min seng, bøjede sig ned og kyskede mig, satte sig på stolen og tog min hånd. Tænk, han tog min hånd, og jeg følte en dyb bevægelse. Vi betragtede begge den lille fyr, der var frugten af vort samliv.

Nu var vi en lille familie, og ham skulle vi værne om og beskytte; se ham vokse op og glædes over ham. Han var det vigtigste i vort liv fremover.

Bogen er en rystende ærlig skildring af en kvindes liv. Med fotografisk præcision beskrives personer i familie og på arbejdsplads. Det er et billede af 1920- og 1930-ernes arbejderklasse, der gør bogen til et historisk dokument af blivende værdi.

Men vigtigst er oplevelserne blandt familie, arbejdskammerater, venner - og uvenner. Vi får indblik i hendes glæder og sorger, bekymringer og forventninger. I bogen tales åbent om mindreværd, seksualitet og kærlighed; emner som tilsvarende bøger ikke tager op.

Alt er gengivet ægte og uden omsvøb. Det er historie om klasseskel, kvindeundertrykkelse og kammeratskab.

Pressen skrev:

Ekstra Bladet:

en enestående bog om arbejdslivet i 1930'- og 1940'erne.

Information:

et utroligt dokument

Det fri Aktuelt:

bogen giver et overbevisende reelt og sandfærdigt indtryk

Politikens:

en godbid af et ku

Vejle Ar

en bevægende ærli